

PLATON

OPERE COMPLETE II

Ediție îngrijită de
PETRU CREȚIA, CONSTANTIN NOICA
ȘI CĂTĂLIN PARTENIE
HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta

IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României PLATON

Opere complete / Platon; ed. îngrijită de Petru Creția, Constantin Noica și Cătălin Partenie. -

București: Humanitas, 2001

6 voi.; 20 cm.

ISBN 973-28-0877-2

Voi. 2. /trad.: Cătălin Partenie, Liana Lupaș, Petru Creția ... - 2002. - 420 p. ISBN 973-50-0003-2

I. Noica, Simina (trad.) II. Liiceanu, Gabriel (trad.)

1(081) 821.14-96=135.1

© HUMANITAS, 2002, pentru prezenta versiune românească

ISBN 973-28-0877-2 ISBN 973-50-0003-2

NOTĂ ASUPRA VOLUMULUI AL II-LEA

Acest volum conține traduceri dialogurilor *Menexenos*, *Me-non*, *Banchetul Phaidon*, *Cratylos* și *Phaidros*. Una dintre aceste traduceri este inedită. Dintre celelalte cinci, publicate între anii 1976 și 1995, una a fost substanțial revizuită, ea conținând în varianta de față o serie de pasaje retraduse în întregime.

Menexenos, traducere inedită, care ne aparține; de-a lungul ei am urmat, nu de puține ori, soluțiile propuse de Benjamin Jowett în traducerea sa (*The Dialogues of Plato*, translated with analyses and introductions by B. Jowett, Clarendon Press, Oxford, 1871). Îi mulțumim pe această cale lui Tiberiu Popa, pentru atenția cu care a citit varianta finală a acestei traduceri și pentru sugestiile pe care ni le-a făcut.

Menon, traducere de Liana Lupaș și Petru Creția, apărută în Platon, *Opere*, II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, pp. 373-414.

Banchetul traducere de Petru Creția, apărută în Platon, *Banchetul* Humanitas, București, 1995, pp. 71-158.

Phaidon, traducere de Petru Creția, apărută în Platon, *Opere*, IV, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, pp. 51-140.

Cratylos, traducere de Simina Noica, apărută în Platon, *Opere*, III, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, pp. 251-331. Această traducere a fost substanțial revizuită, ea conținând în varianta de față o serie de pasaje retraduse în întregime. Revizuirea traducerii și retraducerea anumitor pasaje aparțin lui Cătălin Enache și Cătălin Partenie.

NOTĂ ASUPRA VOLUMULUI AL II-LEA

MENEXENOS

Phaidros, traducere de Gabriel Liiceanu, apărută în Platon, *Opere*, IV, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, pp. 417-492.

În traduceri dialogurilor *Menon*, *Banchetul*, *Phaidon* și *Phaidros* am intervenit în anumite cazuri, cel mai adesea pentru a schimba un cuvânt, o expresie sau un semn de punctuație. Marea majoritate a modificărilor pe care le-am operat în aceste traduceri nu a vizat corectarea unor erori de traducere, ci o mai cursivă lectură a textului.

Menexenos a fost tradus după textul ediției Burnet.

Menon, *Phaidon* și *Phaidros* au fost traduse după textele ediției Bude.

Cratylos a fost tradus și revizuit după textul ediției Burnet.

Banchetul a fost tradus după textul apărut în Plato, *Symposium*, edited by Kenneth Dover, Cambridge University Press, Cambridge, 1980.

Numerotația marginală este cea a ediției Henri Estienne (Stephanus) (apărută în 1578 și folosită astăzi

pentru orice trimitere la textele lui Platon).

Citatele din Homer care apar în scrierile lui Platon diferă uneori de vulgata homerică. Ele au fost fie traduse de către traducătorul dialogului respectiv, fie preluate de către acesta (caz semnalat într-o notă) din: Homer, *Riada*, traducere în metru original de George Murnu, ediție definitivă, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967; Homer, *Odiseea*, în românește de George Murnu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [București, 1959]; Homer, *Riada*, traducere în hexametri, cu o postfață, o bibliografie esențială și indici de Dan Slușanschi, Paideia, București, 1998.

Trimiterile la *Riada* și *Odiseea* s-au făcut la numerotația marginală a textului grecesc.

Citatele din alți autori sînt, în marea lor majoritate, traduse de către traducătorul dialogului respectiv; excepțiile au fost semnalate în note.

În transcrierea numelor proprii grecești am preluat opțiunea lui Petru Creția, și anume: în cazurile în care nu există o formă românească definitiv consacrată (de exemplu: Socrate, Aristo-fan, Alcibiade etc), am transliterat forma grecească.

Anexa și notele ce însoțesc traducerile de față ne aparțin.

CĂTĂLIN PARTENIE

SOCRATE MENEXENOS

SOCRATE Din agora, Menexenos, sau de unde? 234 a

MENEXENOS Din agora, Socrate, și chiar de la Sfat.

SOCRATE Și ce te-a mînat tocmai acolo, Menexe- • nos? Dar ce zic eu! Tu crezi, de bună seamă, că educația ta și îndeletnicirea ta cu filozofia au ajuns la capăt. Crezi, nu-i așa, că ești îndeajuns de educat și de pregătit în cele ale filozofiei și te gîndești acum să te apuci de lucruri mai însemnate. Și încerci — la vîrsta ta, o preaminunatule — să ne conduci pe noi cei mai vîrst-nici, ca nu cumva neamul vostru să înceteze a ne mai b da cîrmuitori. Așa este sau nu?

MENEXENOS Așa este, Socrate, bucuross m-aș osteni să vă conduc; dar numai cu voia și cu sfatul tău, altfel nu. Astăzi însă am fost la Sfat deoarece am aflat că sînt pe cale să-l aleagă pe cel ce va rosti discursul pentru cei căzuți în lupte. Știi doar că se pregătesc funeraliile, nu?

SOCRATE Știu, cum să nu; și pe cine au ales?

MENEXENOS Pe nimeni, au amînat totul pe mîine; cred însă că-l vor alege fie pe Archinos, fie pe Dion.

SOCRATE Frumos este, se pare, Menexenos, să mori c în luptă, și asta datorită multor lucruri. Întîi, chiar de-ai sîrșit ca un sărac, ai parte de o înmormîntare frumoasă și măreață. Apoi, chiar dacă ai fost un nimeni, ai parte și de elogii ce-ți sînt aduse de bărbați înțelepți, care nu le compun în pripă, ci le pregătesc din timp. Iar aces-

8

PLATON

te elogii vorbesc, într-un chip ales, și despre cîte a făcut fiecare, și despre cîte nu a făcut, autorii lor înfrumu-seînd totul și vrăjindu-ne sufletele prin vorbe meș-235 a teșugite. Ei, autorii de elogii, preamăresc mai întîi, în fel și chip, cetatea; apoi — pe cei care au murit în luptă, pe toți strămoșii noștri și, la urmă, pe toți care mai sîntem încă în viață. Pînă și eu, Menexenos, ajung să mă simt tare înălțat de elogiul lor. Și de fiecare dată cînd am stat sub vraja lor și i-am ascultat, pe dată am

b simțit că am devenit mai mare, mai nobil și mai bun. Și dacă, așa cum se întîmplă adesea, atunci cînd ascult aceste elogii se află lîngă mine oameni străini, pe dată ajung să mă cred mai demn de laudă decît ei. Iar ei, tot așa, îmi par a fi în admirația mea și a cetății, pe care, sub influența oratorului, o cred mai măreață decît înainte. Pe mine, starea asta mă ține mai mult c de trei zile. Iar cuvintele și vocea celui ce le-a rostit atît îmi sună în urechi, încît abia în a patra sau a cîn-cea zi îmi revin și-mi dau seama unde mă aflu, ca și cum pînă atunci numai puțin ar fi lipsit ca să mă cred în Insulele Fericiților. Atît de mare e meșteșugul retorilor.

MENEXENOS Tu, Socrate, mereu îi iei peste picior pe retori. De data asta însă, cred că celui ce-i va fi dat să vorbească nu-i va fi ușor, căci alegerea lui va fi prea din scurt și-l va obliga la un soi de improvizație.

d SOCRATE Cum așa, bunule? Doar fiecare din ei are cuvîntări gata pregătite și a improviza în astfel de situații nu-i deloc greu. Da, dacă ar trebui ca oratorul să-i preamărească pe

atenieni în fața celor din Pelopones sau pe cei din Pelopones în fața atenieniilor, atunci ar trebui să fie cu adevărat un retor bun pentru a fi convingător și pentru a-și câștiga un renume. Dar, când unul luptă pentru faimă printre cei pe care-i preamărește, nu-i lucru greu să treacă drept un retor bun.

MENEXENOS Tu chiar crezi, Socrate, că nu-i greu?

MENEXENOS

SOCRATE Pe Zeus, așa cred.

MENEXENOS Bine; dar spune-mi atunci, dacă ar e trebui sau dacă ar fi să te aleagă pe tine Sfatul, crezi că și tu ai fi în stare să vorbești?

SOCRATE Că așa fi în stare să vorbesc, Menexenos, n-ar fi lucru de mirare. Căci s-a întâmplat să am drept dascăl în ale retoricii pe cineva care nu-i deloc de rînd. Iar acest dascăl al meu din mulți a făcut buni retori, retori printre care s-a numărat unul de seamă între greci, și anume Pericle, fiul lui Xantippos.

MENEXENOS Cine e? Desigur că despre Aspasia vorbești, nu?

SOCRATE Chiar despre ea. Iar Connos, fiul lui Me-trobios, mi-a fost dascăl în ale muzicii, așa cum As- 236 a pasia mi-a fost în cele ale retoricii. Cu așa dascăli, nu-i de mirare să fii priceput la vorbă. Chiar și unul mai puțin educat decît mine, unul, să zicem, care l-ar fi avut dascăl în ale muzicii pe Lampros și în ale retoricii pe Antiphon din Ramnunt, și acesta, zic, s-ar acoperi de glorie de ar fi să-i elogieze pe atenieni atenienilor.

MENEXENOS Dar tu ce ai spune, Socrate, dacă ar trebui să vorbești?

SOCRATE De la mine — nimic, fără doar și poate. Ieri însă am ascultat-o pe Aspasia rostind un discurs b funebru închinat chiar acestor morți. Auzise și ea, așa cum ai zis și tu, că atenienii ar fi pe cale să aleagă un orator. Și în fața mea a rostit discursul pe care, dacă ar trebui, l-ar ține chiar ea — discurs pe care în parte l-a improvizat, în parte l-a alcătuit din fragmente ale unui discurs funebru rostit de Pericle, dar, după cîte cred eu, compus tot de ea.

MENEXENOS Și îți poți aduce aminte ce a zis Aspasia?

SOCRATE Nu s-ar cădea să nu-mi aduc aminte; doar ea mi-a fost dascăl și adesea am primit lovituri din *cauza*. neîngerii mele de minte.

10

PLATON

MENEXENOS

11

MENEXENOS Spune atunci, ce te împiedică?

SOCRATE îmi este teamă ca dascălul meu să nu mă certe dacă îi voi dezvălui discursul.

MENEXENOS Nu-ți fie teamă, Socrate. Mi-ai face o mare plăcere dacă ai vrea să rostești acest discurs, fie el al Aspasiei, fie al altcuiva. Ci spune dar!

SOCRATE Să nu rizi însă de mine dacă, așa bătrîn cum sînt, îți voi părea că încă îmi mai arde de jocuri.

MENEXENOS Fii pe pace și vorbește dar!

SOCRATE Ei bine, se pare că trebuie să-ți fac pe plac. d De mi-ai cere să joc despuat de haine, și tot m-aș supune, căci nu am fi decît noi doi. Ascultă dar! Iată, dacă nu mă înșel, cum și-a început Aspasia discursul despre cei morți.

„[Există o cinstire în fapte și una în vorbe.] De cea în fapte, cei pe care îi elogiem acum au avut parte a-tunci cînd, plecînd pe ultimul drum ce le-a fost dat, au fost petrecuți cu toții de cetate și fiecare în parte e de ai săi. în ce privește cinstirea în vorbe, rămîne să le-o dăm acum; legea ne-o cere, și așa se și cuvine. Căci vorbele frumoase fac să se nască în cei ce le ascultă amintirea și măreția faptelor frumoase întru slăvirea celor ce le-au săvîrșit. Este nevoie, așadar, de un discurs care să-i elogieze cum se cuvine pe cei ce au murit; care să-i sfătuiască cu blîndețe pe cei rămași în viață și să-i îndemne pe frații și pe urmașii celor morți să le urmeze acestora întru virtute; și care să-i consoleze pe tații și mamele celor morți, precum și pe toți acei strămoși ai lor care mai sînt încă în viață. Cum 237 a ar arăta un astfel de discurs?

Și de unde s-ar cuveni să înceapă el elogiul acestor bravi bărbați, care atît cît au trăit i-au bucurat pe cei din preajmă cu virtutea lor și care au primit moartea în schimbul salvării celor vii? După mine, ar trebui să urmăm calea firească prin care ei au ajuns destoinici și să spunem că ei au ajuns așa pentru că s-au născut din oameni destoinici. Să elogiem, așadar, mai întîi obîrșia lor aleasă, și apoi creșterea și educația de care au avut parte. Iar după acestea să înfățișăm cît de frumoase și de nobile au fost roadele faptelor lor și cît de demne au fost ele de creșterea și educația primite.

Să vorbim mai întîi despre obîrșia lor. Străbunii lor nu s-au născut pe meleaguri străine și nici nu au făcut din urmașii lor niște meteci într-o țară străină. Ei au fost oameni ai pămîntului lor și au trăit și viețuit în patria lor, care, neasemuindu-se cu nici o alta, i-a crescut nu ca o mamă vitregă, ci ca propria lor mamă. Astăzi, cei morți se odihnesc în pămîntul lor natal, pămîntul celei ce i-a născut, i-a crescut și i-a primit la ea. Nimic nu ar fi, așadar, mai drept decît a o cinsti întîi pe ea, pe mamă. Astfel, vom cinsti și obîrșia lor aleasă.

Țara noastră e vrednică de-a fi cinstită nu numai de noi, ci de toți oamenii, și aceasta dintr-o mulțime de motive, dintre care primul și cel mai de seamă este faptul că s-a întîmplat a fi iubită de zei. Martori ne stau cearta și judecata ce zeii au avut asupra-i. Cum oare o țară cinstită de zei să nu fie, pe drept, cinstită de către omenirea întreagă? Al doilea motiv pentru care ar trebui cinstită este faptul că în acel timp în care pămîntul aducea pe lume tot soiul de viețuitoare, sălbătice și domestice deopotrivă, mama noastră era neîntinată și nici o sălbăticiune nu sălășluia într-însa. Ea, dintre toate vietățile, pe om l-a ales și pe el l-a adus pe lume — omul, viețuitoarea care prin minte le întrece pe toate și care singur are dreptate și zei. Dovada de netăgăduit că așa stau lucrurile — că ea adică i-a zămislit pe străbunii noștri și ai celor dispăruți — e faptul că tot ceea ce zămislește poartă în sine hrana necesară celui zămislit. O femeie care a furat pruncul alteia așa se și deosebește de una care a născut, căci din ea nu izvorăște hrana nou-născutului. Tot așa și cea care ne este țară a dovedit că este mama oamenilor; căci în acele vremuri ea a fost prima și singura din

12

PLATON

238 a care a izvorit roadă griului și a orzului din care neamul omenesc și-a făcut cea mai bună și mai nobilă hrană, dovedind astfel că ea l-a zămislit. Astfel de dovezi sînt mai puternice atunci cînd este vorba de pămînt decît atunci cînd este vorba de femeie, căci în ce privește purtatul în pîntece și nașterea nu pămîntul a imitat femeia, ci femeia pămîntul. Acum, roadă pe care ea le-a dat-o, le-a dat-o din belșug și la alții, căci mama noastră nu a fost nicicum invidioasă. Ea a zămislit apoi măsline, care alină atunci cînd ești istovit, b și le-a dat-o fiilor ei. Și după ce i-a crescut și i-a văzut tineri, le-a dat zei ca să le fie cîrmuitori și dascăli — zei ale căror nume sînt bine cunoscute și nu mai trebuie amintite acum. Acești zei ne-au orînduit viața și ne-au învățat, pe noi cei dintîi, meșteșugurile ce ne asigură traiul de zi cu zi și cele privitoare la producerea și mînuirea armelor cu care se apără țara. Născuți și crescuți în acest fel, străbunii celor morți și-au rînduit apoi cetatea, despre care se cuvine acum să spunem

c cîteva cuvinte. Adevărata hrană a oamenilor este organizarea politică — bună cînd este a celor buni, rea cînd este a celor răi. Trebuie arătat aici că străbunii noștri au crescut într-o bună organizare politică și că de aceea au fost ei destoinici, așa cum tot de aceea sîntem și noi, și cei plecați dintre noi. Atunci, ca și acum, organizarea noastră politică era aristocrația; și de atunci așa a fost aproape tot timpul. Această orga-

^d nizare politică e uneori numită democrație, alteori în alt fel, după bunul-plac al fiecăruia, deși în fapt ea este o aristocrație ce are încuviințarea celor mulți. Regi am avut tot timpul, mai întîi de sînge și apoi aleși. Puterea revine însă, aproape în totalitate, celor mulți; dar ei o încredințează statornic, dimpreună cu dregăto-riile statului, celor ce li se par a fi cei mai vrednici de ele. Nimeni nu este respins din cauza vreunei infirmități, a sărăciei sau a originii umile, și nici preamărit din rațiuni contrare acestora, așa cum se întîmplă în

alte cetăți; iar regula de bază este una singură: guvernează și conduce cel ce pare a fi înțelept și bun. Acest fel de organizare politică se întemeiază la noi pe faptul că toți sînt, prin naștere, egali. Alte cetăți sînt alcătuite din tot soiul de oameni și de strîmbătăți, și ca atare regimurile lor politice, fie ele tiranii sau oligarhii, sînt pătinitoare, iar locuitorii lor se socotesc unii pe alții fie sclavi, fie stăpîni. Pe cînd noi și toți ai noștri, fiind frați născuți dintr-o aceeași mamă, nu vedem un lucru bun în a ne fi unii altora sclavi și stăpîni. Noi, fiind prin naștere, în mod firesc, egali, ne simțim obligați 239 a să căutăm a avea egalitate și potrivit legilor, încît singură faima virtuții și a înțelepciunii să-l facă pe unul să cedeze în fața altuia. Astfel, tații noștri și ai acestor morți, și chiar acești morți înșiși, avînd o obîrșie aleasă și crescuți fiind în deplină libertate, au săvîrșit, sub ochii lumii întregi, multe și frumoase fapte în viața lor și a cetății. Ele sînt faptele unora ce au crezut că, pentru libertate, trebuie să lupte atît împotriva barbarilor pentru toți grecii, cît și împotriva grecilor pentru greci. Eu-molpos, Amazoanele și alții încă înaintea lor au pornit să ne cucerească țara; cum s-au apărat străbunii noștri în fața lor, cum i-au apărat ei pe argieni împotriva cadmeenilor și pe heraclizi împotriva argienilor — pentru a istorisi cum se cuvine toate acestea timpul e acum prea scurt. Și, de altfel, poezii le-au cîntat deja, în chip ales, măreția și au vestit-o lumii întregi. De-am încerca acum și noi să o preamărim în proză, n-am face decît să ne arătăm mai prejos decît ei. Toate aceste fapte cîmi par a-și fi primit astfel răsplata. Sînt însă altele din a căror măreție nici un poet, cîntîndu-le cum se cuvine, nu și-a făcut un renume și care au căzut în uitare. Pe ele îmi pare că ar trebui să le amintesc și să le elogiez acum, și pe ele îi invit acum pe alții să le cînte, în versuri sau altminteri, în așa fel încît poemele lor să fie pe măsura faptelor cîntate.

Am să vă istorisesc mai întîi cum perșii, stăpîni a Asiei, voiau să înrobească Europa și cum fiii acestei țări, părinții noștri, i-au împiedicat. Măreția acestor fapte ale străbunilor noștri am să o elogiez acum; așa se cuvine și așa și trebuie. Cel pe cale să cinstească, în chip ales, aceste fapte ar trebui să ne poarte, cu vorba sa, în vremurile celui de-al treilea rege al Persiei. Pri-e mul rege, Cyrus, i-a eliberat prin priceperea sa pe perși, concetățenii săi, i-a înrobit pe mezi, foștii lor stăpîni-tori, și a luat în stăpînire întreaga Asie, pînă în Egipt. Fiul său a cucerit apoi atît cît se putea din Egipt și Libia. Al treilea rege a fost Darius, care a întins hotarele imperiului pînă la pămînturile sciților, în timp ce cu flota s-a înstăpînit peste mare și insule. Nimeni nu se 240 a putea socoti pe potrivă sa, iar voințele tuturor oamenilor erau sub stăpînirea lui. Astfel, multe, mari și războinice popoare au ajuns înrobite de imperiul perșilor. Darius ne-a acuzat pe noi și pe eretrienii că am fi conspirat împotriva sardeenilor. Și a trimis împotriva noastră 500 000 de oameni în corăbii și în ambarcațiuni de luptă, precum și 300 de vase de luptă sub comanda lui Datis, căruia i-a poruncit să-i aducă la el pe eretrierii și pe atenienii dacă vrea să-și mai țină capul pe umeri. Datis a navigat către Eretria pentru a-i înfrunta pe cei considerați pe atunci a fi cei mai războinici și mai numeroși dintre toți grecii. Datis i-a învins însă în doar trei zile; și cînd întregul lor ținut a fost sub stăpînirea sa, a început să-l bată în lung și-n lat pentru ca nimeni c să nu poată scăpa. Și iată cum a făcut: soldații săi, ajungînd la hotarele Eretriei, și-au dat mîinile, de la un țărm la altul, și apoi au mărșăluit de-a lungul întregii țări, astfel încît să-i poată spune Regelui că nimeni nu le-a scăpat. Cu aceleași gînduri au plecat apoi din Eretria către Marathon, fiind gata să-i înrobească și pe atenienii așa cum i-au înrobit pe eretrienii. În timp ce se întîmplau toate acestea, nimeni dintre greci nu a sărit în ajutorul eretrienilor și al atenienilor, cu ex-

ceptia lacedemonienilor, care și ei au ajuns a doua zi după bătălie. Toți erau cuprinși de frică și, bucurin-du-se că au scăpat pentru moment, stăteau la locul lor. Ar fi trebuit să fi fost de față atunci pentru a realiza cât de viteji au fost cei care au înfruntat la Marathon armata barbară și care au înfrînt mîndria întregii Asii. Aceia au fost primii care au ridicat trofee din armele barbarilor, arătîndu-le celorlalți că puterea persană nu este de neînvins și că orice mulțime și orice bogăție cedează în fața virtuții. Spun deci că ei au fost nu numai părinții noștri, ci și ai libertății noastre și e a tuturor celor de pe continentul nostru. În războaiele ce au urmat, cînd au avut de luptat pentru salvarea lor, către acea luptă au privit grecii pentru a prînde curaj, devenind astfel urmașii celor de la Marathon. Acestora le dau cinstirea cea mai mare în discursul meu; vin apoi la rînd cei ce au luptat pe mare, la Sala- 241 a mina și la Artemission, și care au învins. Și despre ei ar fi multe de spus, cum au îndurat atacuri pe mare și pe uscat și cum le-au respins. Voi aminti însă numai una din faptele lor, cea care îmi pare a fi cea mai frumoasă, căci urmează celei de la Marathon și i se aseamănă cel mai mult. Cei care au luptat la Marathon au arătat grecilor că pe uscat barbarii cei mulți b pot fi stăviliți de războinici puțini. Că ei ar putea fi stăviliți și pe mare — aceasta era încă de dovedit; iar perșii aveau faima de a fi — prin număr, bogăție, meșteșug și forță — de neînvins pe mare. Ceea ce se cuvine elogiat în cazul celor ce au luptat atunci pe mare este tocmai faptul că au risipit frica ce-i cuprinsese pe greci și au biruit teama pricinuită de mulțimea vaselor și a războinicilor. Astfel, oștenii de la Marathon și cei care au luptat pe mare la Salamina au devenit dascăli celorlalți greci, primii învățîndu-i și obișnuindu-i pe aceș- c tia să nu se teamă de barbari pe uscat, ceilalți — să nu se teamă de barbari pe mare.

16

PLATON

Ca număr al ostașilor și ca virtute a lor, vine acum la rînd, în discursul meu, lupta de la Plateea, în care Grecia a fost a treia oară salvată. La această luptă au luat parte atît atenienii, cît și lacedemonienii. Ei toți au ținut piept acestei năvăliri, cea mai mare și mai înfricoșătoare dintre toate; iar virtutea lor va fi mereu slăvită, așa cum o slăvim și noi acum. În perioada care a urmat, multe cetăți grecești au fost însă de partea d barbarilor, căci se zvonea că Marele Rege ar fi avut de gînd să încerce din nou a-i cuceri pe greci. Drept este să-i amintim aici și pe aceia care au încununat faptele înaintașilor lor întru salvarea noastră și i-au izgonit pe barbari, curățînd marea de ei. Ei au fost aceia care au luptat pe mare la Eurymedon, care au luat e parte la campania din Cipru și care au navigat în Egipt și în diferite alte locuri. Ei trebuie amintiți acum și lor trebuie să le dăm cinstirea ce li se cuvine pentru a-l fi făcut pe Marele Rege să se teamă și să se gîn-dească la propria lui salvare în loc să urzească la distrugerea grecilor.

Astfel, cetatea noastră a îndurat pînă la capăt acest 242 a război dus împotriva barbarilor, pentru salvarea ei și a celor de o limbă cu noi. Pacea s-a instaurat apoi și cetatea noastră și-a primit cinstirea. Asupra ei s-a abătut însă ceea ce oamenii resimt în fața celor ce prosperă, și anume invidia, din care se naște apoi pizma. Astfel, cetatea noastră, fără voința ei, a fost prinsă într-un război împotriva grecilor. După izbucnirea răz- b boiului, ai noștri s-au dus la Tanagra pentru a lupta împotriva lacedemonienilor, pentru libertatea beoție-nilor. Lupta s-a sfîrșit fără învingători; ce a urmat a hotărît însă totul. După ce aliații ceilalți s-au retras și au plecat, părăsindu-i pe beoțienii pe care îi ajutaseră, ai noștri, în a treia zi după bătălia de la Tanagra, au ieșit victorioși la Oinophyta și i-au adus înapoi, potrivit dreptății, pe cei care fuseseră pe nedrept exilați. Ai noștri au fost primii care, după războiul cu perșii,

MENEXENOS

17

au luptat împotriva unora dintre greci pentru libertatea altor greci. Au fost oameni bravi, care i-au eliberat pe cei cărora le veniseră în ajutor. Ei au fost primii pe care cetatea i-a cinstit,

așezându-i în acest c mormînt.

Apoi a fost un mare război, în care toți grecii au luptat împotriva cetății noastre și au devastat-o, în acest fel necuviincios găsind ei cu cale a-și plăti datoria față de ea. Ai noștri i-au înfruntat pe mare și la Sphagia i-au luat prizonieri pe conducătorii lor lacedemonieni. Ar fi putut să-i omoare, dar i-au cruțat și i-au eliberat, d făcînd pace. Căci au crezut că împotriva celor de un neam cu tine trebuie să lupți doar pînă ce ai obținut victoria și nu să distrugi, din cauza urii adunate în cetatea ta, ceea ce este în interesul tuturor grecilor, și că pînă la pieire doar cu barbarii trebuie să lupți. Demni de cinstirea noastră sînt și cei care au luptat în acest război și care acum se odihnesc aici. Căci ei au arătat, oricui ar fi rămas neîncrezător după primul război cu barbarii, că nu este nici un temei pentru a crede că ar exista războinici mai buni decît atenienii. Prin victoria obținută împotriva acelor greci care li s-au ridicat împotrivă — război în care ei i-au cucerit pe cei mai de seamă dintre greci —, atenienii au arătat că îi pot birui prin propriile forțe pe cei alături de care i-au înfrînt pe barbari. După aceea pace a urmat un al treilea război, disperat și înfricoșător, în care mulți și bravi bărbați au căzut. Și ei se odihnesc, acum, aici. Mulți dintre ei au dobîndit numeroase victorii în Sici- 243 a lia, unde au luptat pentru libertatea leontinilor. Pentru a le sări în ajutor acestora, de care erau legați prin jurămînt, atenienii au plecat, pe mare, spre acele locuri îndepărtate. Din cauza lungimii drumului au făcut însă cale întoarsă și nu i-au mai putut ajuta pe leon-tini, care și-au pierdut speranța și au fost cuprinși de deznădejde, în timp ce dușmanii și adversarii lor au cîștigat mai multă faimă decît prietenii lor pentru

18

PLATON

cumpătare și virtute. Mulți, de asemenea, au murit în luptele de la Helespont, după ce numai într-o singură zi au capturat toate vasele dușmanului, precum și în multe alte lupte, în care au ieșit învingători. Cînd am spus că acest război a fost disperat și înfricoșător, am avut în minte faptul că ceilalți greci ajunseseră să ne pizmuiască atît de tare cetatea, încît au avut îndrăzneala să trimită o solie celui mai mare dușman al lor, adică Marelui Rege. Cel pe care mai înainte îl alungaseră împreună cu noi, îl aduseseră acum, prin uneltirile lor, înapoi — un barbar pornit împotriva grecilor; și toți ceilalți greci erau acum uniți cu barbarii împotriva cetății noastre. Dar, și în această încercare, puterea și virtutea ei au ieșit la iveală. Cînd dușmanii o credeau deja înfrîntă și cînd vasele noastre erau încercuite la Mytilene, cei din cetate s-au îmbarcat pe alte 60 de vase și au venit în ajutor, do-vedindu-și, în fața tuturor, virtutea. Ei i-au biruit pe dușmani și și-au eliberat prietenii, dar au avut parte de o soartă nemeritată căci morții lor nu au putut fi scoși din mare și de aceea ei nu se odihnesc, acum, aici. Ei trebuie însă amintiți și cinstiți în veci; căci prin virtutea lor noi am ieșit biruitori nu numai în acea d luptă pe mare, ci și în restul războiului. Prin ei și-a do-bîndit cetatea noastră faima de a nu putea fi cucerită nici dacă toți oamenii ar ataca-o. Și pe drept se credea așa, căci înfrîngerea ei de vrajba dintre noi a fost pricinuită, nu de alții. Și pînă azi am fost de necucerit de către alții; noi însă ne-am cucerit și ne-am înfrînt pe noi.

e Apoi a fost liniște și pace cu ceilalți; acasă însă a izbucnit războiul. Dacă unei cetăți îi este dat să aibă război între ai săi, nimeni nu și-ar putea dori ca cetatea lui să îl îndure altfel decît l-a îndurat cetatea noastră. Ce bucurie și ce fraternitate a fost cînd cei din Pireu și cei din cetate s-au întîlnit unii cu alții. Și, spre surprînderea celorlalți greci, ce cumpătare au dovedit cînd

MENEXENOS

19

au pus capăt războiului purtat împotriva celor din Eleusis. Cauza tuturor acestora a fost legătura de sîn- 2441 ge, care a făcut ca între ei să existe, în fapt și nu în vorbe, o prietenie trainică, ca între cei de același neam. Trebuie să-i amintim și pe cei care s-au ucis unii pe alții în acest război. Și, în ocazii ca cea de față, trebuie, atît cît ne stă în putință, să-i împăcăm prin rugăciuni și sacrificii și să-i rugăm pe cei care au acum putere asupra lor să-i împăce, așa cum și noi ne-am împăcat. Căci nu din răutate și nici din dușmănie s-au atacat ei unii pe alții, ci din

cauza vremurilor neprielnice. Martori că așa a fost sîntem chiar noi. Noi, care b sîntem de un neam cu ei și care ne-am iertat unii altora ce ne-am pricinuit și ce am pățimit.

Apoi a fost o pace deplină, iar cetatea a avut parte de liniște. Barbarii, care din cauza ei înduraseră din greu, dar care se apăraseră aprig, fuseseră iertați. Pe greci, cetatea încă mai era mînioasă, căci își amintea c cum, ca răsplată pentru binele primit, ei, împreună cu barbarii, i-au luat corăbiile ce cîndva i-au salvat și i-au doborît zidurile, zidurile prin care noi am împiedicat căderea zidurilor cetății lor. Cetatea noastră s-a gîndit atunci să nu-i mai apere pe grecii înrobiți fie de alți greci, fie de barbari. Acesta ne era gîndul cînd lacedemonienii — socotind că noi, apărătorii libertății, nu mai avem nici o putere — au crezut că trebuie să-i înrobească pe ceilalți greci. Și așa au și făcut. De ce aș lungi vorba? Toate acestea nu s-au întîmplat nici d demult, nici unor oameni din vechime. Noi toți ne amintim cum argienii, beoțienii și corintienii, adică primii între greci, ajunseseră să aibă nevoie de noi și, lucrul cel mai de necrezut dintre toate, cum însuși Marele Rege începuse să creadă că salvarea nu-i poate veni din altă parte decît din această cetate, pe care chiar e el cu atîta rivnă încercase să o distrugă. Și dacă cineva ar vrea să aducă cetății noastre, pe drept, o învinuire, nu ar putea găsi decît una, aceea că a fost mereu mult

20

PLATON
MENEXENOS

21

prea îngăduitoare și îndatoritoare cu cei mai slabi decît ea. De aceea nu și-a putut ține cuvîntul dat, de a nu sări în ajutorul nici unuia dintre atacatorii ei care ar fi fost pe nedrept înrobit. În fapt, cetatea noastră nu 245 a a rămas nepăsătoare și i-a ajutat; ea însăși i-a eliberat din robie pe greci, care au rămas liberi pînă cînd s-au înrobit din nou unii pe alții. În ce-l privește pe Marele Rege, acestuia n-a îndrăznit să-i sară în ajutor, din respect pentru trofeele de la Marathon, Salamina și Pla-b teea; dar a îngăduit exilaților și voluntarilor să îl ajute, și astfel, cum știe o lume întreagă, l-a salvat. Și, atunci cînd a trebuit, și-a ridicat ziduri și a construit vase de luptă și a intrat în război împotriva lacedemonie-nilor pentru a-i apăra pe cei din Păros. Cînd Marele Rege i-a văzut pe lacedemonieni că pierd în luptele pe mare, fiindu-i teamă de cetatea noastră și vrînd să stea deoparte, ne-a cerut — ca preț pentru înțelegerea sa cu noi și cu aliații noștri — să renunțăm la toți grecii din Asia, greci pe care lacedemonienii îi cedaseră lui mai înainte. Marele Rege voia însă ca cererea să-i fie refuzată, pentru a avea astfel un motiv ca să stea deoparte. În ce-i privește pe ceilalți aliați, c s-a înșelat; căci corintienii și argienii și beoțienii, împreună cu toți ceilalți aliați ai lor, erau gata să-i lase pe grecii din Asia în mîna sa, și au jurat și au promis că, dacă le va da bani, așa vor face. Noi singuri am îndrăznit să nu-i lăsăm pe grecii din Asia la cheremul Marelui Rege și să nu jurăm că așa vom face. Atît de nobilă era cetatea noastră, atît de trainic și de puternic îi era sentimentul libertății și atît de firesc se alăturau toate acestea repulsiei noastre față de barbari. Căci d noi sîntem greci puri, neamestecați cu barbari. Nu vei găsi la noi nici pelopizi, nici cadmeenii, nici egipteni, nici danai, nici alții care sînt de neam barbar, dar potrivit legii sînt greci și trăiesc printre noi. Noi sîntem greci adevărați și nu trăim amestecați cu barbarii și de aici provine în cetatea noastră repulsia, nealterată, față de cei de alt neam. Astfel, refuzînd să luăm parte la un lucru rușinos și la un sacrilegiu și nelăsîndu-i pe greci în mîna barbarilor, am fost din nou izolați. Ajunși din nou în situația în care mai înainte fuseserăm învinși, am izbutit acum, cu ajutorul zeilor, să e punem capăt războiului mai bine decît atunci. De data aceasta ne-am păstrat și flota și zidurile cetății și coloniile — atît de mult își doreau și dușmanii să pună capăt luptelor. Și în acele lupte am pierdut bărbați bravi, precum cei căzuți la Corint, din cauza vitregiei aceluia ținut, sau la Lechaion, din cauza trădării. Bravi au fost și aceia care l-au eliberat pe Marele Rege și care 246 a i-au alungat, pe mare, pe lacedemonieni. Pe ei vi-i amintesc acum; iar voi se cuvine să-i elogiați împreună cu mine și să cinstiți astfel de bărbați. Iată, așadar, faptele celor care se

odihnesc acum aici și ale altora care și-au dat viața pentru cetate. Multe și frumoase lucruri am rostit despre ei și încă și mai multe și mai frumoase rămîn de spus. Multe zile și multe nopți n-ar ajunge b pentru a le povesti pînă la capăt. Trebuie să nu îi uităm și fiecare trebuie să ceară urmașilor, așa cum se face în luptă, să nu părăsească rîndurile înaintașilor lor și nici, din lașitate, să dea înapoi. Eu însumi, fii ai acestor bravi bărbați, vă cer acum — și, în vremurile ce vor veni, am să vă cer acest lucru oriunde vă voi întâlni — să vă doriți din toată inima să fiți cei mai bravi c dintre toți. Acum dreptatea îmi cere să vă spun ceea ce tații noștri ne-au poruncit, atunci cînd erau pe cale să înfrunte o primejdie și cînd orice li se putea în-tîmpla, să vă spunem. Am să vă spun ceea ce i-am auzit pe ei spunînd și, judecînd după ce au spus atunci, ceea ce ei v-ar spune astăzi cu drag dacă ar putea. Iar voi să vă gîndiți că ceea ce vă voi spune eu acum vine din gura lor. Iată vorbele lor:

«Copii ai noștri, că părinții voștri au fost oameni d bravi chiar cinstirea aceasta o dovedește. Noi am fi putut să nu trăim într-un chip demn; am ales însă

22

PLATON

mai degrabă să murim cu demnitate decît să vă acoperim pe voi și pe urmașii voștri de rușine și să-i dezonorăm pe părinții și strămoșii noștri. Am crezut că viața celui ce nu le face cinste alor lui nu merită trăită și că unul ca el nu-l are prieten nici pe om și nici pe zeu, afit aici pe pămînt, cît și în lumea sub-e pămînteană, unde va ajunge după ce va muri. Să vă amintiți mereu cuvintele noastre: oricare v-ar fi țelul, însoțiți-l cu virtutea, căci, să știți, fără ea toate bogățiile și înfăptuirile vor fi înjositoare și urîte. Nici bogăția nu aduce onoare celui ce o are, dacă acesta este laș; unuia ca el bogăția nici nu-i aparține, ea aparține de fapt altuia. Și nici frumusețea și vigoarea unui trup, atunci cînd aparțin unui om laș și rău, nu-i sînt aces-247 a tuia potrivite, ci-i scot și mai mult la iveală netrebnicia. Tot așa, și știința întregă, cînd este ruptă de dreptate și de toate celelalte virtuți, este viclenie, nu înțelepciune. Puneți-vă dar în gînd să încercați ca primul, ultimul și statornicul vostru țel acesta să fie: să ne întreceti în faimă nu numai pe noi, ci, dacă se poate, și pe strămoșii noștri. De nu, să știți: de vă vom birui întru virtute, rușine ne va aduce biruința noastră, în timp ce înfrîngerea, de vom fi înfrînți, bucurie. Noi am fi cel mai degrabă învinși, iar voi ați ieși cel mai degrabă învingători, dacă ați fi gata să nu abuzați de faima înaintașilor și să nu o risipiți, știind că pentru cine b crede despre sine că înseamnă ceva nimic nu este mai rușinos decît a fi prețuit nu datorită lui, ci datorită faimei înaintașilor lui. Onoarea înaintașilor le este urmașilor lor o frumoasă și neprețuită comoară. A folosi însă această comoară de bogăție și de onoare fără a lăsa și tu una urmașilor tăi, din cauza lipsei tale de bogăție și de faimă, este un lucru rușinos și nebărbătesc. De veți face toate cîte vi le-am spus, vă vom primi ca prieteni atunci cînd destinul vă va aduce aici. Dar c de nu vă veți îngriji de toate acestea și de veți viețui în stricăciune, nimeni nu vă va ieși aici în cale. Acestea

MENEXENOS

23

le vestim copiilor noștri. În ce-i privește pe tații și pe mamele noastre, dacă mai trăiesc, trebuie să-i încurajați să îndure cît mai ușor nenorocirea, dacă ea s-a abătut asupra lor, și să nu plîngeți alături de ei. Căci nu au nevoie de nimeni ca să-i întristeze. Întristare le-a dat și așa soarta cu îndestulare. Să îi alinăm, așadar, d și să le aducem aminte că zeii le-au ascultat rugile lor cele mai însemnate. Ei nu s-au rugat ca urmașii lor să fie nemuritori, ci bravi și cu renume bun. Iar acest lucru, cel mai de seamă dintre bunuri, li s-a împlinit. Unui muritor, de-a lungul vieții, nu-i pot merge toate după pofța inimii. Ei, dacă vor îndura cu bărbăție această nenorocire, vor fi pe drept numiți părinții unor e bravi copii și ei înșiși vor fi la fel de bravi ca aceștia, în schimb, dacă vor da frîu liber durerii, se va bănui fie că nu sînt părinții noștri, fie că cei care ne-au elogiât au mințit; iar așa ceva nu trebuie să se întîmple. Să-i lăsăm mai degrabă chiar pe ei să ne elogieze cu adevărat, arătînd astfel că sînt într-adevăr bărbați care au drept fii bărbați. Vorba „nimic prea mult" a apărut, încă 248 a din vechime, ca fiind frumos spusă. Și

așa și este. Cel a cărui fericire depinde — toată sau aproape toată — de el însuși, cel care nu afirmă de alți oameni și a cărui viață nu depinde de viețile, bune sau rele, ale altora — acesta este cel care are cea mai bine rînduită viață. El este cel cumpătat, curajos și înțelept. Acesta, cînd are sau pierde bogății și copii, își va aminti proverbul ce zice: „nici nu te bucura, nici nu te întrista prea mult”; căci unul ca el nu se va încrede decît în el însuși. Așa b ne-am dori să fie și părinții noștri, și noi așa și zicem că sînt. Și așa ne arătăm și noi acum: de-ar fi să murim în acest ceas, nici nu ne-am plînge, nici nu ne-am teme prea mult. Le cerem, așadar, taților și mamelor noastre să-și trăiască viața pe care o mai au de trăit în această credință și să fie siguri că plînsurile și bocetele lor nu ne vor bucura deloc. Dacă cei morți îi simt c pe cei vii, atunci ei tare ne vor amari cu suferința și

24

PLATON
MENEXENOS

25

cu durerea cu care vor îndura această nenorocire; și la fel de tare ne vor bucura dacă vor îndura toate acestea cu inima ușoară și cu măsură. Căci viața noastră va avea atunci cel mai frumos sfîrșit din cîte le sînt date oamenilor, iar unuia ce are un astfel de sfîrșit i se potrivește mai mult să fie cîstit decît plîns. Și dacă gîndul lor va sta la îngrijirea și hrănirea soțiilor și copiilor noștri, atunci vor putea, cel mai ușor, să uite de nenorocirea care s-a abătut asupra lor și să trăiască într-un chip

d mai frumos și mai nobil, iar nouă să ne fie astfel și mai dragi. Aceasta am avut de spus familiilor noastre, în ce privește cetatea, ei îi vom spune să aibă grijă de părinții și fiii noștri — să vegheze cum se cuvine asupra celor bătrîni și să îi educe cum trebuie pe cei tineri. Știm însă că ea le va purta acestora de grijă, așa cum se cuvine, și dacă noi nu am ruga-o.»

Acestea, copii și părinți ai celor morți, sînt cele ce

e ne-au rugat ei să vă spunem; iar eu vi le-am spus cu cea mai mare bunăvoință. Eu însumi vă cer acum în numele lor — vouă, fiilor, să fiți asemenea lor, iar vouă, părinților, să vă bucurați, căci vă vom ocroti bătrînețea și vom avea grijă de voi, fiecare de ai săi și cetatea de toți laolaltă, oriunde unul din noi s-ar întîlni cu unul din părinții celor morți. În ce privește grija cetății față de voi, știți că, după ce a dat legi pentru ocrotirea părinților și copiilor celor căzuți în război, cetatea a îm-249 a puternicit autoritatea cea mai înaltă să vegheze, mai mult decît în cazul altor cetățeni, ca tații și mamele celor morți să nu sufere nici o nedreptate. Iar la creșterea copiilor lor ia parte și cetatea, ce își dorește ca aceștia, atît cît e cu putință, să nu simtă că sînt orfani. Cînd ei sînt încă copii, cetatea devine părintele lor; iar cînd ajung bărbați, îi trimite — după ce i-a echipat cu toate cîte îl apără pe un soldat în luptă — la ale lor. Apoi le arată și le amintește faptele părinților lor

b și le dă uneltele virtuții lor. Și, în același timp, ca un semn de bun augur, îi lasă să meargă în casa taților

lor și acolo, împodobiți cu toate cele necesare unui luptător, îi lasă să o rostuiască. În ce-i privește pe cei morți, cetatea îi cinstește în fiecare an, organizînd în comun, pentru fiecare, celebrări care de obicei se fac în familie. În plus, ea ține și întreceri de gimnastică și de călărie, precum și tot soiul de întreceri în cele ale muzelor. Pentru cei morți ea se pune, pe deplin, în rolul unui fiu și moștenitor, pentru fii — în cel al unui tată, iar pentru părinți — în cel al unui păzitor, avînd tot timpul grijă de toți și de toate. Ar trebui, așadar, ca voi să îndurați mai ușor nenorocirea care v-a lovit și astfel veți fi cei mai dragi și celor morți, și celor vii, iar durerile voastre vor alina și vor fi alinate în chipul cel mai ușor. Acum, după ce voi și toți ceilalți i-ați plîns împreună, potrivit legii, pe cei morți, duce-ți-vă la ale voastre." Iată, Menexenos, discursul Aspa-siei din Milet.

MENEXENOS Pe Zeus, Socrate, după cîte spui tu, fericită trebuie să mai fie Aspasia, din moment ce, fiind doar o femeie, a compus un asemenea discurs.

SOCRATE Dacă nu mă crezi, vino cu mine și ascult-o și tu.

MENEXENOS Am întâlnit-o de multe ori, Socrate, și știu de ce este în stare.

SOCRATE Și nu o admiri și tu? Și nu-i ești și tu recunoscător pentru discursul ei?

MENEXENOS Ba cum de nu, Socrate, îi sînt foarte recunoscător pentru acest discurs

Aspasiei sau celui ce ți l-a spus ție; și încă și mai recunoscător îți sînt ție, pentru că mi l-ai spus și mie acum.

SOCRATE Bine. Dar să nu mă dai de gol, ca să-ți pot spune și alte discursuri politice de-ale ei, la fel de frumoase!

MENEXENOS Nu te teme, n-am să te dau de gol! Numai să te ții de cuvînt!

SOCRATE Așa voi face!

MENON

MENON

27

MENON SOCRATE UN SCLAV AL LUI MENON ANYTOS

70 a MENON Ai putea să-mi spui, Socrate, dacă virtu-

tea se poate preda sau nu se poate preda., ci trebuie deprinsă prin exercițiu sau nu poate fi nici deprinsă prin exercițiu, nici învățată, ci există în oameni de la natură sau altfel?

SOCRATE Menon, pînă acum tesalienii erau vestiți

b printre greci și admirați pentru meșteșugul de a struni caii și pentru averile lor, acum îmi pare însă că sînt vestiți și pentru învățatură, mai ales locuitorii Larisei, compatrioții prietenului tău Aristip.

Pentru aceasta îi sînteți îndatorați lui Gorgias: sosind el în cetatea voastră, i-a aprins de dragoste pentru învățatură pe cei mai de seamă dintre Aleuazi, printre care se numără și prietenul tău Aristip, și pe ceilalți fruntași tesalieni; și tot el v-a deprins să răspundeți fără teamă și fără șovăială la orice întrebare, cum e și firesc pentru niște oameni învățați și cum face și

c el, care stă la dispoziția oricui ar vrea să-l întrebe ceva și nu lasă pe nimeni fără răspuns.

La noi însă, iubite Menon, lucrurile stau pe dos: un fel de secetă s-a abătut asupra științei, care riscă

71 a să plece de pe meleagurile noastre, la voi. Iar dacă vrei

să-i pui unuia dintre noi întrebarea ta, acela, oricare ar fi, va rîde și-ți va spune: „Străine, tare mă tem că mă crezi un om fericit, care știe, despre virtute, dacă o putem învăța de la altul sau dacă o avem pe vreo altă cale; eu însă sînt atît de departe de a ști dacă virtutea se transmite prin învățatură sau nu, încît nu știu nici măcar atîta lucru: ce anume este virtutea.”

Eu însumi, Menon, mă aflu în aceeași situație: sînt la fel de sărac, în această privință, ca și compatrioții mei și mă învinuiesc singur că nu știu despre virtute chiar nimic. Iar un lucru despre care nu știu ce este, cum aș putea ști, oare, ce însușiri are? Sau îți pare cu puțință ca un om care nu știe deloc cine e Menon să știe despre el dacă este frumos, bogat, de viță aleasă ori dimpotrivă? Îți pare cu puțință?

MENON Nu, desigur. Dar oare e adevărat, Socrate, că nu știi ce e virtutea și asta trebuie să le povestesc despre tine celor de acasă?

SOCRATE Nu numai atît, prietene, dar și că nu cred să fi întâlnit vreodată pe cineva care să știe.

MENON Cum așa? Nu l-ai întâlnit pe Gorgias cînd a fost pe aici?

SOCRATE Ba da.

MENON Și nu ți s-a părut că el știe?

SOCRATE N-am o memorie prea bună, Menon, așa că n-aș putea spune acum ce părere am avut atunci. Se prea poate ca și el să știe ce este virtutea și tu să știi ce spunea el. Amintește-mi deci ce spunea. Dacă preferi, vorbește în numele tău, căci ești desigur de aceeași părere cu el.

MENON Desigur.

SOCRATE Să-l lăsăm dar pe Gorgias, de vreme ce tot nu este de față. Ce spui tu însuși,

Menon, în numele zeilor, că este virtutea? Vorbește, nu refuza, căci voi fi omul cel mai fericit dacă m-am înșelat și dacă vei dovedi că tu și Gorgias știți ce anume este ea după ce eu am afirmat că n-am întâlnit încă pe cineva care să știe.

MENON Dar nu este greu de răspuns, Socrate. Mai întâi, dacă vrei să vorbim despre virtutea la bărbați, e simplu, fiindcă virtutea unui bărbat este să se ocupe de treburile cetății cu pricepere și, ocupându-se de ele,

28

PLATON

să facă prietenilor bine, iar dușmanilor rău și să se ferească să nu sufere el însuși vreun neajuns. Dacă vrei să vorbim despre virtutea la femei, nu este greu de explicat că femeia trebuie să îngrijească bine casa, s-o ocrotească și să fie supusă bărbatului ei. Și mai există și o virtute a copiilor, fete sau băieți, și una a oamenilor în vârstă, fie ei liberi sau sclavi. Și mai există 72 a și alte virtuți, foarte multe la număr, așa că nu ne vine greu să spunem ce este virtutea: pentru fiecare îndeletnicire sau vârstă, pentru fiecare faptă, fiecare dintre noi are o anumită virtute. La fel stau lucrurile și cu relele însușiri, după părerea mea, Socrate.

SOCRATE Se pare că am mare noroc, Menon: căutam o singură virtute și văd că aflui la tine un întreg roi de virtuți. Însă, Menon, potrivit aceleiași imagini

b a roiului de albine, dacă întrebându-te eu ce este în esență o albină ai răspunde că există albine multe și de tot felul, ce răspuns mi-ai da dacă te-aș întreba: „Oare spui că albinele sînt multe și de tot felul și deosebite unele față de altele prin raport la calitatea lor de albine? Sau nu prin asta se deosebesc, ci prin altceva, cum ar fi frumusețea sau mărimea sau vreo altă însușire de felul acestora?” Spune, ce mi-ai răspunde la o asemenea întrebare?

MENON Aș răspunde că, după mine, prin raport cu calitatea lor de albine, ele nu se deosebesc cu nimic una de cealaltă.

c SOCRATE Atunci, dacă aș spune în continuare: „Spune-mi dar, Menon, numai atît: lucrul prin care nu se deosebesc, ci sînt identice toate, cum îl numești oare?”, ai avea ce să-mi răspunzi? MENON Aș avea.

SOCRATE La fel e și cu virtuțile. Chiar dacă sînt multe și de tot felul, ele au, toate, o calitate comună care le face să fie virtuți. Este bine ca cel care răs-

d punde să arate ce este virtutea numai după ce s-a gîndit la această calitate. Înțelegi ce spun?

MENON

29

MENON Cred că înțeleg. Totuși nu pricep încă atît cît aș vrea sensul întrebării tale.

SOCRATE Întrebarea este, Menon, dacă numai cu privire la virtute crezi că există o virtute a bărbaților, alta a femeilor și așa mai departe, sau gîndești la fel și despre sănătate, și despre statură, și despre forță? Crezi că există o sănătate a bărbaților și alta a femeilor? Sau cîtă vreme există ca sănătate ea are aceeași calitate pretutindeni, și la bărbați, și la oricine alt- e cineva?

MENON Cred că sănătatea bărbatului și cea a femeii sînt unul și același lucru.

SOCRATE Nu este la fel și cu statura sau cu forța? Dacă o femeie este puternică, nu e ea puternică datorită aceleiași calități, aceleiași forțe, ca și bărbatul? Ce vreau să spun prin „aceeași forță” este că forța este tot forță și cînd apare la un bărbat, și cînd apare la o femeie. Sau tu crezi că există vreo deosebire?

MENON Nu cred deloc asta.

SOCRATE Și atunci virtutea, în calitatea ei de vir- 73 a tute, se va deosebi cu ceva după cum o găsim la un copil sau la un bătrîn, la o femeie sau la un bărbat?

MENON Mie mi se pare, Socrate, că acest caz nu seamănă cu cele dinainte.

SOCRATE De ce? N-ai spus tu că virtutea unui bărbat este să conducă bine treburile cetății, iar virtutea unei femei, să conducă bine treburile gospodăriei?

MENON Ba da.

SOCRATE Este oare posibil să conducă bine treburile cetății sau ale gospodăriei sau orice altceva cel care nu le conduce în mod înțelept și drept?

MENON Nu, firește.

SOCRATE Iar cei care le conduc în mod drept și înțelept, nu le conduc oare cu dreptate și

înțelepciune?

MENON Nu poate fi altfel.

30

PLATON

SOCRATE Așadar, femeia și bărbatul, dacă e să fie virtuoși, au nevoie, amîndoi, de aceleași lucruri, de dreptate și de înțelepciune.

MENON Este vădit.

SOCRATE Dar atunci copilul și bărbatul ar putea fi cumva virtuoși dacă sînt nestăpîniți și nedrepți?

MENON Nu, desigur.

SOCRATE Dar dacă sînt înțelepți și drepți?

MENON Atunci, da.

c SOCRATE Deci toți oamenii sînt virtuoși în același chip: ei sînt virtuoși cînd au aceleași însușiri.

MENON Așa se pare.

SOCRATE Desigur, n-ar fi virtuoși în același chip dacă n-ar avea aceeași virtute, nu?

MENON Nu, desigur.

SOCRATE De vreme ce virtutea este aceeași la toți, încearcă să spui ce este virtutea, amintindu-ți ce zice Gorgias că este și ce crezi tu însuți, împreună cu el.

MENON Ce-ar putea fi altceva decît să fii în stare să-i conduci pe oameni? Asta de vreme ce cauți o singură definiție care să se potrivească în toate cazurile.

SOCRATE Chiar asta și caut. Dar, Menon, oare să însemne virtutea același lucru cînd e vorba de un copil sau de un sclav, și anume să fie în stare să-și conducă stăpînul, și ți se pare că cel care conduce ar mai putea fi numit sclav?

MENON Nu mi se pare defel, Socrate.

SOCRATE Nici n-ar fi de crezut, preabunul meu prieten. Gîndește-te acum și la aceasta: spui că virtutea este capacitatea de a conduce; n-ar trebui să adăugăm la definiție „conform cu dreptatea și nu împotriva ei”?

MENON Ba cred că da, Socrate, fiindcă dreptatea este totuna cu virtutea. ° SOCRATE Cu virtutea, Menon, sau cu o virtute?

MENON Ce vrei să spui?

MENON

31

SOCRATE Ceea ce aș spune despre orice altceva. Așa cum aș spune, dacă vrei, despre rotunjime că este *ojigură* și nu pur și simplu *figura*. Și m-aș exprima astfel fiindcă există și alte figuri.

MENON Ar fi un fel corect de a vorbi, de vreme ce recunosc și eu că mai există și alte virtuți, nu numai dreptatea.

SOCRATE Care sînt acestea? Spune-mi. Și eu, da- 74 a că mi-ai cere, ți-aș mai putea cita alte figuri; tot așa citează-mi și tu alte virtuți.

MENON De bună seamă: curajul mi se pare că este și el o virtute, și chibzuință și înțelepciunea și generozitatea și atîtea altele.

SOCRATE Iată-ne din nou în aceeași încurcătură, Menon: căutînd o singură virtute, iar am ajuns să găsim o mulțime de virtuți, e drept nu în același chip ca adineauri; iar virtutea unică existentă în toate acestea n-o putem descoperi.

MENON Vezi tu, Socrate, încă nu pot concepe bine, b ca în exemplele de mai înainte, virtutea unică în toate pe care tu o cauți.

SOCRATE E și firesc să nu poți. Eu însă mă voi strădui, cît pot, să ne aduc pe amîndoi mai aproape de ea. Iată, nu e prea greu să înțelegi că lucrurile stau în fiecare caz la fel: dacă cineva ți-ar pune întrebarea mea de adineauri „ce este figura, Menon?” și tu i-ai răspunde

„rotunjimea" și el te-ar întreba, ca și mine, „rotunjimea este oare *figura* sau *o figură*?", atunci ai spune, firește, că este *o figură*.

MENON Desigur.

SOCRATE Ai răspunde așa fiindcă mai există și alte c figuri?

MENON Da.

SOCRATE Iar dacă te-ar întreba, în continuare, care sînt acelea, i-ai spune?

MENON Bineînțeles.

32

PLATON

MENON

33

SOCRATE Și tot așa, dacă te-ar întreba ce este culoarea și răspunzîndu-i tu „albul" ar mai întreba „este oare albul *culoarea* sau *o culoare*?", tu i-ai răspunde că este *o culoare* fiindcă mai există și alte culori, nu?

MENON Desigur.

d SOCRATE Și dacă te-ar ruga să numești și alte culori, ai numi și altele, care sînt culori întocmai ca și albul?

MENON Da.

SOCRATE Iar dacă ar continua, ca mine, spunîndu-ți: „Mereu ajungem la pluralitate, dar eu nu asta vreau de la tine, ci, de vreme ce acestor lucruri, multe la număr, le dai un singur nume și despre nici unul nu spui că n-ar fi o figură, chiar dacă ele sînt opuse unul față de celălalt, spune-mi ce este lucrul care cuprinde și ceea ce este rotund, și ceea ce este drept, adică ceea ce numești tu figură atunci cînd spui că e și ceea ce e rotund, și ceea ce e drept este tot o figură?" Sau nu spui așa?

MENON Ba așa spun.

SOCRATE Oare cînd vorbești astfel nu înțelegi că rotundul este în egală măsură rotund și drept, iar dreptul este în egală măsură drept și rotund?

MENON Cîtuși de puțin, Socrate.

SOCRATE Dar spui că rotundul este o figură întocmai ca și dreptul și invers.

,

MENON E adevărat.

SOCRATE Ce este atunci lucrul care poartă numele' 75a de figură? încearcă să spui. Dacă ți-ar pune cineva» această întrebare cu privire la figură ori la culoare, și ți tu ai răspunde: „Nu înțeleg, prietene, ce vrei și nu știu) nici ce vorbești", acela s-ar mira probabil și ar spune: „Nu înțelegi că eu caut ceea ce este comun în toate' acestea?" Sau n-ai fi în stare să răspunzi, Menon, dacă cineva te-ar întreba în aceeași ordine de idei: „Ce trăsătură comună există în rotund și în drept și în toate cele pe care le numești figuri?" încearcă să spui, pentru a te pregăti astfel să răspunzi la întrebarea despre virtute.

MENON Nu mă întreba pe mine, Socrate, răspunde b mai bine tu.

SOCRATE Vrei să-ți fac pe plac?

MENON Te rog.

SOCRATE Iar tu vei consimți, la rîndul tău, să-mi răspunzi la întrebarea despre virtute?

MENON Bucuros.

SOCRATE Atunci să ne dăm toată silința; într-adevăr merită.

MENON Chiar așa.

SOCRATE Hai să încerc atunci să-ți spun ce este figura. Vezi dacă accepți această definiție: să zicem că figura este singurul lucru care se asociază întotdeauna cu culoarea. Te mulțumește sau vrei să cauți altceva? Eu aș fi mulțumit dacă mi-ai răspunde c măcar atît despre virtute.

MENON Dar asta e o definiție naivă, Socrate.

SOCRATE Ce vrei să spui?

MENON Figura este, după tine, ceea ce se asociază întotdeauna cu culoarea. Să zicem c-ar fi

așa. Dar dacă cineva ar afirma că nu știe ce este culoarea și că e la fel de nedumerit ca și în privința figurii, ce valoare crezi că ar mai avea definiția ta?

SOCRATE Eu cred că e adevărată. Iar dacă m-ar întreba unul din acei oameni iscușiți cărora le plac discuțiile în contradictoriu, i-aș răspunde așa: „Eu ți-am dat răspunsul; dacă ceea ce spun nu e corect, n-ai decât să-mi ceri socoteală și să dovedești tu că e fals.” Însă cei care vor să discute ca niște prieteni, așa cum facem noi acum, trebuie să răspundă cu mai multă blîndețe și într-un fel mai propriu unei discuții. Și cred că este propriu unei discuții nu numai să dai răspunsuri adevărate, dar și să recurgi numai la lucrurile pe care cel întrebat recunoaște că le știe. Voi

34

PLATON

încerca dar și eu să vorbesc la fel. De aceea spune-mi: e există ceva pe care îl numești „sfîrșit”? Spun „sfîrșit” cum se spune „capăt” sau „limită”. Toate acestea au același sens pentru mine. Poate că Prodicos ar găsi o diferență aici, dar tu spui indiferent „s-a sfîrșit” și „a ajuns la capăt”. Asta e tot ce vreau să spun, nu e nimic complicat.

MENON Da, folosesc aceste cuvinte și cred că înțeleg ce vrei să spui.

76 a SOCRATE Bine. Și folosești, după caz, cuvîntul „suprafață” și cuvîntul „solid”, așa ca în geometrie, de pildă?

MENON Bineînțeles.

SOCRATE Atunci cred că ai să înțelegi, pornind de la ele, ce numesc eu figură. Afirm că orice figură este ceea ce mărginește un solid: adică, pe scurt, limita unui solid.

MENON Și ce spui că este culoarea, Socrate?

SOCRATE Vai, Menon, ce lipsă de respect! Ceri unui om bătrîn, ca să-l încurci, să-ți răspundă la întrebări, iar tu nu vrei nici măcar să-ți amintești ce spune Gor-b gias că este virtutea și să-mi spui și mie.

MENON întîi răspunde-mi tu, Socrate, și apoi îți voi spune și eu.

SOCRATE Chiar și legat la ochi, cel care stă de vorbă cu tine, Menon, și-ar putea da seama că ești frumos și că încă te mai îndrăgesc destui.

MENON De ce spui asta?

SOCRATE Fiindcă, vorbindu-mi, nu faci decât să dai porunci. Așa fac numai cei răsfățați, care se poartă ca niște tirani cîta vreme sînt tineri. Și totodată poate că nu ți-a scăpat cînt sînt eu de slab în fața tinerilor frumoși. Am să-ți fac pe plac, așadar, și am să-ți răspund.

MENON Fă-mi această mare plăcere.

SOCRATE Vrei să-ți răspund în stilul lui Gorgias, ca să mă poți urmări mai ușor?

MENON

35

MENON Vreau, cum să nu?

SOCRATE Nu spuneți voi, după teoria lui Empedo-cle, că din lucruri pornesc niște emanații?

MENON Desigur.

SOCRATE Și că există în lucruri niște deschideri spre care și prin care circulă emanațiile?

MENON Chiar așa.

SOCRATE Și că, dintre emanații, unele se potrivesc cu anume deschideri, iar altele sînt prea mici sau prea mari pentru ele?

MENON întocmai.

SOCRATE Pe de altă parte există, nu-i așa, ceva pe care îl numești vedere?

MENON Da.

SOCRATE Atunci, cum zice Pindar, „începe-mi vorba”¹: culoarea este o emanație a figurilor pe potriva vederii și, ca atare, perceptibilă.

MENON Socrate, ai dat un răspuns care mi se pare excelent.

SOCRATE Probabil fiindcă am vorbit așa cum ești tu obișnuit. Și totodată înțelegi, cred, că ai putea scoate de aici și o definiție a vocii, a mirosului și a multor altor lucruri de același fel.

e

MENON Chiar așa.

SOCRATE Răspunsul acesta este vrednic de o tragedie, de aceea îți place mai mult decât definiția figurii.

MENON Ce-i drept, îmi place.

SOCRATE Dar nu este mai bun, o fiu al lui Alexidemos; am convingerea că prima definiție era mai bună. Cred că și tu ai judeca la fel dacă n-ar trebui să pleci înainte de mistere, cum ziceai ieri, și ai ră-mîne aici și te-ai iniția.

MENON Dar aş putea rămîne, Socrate, dacă mi-ai 77 a mai spune multe asemenea lucruri.

¹ Pindar, frg. 82.

36

PLATON

SOCRATE Desigur, îți voi mai putea vorbi în felul acesta, atît în folosul tău, cît și în al meu; nu dorința îmi lipsește; mă tem însă că multe de felul acesta n-o să fiu în stare să-ți spun. Dar hai încercă și tu să-ți ții promisiunea de a defîni virtutea în general, fără să faci din una mai multe, așa cum se spune în glumă ori de cîte ori cineva sparge un lucru. Lasă virtutea în-b treagă și nevătămată și spune-mi ce este ea, doar ai drept model exemplele date de mine.

MENON Dacă-i așa, Socrate, cred că virtutea este, cum zice poetul, „să te bucuri de lucrurile frumoase și să fii puternic”. Asta spun și eu că este virtutea, să dorești lucrurile frumoase și, dorîndu-le, să le poți dobîndi.

SOCRATE Atunci cînd cineva dorește lucruri frumoase, nu spui oare prin asta că dorește lucruri bune?

MENON Chiar așa.

SOCRATE Spui oare că există unii care doresc lucrurile rele și alții care le doresc pe cele bune? Nu ți c se pare, preabunul meu prieten, că toți doresc lucrurile bune?

MENON Nu, nu mi se pare.

SOCRATE Și crezi că unii doresc lucrurile rele?

MENON Da.

SOCRATE Și spui că doresc lucrurile rele crezînd că sînt bune sau în ciuda faptului că știu că sînt rele?

MENON Cred că există ambele situații.

SOCRATE Atunci ți se pare că cineva care știe despre lucrurile rele că sînt rele poate totuși să le dorească?

MENON Desigur.

SOCRATE Ce înseamnă, după tine, să dorești un d lucru? Să dorești să-ți aparțină?

MENON Firește, ce altceva?

SOCRATE Spui asta socotind că lucrurile rele aduc un folos celui care le posedă sau știind că ele îi sînt vătămătoare?

MENON

37

MENON Sînt unii care gîndesc că lucrurile rele aduc folos și alții care știu că sînt vătămătoare.

SOCRATE Și ți se pare că cei care cred că lucrurile rele aduc folos știu că lucrurile rele sînt rele?

MENON Nu mi se pare deloc așa.

SOCRATE Atunci e limpede că aceștia doresc nu lucrurile rele, pe care nici nu le recunosc ca rele, ci Iu- e crurile pe care ei le cred bune, măcar că sînt rele. E limpede astfel că cei care nu-și dau seama că lucrurile rele sînt rele și cred că sînt bune doresc de fapt lucrurile bune. Nu-i așa?

MENON Mă tem că așa se întîmplă cu aceștia.

SOCRATE Și atunci? Cei care doresc, cum zici tu, lucrurile rele considerând că ele sînt vătămătoare pentru cel căruia îi aparțin nu știu ei oare că ele vor fi vătămătoare pentru ei înșiși?

MENON Nu încapă îndoială.

SOCRATE Dar pe cei supuși unei acțiuni vată- 78 a mătoare nu-i socotesc ei oare că suferă tocmai în măsura în care sînt supuși unei asemenea situații?

MENON Și asta e neîndoielnic.

SOCRATE Iar pe cei care suferă nu-i așa că-i socotesc nenorociți?

MENON Ba da, după părerea mea.

SOCRATE Și există vreun om care să vrea să sufere și să fie nenorocit?

MENON Nu cred să existe, Socrate.

SOCRATE Prin urmare, nimeni nu vrea lucrurile rele, Menon, cîtă vreme nu vrea să ajungă în situația asta. Căci ce altceva înseamnă să suferi decît să do- b rești lucrurile rele și să le și ai?

MENON Tare mă tem că ceea ce spui, Socrate, e adevărat și că nimeni nu vrea lucrurile rele.

SOCRATE Spuneai adineauri, nu-i așa, că virtutea înseamnă să dorești lucrurile bune și să ai puterea de a le dobîndi?

38

PLATON

MENON Așa spuneam.

SOCRATE Dacă spunem asta, nu crezi oare că faptul de a vrea lucrurile bune este comun tuturor și că nimeni nu este superior altuia în această privință?

MENON Sigur că da.

SOCRATE Atunci e limpede că, dacă cineva este superior altcuiva, el nu poate fi superior decît prin faptul de a putea.

MENON Desigur.

SOCRATE Așadar, pare-se, aceasta este, după tine, c definiția virtuții: a putea să dobîndești lucrurile bune.

MENON Sînt întru totul de acord, Socrate, cu felul în care înfățișezi acum lucrurile.

SOCRATE Hai să vedem dacă partea asta din definiția ta e adevărată: se prea poate să ai dreptate. Să fii în stare să dobîndești lucrurile bune — asta spui tu că e virtutea, nu?

MENON Întocmai.

SOCRATE Iar lucruri bune numești, de pildă, sănătatea și bogăția?

MENON Și să ai aur și argint, să ai onoruri și funcții în cetate.

SOCRATE Mai sînt, după tine, și alte lucruri bune, pe lîngă acestea? d MENON Nu, cam acestea sînt toate, zic eu.

SOCRATE Bine. Așadar, după Menon, oaspetele ereditar al Marelui Rege, virtutea înseamnă să agonisești aur și argint. Adaugi oare la faptul însuși al procurării mențiunea „potrivit cu dreptatea față de oameni și față de zei" sau asta nu te interesează și chiar dacă cineva dobîndește aur și argint împotriva dreptății, tu tot virtute numești fapta lui?

MENON Nici gînd, Socrate.

SOCRATE Atunci o numești faptă urîță?

MENON Întocmai așa.

SOCRATE Trebuie deci ca faptul însuși al procurării de bunuri să se îmbine cu dreptatea, cu chibzuință,

MENON

39

cu pietatea sau cu vreo altă parte a virtuții; dacă nu, nu-i vom putea spune virtute, chiar dacă ne face să e dobîndim bunuri.

MENON Într-adevăr, cum ar putea fi virtute fără ele?

SOCRATE Iar a nu agonisi aur și argint, nici pentru sine, nici pentru altul, atunci cînd

dreptatea se opune, nu este și renunțarea aceasta o virtute?

MENON De bună seamă că este.

SOCRATE Prin urmare, dobândirea unor asemenea bunuri nu ține mai mult de virtute decât renunțarea la ele, ci, dimpotrivă, se pare că actul care se îmbină 79 a cu dreptatea va fi virtute, iar cel lipsit de așa ceva, o faptă urâtă.

MENON Mi se pare că nu poate fi altfel de cum zici.

SOCRATE N-am spus noi însă, puțin mai înainte, că fiecare din acestea, dreptatea, chibzuință și celelalte, este parte a virtuții?

MENON Ba da.

SOCRATE Vrei cumva să râzi de mine, Menon?

MENON Cum asta, Socrate?

SOCRATE Păi tocmai te rugasem să nu rupi și să nu fărâmițezi virtutea și-ți dădusem și exemple de cum trebuie să răspunzi, iar tu, fără să ții seama de nimic, îmi spui că virtutea înseamnă să fii în stare să do- b bindești bunuri, potrivit cu dreptatea. Iar dreptatea spui că este o parte a virtuții, nu?

MENON Întocmai.

SOCRATE Urmează deci din afirmațiile cu care te-ai arătat de acord că virtutea este faptul de a acționa în orice împrejurare potrivit cu o parte a virtuții. Doar spui că dreptatea este o parte a virtuții și că la fel sînt toate celelalte.

MENON Cum așa?

SOCRATE Vreau să spun că te rugasem să definești virtutea ca un tot, iar tu, departe de asta, spui că orice acțiune este virtute dacă comportă o parte a virtuții,

40

PLATON

c de parcă, gata, ai fi definit virtutea în general și eu ar urma s-o recunosc acum în bucățile în care ai fărâmițat-o. Din această cauză, mă tem că trebuie s-o luăm din nou de la început și să-ți pun iarăși aceeași întrebare: „Iubite Menon, ce înțelegi că este virtutea, atunci când spui că orice acțiune care comportă o parte a virtuții este virtute?” Căci asta spuneam când afirmam că orice acțiune care comportă dreptatea este virtute. Sau ție ți se pare că nu mai e nevoie să reluăm aceeași întrebare, ci crezi că putem ști ce este o parte a virtuții fără a ști ce e virtutea însăși?

MENON Nu cred asta.

d SOCRATE Dacă-ți mai amintești, când ți-am răspuns eu ție în legătură cu definiția figurii, am înlăturat amîndoi o încercare similară de a răspunde, pornind de la elemente pe care tocmai urma să le căutăm și asupra cărora nu căzusem încă de acord.

MENON Pe drept cuvînt am înlăturat-o, Socrate.

SOCRATE în acest caz, preabunul meu prieten, cîtă vreme încă mai căutăm o definiție a virtuții în general, să nu-ți închipui că vei lămuri pe cineva cu privire la ea dacă răspunsul tău va pleca de la părțile sale, nici că vei defini orice altceva după metoda asta, ci să fii e convins că va fi nevoie să ți se pună din nou întrebarea de la început: „Pe ce definiție a virtuții se întemeiază spusele tale?” Sau ți se pare că ceea ce spun e fără noimă?

MENON Ba mi se pare că ai toată dreptatea.

SOCRATE Dacă-i așa, atunci răspunde-mi iar, luînd-o de la început: ce spuneți voi, tu și prietenul tău, că este virtutea?

MENON Socrate, auzisem eu înainte chiar de a te 80 a întîlni că nu faci altceva decât să te pui pe tine însuși și pe alții în încurcătură. Iar acuma parcă mi-ai făcut o vrajă, niște farmece, parcă m-ai robit pe de-a-ntre-gul unui descîntec, în așa fel încît mi-e plină mintea de nedumerire. Dacă putem glumi un pic, îmi pare

MENON

41

că semeni leit, și la chip, și altfel, cu peștele acela mare și turtit care trăiește în mare și se

cheamă torpilă. Căci și el amortește pe oricine se apropie de el și îl atinge, cum simt că faci tu cu mine acum. Zău, Socrate, mi-au amorțit și sufletul, și vorba de nu știu ce să-ți mai răspund. Și doar am rostit de mii de ori atâtea cuvântări despre virtute, în fața unui mare public și, pe cât mi se părea, cu mult succes. Acum însă nu sînt deloc în stare să spun nici măcar ce este virtutea. Cred că e bună hotărârea ta de a nu pleca de aici să călătorești pe mare sau altfel, căci dacă te-ai purta la fel într-o altă cetate, ca străin, mă tem că te-ar închide ca vrăjitor.

SOCRATE Ești tare șiret, Menon, era cât pe-acum să mă păcălești.

MENON Cum așa, Socrate?

SOCRATE Îmi dau seama acum de ce ai făcut aceas- c tă comparație.

MENON Și de ce crezi c-am făcut-o?

SOCRATE Ca să-ți răspund și eu cu una. Eu știu că tuturor tinerilor frumoși le place să fie comparați. Au de câștigat din asta, căci lucrurile cu care sînt comparați cei frumoși sînt la rîndul lor frumoase, așa cred. Eu însă n-am să-ți răspund cu altă comparație. În ce mă privește, dacă pește-torpilă amortește el însuși atunci cînd îi amortește pe ceilalți, atunci semăn cu el; dacă nu, nu semăn. Fiindcă eu n-am la îndemînă nici un răspuns atunci cînd îi pun în încurcătură pe alții. În clipa de față, eu însumi nu știu ce este virtu- d tea, iar tu, deși poate știai înainte de a te apropia de mine, acum semeni leit cu un neștiutor. Și totuși vreau să cercetez ce anume este ea împreună cu tine.

MENON Și cum ai să cauți, Socrate, un lucru despre care habar nu ai ce este? Pe care anume dintre toate lucrurile neștiute îți propui să-l descoperi? Sau, admitînd că dai chiar peste el, cum ai să știi că tocmai el este ceea ce nu știai?

42

PLATON

e SOCRATE Înțeleg ce vrei să spui, Menon. Iată că ne pui în fața unui subiect de controversă: omul nu poate să caute nici ceea ce știe, nici ceea ce nu știe. Nu poate să caute ceea ce știe, fiindcă știe și nimeni n-are nevoie să caute ceea ce știe; nu poate să caute nici ceea ce nu știe, fiindcă nu știe ce anume să caute. Și a MENON Și chiar nu ți se pare un raționament corect formulat, Socrate?

SOCRATE Nu, nu mi se pare.

MENON Poți să-mi spui de ce?

SOCRATE Pot. Am auzit niște oameni, bărbați și femei, pricepuți la cele divine...

MENON Și ce spuneau?

SOCRATE Lucruri adevărate, pe cât îmi pare mie, și frumoase.

MENON Dar ce anume spuneau și cine sînt ei?

SOCRATE Sînt preoții și preotesele care se străduiesc să poată explica lucrurile pe care le au în grijă, b Tot așa vorbesc și Pindar, și alți poeți, mulți la număr, toți cei care sînt inspirați de zei. Ascultă ce spun ei și vezi dacă ți se pare adevărat.

Spun ei că sufletul omului e nemuritor și că uneori el părăsește viața, noi zicem „moare”, alteori se reîntoarce la ea, niciodată însă nu piere. De aceea trebuie să dăm dovadă de-a lungul întregii vieți de cea mai mare pietate, căci

Celor căroră Persephone le primește ispășirea vechilor lor dureroase greșale

Ea le trimite iarăși sufletul, în ai nouălea an, Pe tărîmul luminii de sus.

c *Dintre ei se înalță regii slăviți și bărbații cu ageră vlagă și cu mintea mare;*

Eroi fără prihană sînt ei numiți apoi între oameni, de-a pururi².

² *Idem*, frg. 133.

MENON

43

Așadar, nu există lucru pe care sufletul să nu-l fi învățat, pentru că este nemuritor și de mai multe ori născut și a privit ce se află și în lumea de aici, și în Hades, și pretutindeni; de aceea nu e de mirare că el își poate aminti despre virtute și despre celelalte, cele d pe care le-a știut mai înainte. Cum nici o parte a naturii nu e străină de celelalte, iar sufletul le-a cunoscut pe toate, nimic nu-l împiedică pe cel ce-și reamintește un singur lucru — și asta e ceea ce

numesc oamenii a ști — să le descopere pe toate celelalte, dacă are curaj și nu se dă bătut în timp ce caută. Căci tot ce căutăm să știm și tot ce știm nu e decât reamintire.

Nu trebuie dar să ne lăsăm convinși de argumentul sofistic de adineauri: el ar face din noi niște leneși și numai oamenii nevolnici îl ascultă cu plăcere. Doctrina e reamintirii, dimpotrivă, ne face activi și iscoditori; tocmai fiindcă sînt convins că e adevărată vreau să caut împreună cu tine ce este virtutea.

MENON Prea bine, Socrate. Dar ce te face să spui că noi nu învățăm nimic nou și că ceea ce numim știință este de fapt reamintire? Poți să-mi dovedești că așa stau lucrurile?

SOCRATE Abia ți-am spus că ești plin de șiretlicuri, Menon, și uite că mă întrebi dacă pot să te învăț ceva, 82 a tocmai eu care spun că nu există învățătură, ci doar reamintire. De bună seamă vrei să mă faci să mă contrazic și să mă prinzi chiar acum asupra faptei.

MENON Cîtuși de puțin, Socrate, ți-o jur pe Zeus. Nu asta urmăream, te-am întrebat așa din obișnuință. Totuși, dacă poți să-mi arăți cumva că lucrurile stau așa cum spui, arată-mi.

SOCRATE Nu e ușor, sînt însă gata, de dragul tău, să-mi dau toată silința. Cheamă, te rog, aici pe unul dintre mulții sclavi pe care i-ai adus cu tine, pe ori- b care vrei, ca să-ți arăt asupra lui ceea ce-mi ceri.

44

PLATON

MENON Prea bine. (*Către un sclav*) Apropie-te!

SOCRATE Este grec și vorbește grecește?

MENON Bineînțeles, doar e născut în casa mea. >

SOCRATE Acum fii atent și vezi cum ți se pare, **își** reamintește singur sau învață de la mine?

MENON Am să fiu atent.

SOCRATE Spune-mi, prietene, știi că o suprafață de felul acesta este un pătrat³?

SCLAVUL Știu.

SOCRATE Este un pătrat pentru că toate laturile c acestea, patru la număr, sînt egale, nu?

SCLAVUL Desigur.

SOCRATE Iar liniile acestea care trec prin mijlocul pătratului sînt egale și ele⁴?

SCLAVUL Da.

SOCRATE O suprafață de felul acesta ar putea fi mai mare sau mai mică, nu?

SCLAVUL Desigur.

SOCRATE Dacă latura aceasta ar fi de două picioare și cealaltă tot de două, de cîte picioare ar fi întregul? Gîndește-te așa: dacă latura asta ar fi de două picioare, iar cealaltă numai de un picior, nu-i așa că suprafața ar fi de două ori un picior?

SCLAVUL Ba da.

d SOCRATE Însă de vreme ce și latura asta e de două picioare, atunci avem de două ori doi, nu?

SCLAVUL Așa avem.

SOCRATE Deci suprafața are de două ori două pi cioare, nu?

,

SCLAVUL Da.

SOCRATE Cît fac de două ori două picioare? Socotește și spune.

³ Pentru o mal clară înțelegere a problemelor de geometrie din *Menon*, am recurs la o serie de figuri (incluse în *Anexa*). Socrate, trebuie să ne imaginăm aici, trasează pe pămînt un pătrat asemenea pătratului ABCD din fig. 1 (vezi *Anexă*).

⁴ Adică laturile EF și GH, vezi *Anexă*, fig. 1.

MENON

45

SCLAVUL Patru, Socrate.

SOCRATE N-ar putea exista o altă **suprafață, dublă** față de aceasta, dar de același fel, avînd **de asemenea** toate laturile egale?

SCLAVUL Ba da.

SOCRATE Și câte picioare ar avea ea?

SCLAVUL Opt.

SOCRATE Încearcă acum să-mi spui câte picioare va avea fiecare dintre laturile ei. Latura pătratului de e aici este de două picioare; cât de mare va fi latura pătratului dublu?

SCLAVUL Este limpede, Socrate, că va fi dublă.

SOCRATE Observi, Menon, că nu-l învăț nimic și nu fac decît să-i pun întrebări. Acum el crede că știe cât de mare este latura care dă un pătrat de opt picioare. Nu ți se pare?

MENON Ba așa mi se pare.

SOCRATE Și chiar știe?

MENON Nu, deloc.

SOCRATE Crede că latura lui ar fi dublă față de latura primului pătrat, nu?

MENON Da.

SOCRATE Acum privește cum își va reaminti treptat soluția corectă. Iar tu răspunde-mi. Spui că o suprafață dublă se obține de la o latură dublă, nu-i așa? 83 a Nu vorbesc de o suprafață care are o latură mai lungă și una mai scurtă, ci de una care are toate laturile egale, la fel ca pătratul acesta, dar este dublă față de el, adică de opt picioare. Ia gîndește-te dacă mai crezi că latura ei este dublă.

SCLAVUL Așa cred.

SOCRATE Nu-i așa că linia asta⁵ va ajunge dublă dacă adăugăm, pornind de aici, încă o linie de aceeași lungime⁶?

⁵ Adică latura AB, vezi *Anexă*, fig. 2.

⁶ Adică latura BJ, *ibidem*.

46

PLATON

SCLAVUL Desigur.

SOCRATE Și spui că ea va da suprafața de opt picioare atunci cînd vom avea patru laturi egale?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Să desenăm atunci, pornind de la ea⁷, încă trei laturi egale⁸. Asta ar fi suprafața de opt picioare de care vorbeai, nu?

SCLAVUL Desigur.

SOCRATE Dar nu există în interiorul ei aceste patru suprafețe⁹ egale fiecare cu pătratul nostru de patru picioare¹⁰?

SCLAVUL Ba da.

SOCRATE Atunci cât e de mare întreaga suprafață? Nu e de patru ori mai mare?

SCLAVUL Nu poate fi altminteri.

SOCRATE Și un lucru de patru ori mai mare decît altul poate fi dublul lui?

SCLAVUL Nu, pe Zeus, nu poate.

SOCRATE Dar cum este?

SCLAVUL Este cvadruplu.

SOCRATE Înseamnă, prietene, că de la o latură dublă se obține o suprafață cvadruplă, nu dublă.

SCLAVUL Adevărat.

SOCRATE într-adevăr, de patru ori patru picioare fac șaisprezece, nu-i așa?

SCLAVUL Ba da.

SOCRATE Și ce latură va avea pătratul de opt picioare? Doar latura aceasta dublă dă un pătrat cvadruplu, nu?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Iar jumătate din ea dă un pătrat de patru picioare?

⁷ Adică de la latura AJ, *ibidem*.

⁸ Adică laturile JK, KL și LA.

⁹ Adică ABCD, BJMC, CMKN și DCNL. ¹⁰ Adică pătratul ABCD.

MENON

47

SCLAVUL Da.

SOCRATE Bine; suprafața de opt picioare nu este oare dublă față de aceasta care e de patru picioare și jumătate din aceasta, care e de șaisprezece?

SCLAVUL Ba da.

SOCRATE Și ea va avea o latură mai mare decât asta de aici, dar mai mică decât cea de acolo. Nu-i așa? d

SCLAVUL Mie așa mi se pare.

SOCRATE Foarte bine. Răspunde-mi acum întocmai așa cum crezi că e corect. Și spune-mi: latura asta era de două picioare, cealaltă de patru, nu?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Și trebuie ca latura pătratului de opt picioare să fie mai mare decât latura asta de două picioare și mai mică decât cea de patru picioare.

SCLAVUL Așa trebuie.

SOCRATE Atunci încearcă să spui cât de mare crezi e că va fi ea?

SCLAVUL De trei picioare.

SOCRATE Dacă e de trei picioare, atunci adăugăm la latura asta¹¹ jumătate din lungimea¹² ei și vom avea cu totul trei picioare, nu-i așa? Aici e o lungime de două picioare, aici una de un picior; la fel și în partea asta: două picioare și un picior. Și iată, am obținut suprafața de care vorbeai¹³.

SCLAVUL Întocmai.

SOCRATE Dar dacă are trei picioare într-o direcție și trei picioare în cealaltă direcție, suprafața totală nu măsoară oare de trei ori trei picioare?

SCLAVUL Fără îndoială.

SOCRATE Și cât fac trei ori trei picioare?

SCLAVUL Nouă.

¹¹ Adică la latura AB, vezi *Anexă*, fig. 2.

¹² Adică latura BO, *ibidem*.

¹³ Adică AOPQ.

48

PLATON

MENON

49

SOCRATE Dar pătratul dublu față de cel dintâi câte picioare trebuia să aibă?

SCLAVUL Opt.

SOCRATE înseamnă că suprafața de opt picioare nu se obține nici de la o latură de trei picioare.

SCLAVUL Nu, nu se obține așa.

SOCRATE Dar de la ce latură se obține ea? Încearcă 84 a să ne spui exact, iar dacă nu vrei să socotești, atunci arată pe figură latura.

SCLAVUL Dar nu știu, Socrate, zău nu știu.

SOCRATE Înțelegi și de data asta, Menon, până unde a pășit pe calea reamintirii? La început nu știa care e latura unui pătrat de opt picioare — nu știe de altfel nici acum —, dar își închipuia atunci că știe și a răs-b pus cu îndrăzneală, ca unul care știe, fără să-și dea seama de dificultate. Acum își dă seama și, dacă nu știe, măcar nu crede că știe.

MENON Ai dreptate.

SOCRATE Și nu ți se pare că acum este într-o situație mai bună față de lucrul pe care nu-l știa?

MENON Sînt convins de asta.

SOCRATE Făcîndu-l să se simtă în încurcătură și a-morțindu-l, ca peștele-torpilă, oare i-am pricinuit vreun rău?

MENON Nu, nu cred.

SOCRATE Atunci ceea ce am înfăptuit îl va ajuta, pe cît se pare, să descopere în ce situație se află: fiindcă acum, văzînd că nu știe, va căuta bucuros să afle, în vreme ce mai înainte îi venea ușor să creadă că poa-c te spune și repeta, în auzul multora, că pătratul dublu trebuie să aibă latura dublă.

MENON Așa se pare.

SOCRATE Crezi oare că, înainte de a fi ajuns în încurcătură, dîndu-și seama că nu știe, și înainte de a se fi născut astfel în el dorința de a ști, ar fi încercat el să afle singur sau de la altul ceea ce nu știa, dar i se părea că știe?

MENON Nu, nu cred, Socrate.

SOCRATE Atunci faptul că l-am amorțit i-a adus un câștig?

MENON Așa cred.

SOCRATE Privește acum la ce descoperiri îl va duce această nedumerire în timp ce, fără ca eu să-l învăț ceva, ci doar întrebîndu-l, va căuta împreună cu mi-ne; ia bine seama și vezi dacă mă vei prînde învățîndu-l sau explicîndu-i ceva și nu aflînd prin întrebări propriile lui păreri.

— Iar tu, răspunde-mi. Avem aici un pătrat de patru picioare¹⁴, înțelegi?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Și i-am putea adăuga aici un al doilea pătrat¹⁵, egal cu el, nu?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Și aici un al treilea¹⁶, egal cu fiecare dintre ele, nu?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Și nu-i așa c-am putea completa totul adăugînd pătratul de aici din colț¹⁷?

SCLAVUL Desigur.

SOCRATE Iar aceste patru pătrate egale formează împreună un alt pătrat, nu?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Și de cîte ori este mai mare acest întreg față de primul pătrat?

SCLAVUL De patru ori.

SOCRATE Dar noi aveam nevoie de un pătrat dublu, îți amintești, nu?

SCLAVUL Desigur.

¹⁴ Aici, trebuie să ne imaginăm, Socrate șterge tot ce desenase pînă atunci și trasează pe pămînt un nou pătrat, asemenea pătratului ABCD din flg. 3 (vezi *Anexă*).

¹⁵ Adică BFEC, vezi *Anexă*, flg. 3.

¹⁶ Adică CEGH, *ibidem*.

¹⁷ Adică DCHJ, *ibidem*.

50

PLATON

SOCRATE Dar dacă ducem în fiecare pătrat această 85 a linie de la un unghi la celălalt, nu-i așa că le tăiem pe toate în două?

SCLAVUL Ba da.

SOCRATE Și nu-i așa că avem astfel patru linii egale care formează acest nou pătrat¹⁸?

SCLAVUL Așa e.

SOCRATE Gîndește-te acum: cît de mare este acest pătrat?

SCLAVUL Nu știu.

SOCRATE Dar nu-i așa că fiecare din aceste linii a tăiat cele patru pătrate pe care le aveam lăsînd în interiorul noului pătrat cîte o jumătate din ele? Nu-i așa?

SCLAVUL Așa e.

SOCRATE Și cîte asemenea jumătăți sînt în noul pătrat?

SCLAVUL Patru.

SOCRATE Dar cîte sînt în pătratul acesta de la care am pornit²⁰?

SCLAVUL Două.

SOCRATE Și cât e patru față de doi?

SCLAVUL Dublul lui. b SOCRATE De câte picioare este deci noul pătrat?

SCLAVUL De opt picioare.

SOCRATE Ce latură are el? ¹

SCLAVUL Aceasta.

SOCRATE Linia aceasta care merge de la **un unghi**, la celălalt în pătratul de patru picioare?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Această linie, cei pricepuți o numesc diagonală. Dacă îi spunem și noi tot așa, atunci tu, sclav

¹⁸ Adică BEHD, *ibidem*.

¹⁹ Adică în BEHD, *ibidem*.

²⁰ Adică în ABCD, *ibidem*.

MENON

51

al lui Menon, afirmi că pătratul dublu se **obține** de la diagonală.

SCLAVUL întocmai așa, Socrate.

SOCRATE Ce crezi, Menon? Există în răspunsurile lui vreo părere care să nu fi fost a lui proprie?

MENON Nu, toate au fost ale lui.

SOCRATE Și totuși el nu știa soluția, așa cum am spus puțin mai înainte.

MENON Adevărat.

SOCRATE Aceste păreri existau deci în el, nu crezi?

MENON Ba da.

SOCRATE Deci și în cel care nu știe există păreri adevărate chiar cu privire la lucrurile pe care el nu le știe, nu?

MENON Pare neîndoielnic.

SOCRATE Deocamdată aceste păreri au început să răsară în el ca prin vis: dar dacă cineva îi va pune din nou aceste întrebări, de multe ori și în multe chipuri, fii sigur că până la sfârșit el va ști aceste lucruri d la fel de bine ca oricare altul.

MENON S-ar putea.

SOCRATE E adevărat că le va ști fără să-l învețe nimeni, numai din întrebări, regăsind singur, din sine însuși, toată știința?

MENON Da.

SOCRATE Dar a regăsi singur, din sine însuși, știința nu înseamnă tocmai a-ți reaminti?

MENON Desigur.

SOCRATE în cazul ăsta, știința pe care o are el acum ori a dobândit-o cândva, ori o avea dintotdeauna, nu-i așa?

MENON Ba da.

SOCRATE Desigur, dacă o avea dintotdeauna, înseamnă că știa acest lucru dintotdeauna; dar dacă a dobândit-o cândva, atunci în nici un caz n-a putut-o dobândi în viața aceasta. Doar nu l-a învățat nimeni e geometria, nu? El însă se va comporta exact la fel în

52

PLATON

privința oricărei geometrii și a tuturor celorlalte științe. L-a învățat oare cineva toate aceste lucruri? Tu ar trebui să știi, mai ales că în casa ta s-a născut și a crescut.

MENON Iar eu știu bine că nimeni nu l-a învățat vreodată ceva.

SOCRATE Dar are el sau nu părerile pe care le-a exprimat?

MENON Le are, Socrate, fără doar și poate. 86 a SOCRATE Iar dacă nu le-a dobândit în viața aceasta, nu este limpede acum că le-a căpătat într-o altă vreme și că le avea dinainte?

MENON Firește.

SOCRATE Iar vremea asta nu e oare cea când el nu era încă om?

MENON Ba da.

SOCRATE Dar dacă admitem că și în timpul existenței lui ca om, și înainte de ea, se află în el păreri adevărate care, o dată trezite prin întrebări, devin știință, nu înseamnă oare că sufletul lui deține învățătură dintotdeauna? E limpede doar că el există dintotdeauna, ca om sau nu.

MENON E evident.

b SOCRATE Atunci, dacă adevărul despre lucruri există dintotdeauna în sufletul nostru, nu-i așa că sufletul nostru trebuie să fie nemuritor și că trebuie deci să încercăm, cu încredere, să descoperim și să ne reamintim tot ceea ce, întâmplător, nu știm acum, adică tot ce deocamdată am uitat?

MENON Nu știu de ce, Socrate, dar mi se pare că ai dreptate.

SOCRATE Și mie mi se pare, Menon. De fapt, în ce-ți spuneam există lucruri pe care nu le-aș putea susține cu tot dinadinsul: dar că, socotindu-ne datori să căutăm ceea ce nu știm, devenim mai buni, mai curajoși și mai puțin leneși decât dacă am crede că ceea ce nu știm nici nu e cu puțință să aflăm, nici nu sîntem da-ș

MENON

53

tori să căutăm, pentru această convingere aș lupta c cu înverșunare, atît cît îmi stă în putere și cu vorba, și cu fapta.

MENON Și aici mi se pare că ai dreptate, Socrate.

SOCRATE Atunci, de vreme ce sîntem de acord că oricine trebuie să caute să afle ceea ce nu știe, vrei să încercăm să căutăm împreună ce este virtutea?

MENON Sigur că da. Totuși, Socrate, mi-ar face cea mai mare plăcere să aflu, gîndindu-mă eu însumi și ascultîndu-te pe tine, răspunsul la prima mea întrebare, și anume cum trebuie să considerăm că dobîndesc oamenii virtutea: învățînd-o de la alții, primind-o d de la natură sau venindu-le pe alte căi.

SOCRATE Să știi, Menon, că dacă eu aș hotărî nu numai pentru mine, ci și pentru tine, n-am cerceta dacă virtutea poate fi învățată de la altul sau nu, mai înainte de a căuta, în primul rînd, ce este virtutea în ea însăși. Dar, de vreme ce tu nu încerci să-ți impui nimic, de bună seamă ca să rămîi un om liber, iar mie cauți să-mi impui voința ta și chiar mi-o impui, n-am încotro, am să-ți dau ascultare.

Se pare deci că trebuie să cercetăm ce calități are e un lucru care încă nu știm ce este. Dar ce-ar fi dacă ți-ai slăbi măcar puțin asuprirea și mi-ai îngădui să cercetez *prin ipoteză* dacă virtutea se poate învăța de la altul sau nu. Spun „prin ipoteză” așa cum fac adesea, în cercetările lor, geometrii: dacă cineva ar întreba, în legătură cu o suprafață, de pildă, dacă este posibil să se înscrie sub formă de triunghi o suprafață dată într-un cerc dat, geometrul ar răspunde: „încă nu știu 87 a dacă este cu puțință un astfel de lucru, dar cred că am un fel de ipoteză folositoare pentru problema noastră, și anume: dacă această suprafață este de așa natură încît cel care o construiește sub formă de paralelogram pe [o parte din] diametrul cercului să poată construi pe partea rămasă un paralelogram asemenea cu primul, mi se pare că lucrurile stau într-un fel, iar dacă

54

PLATON

b n-o poate construi așa, atunci ele stau altfel. Vreau, așadar, să-ți explic prin ipoteză ce se întâmplă cu înscrierea în cerc a acestei suprafețe, dacă este ea posibilă sau nu.”²¹

La fel să procedăm și noi cu virtutea; de vreme ce nu știm nici ce este, nici ce calități are, să cercetăm prin ipoteză dacă poate fi învățată de la altul sau nu, spunînd așa: admițînd că virtutea este de natura uneia dintre părțile constitutive ale sufletului, [de natura căreia ar trebui ea să fie] pentru a putea fi învățată de la altul? Și mai întîi, dacă ea este de altă natură decât știința, poate fi ea învățată de la altul sau, așa cum tocmai spuneam, dobîndită prin reamintire? (N-are nici o importanță ce cuvînt folosim, contează numai dacă c poate fi învățată.) Sau e limpede pentru oricine că numai știința poate fi învățată? MENON Mie așa mi se pare.

SOCRATE Atunci, dacă virtutea e o știință, e limpede că ea poate fi învățată.

MENON Cum ar putea fi altfel? SOCRATE Am scăpat deci repede de întrebarea asta: dacă este de natura științei, virtutea poate fi învățată, dacă nu, nu. MENON într-adevăr.

SOCRATE Ceea ce trebuie să cercetăm după asta e, cred eu, dacă virtutea e știință sau altceva decât știință.

d MENON Și mie mi se pare că asta urmează să cercetăm acum.

SOCRATE Dar stai puțin. Menținem sau nu ipoteza enunțată de noi că virtutea nu e altceva decât binele? MENON Neapărat.

SOCRATE Atunci, dacă există vreun alt bine, în afara științei, se prea poate ca virtutea să nu fie o știință; dar dacă nu există nici un bine pe care știința

²¹ Vezi *Anexă*, figurile 4 și 5.

MENON

55

să nu-l cuprindă, atunci am fi îndreptățiți să presupunem că el are ceva comun cu știința.

MENON Așa este.

SOCRATE E adevărat că virtutea ne face să fim buni?

MENON Da.

SOCRATE Iar dacă sîntem buni, sîntem și folositori: e căci lucrurile bune sînt folositoare, nu?

MENON Da.

SOCRATE Prin urmare, virtutea este și ea un lucru folositor?

MENON Așa rezultă din ceea ce am admis.

SOCRATE Să cercetăm atunci pe rînd lucrurile folositoare pentru noi. Sănătatea, să zicem, și puterea și frumusețea și, de bună seamă, bogăția: despre acestea, și despre altele de felul lor, spunem că sînt folositoare. Nu?

MENON Da.

SOCRATE Dar despre aceleași lucruri spunem une- 88 a ori că sînt vătămătoare; nu spui și tu așa?

MENON Ba chiar așa spun.

SOCRATE Atunci gîndește-te cînd ne e de folos și cînd ne dăunează să ne lăsăm conduși de vreunul din aceste lucruri. Nu-i așa că atunci cînd le întrebuițăm cum trebuie ele ne sînt de folos, iar cînd nu, ne dăunează?

MENON Desigur.

SOCRATE Hai să privim acum și spre cele ale sufletului. Nu-i așa că există lucruri pe care le numești cumpătare, dreptate, curaj, ușurință de a învăța, memorie, generozitate și toate cele de felul acestora?

MENON Există.

SOCRATE Vezi atunci, printre aceste lucruri, dacă b cele care crezi că nu sînt știință, ci altceva decât știință, nu sînt folositoare uneori, iar alteori vătămătoare. De pildă curajul, atunci cînd el nu este chibzuință, ci doar un fel de îndrăzneală. Nu-i așa că omul cînd îndrăz-

56

PLATON

MENON

57

nește fără judecată iese vătămat, iar cînd o face cu judecată iese cîștigat?

MENON Ba da.

SOCRATE Nu la fel stau lucrurile și cu cumpătarea ori cu ușurința de a învăța? Lucrurile pe care le învățăm și le deprîndem cu judecată sînt folositoare, iar cînd lipsește judecata sînt vătămătoare, nu?

MENON Întocmai așa.

SOCRATE Și, în general, nu-i așa că tot ceea ce întreprinde și tot ceea ce îndură sufletul, cînd îl călăuzește rațiunea, are ca rezultat fericirea, iar cînd îl călăuzește nesăbuiința, ajunge la rezultatul contrar?

MENON Așa se pare.

SOCRATE Atunci, dacă virtutea face parte dintre înclinările sufletului și dacă ea este în mod necesar folositoare, ea trebuie să fie rațiune, deoarece nici o înclinare a sufletului, luată în sine, nu este nici folositoare, nici vătămătoare, ci devine vătămătoare sau folositoare, după cum i se adaugă rațiunea sau nesă- buința. După raționamentul ăsta, virtutea trebuie să fie un

fel de rațiune, de vreme ce este folositoare.

MENON Sînt de aceeași părere.

SOCRATE Să luăm acum și celelalte lucruri despre care spuneam adineauri că sînt cînd bune, cînd vătămătoare, bogăția și cele de felul ei, nu-i așa că întocmai cum rațiunea face folositoare celelalte înclinări ale sufletului atunci cînd le călăuzește, iar nesăbuința le face vătămătoare, la fel se întîmplă și cu ele: atunci cînd sufletul le folosește și le îndrumă cum trebuie, el le face folositoare și cînd nu, le face vătămătoare? >

MENON Desigur.

SOCRATE Iar sufletul dotat cu rațiune le călăuzește cum trebuie și sufletul fără rațiune le călăuzește greșit nu? s

MENON Fără îndoială.

SOCRATE Atunci nu-i așa că putem spune în general că, la om, toate depind de suflet, iar facultățile

sufletului depind la rîndul lor de rațiune, cîtă vreme 89 a vor să fie bune? Rezultă că utilul este rațiune. Pe de altă parte, am stabilit că virtutea este utilă, nu?

MENON Desigur.

SOCRATE înseamnă că virtutea este rațiune, fie în întregime, fie numai în parte, nu?

MENON Mi se pare că spusele tale sînt adevărate, Socrate.

SOCRATE Atunci, dacă lucrurile stau astfel, oamenii buni nu sînt buni de la natură.

MENON Nici eu nu cred asta.

SOCRATE într-adevăr, iată ce s-ar întîmpla în cazul b acesta: dacă oamenii s-ar naște buni de la natură, atunci de bună seamă s-ar găsi la noi oameni în stare să-i recunoască, printre tineri, pe cei buni de la natură, iar noi, știind astfel care sînt, i-am lua și i-am păzi în Acropolă, zăvorîndu-i mult mai strașnic decît aurul, ca nu cumva să-i strice cineva și ca ei, o dată a-junși oameni în toată firea, să-i poată fi cetății de folos.

MENON Așa s-ar părea, Socrate.

SOCRATE Dar, de vreme ce oamenii buni nu sînt buni de la natură, nu înseamnă că ei sînt buni dato- c rită învățaturii?

MENON Cred că nu poate fi altfel, Socrate; și reiese limpede din ipoteza noastră că, dacă virtutea este știință, atunci ea poate fi învățată de la altul.

SOCRATE Se poate să fie așa, zău; dar nu cumva n-a fost bine că am admis asta?

MENON Totuși adineauri ni se părea c-a fost bine.

SOCRATE Vezi însă că nu numai adineauri trebuie să ni se pară că am avut dreptate, ci și acum și mai tîrziu, dacă ceea ce am spus stă într-adevăr în picioare.

MENON Cum așa? Ce ai în vedere de nu-ți mai pla- d ce ce am spus și pui la îndoială faptul că virtutea ar fi știință?

SOCRATE Am să-ți spun, Menon. Că virtutea, dacă e știință, poate fi învățată de la altul, asta nu pun la

58

PLATON

îndoială; gîndește-te însă dacă nu cumva am dreptate să mă îndoiesc că e știință. Să te întreb ceva: dacă un lucru oarecare, nu numai virtutea, poate fi învățat de la altul, nu înseamnă oare că pentru acel lucru trebuie să existe profesori și elevi? e MENON Așa cred.

SOCRATE Și, dimpotrivă, un lucru pentru care nu există nici profesori, nici elevi, nu-i așa că sîntem îndreptățiți să presupunem că nu poate fi învățat de la altul?

MENON Și asta-i adevărat; dar nu există, după tine, profesori de virtute?

SOCRATE Eu, în orice caz, deși mă străduiesc în fel și chip să dau de ei, nu reușesc. Și totuși îi caut cu ajutorul multor oameni, și mai ales cu ajutorul celor pe care îi socotesc cei mai pricepuți în această privință. Și uite tocmai la timp s-a așezat acum lîngă noi Anytos: hai să-l luăm părtaș la căutarea noastră. Ar 90 a fi un lucru foarte nimerit: Anytos e fiul unui om înainte de toate bogat și priceput, Anthemion, care n-a ajuns bogat dintr-o întîmplare, nici nu

și-a căpătat avutul de la cineva, ca Ismenias din Teba, care a primit nu demult comorile lui Policrate, ci și-a adunat averea prin propria lui iscusință și strădanie; pe lângă asta, nu poate fi socotit un cetățean trufaș, îngîmfat și ne-b suferit, ci un om la locul său și bine crescut; în sfîrșit, el l-a crescut și instruit bine pe fiul său, după cum socotește poporul Atenei: doar e ales în cele mai înalte magistraturi. Alături de asemenea oameni e bine să căutăm dacă există sau nu profesori de virtute și cine sînt aceia.

Anytos, hai caută și tu împreună cu noi, cu mine și cu oaspetele tău Menon, răspuns la întrebarea noastră: cine ar putea fi profesori de virtute? Gîndește-te așa: dacă am vrea ca Menon să ajungă un medic bun, la ce profesori l-am trimite? Nu-i așa că l-am trimite c la niște medici?

MENON

59

ANYTOS Desigur.

SOCRATE Iar dacă am vrea ca el să ajungă un cizmar bun, nu-i așa că l-am trimite la niște cizmari?

ANYTOS Ba da.

SOCRATE Și așa mai departe, nu?

ANYTOS Desigur.

SOCRATE Spune-mi acum încă un lucru. Noi zicem că, dacă am vrea ca Menon să ajungă medic, am proceda bine trimițîndu-l la niște medici: cînd spunem așa, nu spunem oare că ar fi cuminte să-l trimitem d la acei oameni care practică meșteșugul, mai degrabă decît la cei care nu-l practică, la cei care cer să fie plătiți pentru asta și se arată gata să învețe meseria pe oricine dorește? Nu-i așa că bine am face dacă, trimițîndu-l, am ține seama de aceste lucruri?

ANYTOS Ba da.

SOCRATE Și nu este la fel și cu toate celelalte? De pildă cu arta de a cînta la flaut: cînd vrem să-l facem pe cineva flautist este o mare nesăbuință ca, în loc e să-l trimitem la cei care își iau obligația să-l învețe meșteșugul și cer plată pentru asta, să le dăm altora bătaie de cap, oameni care nici nu pretind că sînt profesori, nici nu au vreun elev care să învețe de la ei ceea ce așteptăm noi să învețe omul nostru; nu ți se pare un lucru fără cap?

ANYTOS Ba zău că mi se pare pe deasupra și o dovadă de neghiobie.

SOCRATE De minune. înseamnă că acum ne putem 9i i sfătui împreună, tu și cu mine, cu privire la oaspetele tău aici de față, Menon. De mult îmi spune el mie, Anytos, că tînjește după priceperea și după virtutea datorită căroră oamenii își conduc cu iscusință gospodăriile și cetățile, își îngrijesc părinții și știu să-i primească pe concetățeni și pe străini și să-și ia rămas-bun de la ei într-un chip vrednic de un om de-săvîrșit. Gîndește-te deci la cine ar fi bine să-l trimitem ca să deprîndă această virtute. Nu-i oare evident, din b

60

PLATON

ce spuneam adineauri, că trebuie să-l trimitem la acei oameni care se declară profesori de virtute, gata și în stare să învețe pe orice grec vrea asta de la ei, în schimbul unei sume de bani pe care ei au fixat-o și o încasează?

ANYTOS Și cine sînt oamenii aceștia, Socrate?

SOCRATE Știi și tu prea bine că sînt cei pe care lumea îi numește sofîști.

ANYTOS Pentru numele lui Heracles, Socrate, nu mai rosti vorba asta. Fie ca nici o rudă, nici un prieten de-al meu, atenian sau străin, să nu se lase pî-nă-ntr-atît cuprins de nebunie încît să se nenorocască ducîndu-se la sofîști, fiindcă e limpede că ei sînt o nenorocire și o pacoste pentru cei care îi frecventează.

SOCRATE Cum adică, Anytos? Oare, printre toți cei care pretind că știu să facă un lucru util, ei singuri se deosebesc atît de mult de ceilalți, încît nu numai că nu îmbunătățesc, ca ceilalți, materia care le-a fost încredințată, ci, dimpotrivă, o distrug? Și pentru asta socotesc ei că pot cere bani în văzul tuturor? Eu unul nu pot să te cred. Doar știu că Protagoras singur a strîns ca

sofist mai mulți bani decât Fidias, autorul unor lucrări pe care toți le admiră, și decât alți zece sculptori la un loc. Iartă-mă, dar spui ceva de necrezut: vasăzică dacă cei care dreg încălțăminte veche sau cîrlesc haine ar da înapoi încălțăminte sau hainele în stare mai proastă decât le-au primit, n-ar trebui nici treizeci de zile ca lumea să-și dea seama ce fac și ar rămîne muritori de foame, iar Protagoras a izbutit, timp de mai bine de patruzeci de ani și în văzul întregii Grecii, să-și strice elevii și să-i trimită de la el mai răi decât veniseră! A murit pare-mi-se către șaptezeci de ani, după ce și-a exercitat meseria vreme de patruzeci de ani. Și în tot acest timp, pînă în ziua de azi, el s-a bucurat neîncetat de cea mai mare prețuire. Și Protagoras nu-i singurul, mai sînt mulți alții,

MENON

61

unii mai vechi decât el, alții care trăiesc acum. Ce vom 92 a spune: i-au înșelat și i-au nenorocit, cum zici tu, pe tineri, cu bună știință, sau au făcut-o fără să-și dea seama? Putem să-i credem atît de nebuni pe niște oameni socotiți de unii drept cei mai înțelepți dintre toți? ANYTOS O, Socrate, sînt departe de a fi nebuni. Nebuni, și încă cum, sînt tinerii care-i plătesc și mai ales părinții care-i dau pe mîna lor. Dar nebunia cea mai mare e a cetăților care-i primesc, cînd s-ar cădea să izgonească pe oricine se apucă de așa ceva, fie el b străin sau cetățean.

SOCRATE Dar, Anytos, ai avut de suferit de pe urma vreunui sofist sau de ce ești atît de pornit împotriva lor?

ANYTOS Mi-e martor Zeus că n-am avut de-a face niciodată cu nici unul, și nici nu i-aș îngădui vreunuia dintre ai mei.

SOCRATE Prin urmare, n-ai stat deloc de vorbă cu vreunul dintre ei?

ANYTOS Nu, și nici n-aș vrea.

c

SOCRATE Atunci cum poți să știi, uimitorul meu prieten, dacă învățătura lor are ceva bun în ea sau dacă este rea, de vreme ce habar nu ai de ea?

ANYTOS Foarte ușor: știu eu bine ce soi de oameni sînt, indiferent dacă am stat sau nu cu ei de vorbă.

SOCRATE De bună seamă, Anytos, ești ghicitor, fiindcă altfel, din cîte spui chiar tu, nu văd cum i-ai putea cunoaște. De altfel noi nu ne-ntrebam cine sînt oamenii care ar putea face din Menon un netrebnic d dacă l-ar avea elev; să zicem, dacă vrei tu, că ăștia sînt sofistii. Tu însă spune-mi mie și lămurește-l bine pe acest prieten al familiei tale, ca să-i faci un bine, la cine să se ducă, în cetatea asta mare, ca să-l învețe cum să se distingă în felul de virtute despre care ți-am vorbit eu adineauri.

ANYTOS Dar de ce nu faci tu asta?

62

PLATON

SOCRATE Eu i-am numit pe cei pe care-i socotesc profesori de virtute, dar, din cîte zici tu, se pare că ra-am e înșelat cu totul și poate ai dreptate. Acum e rîndul tău să-i spui la care dintre atenieni să meargă; spune un nume, oricare vrei tu.

ANYTOS De ce trebuie să spunem neapărat un nume? În Atena, primul om de bine care i-ar ieși în cale îl poate face mai bun decât l-ar face sofistii, bineînțeles dacă el i-ar urma sfaturile.

SOCRATE Dar oamenii ăștia de bine au ajuns așa de la sine și, fără să fi învățat nimic de la nimeni, sînt 93 a ei totuși în stare să-i învețe pe alții lucruri pe care ei nu le-au învățat?

ANYTOS Eu socotesc că și ei au învățat de la înaintașii lor, care erau tot oameni de bine; sau tu te îndoiești că au existat în cetatea asta mulți oameni virtuoși?

SOCRATE Sînt convinși, Anytos, că la noi există mulți oameni cu virtuți politice și că au existat încă și mai mulți decât există acum; însă au fost ei oare buni și ca profesori de virtute? Doar asta e problema pe care o discutăm. Întrebarea pe care ne-o tot pu-b nem este nu dacă

există sau nu aici oameni virtuoși, nici dacă au existat odinioară, ci dacă virtutea poate fi învățată de la altul. Punându-ne această întrebare, ne întrebăm dacă oamenii virtuoși, de acum și de odinioară, au știut să transmită și altora virtutea lor sau dacă ea nu poate fi nici transmisă unui alt om, nici preluată de la altul. Acesta e lucrul pe care-l căutăm noi, de o bună bucată de vreme, Menon și cu mine. Ca să-l găsim, ia spune-mi, rămânând la felul tău de a gândi: recunoști că Temistocle a fost un om virtuos, nu-i așa?

ANYTOS Desigur, și încă unul dintre cei mai virtuoși.

SOCRATE Prin urmare, dacă cineva poate transmite ca profesor propria lui virtute, el trebuie să fi fost și un bun profesor, nu?

MENON

63

ANYTOS Cred că da, numai să fi vrut.

SOCRATE Dar crezi că el n-ar fi vrut ca și alții să ajungă oameni de bine, și mai ales propriul său fiu? Sau crezi că dinadins nu i-a transmis calitățile prin d care el însuși se deosebea, ca să nu ajungă la fel cu el? N-ai auzit că Temistocle l-a învățat pe fiul său Cleo-phantos să fie un bun călăreț? Se ținea drept în șa, arunca sulita drept și făcea tot felul de alte minunății. Prin grija lui Temistocle el învățase să facă cu iscusință toate acestea, atât cât se poate învăța de la niște profesori buni. N-ai auzit asta de la oamenii mai în vârstă?

ANYTOS Ba da.

SOCRATE înseamnă că nimeni nu l-ar fi putut învinui pe fiul lui Temistocle că are o fire neînzestrată, e

ANYTOS Nu cred c-ar fi putut-o face.

SOCRATE Atunci cum rămîne cu întrebarea asta: ai auzit tu vreodată pe vreun om, tînăr sau bătrîn, spunînd că fiul lui Temistocle, Cleopantos, ar fi avut calitățile tatălui său?

ANYTOS Nu, n-am auzit.

SOCRATE Trebuie atunci să credem că Temistocle a vrut să-l învețe pe fiul său doar călăria, iar în privința calităților pe care le avea el însuși, n-a vrut să-l facă cu nimic mai bun decît cei de seama sa, cu toate că virtutea poate fi transmisă prin învățatură?

ANYTOS Zău că nu-mi prea vine să cred.

SOCRATE Și totuși recunoști și tu că Temistocle este printre cei mai buni profesori de virtute ai trecutului. Dar hai să ne gîndim la altul, să zicem la Aristide, fiul lui Lysimachos; sau poate nu ești și tu 94 a de părere că a fost un om virtuos?

ANYTOS Ba sînt, cum să nu fiu?

SOCRATE Și el i-a dat fiului său Lysimachos cea mai bună învățatură care se poate da la Atena, atât cît stă în puterea unor profesori, nu-i așa, dar ți se pare oare că a făcut din el un om cît de cît mai bun?

64

PLATON

Doar îl cunoști și știi cum este. Sau, dacă vrei, să-l luăm pe Pericle, un om care-i depășea cu mult în în-b țelepciune pe toți; știi că el a avut doi fii, pe Paralos și pe Xantippos, nu?

ANYTOS Știu.

SOCRATE Cum știi și tu, pe acești fii i-a învățat să fie cei mai buni călăreți din Atena și i-a mai învățat să fie cei mai buni la muzică, la lupte și la toate cîte cer o pricepere anume; dar oameni virtuoși crezi că n-a vrut să-i facă? Eu cred c-a vrut, dar mă tem că acest lucru nici o învățatură nu-l poate da. Și, ca să nu-ți închipui că în această neputință se află doar cîtiva sau doar atenieni de rînd, gîndește-te că și c Tucidide a avut doi fii, pe Melesias și pe Stephanos. Pe aceștia i-a învățat, printre altele, să știe să lupte în palestră și ei au ajuns cei mai buni luptători din cetate. Pe unul îl dăduse în grija lui Xanthias, pe celălalt în a lui Eudoros; amîndoi treceau drept cei mai buni profesori de lupte de pe atunci. Nu-i așa că-ți amintești?

ANYTOS Da, mi-aduc aminte că am auzit.

SOCRATE Dar dacă Tucidide le-a dat copiilor săi o d învățatură care cerea cheltuială, nu-i

oare limpede că i-ar fi învățat el însuși să fie oameni virtuoși, fără să-l coste nimic, dacă un asemenea lucru putea fi învățat? Era Tucidide un om oarecare? Nu avea el o mulțime de prieteni printre atenieni și printre aliați? Doar era dintr-o familie cu vază și avea multă trecere la Atena și în restul Greciei, așa încât, dacă virtutea s-ar putea învăța, ar fi găsit, printre localnici sau printre străini, un om care să-i facă virtuoși pe fiii lui, admitând, e că lui nu-i lăsau răgaz treburile cetății. De aceea, prietene Anytos, tare mă tem că virtutea nu poate fi învățată.

ANYTOS Socrate, cred că nu stai mult pe gânduri să-i vorbești pe oameni de rău. Eu ți-aș da un sfat,

MENON

65

dacă vrei să mă ascuți: păzește-te. Poate și-n alte cetăți e ușor să le faci oamenilor fie rău, fie bine, dar 95 a la Atena e sigur așa. Cred că știi și tu.

SOCRATE Menon, mi se pare că Anytos s-a supărat. Și nu mă mir: întâi pentru că își închipuie că eu i-am defăimat pe acei oameni și, în al doilea rând, pentru că se crede unul dintre ei. Dacă o afla vreodată ce-nseamnă într-adevăr să ponegrești pe cineva, îi va trece su-părarea; acum însă nu știe. Răspunde-mi tu: nu-i așa că există și la voi oameni de bine?

MENON Desigur.

SOCRATE Spune-mi atunci, vor ei să se ofere ca pro- b fesori pentru cei tineri și recunosc ei că sînt profesori de virtute și că virtutea poate fi învățată?

MENON Nici pomeneală, Socrate: cînd îi auzi spu-nînd că virtutea se poate învăța și cînd că nu se poate.

SOCRATE Îi putem noi socoti profesori de virtute cînd ei nu știu să spună nici atîta lucru?

MENON Mă tem că nu, Socrate.

SOCRATE Dar sofistii aceștia care, singurii, pretind că sînt profesori de virtute crezi că sînt într -adevăr? c

MENON Socrate, pe mine mai ales asta mă minunează la Gorgias că nu-l auzi o dată promițînd una ca asta, ba își și bate joc de ceilalți cînd îi aude că promit; tot ce crede el este că pe oameni trebuie să-i înveți cum să vorbească bine.

SOCRATE Atunci nici tu nu crezi că sofistii sînt profesori de virtute?

MENON Nu știu ce să zic, Socrate. Am sentimente tot atît de împărțite ca și ceilalți: uneori cred că sînt, alteori că nu.

SOCRATE Să știi că nu numai tu și cu oamenii po- d litici credeți în privința asta cînd una, cînd alta. La fel face și poetul Theognis, nu știai?

MENON În ce poezii?

SOCRATE În elegii, cînd spune

66

PLATON

*Bea și mîncă cu ei și-apoi tot printre ei te așază, Fă-le pe plac tuturor celor cu-ntinse puteri Doar de la vrednici înveți vrednicia, iar dacă te-amesteci e Cu ticăloșii îți pierzi mintea și cită o ai²².
îți dai seama că în aceste versuri el vorbește de virtute ca de un lucru care se poate învăța?*

MENON Așa se pare.

SOCRATE Dar în alt loc, schimbîndu-și puțin gîndul:

De s-ar putea făuri și sădi într-un om bunul cuget, spune el, pare-mi-se,

Multe și mari avuții și-ar dobîndi negreșit ,

Oamenii în stare să facă una ca asta;

și:

Dintr-un părinte cinstit nu s-ar mai naște atunci 96 a Fiu, vreun netrebnic — de vreme ce-ar prînde doar pilde-nțelepte. Dar n-ai să-ndrepti pe cel rău cu-nvățătura nicicînd.²³

înțelegi că, despre aceleași lucruri, el face afirmații care se bat cap în cap?

MENON E limpede că e așa.

SOCRATE Așa sînd lucrurile, mai poți cita vreun domeniu în care, pe cei care se proclamă

profesori, lumea nu numai că nu-i recunoaște ca profesori în stare b să-i învețe pe alții, ci chiar socotește că habar nu au ei înșiși de lucrurile pe care le predau, ba chiar că tocmai în privința acestor lucruri sînt niște netrebnici, iar, pe de altă parte, cei care sînt recunoscuți ca oameni de bine susțin cînd că e cu puțință să-i înveți pe alții lucrurile astea, cînd că nu? Ai putea tu afirma

²² Theognis, 33 sqq.; traducere de Simina Noica (*Antologie lirică greacă*. Editura Univers, București, 1970, pp. 32-33).

²³ *Idem*, 435 sqq. (*op. cit.*, p. 40).

MENON

67

că sînt cu adevărat profesori de indiferent ce niște oameni cu idei atît de confuze?

MENON Zău că nu.

SOCRATE Atunci, dacă nu sînt profesori de virtute nici sofîștii, nici oamenii de bine, nu e oare limpede că asemenea profesori nu există?

MENON Așa-mi vine a crede.

SOCRATE Dar dacă nu există profesori, nu există c nici elevi, nu?

MENON Cred că ai dreptate.

SOCRATE Dar am căzut de acord că un lucru pentru care nu există profesori, nici elevi, nu poate fi învățat, nu-i așa?

MENON într -adevăr.

SOCRATE Iar profesori de virtute nu sînt de găsit, pe cît se pare, nu?

MENON întocmai.

SOCRATE Iar dacă nu există astfel de profesori, nu-i așa că nu există nici elevi?

MENON E limpede că nu.

SOCRATE Ar însemna atunci că virtutea nu poate fi învățată, nu?

MENON Așa se pare, dacă n-am greșit noi în căută- d rile noastre. Astfel că mă și întreb, Socrate, dacă există cu adevărat oameni de bine ori, admitînd că există, în ce chip pot ei ajunge așa?

SOCRATE Tare mă tem, Menon, că sîntem niște nepricepuți, și tu și eu, și că n-am învățat destul, tu de la Gorgias, iar eu de la Prodicos. Așadar, înainte de toate trebuie să vedem noi înșine și să căutăm pe cineva e care, într-un chip sau altul, să ne facă mai buni. Spun asta gîndindu-mă la căutările noastre de adineauri, cînd am uitat, ca niște caraghioși, că oamenii pot izbuti foarte bine în ce fac și altfel decît călăuziți de știință. De bună seamă pe această cale ne scapă nouă felul în care oamenii ajung oameni de bine.

68

PLATON

MENON Nu mi-e prea limpede ce vrei să spui, Socrate.

SOCRATE Iată gîndul meu: oamenii buni sînt 97 a neapărat și utili; pe bună dreptate am căzut de acord că lucrurile nu pot sta altfel, nu-i așa? MENON Ba da.

SOCRATE Și eram cu totul de acord și că ei vor fi utili dacă vor conduce bine treburile noastre? MENON Da.

SOCRATE Dar că nu e în stare să le conducă bine decît un om călăuzit de rațiune, iată un lucru asupra căruia poate am greșit căzînd de acord. MENON Cum asta?

SOCRATE Am să-ți explic. Să presupunem că un om care, cunoscînd drumul spre Larissa bunăoară, ajunge la țel și îi călăuzește și pe alții pînă acolo: crezi că putem spune despre el că i-a călăuzit bine?

MENON Desigur.

b SOCRATE Dar dacă un om face același lucru fără să fi mers vreodată acolo și fără să știe drumul, ci printr-o presupunere corectă, nu vom putea spune și despre el că i-a călăuzit bine? MENON De bună seamă.

SOCRATE Și cîtă vreme presupunerea unuia și știința celuiilalt sînt deopotrivă de adevărate, nu va fi omul acesta un conducător la fel de bun ca și cel care știe, cu toate că el doar

presupune și nu știe? MENON Ba la fel de bun.

SOCRATE Prin urmare, pentru buna îndeplinire a unei acțiuni, presupunerea adevărată nu e cu nimic mai prejos decât cunoașterea rațională. Tocmai acesta e lucrul de care nu ținem seamă adineauri, când, întrebându-ne care este natura virtuții, spuneam că pentru a acționa așa cum trebuie, rațiunea este singura călăuză; dar, iată, mai era și presupunerea adevărată.

MENON Așa se pare.

MENON

69

SOCRATE Presupunerea corectă este, așadar, la fel de utilă ca știința.

MENON Cu deosebirea, Socrate, că cel care deține știința izbutește întotdeauna, câtă vreme cel care are doar presupunerea corectă uneori izbutește, alteori nu.

SOCRATE Cum anume? Cel care presupune întotdeauna corect nu izbutește întotdeauna, atâta vreme cât presupunerea lui va rămîne corectă?

MENON Mi se pare că n-are cum fi altfel; astfel încît, dacă așa stau lucrurile, mă întreb cu mirare, Socrate, d cu ce e mai de preț știința decât părerea corectă și de ce le mai deosebim una de alta.

SOCRATE Și știi de unde vine mirarea ta sau vrei să-ți spun eu?

MENON Spune-mi tu, bineînțeles.

SOCRATE Din faptul că n-ai privit mai cu luare-a-minte statuile făcute de Dedal; dar poate că nici nu există pe la voi.

MENON De ce vorbești de statuile lui Dedal?

SOCRATE Fiindcă și ele, dacă nu sînt legate, o iau la fugă și se fac nevăzute, iar dacă sînt legate, rămîn pe loc.

MENON Și ce-i cu asta?

e

SOCRATE Să stăpînești o astfel de statuie, atunci când nu-i legată, nu e cine știe ce: e ca și cum ai fi stă-pînul unui sclav fugar, care nu rămîne la tine. Legată însă, ea e de mare preț, căci tare sînt frumoase lucrările acestea. În legătură cu ce îți spun toate astea? În legătură cu presupunerile adevărate. Doar și presupunerile adevărate, câtă vreme rămîn pe loc, sînt o 98 a treabă bună și aduc numai foloase. De obicei însă, ele nu vor să rămîna mult timp pe loc, ci o iau la fugă din sufletul omului, așa încît nu au cine știe ce valoare pînă nu sînt legate printr-o cîntărire a cauzelor. Și tocmai asta este, prietene Menon, reamintirea, în sensul asupra căruia am căzut de acord mai înainte. După ce sînt legate, aceste presupuneri devin cunoș-

70

PLATON

tințe raționale și ca atare statornice. Și de aceea este mai de preț știința decât presupunerea corectă: spre deosebire de presupunerea corectă, știința este înlănțuită locului.

MENON Socrate, zău e ceva în ce zici tu. b SOCRATE Numai că eu însumi nu vorbesc acum ca un om care știe, ci fac doar o presupunere. Dar că presupunerea corectă și știința sînt lucruri distincte, asta nu mi se pare deloc o simplă presupunere. Într-adevăr, dacă m-aș încumeta să recunosc că știu ceva, acesta ar fi unul dintre puținele lucruri pe care aș recunoaște că le știu.

MENON Pe bună dreptate, Socrate.

SOCRATE Dar stai o clipă. Nu e oare tot atît de adevărat că presupunerea corectă, atunci când ne călăuzește, duce la bun sfîrșit orice acțiune tot atît de bine ca știința?

MENON Și în asta mi se pare că ai dreptate, c SOCRATE Înseamnă că presupunerea corectă nu este cu nimic mai prejos decât știința, nici mai puțin utilă în privința acțiunii, și că omul care o deține nu e inferior celui care deține știința.

MENON Într-adevăr.

SOCRATE Or, noi am căzut de acord că omul bun este util.

MENON Da.

SOCRATE Atunci, de vreme ce oamenii pot ajunge, dacă ajung într-adevăr, buni și folositori

cetăților nu numai datorită științei, ci și datorită presupunerii coci recte și de vreme ce cu nici una, nici cu știința, nici cu presupunerea adevărată, nu se află înzestrați de natură... sau poate tu crezi că sînt înzestrați cu vreuna dintre cele două?

MENON Nu, nu cred.

SOCRATE Atunci, dacă ele nu există în oameni de la natură, nici oamenii buni nu au cum fi buni de la natură.

MENON

71

MENON Nu, desigur.

SOCRATE Văzînd, așadar, **că oamenii buni nu sînt** buni de la natură, ne-am **întrebat în continuare** dacă virtutea se poate învăța.

MENON Da.

SOCRATE Și am socotit, nu-i așa, că virtutea se poate învăța dacă ea este cunoaștere rațională.

MENON Da.

SOCRATE Iar dacă virtutea se poate învăța, am considerat că ea este cunoaștere rațională, nu?

MENON Desigur.

SOCRATE Iar virtutea se poate învăța dacă există, e pentru ea, profesori, și dacă nu există, nu se poate, nu?

MENON Întocmai.

SOCRATE Dar n-am căzut noi de acord că nu există astfel de profesori?

MENON Ba chiar așa.

SOCRATE Și de aceea am recunoscut că virtutea nici nu se poate învăța, nici nu este cunoaștere rațională.

MENON Desigur.

SOCRATE Dar recunoaștem totuși că ea este un lucru bun?

MENON Da.

SOCRATE Și că util și bun este lucrul care ne călăuzește așa cum trebuie?

MENON Desigur.

SOCRATE Pe de altă parte am convenit că ne călău- 99 a zesc așa cum trebuie numai aceste două lucruri, presupunerea adevărată și știința; numai omul care le are se călăuzește așa cum trebuie. Căci lucrurile care izbutesc datorită vreunei întâmplări sînt străine de îndrumarea omului; cînd e vorba de cele pe care le îndrumă spre bine omul, nu există decît aceste două călăuze, presupunerea adevărată și știința.

MENON Așa mi se pare și mie.

72

PLATON

SOCRATE Atunci, de vreme ce virtutea nu se poate învăța, nu mai putem susține nici că ea ar apărea datorită științei.

MENON E limpede că nu.

b SOCRATE Așadar, dintre cele două lucruri care sînt bune și utile, unul este scos din cauză: știința nu poate fi călăuza activității politice.

MENON Așa cred și eu.

SOCRATE Atunci nici Temistocle și cei ca el, nici ceilalți de care vorbea adineauri Anytos al nostru nu au condus cetățile în virtutea vreunei cunoașteri anume sau fiind niște cunoscători; de aceea nici n-au fost în stare să le transmită altora calitățile lor, fiindcă ei înșiși nu le dobîndiseră prin știință.

MENON Se pare că ai dreptate, Socrate.

SOCRATE Așadar, dacă virtutea nu se întemeiază pe știință, rămîne, ca temei, numai presupunerea bună, c nu-i așa? Cu ajutorul ei cîrmuiesc bine cetățile oamenii politici, fără să se deosebească cu nimic, în ce privește știința, de prezicători și de proroci; doar și aceștia,

cînd sînt inspirați de divinitate, spun foarte multe lucruri adevărate, de știut însă nu știu, despre lucrurile pe care le spun, nimic.

MENON Tare mă tem că așa e.

SOCRATE Atunci nu-i așa că e drept, Menon, să-i numim inspirați pe oamenii care, deși fără înțelegerea lucrurilor, izbutesc, din tot ce fac și spun, să dobîndească adesea succese însemnate?

MENON Desigur.

d SOCRATE Pe bună dreptate îi putem numi inspirați și pe prezicătorii și prorocii de care tocmai vorbeam, precum și pe toți poeții; iar despre oamenii politici putem spune, mai mult decît despre oricare alții, că sînt inspirați și stăpîniți de divinitate, fiindcă divin este suflul care îi cuprinde ori de cîte ori, prin vorba lor, îndeplinesc cu succes, și nu arareori, lucruri însemnate, fără să știe nimic din tot ce spun.

MENON

73

MENON Desigur.

SOCRATE Și femeile, Menon, îi numesc pe oamenii de bine divini. Iar spartanii, cînd fac elogiul unui om de bine, zic „omul acesta e divin”.

MENON Și cred că spun așa pe drept cuvînt, So- e erate. Doar că pe Anytos al nostru poate îl supără ce spui.

SOCRATE Nu-i nimic. Cu el o să mai stăm de vorbă și altă dată, Menon. Acum însă, dacă în întreaga noastră discuție întrebările și răspunsurile au fost corecte, noi putem spune că virtutea nu există nici de la natură, nici datorită învățaturii, ci că apare, la cei la care apare, fără legătură cu puterea lor de înțelegere, ca 100 a un dar divin, doar dacă nu cumva ar exista, printre oamenii politici, vreunul în stare să formeze alt om politic. Dacă s-ar găsi unul ca acesta, s-ar putea spune despre el că este printre vii ceea ce spune Homer că este Tiresias printre morți, atunci cînd spune că între cei din Hades, el singur are cugetul întreg, pe cînd ceilalți sînt „umbre rătăcind ici-colo”²⁴. La fel și aici un asemenea om ar fi, în privința virtuții, ca un obiect real comparat cu niște umbre.

MENON Mi se pare că ai toată dreptatea, Socrate. b

SOCRATE Așadar, din raționamentul acesta reiese în mod limpede, Menon, că virtutea apare, la cei la care apare, ca un dar divin; o certitudine în privința ei nu vom avea însă decît atunci cînd, înainte de a încerca să aflăm în ce chip apare virtutea la oameni, vom căuta să descoperim ce este virtutea în sine.

Acum e însă vremea să mă duc în altă parte, iar tu încearcă să-i transmiți convingerile tale și lui Anytos acesta, gazda ta, ca să-l mai îmbunezi; dacă ai să izbutești, să știi că le vei face și atenienilor un bine.

²⁴ Homer, *Odiseea*, X, 494.

BANCHETUL

APOLODOR ȘI UN GRUP DE PRIETENIAI SĂI

172 a APOLODOR *Cred că sînt în măsură să răspund cum trebuie întrebărilor voastre, am avut chiar de curînd prilejul să-mi amintesc totul într-adevăr, iată ce mi s-a în-ămplat mai deunăzi Pe cînd urcam înspre oraș, plecat din Faleron, de-acasă de la mine, m-am auzit strigat din urmă, cu ton glumeț, de un prieten al meu, unul pe nume Glaucon, care mă recunoscuse de departe:*

172 b GLAUCON *Hei tu de colo, cetățene Apolodor din Faleron, nu ai de gînd să mă aștepți?*

M-am oprit și-am așteptat să mă ajungă din urmă. GLAUCON închipuiește-ți Apolodor, tocmai te căutam, voiam negreșit să aflu de la tine, în amănunt, tot ce s-a petrecut la întîlnirea dintre Agaton, Socrate, Alci-biade și cîți vor mai fi fost la banchetul acela vestit și mai ales ce anume s-a spus atunci în cuvîntările despre iubire. E drept că am aflat cîte ceva de la un altul, că-ruia-i povestise Foinix al lui Filip, însă ceva prea lămurit n-afost în stare

să-mi spună. Susținea însă că cele petrecute le cunoști mai bine tu, așa că povestește-mi: Socrate e prietenul tău și nimeni nu este mai îndreptățit decât tine să-îfacă știute spusele. Dar mai întâi aș vrea să aflu dacă ai fost de față la întrunirea aceea.

APOLODOR Tare mă tem că nu a fost prea deslușit

172 c povestitorul tău! Altfel cum ți-ai fi putut închipui că împrejurarea despre care mă întrebi a avut loc cu atât de puțină vreme în urmă încât să fi putut lua parte și eu la ea.

BANCHETUL

75

GLAUCON Eu chiar așa credeam. APOLODOR De unde șipîină unde, Glaucon? Nu știi că sînt ani mulți de cînd Agaton nu mai locuiește în Atena și că, pe de altă parte, nu sînt încă nici trei ani de cînd îmi petrec eu vremea în preajma lui Socrate, străduindu-mă, zi de zi, să nu-mi scape nici o spusă ori faptă a sa? Pînă atunci am rătăcit de ici colo, la în- 173 a tîmplare, cu amăgirea căfac și eu vreun lucru de ispravă, fiind însă, de fapt, omul cel mai zadarnic din lume. Așa cum ești și tu acum, crezînd că orice îndeletnicire e mai de dorit decât filozofia.

GLAUCON Hai nu mă mai oropsi mai bine spune-mi cînd a avut loc întrunirea cu pricina.

APOLODOR A avut loc pe vremea cînd noi eram copii în anul cînd Agaton a ieșit învingător cu cea dintîi tragedie a lui și a doua zi după ce, împreună cu horeuții, a închinat zeilor, drept mulțumire, jertfa lui de biruință.

GLAUCON Atunci tare demult, din cît se vede. Dar de povestit cine ți-a povestit, Socrate însuși?

APOLODOR O, nu, nici gînd! Altcineva, același om care i-a povestit și lui Foinix, unul Aristodem din dis- 173 b trictul Cidateneu, un omuleț care umbla mereu desculț. Fusesse de față la acea întîlnire ca unul ce îl iubea pe Socrate mai înfocat decât mulți de pe vremea aceea, dacă nu mă înșel De atunci încoace, l-am mai iscodit asupra unora dintre cele auzite pe Socrate însuși care mi-a spus că lucrurile s-au petrecut întocmai așa.

GLAUCON Atunci de ce să nu-mi spui și mie cum a fost? Drumul acesta pînă la oraș pare făcut anume pentru ca acei ce îl străbat să poată povesti și asculta.

Și așa, tot mergînd, am vorbit despre toate cîte-au fost atunci astfel că, după cum am spus din capul lo- 173 c cullui sînt bine pregătit în privința asta. Și de vreme ce n-am încotro și trebuie să vă povestesc și vouă, hai s-ofac.

76

PLATON

De altfel, drept să spun, de cîte ori e vorba de filozofie, fie că vorbitorul sînt chiar eu, fie că doar ascult pe altul, în afară de folosul pe care cred că-l dobîndesc, simt o nemăsurată bucurie. în schimb, cînd aud vorbindu-se despre orice altceva și mai cu seamă despre ce vorbiți de obicei voi, oamenii bogați, oamenii de afaceri, mă cuprînde plictiseala și mi se face milă de voi, prieteni ai mei, văzîndu-vă cum vă închipuiți, nimica de seamă făcînd, că faceți totuși ceva. Poate și voi, la rîndul vostru, sînteți înclinați să credeți despre mine că sînt 173 a un om de nimic, un amant. Ba chiar sînteți foarte convinși de asta. Dar eu, la rîndul meu, cred despre voi același lucru. Și că nu doar mi se pare: știu bine că este întocmai așa. PRIETENUL Ești pururi același, Apolodor, mereu hulindu-te pe tine sau luîndu-i în răspăr pe alții. Ba chiar mă bate gîndul că, după mintea ta, întreaga, chiar întreaga omenire e făcută, începînd cu tine, din oameni fără rost: doar unul singur nu este așa, zici tu, Socrate. Astfel că nu știu zău de unde ți-o fi venind porecla de Apolodor cel gingaș cînd, uite, vorba ți-e mereu, ca și acuma, necruțătoare și cu tine, și cu alții, în afară de Socrate.

APOLODOR Și-atunci, iubite prieten, văzîndu-mă gîndind în acest fel despre noi toți, îți pare, nu-i așa, cu totul limpede că sînt un biet nebun și că bat cîmpii! PRIETENUL Stai, Apolodor, azi n-are nici un rost să avem vrajba aceasta. Hai, îndură-te, fă ce te-am rugat și povestește-ne.

APOLODOR Fie, iată care-aufost vorbirile rostite cu

i74a *acel prilej... Dar nu, mai bine să vă iau povestea, ca Aristodem, de la bun început și să încerc să vă povestesc, cu vorbele mele, tot ce-am aflat de la el.*

îmi spunea că l-a întâlnit pe Socrate proaspăt îmbăiat și încălțat cu sandale, lucru care nu i se întâmpla prea des, și l-a întrebat unde se duce de s-a făcut așa de arătos.

BANCHETUL

77

SOCRATE La masă la Agaton. Ieri, când și-a sărbătorit biruința m-am ferit să merg de teama îmbulzelii, am primit însă să mă duc la el astăzi. Și de aceea m-am făcut frumos, ca să mă duc frumos la om frumos. Dar tu, ce zici, n-ai vrea să vii și tu acolo, așa, 174 b fără să fi fost anume poftit?

ARISTODEM Cum zici tu.

SOCRATE Atunci vino cu mine! Făcînd noi asta, o să dezmințim proverbul care zice că „cei buni se duc și nechemăți la masa celor mai prejos de ei” și, schim-bîndu-l puțin, o să-l facem să spună: „cei buni se duc și nechemăți la masa celor buni”. Nu ca Homer, care nu doar răstălmăcește proverbul, ci chiar îl înjosește: 174 c după ce l-a înfățișat pe Agamemnon drept un mare războinic, iar pe Menelau ca pe un „luptător fără vlagă”, mai apoi, când Agamemnon, cu prilejul unui sacrificiu, pofteste lume la masă, iată-l pe Menelau că se duce nechemat la ospăț. Vedem, așadar, un om de mai puțină seamă mergînd la sărbătoarea unuia mai presus decît el.

ARISTODEM Bine, dar atunci mă tem că eu mă potrivesc mai bine cu Homer decît cu tine, eu, un om de rînd, ducîndu-mă fără să fiu poftit la masa unui om deosebit. Așa că, luîndu-mă și pe mine acolo, ia aminte ce-ai să spui: eu unul n-am de gînd să mă înfățișez ca 174 d musafir nechemat, ci ca unul poftit de tine.

SOCRATE „înainteînd împreună pe drum”, vom chib-zui ce-o să spunem. Hai să mergem. *După ce-au vorbit așa, au plecat mai departe. Pe drum Socrate s-a adîncit în gîndurile lui și a rămas în urmă și, cum Aristodem se opri să-l aștepte, Socrate l-a rugat s-o ia înainte. Cînd a ajuns în dreptul casei lui Agaton, a găsit ușa deschisă, iar ce s-a întîmplat 174 e după aceea este de-a dreptul hazliu. Dinlăuntru i-a ieșit îndată în întîmpinare un sclav care l-a dus în sala unde*

78

PLATON

se aflau comesenii, gata pregătiți de ospăț. De cum l-a văzut, Agaton i-a spus:

AGATON Aristodem, ai sosit tocmai la timp ca să iei masa cu noi! Iar dacă ai venit pentru altceva, las-o pe altă dată, mai ales că ieri te-am tot căutat, cu gînd să te poftesc, dar n-a fost chip să dau de tine. Dar cum de nu l-ai adus aici pe Socrate?

Aristodem s-a întors, să-l vadă venind în urma sa, dar nu era nici urmă de Socrate.

ARISTODEM Tocmai cu el venisem, poftit de el aici, la masa voastră. 175 a AGATON Și foarte bine ai făcut. Dar el, el unde e?

ARISTODEM Mergea în urma mea chiar pînă adineauri. Mă mir și eu unde-ar putea să fie.

AGATON Băiete! Hai, ce mai aștepți, du-te repede să-l aduci pe Socrate. — Cît despre tine, Aristodem, te rog să te așezi lîngă Eriximah.

în timp ce sclavul îl spăla, ca să se poată așeza la masă, un alt sclav sosi cu știrea:

SCLAVUL Socrate s-a retras sub porticul vecinilor și, oricît l-am chemat, nu vrea să se clinească de acolo.

AGATON Ia auzi, ciudat lucru. Hai, du-te din nou și să nu te întorci fără el!

175 b ARISTODEM Ba nu, lăsați-l în pace. Așa e obiceiul lui, cîteodată, oriunde s-ar nimeri să fie, se oprește în loc și nu se mai mișcă de acolo. Din cîte cred, o să vină îndată. Nu-l tulburați, lăsați-l în pace.

AGATON Bine, dacă așa zici tu, așa să facem. Iar voi, băieți, așterneți masa. Serviți-ne ce vreți, ceea ce voi chiar și faceți cînd nu stă cineva de capul vostru, cum nu stau eu niciodată. Acuma, socotindu-ne

BANCHETUL

79

pe noi, pe mine și pe ceilalți, drept musafirii voștri, purtați-ne de grijă în așa fel încît să binemeritați lauda noastră.

175 c

După aceea au început să mănînce, dar Socrate tot nu sosea. Agaton a încercat în cîteva rînduri să trimită după el, dar Aristodem s-a împotrivit. În sjîrșit iată-l apărînd și pe Socrate. Ca de obicei, nu zăbovise prea mult timp, totuși a ajuns cam pe la jumătatea mesei, iar Agaton, care se afla singur întins pe ultimul pat, l-a în-timpinat astfel:

AGATON Poftește, Socrate! întinde-te, te rog, lîngă 175 d mine, pentru ca, așezat alături de înțeleptul care ești, să mă împărtășesc și eu din ideea care ți-a venit stînd sub portic. Sînt sigur că ai făcut o descoperire și că te-ai înstăpînit pe ea, altfel nu plecai tu de acolo.

SOCRATE [*așezîndu-se pe pat lîngă Agaton*] Agaton, ce bine-ar fi dacă înțelepciunea ar fi de așa fel încît să curgă dinspre plin spre gol! Stînd noi alături, lucrurile s-ar petrece ca atunci cînd apa dintr-o cupă mai plină trece, de-a lungul unui fir de lînă, într-una 175 e mai goală. Dacă așa ar fi și cu înțelepciunea, mult aș mai prețui cu șederea asta pe pat lîngă tine. Și sînt convins că m-aș umple din mintea ta de multă știință frumoasă; pentru că a mea este fără îndoială de puțină seamă, dacă nu chiar ca un vis de părelnică, în timp ce a ta, deși ești atît de tînăr, e strălucitoare și hărăzită rodniciei, ea, care atît de tare a strălucit alaltăieri în fața a peste treizeci de mii de eleni.

AGATON Mă cam iei peste picior, Socrate. În privința asta, a științei noastre, a mea și a ta, ne vom judeca noi temeinic puțin mai tîrziu, luîndu-l drept judecător pe Dionisos. Acuma însă, rogu-te, îndreap-tă-ți gîndul către ale mesei.

După acest schimb de cuvinte și după ce s-a așezat 176 a și Socrate și a mîncat laolaltă cu ceilalți, au făcut cu

80

PLATON

toții libații, au înălțat un cîntec în cinstea zeului și au îndeplinit toate cele de cuviință. Apoi au trecut la băutură și Pausanias a luat cel dinții cuvîntul:

PAUSANIAS Ei bine, dragi convivi, cum să facem s-o luăm mai ușurel cu băutura? Eu unul vă mărturisesc că simt capul tare greu după beția de aseară și aș avea nevoie de-un răgaz. De altfel cred că nici mare parte dintre voi nu vă simțiți mai bine, doar erați și voi de față.

176 b Așa că gîndiți-vă cum am putea să bem mai cu măsură. ARISTOFAN Iată o idee bună, Pausanias. Trebuie să găsim mijlocul cel mai bun de a bea cu chibzuință. Eu însumi mă număr printre cei care aseară s-au cam scufundat.

ERIXIMAH [*fiul lui Acumenos*] Bine, aveți dreptate. Totuși mai este unul dintre voi de la care aș dori să aflu cîtă vlagă la băutură mai are: de la Agaton. AGATON Sînt și eu de tot răpus.

176c ERIXIMAH Ia te uită ce noroc pe noi! Vorbesc de mine, de Phaidros și de cei ca noi. Să vă dați băuți de data asta pînă și voi, cei mai tari la băutură! Noi ceilalți n-am fost niciodată buni de mare lucru. Nu-l pun la socoteală pe Socrate: el poate bea oricît de mult sau de puțin, așa că va fi mulțumit cu orice hotărîre am lua. Și acum pentru că dintre cei de față nici unul nu-mi pare dornic să bea mult, poate n-o să vă supăr prea tare spunîndu-vă ce este cu adevărat beția: dacă este ceva pe care practica medicală să mi-l fi arătat

176 a limpede, atunci acesta este — că beția e dăunătoare. Așa că nici eu, atît cît atîrnă de mine, n-aș vrea să beau peste măsură, nici n-aș îndemna pe nimeni la una ca asta, mai ales pe cineva încă mahmur din ajun. PHAIDROS [*din districtul Mirinus*] Mai încape vorbă?! Eu unul sînt învățat să-ți dau mereu ascultare, mai

BANCHETUL

81

ales cînd dai povețe medicale. La fel **să facă acum**, dacă au minte, și toți ceilalți.

Auzind aceasta, au consimțit cu toții să nu facă din întrunirea de atunci prilej pentru beție, ci să bea doar 176 e așa, cît îi place fiecăruia.

ERIXIMAH Bine. De vreme ce s-a luat hotărîrea aceasta, să bea fiecare cît vrea, neîngrădit de vreo rînduială, vă fac o nouă propunere: ca pe flautista care tocmai a intrat s-o poftim să plece (n-are decît să cînte pentru ea sau pentru femeile din casă, cum îi va fi voia), iar noi să ne petrecem seara între noi, stînd de vorbă. Ce anume, vă rog: spuneți voi, dacă primiți propunerea mea.

Toți s-au arătat bucuroși și totodată l-au rugat pe m a Eriximah să propună el despre ce anume să vorbească.

ERIXIMAH Am să încep cu o parafrază după un vers din *Melanippe* a lui Euripide: „Nu e un gând al meu¹, e gândul lui Phaidros.” într-adevăr, Phaidros acesta al nostru nu pierde nici un prilej de a-mi spune, răz-vrătindu-se:

.Ascultă, Eriximah, nu ți se pare uimitor faptul că poezii au alcătuit imnuri și proslăviri în cinstea tuturor zeilor, în timp ce despre Eros, un zeu atât de vechi și de mare, nu s-a învrednicit să scrie vreo laudă nici unul dintre mulții și marii poeți care au fost? Mai mult, dacă îți întorci privirea la sofistii cei buni, nu ți se pare 177 b de asemenea lucru de mirare că scriu, în proză, elogiul lui Heracles și al altora, cum a făcut atât de priceputul Prodicos? Totuși, o proslăvire a lui Heracles nu e un lucru chiar atât de uimitor, în schimb mi s-a

Melanippe, frg. 488.

82

PLATON

Întîmplat să citesc o carte a unui sofist care cuprinde 177 c dea o minunată laudă a binefacerilor sării. Și mai poți găsi destule asemenea laude aduse unor lucruri la fel de însemnate. Pentru așa ceva s-a cheltuit multă rivnă, în timp ce nici un om nu s-a încumetat pînă astăzi să-l slăvească pe Eros așa cum se cuvine. Pînă într-atîta este neluat în seamă un atît de mare zeu!” După părerea mea, Phaidros are deplină dreptate. Astfel că simt nevoia să-i fac un dar și o plăcere, socotind totodată că ar fi un lucru potrivit cu prilejul acesta ca noi, cei de aici, să-i aducem lui Eros cinstirea 177 d laudelor noastre. Vreți să facem asta? Cred că ar ajunge, ca să umplem seara. Haideți să vorbim rînd pe rînd începînd de la stînga spre dreapta, fiecare rostind cea mai frumoasă laudă a lui Eros de care este în stare, iar cel dintîi să ia cuvîntul Phaidros, care nu numai că ocupă primul loc la masă, dar este și părintele subiectului. SOCRATE Nimeni nu se va arăta, Eriximah, împotriva propunerii tale, și cu atît mai puțin eu, care susțin mereu că doar la atîta mă pricep, la cele ale iubirii.

177 e Și cred că nu vor avea nimic împotriva nici Pausanias, nici Aristofan, care se îndeletnicește numai și numai cu Dionisos și cu Afrodita și nici vreun altul dintre cei pe care-i văd acum aici. E drept că noi, cei care ne aflăm pe ultimele locuri, s-ar putea să nu mai avem mare lucru de spus, dar dacă cei care vor vorbi înaintea noastră vor spune, și bine, tot ce e de spus, noi vom fi pe deplin mulțumiți. Așadar, înceapă lauda lui Eros, sub bune auspicii, Phaidros.

178 a *Toți au încuviințat ce spusese Socrate și și-au unit îndemnul cu al lui.*

Aristodem nu și-a putut aminti întru totul ce anume a spus fiecare și nici eu toate cîte mi le-a povestit el, ci doar pe cele mai de seamă. Iar dintre cuvîntările

BANCHETUL

83

rostitute vi le voi face cunoscute doar pe cele pe care le cred mai vrednice de amintire.

A început, după cum am spus că se hotărîse, Phaidros, vorbind cam așa:

PHAIDROS Eros e un mare zeu și vrednic, deopotri- 178 b vă, de admirația oamenilor și a zeilor, în tot felul de privințe și nu în ultimul rînd în cea a obîrșiei sale. Este într-adevăr lucru de mare cinste să te numeri printre zeii cei mai vechi. Iar dovada vechimii lui Eros este următoarea: el nu are părinți, ei nu sînt pomeniți de nimeni, fie el poet ori prozator. Dimpotrivă, Hesiod afirmă că mai întîi a prins ființă Haos.

Ceea cu pieptul întins, pe veci ...și după aceea și fără clintire, Temelie a toate, Eros apoi...²

Pe Hesiod îl încuviințează și Acusilau, care spune i78c că acestea două sînt divinitățile care au apărut după Haos: Gee și Eros. Iar Parmenide spune despre nașterea lui:

Primul zeu dintre toți adus înființa — a fost Eros³.

Vedeți dar cum toți spun același lucru: că Eros este unul dintre zeii cei mai vechi.

Dar pe lîngă această vechime a lui, el este pentru oameni pricină a celor mai mari binefaceri. Căci eu unul nu știu să existe binefacere mai mare, pentru cineva la începutul tinereții, decît un iubitor vrednic, iar pentru iubitor un tînăr vrednic de iubirea lui. Pe oamenii dornici să trăiască frumos trebuie să-i călăuzească întreaga viață un gând, un gând pe care nici familia, nici rangul, nici averea, nici nimic altceva nu-l poate sădi

² Hesiod, *Teogonia*, 116 sqq.

³ Parmenide, frg. B 13.

84

PLATON

în suflet la fel de bine și de deplin ca iubirea. Dar oare 178 d ce gând, mă veți întreba. Acela care te face să te rușinezi de tot ce e urât și să năzuiești către tot ce e frumos. Pentru că fără aceste două simțăminte nici cetatea în întregul ei, nici fiecare om în parte nu pot duce la bun sfârșit nimic mare și nimic frumos. Gîndiți-vă de pildă la un om îndrăgostit de cineva. Să zicem că omul acela săvârșește ceva urât. Sau că îndură o umilință și, fricos, o îndură și tace. Omul acesta ar suferi, desigur, dacă ar afla de asta tatăl său, un prieten, oricine, dar nu atît cît ar suferi văzîndu-se dat în vileag în ochii celui pe care îl iubește. La fel și cel care este iubit: surprins asupra unei fapte urîte, de nimeni nu i-ar mai 178 e fi rușine decît de iubitorii lui.

Uite, dacă s-ar putea alcătui o cetate sau o armată făcută numai și numai din iubitori și din iubiții lor, nu s-ar putea închipui o adunare de oameni mai bine rînduită decît a lor, pentru că, în chip firesc, ei s-ar abține de la orice fapte urîte și s-ar întrece între ei, fiecare încercînd să cîștige prețuirea celorlalți.

Iar, lup-

179 a tînd alături, strîns uniți, o mîna de asemenea război-

nici aș zice că ar fi în stare să biruiască omenirea întreagă. Într-adevăr, un iubitor care, în timpul luptei, ar da înapoi sau ar fugi lepădîndu-și armele ar îndura mai ușor să-i vadă înjosirea oricine, numai iubitul său nu. Decît această umilință, ar fi mai bucuros să îndure o mie de morți. Cît despre a-și părăsi iubitul în luptă sau a nu-i sări în ajutor cînd l-ar vedea în primejdie, pînă și omului celui mai laș Eros îi insuflă un curaj 179 b care îl așază în rîndul vitejilor. Iar cînd Homer spune că un zeu „îi trimite curaj”⁴ cîte unui erou, el descrie tocmai ceea ce, ca pe un dar al propriei sale naturi, Eros le dă iubitorilor.

⁴ Homer, *Riada*, X, 482; XV, 262.

BANCHETUL

85

Aș spune mai mult: numai iubitorii sînt hotărîți să moară pentru iubiții lor, și nu doar bărbații, ci chiar și femeile. Vorbind unor greci, ajunge s-o invoc ca dovadă pe Alcesta, fiica lui Pelias, singura care a primit să moară în locul bărbatului ei. Admet avea și tată, și mamă, amîndoi în viață, însă Alcesta, iubindu-l, i-a 179 c întrecut atît de mult pe aceștia prin dăruirea ei, încît i-a făcut să apară drept niște străini, legați numai cu numele de fiul lor. Iar fapta ei a apărut atît de frumoasă, și nu doar în ochii oamenilor, ci și ai zeilor, încît aceștia i-au făcut un dar pe care nu l-au făcut nici unuia dintre cei care au săvîrșit fapte frumoase: ad-mirîndu-i jertfa, au îngăduit ca sufletul ei să se întoar- 179 d că pe pămînt din tărîmul lui Hades. Căci zeii înșiși prețuiesc mai mult decît orice dîrzenia curajului iz-vorît din iubire. Dimpotrivă, pe Orfeu, fiul lui Oiagros, l-au lăsat să se întoarcă de pe celălalt tărîm cu mîinile goale: nu i-au dat-o pe soția lui, pe care venise s-o ia de acolo, ci i-au arătat doar o nălucă, soco-tindu-l ca pe un cîntăreț ce era. Slab de suflet, lipsit de curajul de a muri ca Alcesta din iubire, el a căutat doar un vicleșug prin care să pătrundă, încă în viață fiind, pe tărîmul lui Hades. De bună seamă de aceea l-au și pedepsit, făcîndu-l să-și găsească moartea sfîșiat de niște femei. În timp ce, dimpotrivă, lui Ahile, fiul lui Tetis, i-au dat toată cinstirea, făcîndu-l să ajun- 179 e gă după moarte pe Insulele Fericiților. Într-adevăr, știind de la mama sa că, dacă îl va ucide pe Hector, va muri și el curînd, acolo, lîngă Troia, iar, dacă n-o s-o facă, va ajunge să se întoarcă acasă și să-și sfîrșească zilele de bătrînețe, el a ales cu curaj să-l omoare pe Hector, pentru a-l răzbuna pe iubitul lui, pe Patroclu, și astfel, de dragul acestuia, să adauge la moartea lui propria sa moarte. Iată de ce zeii, pre- isoara ținîndu-l pentru cît de mult iubise pe prietenul său, i-au hărăzit o atît de mare cinstire. Iar Eschil, cînd

86

PLATON

spune că Ahile nu era iubitul, ci iubitorul lui Patroclu, spune un lucru fără noimă. Ahile era mai frumos și decît Patroclu, și decît toți eroii la un loc și, din cîte spune Homer, era mult mai tînăr, încă nici nu-i crescuse barba. Oricum, fapt este că zeii, cinstind ca pe nimic altceva această putere de dăruire a iubirii, sînt totuși mult mai înclinați să prețuiască și să 180 b răsplătească dragostea celui iubit pentru iubitorul său și nu a iubitorului pentru iubit: iubitorul este mai aproape de divin, pentru că se află în puterea lui Eros. Tocmai de aceea li s-a părut mai vrednic de cinstire Ahile decît Alcesta și de aceea l-au trimis în Insulele Fericiților. Astfel că eu, din parte-mi, sînt de părere că Eros este, dintre toți, cel mai vechi zeu, cel mai vrednic de cinstirea noastră și cel mai în măsură să-i ajute pe oameni să dobîndească tot ce

poate fi dobândit în viață, iar după aceea să fie pomeniți după moarte pentru vrednicia lor. 180 c *Din câte spunea Aristodenn, cam aceasta a fost cu-vîntarea lui Phaidros. Au mai fost și altele după aceea, de care nu-și mai amintea prea bine, așa că, nemai-pomenindu-le, a trecut la cuvîntarea lui Pausanias.*

PAUSANIAS Phaidros, eu nu cred că e bine să privim ca atare propunerea ta, aceea de a-l proslăvi pe Eros și atît, fără alte deslușiri. Da, dacă ar exista un singur Eros, așa ar trebui să facem. Numai că nu e așa: nu există un singur Eros. Și dacă e adevărat ce spun, este mai drept să spunem din capul locului cui anume aducem laude, cărui fel de Eros. Eu, din partea mea, asta voi încerca să fac, să pun lucrurile în dreapta lor lumină, și anume să caut să arăt mai întîi care 180 d este acel Eros care trebuie slăvit, și apoi aceluia să-i aduc, pe măsura lui, lauda care i se cuvine. Toți știm

BANCHETUL

87

că Afrodita este strîns legată de Eros. Astfel că, dacă ar exista o singură Afrodita, n-am putea vorbi decît despre un singur Eros. Există însă două Afrodite, de unde decurge că există, neapărat, și doi Eros. Și cum să nu existe două asemenea zeițe? Una, pare-se, este mai veche, fiica, zămislită fără mamă, a lui Uranos, Cerul, de unde și numele ei de Afrodita Cerească. Cealaltă, mai nouă, este fiica lui Zeus și a Dionei, și îi isoe spunem Afrodita Obștească. Urmează de aici ca și acelui Eros care conlucrează cu aceasta din urmă să-i spunem Obșesc, Ceresc celuilalt. Acuma, nu încape îndoială că trebuie să înălțăm laude tuturor zeilor. Este însă de încercat să vedem, în cazul celor doi Eros, ce anume laude revin, prin menirea lui, fiecăruia dintre ei. într-adevăr: despre orice activitate putem spune că, avînd în vedere manifestarea ei în sine, ea nu este nici bună, nici rea. Așa, de pildă, din tot ce facem noi acum, faptul că bem ori cîntăm ori stăm de vorbă, nimic nu este bun în sine. Binele fiecăreia dintre aceste își a fapte decurge din felul în care este săvîrșită: săvîrșită spre bine este bună, săvîrșită spre rău este rea. Așa stau lucrurile și cu iubirea, și nu tot ce e Eros este bun și vrednic de laudă, ci numai acel Eros care ne îndeamnă către iubirea cea bună.

Eros care ține de Afrodita Obștească este și el, în deplinătatea cuvîntului, Obșesc, pentru că, în lucra- își b rea lui, el nu alege. Cu asemenea iubire iubesc oamenii de rînd: le plac deopotrivă femeile și tinerii, îi atrag mai mult trupurile decît sufletele și îi caută, cît pot, pe cei mai fără minte din preajma lor, pentru că urmăresc numai și numai săvîrșirea actului, fără să le pese dacă el duce la bine sau la rău. Și de aceea ceea ce fac ei fac la întîmplare, iar urmările pot fi deopotrivă bune ori rele. Pentru că o astfel de iubire le vine de la aceea dintre zeițe care este cu mult mai tânără decît cealaltă și care ține, prin obîrșia ei, și de principiul femeiesc, și de cel bărbătesc. Cealaltă dragoste vine,

88

PLATON

BANCHETUL

89

își c dimpotrivă, de la Afrodita Cerească, care ține numai de principiul bărbătesc, care este mai veche decît cealaltă și e străină de porniri nestăpînite. Iată de ce aceia pe care îi inspiră ea își îndreaptă dragostea către bărbați, iubindu-i astfel pe cei care sînt, prin natura lor, totodată mai puternici și înzestrați cu mai multă minte. Pe lîngă asta, chiar printre iubitorii de tineri se pot i8i a deosebi cei care iubesc sub îndemnul Erosului Ceresc și numai al lui, pentru că aceștia nu se îndrăgostesc de un tînăr decît după ce el ajunge la vîrsta cînd începe să aibă oarecare minte, adică atunci cînd stă să-i crească barba. Din câte cred, gîndul celor care așteaptă pînă atunci este acela de a se lega pe viață și de a trăi mereu alături de cel ales. Ei nu sînt de felul celor care să amăgească un tînăr necopt profitînd de nechibzuința

181 e vîrstei lui, și apoi rîzîndu-și de el, să-l părăsească, dînd

fuga după alt iubit. Ar trebui chiar să existe o lege care să interzică legăturile de dragoste cu cei nevîrst-nici, pentru ca atîta strădanie să nu se irosească fără rost. Pentru că, atunci cînd e vorba de băieți prea tineri, nu se știe dinainte la ce capăt de bine sau de rău al sufletului sau al trupului se ajunge cu ei. Oricum, oamenii de bine își impun singuri, de bunăvoie, asemenea lege. Ar fi bine ca cei ce-i

slujesc Erosului Obștesc să fie supuși unei astfel de constrângeri, întocmai cum îi împiedicăm, cât ne stă în putință, să aibă legături de dragoste cu femei libere. într-adevăr, 182 a oameni ca aceștia au dat prilej hulei obștești, în așa măsură încât unii cutează să spună că e urit lucru ca un tânăr să facă pe placul unui iubitor. Dar lumea spune asta luînd în seamă doar asemenea oameni aducători de rău, care nu fac nimic nici cînd, nici cît și nici cum trebuie. Astfel, cum să iei în nume de rău un lucru făcut cum se cuvine și supus unei rînduiei? Așadar, să ne gîndim acum tocmai la rînduiele i82b privitoare la iubire. în anumite state nu e greu să le înțelegem pentru că hotărnicirile lor sînt simple, spre deosebire de cele de la noi din Lacedemona, destul de încîlcite. într-adevăr, în Elida și la beoțieni, precum și pretutindeni unde nu există un meșteșug al vorbirii convingătoare, s-a statornicit o rînduială foarte simplă: se consideră că e frumos să faci pe placul unui iubitor, și nimeni, tânăr sau bătrîn, n-ar spune că se află aici ceva rușinos. Și asta, cred eu, pentru ca, neavînd darul vorbirii, să fie scutiți de strădania de a-i îndupleca pe tineri. în schimb, în multe părți ale Ioniei și în numeroase alte locuri lucrul este considerat rușinos. Asta vine de acolo că acele țări se află sub stă-pînirea perșilor. Iar aceștia, dat fiind faptul că felul lor de cîrmuire este tiranic, văd cu ochi răi atît dra- 182 c gostea pentru bărbați, cît și aceea pentru buna stru-nire a minții și a trupului. Pare-se că acelor cîrmuitori li se pare primejdios ca în supușii lor să se nască cine știe ce năzuințe mai înalte sau prea strînse legături și apropiieri între oameni, iar de obicei asemenea lucruri le insuflă cu deosebire Eros. Lucru pe care și tiranii de la noi l-au învățat pe socoteala lor. într-adevăr, dragostea lui Aristogiton pentru Harmodios, tot mai împărtășită de acesta, a pus capăt tiraniei în Atena. Putem crede, așadar, că, peste tot unde s-a statornicit convingerea că este rușinos să faci pe placul 182 d unui iubitor, ea s-a statornicit datorită lăcomiei de putere a stăpînitorilor și nevolniciei supușilor. Pe de altă parte, acolo unde acest lucru este socotit lipsit de orice umbră de rușine, pricina este lipsa de vioiciune a voinței celor care au hotărît că așa trebuie să stea lucrurile.

Aici, la noi, legea este cu mult mai bună și totodată, cum am spus, nu chiar ușor de înțeles. Să ne gîndim numai: la noi se socotește că a iubi pe față, fără ascunziș, este mai frumos decît a o face în taină, și că mai vrednic de prețuire este să iubești tineri de neam bun și vrednici, chiar dacă nu sînt la fel de frumoși ca și alții; că iubitorul, departe ca dorințele sale să treacă

90

PLATON

drept necuviincioase, se bucură de încurajarea tuturor, iar el se face de rușine nu atunci cînd izbutește 182 e în dragostea lui neprecupețită, ci atunci cînd dă greș;

și că obiceiurile noastre ne îngăduie să aducem laude unui îndrăgostit chiar cînd el, pentru a-și cîștiga iubitul, săvârșește lucruri năstrușnice, ceea ce, dacă el ar urmări și ar atinge orice alt scop decît acesta, n-ar fi privit deloc cu ochi buni. Să ne închipuim ce s-ar

183 a întîmpla dacă un atenian, pentru a dobîndi bani de

la cineva sau pentru a fi ales magistrat sau în orice altă funcție cu mare trecere, ar hotărî să facă ceea ce fac îndrăgostiții pentru a dobîndi dragostea iubiților lor: să îngenuncheze și să se milogească, să se piardă în jurăminte, să doarmă pe la praguri, să se supună unor umilinte nevrednice chiar de un sclav. S-ar întîmpla că ar încerca să-l împiedice de la asta și pri-

i83b etenii, și dușmanii deopotrivă, aceștia din urmă învinuindu-l de lingușire și de slugărnicie, cei dintîi dojenindu-l și roșind pentru el. în schimb, cînd cel care se poartă astfel este un îndrăgostit, el pare a avea un spor de farmec și obiceiul îi îngăduie să facă toate acestea fără nici o hulă, ca și cînd ar săvîrși un lucru minunat. Ce e și mai ciudat este însă că, potrivit vorbeii din popor, chiar atunci cînd un îndrăgostit își calcă jurămîntul, zeii îl iartă, socotindu-se că jurămintele de iubire nu sînt jurăminte.

183 c Iată deci că, după cum judecăm noi atenienii, zeii și oamenii deopotrivă îi dau celui ce iubește o deplină îngăduință. Astfel că am putea crede că în cetatea noastră trece drept un lucru foarte frumos și să fii îndrăgostit, și să răspunzi iubirii pentru tine a cuiva. Numai că sînt fapte care ar părea să dovedească tocmai contrariul. Vedem într-adevăr cum la noi părinții îi pun pe băieții lor sub paza cîte unui sclav care îi însoțește pe drum și care are poruncă să-i oprească de la a sta de vorbă cu cei care le caută dragostea; cum, dacă sînt văzuți că totuși o fac, sînt judecați rău

BANCHETUL

91

de către prietenii lor și de către cei de o vîrstă cu ei fără ca cei ceva mai vîrstnici să-i împiedice de la ase- 183 d menea dojeni sub cuvînt că fac ceva nepotrivit. Și atunci? S-ar părea că la noi nu este lucru

mai rușinos decât să arăți bunăvoință unui îndrăgostit.

Eu cred că lucrurile stau așa: cum am mai spus din capul locului, asemenea lucruri nu sînt judecate otova: faptele de iubire nu trec drept bune ori rele în sine, ci după felul în care sînt săvîrșite și după vrednicia celui căruia îi sînt hărăzite. Astfel, este lucru rușinos să răspunzi într-un chip netrebnic iubirii unui om netrebnic și e frumos să răspunzi frumos iubirii 183 e cuiva vrednic de ea. Iar netrebnic este îndrăgostitul care slujește Erosului Obștesc, care iubește mai mult trupul decât sufletul și care astfel nu este nici statornic • în dragostea lui, pentru că ceea ce iubește el nu dăinuie: îndată ce singurul lucru la care rîvnise, floarea frumuseții unui trup, se veștejește, el „își ia zborul și se duce”, făcînd din multele-i vorbe și făgăduințe vorbe în vînt. Însă cel îndrăgostit de frumusețea firii unui tînăr îl iubește toată viața, pentru că și-o leagă de ceea ce în el nu e supus schimbării. Astfel, potrivit rîndu-ielilor noastre, ale atenienilor, se cade ca un tînăr să 184 a pună la încercare pe cei ce îl iubesc și să le primească iubirea sau să fugă de ea după vrednicia lor. Tot datina îi încurajează pe îndrăgostiți să caute dragostea celor iubiți și îi îndreptățește pe aceștia din urmă să fugă de iubitorii lor. Punîndu-i astfel la întrecere și la încercare și pe unii, și pe alții, obiceiul de la noi urmărește să-i aleagă pe cei buni de cei răi, atît dintre iubitori, cît și dintre cei iubiți de ei. Iată și pricina pentru care la noi două lucruri sînt socotite rușinoase: întîi, ca un tînăr să se lase prea de grabă în voia unui îndrăgostit, nelăsînd să treacă destul timp (știut fiind că încercarea timpului este, în multe privințe, doveditoare); al doilea, să facă pe placul cuiva doar ca să dobîndească bani sau trecere în cetate, fie că se află 184b

92

PLATON

BANCHETUL

93

la greu și, amenințat, nu are tăria să se împotrivească, fie că se lasă ispitit și nu respinge cu dispreț asemenea foloase. Se crede, pe bună dreptate, că ele nu sînt nici trainice, nici statornice, fără a mai pune la socoteală și faptul că din ele nu se poate naște o prietenie frumoasă.

Astfel că, potrivit rîndu-ielilor noastre, unui tînăr care vrea să primească dragostea cuiva fără să se înjosească îi rămîne o singură cale. Într-adevăr, întocmai cum la noi se socotește că atunci cînd un îndrăgostit, de bunăvoia lui, se arată în fel și chip înrobit celui la 184 c care rivnește, asta nu este nici lingușire, nici lucru de ocară, tot așa, cînd e vorba de cel iubit, ca să fie mai presus de aspra judecată, i se îngăduie un anume fel de robie, dar unul singur, robia care îl înalță deasupra a ceea ce este. Într-adevăr, cînd un tînăr vrea să se supună dragostei cuiva socotind că prin aceasta va deveni mai bun, fie că e vorba de filozofie, de muzică, de sculptură sau de orice altceva, supunerea aceasta de bunăvoia lui nu e socotită, la rîndul ei, nici drept lingușire, nici drept lucru vrednic de ocară. Și atunci, dacă este ca supunerea unui tînăr la dragostea celui

184 d care iubește să fie un lucru frumos, trebuie ca cele două cerințe ale noastre, cea cu privire la dragostea pentru băieți și cea privitoare la dragostea pentru filozofie sau pentru orice alte destoinicii, să se îmbine într-una singură. Pentru că, atunci cînd năzuințele celui care iubește și ale celui iubit se întîlnesc, fiecare dintre ei trebuie să se poarte după legea lui proprie: cel dintîi să-l slujească atît cît se cuvine pe cel ce i-a primit dragostea, cel de-al doilea să facă, tot atît cît se cuvine, pe placul celui care îl ajută să ajungă mai înțelept și mai bun. Atunci și numai atunci, și anume cînd cele două legi devin una singură, este frumos ca iubitul să răspundă dragostei iubitorului său: cînd

184 e acesta din urmă este în stare să înalțe mintea și cele-

lalte înzestrări ale celui alt și cînd celălalt este dornic să dobîndească o mai bună creștere și, îndeobște, înțelepciunea. Cînd lucrurile se petrec astfel, nici măcar faptul de a fi înșelat nu te pătează. În schimb, cînd e altfel, cel iubit ajunge de rușine fie că este înșelat, fie că nu. Într-adevăr, dacă el face pe placul unui iu- 185 a bitor de dragul banilor, crezîndu-l bogat, și apoi, acela dovedindu-se sărac, tînărul nu se alege cu nimic, rușinea lui nu e nici mai mare, nici mai mică: un astfel de tînăr se dovedește în stare să facă, din lăcomie, orice pentru oricine, un lucru foarte urît. În același fel trebuie să cîntărim lucrurile cînd este vorba despre un tînăr care și-ar dăruia dragostea unui om pe care îl crede vrednic de ea, năzuind ca, datorită prieteniei cu

el, să devină mai bun: dacă omul acela se dovedește a fi un om nevrednic și de nimic, faptul de a se fi lăsat astfel amăgit este vrednic de prețuire: și tânărul acesta 185 b își dezvăluie firea, dar a lui se dovedește a fi una care urmărește, cu orice preț, numai vrednicia și desă-virșirea, adică, dintre toate lucrurile, pe cel mai frumos. Putem deci trage încheierea că este frumos ca, de dragul binelui, să te dăruiești fără precupețire. O asemenea dragoste vine de la Erosul Afroditei Cerești, ceresc el însuși și revărsându-și harul asupra cetății întregi și a fiecărui om în parte: el este cel care le cere atît iubitorilor, cît și iubiților să fie cu mare grijă în i85c drumul lor către vrednicie. Iar ceilalți, cu toții, se află în puterea celeilalte zeițe, a Afroditei Obștești. Acesta este, Phaidros, obolul adus de mine lui Eros. Atîta m-am priceput așa, pe nepregătite, să spun.

După ce Pausanias a încheiat (aș zice, ca să Jac și eu un joc de cuvinte, cum m-au învățat sofistii, după ce Pausanias a intrat în repaus), din cîte mi-a povestit Aristodem, urma la cuvînt Aristofan. Dar s-a întîmplat să nu Jie în stare să vorbească, deoarece — Jie că

94

PLATON

mîncase prea mult, fie din cine știe ce altă pricină — l-a apucat un sughiț. Atunci s-a întors către medicul Eri-ximah (care se afla chiar în dreapta lui) și i-a spus:

185 d ARISTOFAN Eriximah, ești dator ori să-mi oprești sughițul, ori să vorbești tu în locul meu pînă mă voi opri eu singur.

ERIXIMAH Află că am să le fac pe amîndouă: voi vorbi în locul tău, iar tu în locul meu, după ce îți va trece. Dar, în timp ce voi cuvînta eu, dacă vei voi să-ți ții răsufarea cît mai mult cu putință, poate o să te

185 e oprești din sughițat; dacă nu, fă o gargară cu apă; iar

dacă sughițul e foarte îndărătnic, gîdilă-te cu ceva în nas, pînă strănuți o dată sau de două ori, și atunci, cît de puternic ți-ar fi sughițul, o să se oprească.

ARISTOFAN începe chiar acum să vorbești, iar eu o să fac cum mi-ai spus tu.

ERIXIMAH Pausanias, după un început foarte bun,

186 a nu și-a dus gîndul la capăt, așa că mă văd silit să încerc să-i dau eu încheierea cuvenită.

Deosebirea făcută de el între două feluri de iubire mi se pare îndreptățită. Numai că, din meseria mea de medic, am învățat că iubirea nu sălășluiește doar în sufletele oamenilor și doar în dragostea lor pentru frumusețea altor oameni, ci în multe altele din cîte se află pe lume, cuprinse de dragoste pentru atîtea și atîtea alte lucruri. Iubirea se află în trupurile tuturor viețuitoarelor, fie ele animale sau plante, ea se află, i86b aș spune, în tot ce există. De fapt Eros este un zeu mare și minunat, a cărui înfrîurire se întinde pretutindeni, cuprinzînd tot ce e omenesc și, deopotrivă, tot ce este divin.

Înainte de toate vă voi vorbi despre medicină, dorînd să arăt și cu acest prilej cinstirea pe care o merită meseria mea.

Prin natura lor, trupurile cuprînd în ele și pe un Eros, și pe celălalt. Într-adevăr, ceea ce este sănătos

BANCHETUL

95

se deosebește întru totul de ceea ce este bolnav. Iar cele neasemănătoare doresc și iubesc lucruri, la rin-dul lor, neasemănătoare. Astfel că una este iubirea care se află în ceva sănătos și alta cea care se află în 186 c ceva bolnav. Întocmai cum a spus adineauri Pausanias, că e frumos să răspunzi iubirii celor buni și urît celei a desfrînaților, tot așa și înlăuntrul trupurilor este frumos, și este chiar o datorie, să ne arătăm prielnici față de partea sănătoasă a fiecăruia (și tocmai asta numim medicină), iar față de ceea ce este rău și bolnav este urît să ne arătăm prielnici, ba chiar sîn-tem datori, dacă e să ne dovedim medici buni, să-i fim potrivnici. Căci medicina este, pentru a o numi pe scurt, știința stărilor de iubire din trup în ceea ce privește umplerea și golirea. Iar medicul cel mai bun și cel mai priceput e cel care știe cel mai bine să spună care este iubirea cea bună și care cea rea; cel care 186 a poate schimba lucrurile, înlocuind-o pe una cu cealaltă; și cel care e în stare să trezească dragostea acolo unde ea lipsește și e bine să fie, precum și să o îndepărteze de acolo de unde s-a înrădăcinat și e vătămătoare. Medicul bun trebuie să fie în măsură ca, oricît de mare ar fi dușmănia dintre cele ce se află într-un trup, să le împace și să le facă să se îndrăgească între ele. Iar cea mai mare dușmănie se află între stările potrivnice: frigul și căldura, amarul și dulcele, us- 186 e căciunea și umezeala și toate celelalte

perechi de același fel. Tocmai pentru că a știut să statornicească dragostea și buna înțelegere între asemenea stări străbunul nostru Asclepios a izbutit să întemeieze meșteșugul nostru. Așa spun poeții (iată doi dintre ei aici de față) și aceasta este și convingerea mea. Prin urmare, întreaga medicină, așa cum am spus, stă sub cârmuirea lui Eros. La fel stau lucrurile și cu gimnastica, și cu agricultura. Cât despre muzică, este vădit, 187 a pentru oricine privește lucrurile fie și cu un dram de luare-aminte, că natura ei este aceeași ca și a celorlalte

96

PLATON

arte. Poate tocmai asta a vrut să spună Heraclit prin vorbele lui greu de tâlcuit: „Unitatea, dezbinându-se în ea însăși, totodată se realcătuiește, la fel ca armonia arcului și a lirei.”⁵ Numai că e lipsit de noimă să spui că armonia trece prin dezbinare sau că se alcătuiește din elemente rămase potrivnice. Dar poate altceva a vrut să spună Heraclit, și anume că muzica dă naștere unei armonii pornind întâi de la sunete potrivnice, ascuțite și grave, care apoi se îmbină între ele și se potrivesc. Într-adevăr, câtă vreme sunetele ascuțite 187 b și cele grave rămân potrivnice, nu se poate isca nici o armonie. Pentru că armonia este o potrivire de sunete și potrivirea de sunete este un acord; iar acordul între elemente potrivnice este cu neputință câtă vreme ele rămân potrivnice, dat fiind, repet, că e cu neputință ca elemente potrivnice și încă neîmpăcate între ele să se armonizeze. Întocmai ca în cazul ritmului, care se

187 c naște din îmbinarea dintre iuțea și încetineală, la început potrivnice, apoi ajungând în bună înțelegere. Muzica, statornicind dragoste și bună înțelegere, face ca elementele potrivnice să se împace, întocmai cum face și medicina pe târîmul ei propriu, astfel că muzica poate fi, la rîndul ei, numită știință a stărilor de iubire dinlăuntrul ritmului și al armoniei sunetelor. Iar în însăși alcătuirea armoniei și a ritmului nu este deloc greu să vedem lucrarea iubirii, fără ca aici să mai fie vorba cumva de cei doi Eros. Dimpotrivă, cînd

187 d se ivește nevoia ca ritmul și armonia să fie folosite pentru oameni — fie că e vorba de a compune (creația muzicală sau poetică), fie de a-i învăța pe alții cum să cînte sau să recite ceea ce a fost deja creat (educația muzicală sau poetică) —, atunci apar greutăți și se simte nevoia de un bun meșteșugar. Și iarăși venim la vorba că trebuie să răspundem doar iubirii celor cumpătați și numai pe ea s-o păzim, ca să devenim

⁵ Heraclit, frg. B 51.

BANCHETUL

97

noi înșine mai cumpătați decît eram. Iar Erosul acesta este Erosul frumos, Erosul Ceresc, care ține de cereasca muză Urania. În schimb Erosul care ține de muza Polimnia este Erosul Obștesc, și oricine se lasă 187 e în voia lui, dacă e să o facă, trebuie să fie cu mare băgare de seamă: să știe bine de cine se apropie, astfel încît să culeagă o desfătare nepîngărită de desfrîu. La fel, în meseria noastră este lucru mare să știi să te folosești în chip potrivit de pofta de mîncare a unui om, astfel încît să și-o mulțumească cu plăcere, dar fără a-i dăuna sănătății. Așadar, în muzică, în medicină și în toate celelalte, fie ele omenești sau cerești, flecare dintre cei doi Eros (care se află în toate) trebuie ținut sub paza bunei măsuri.

Pînă și alcătuirea anotimpurilor este plină de amîn- 188 a doi acești Eros. Într-adevăr, ori de cîte ori stările potrivnice despre care am vorbit mai înainte, cald și rece, uscat și umed, sînt îmbinate între ele printr-o dragoste cumpătată, care le amestecă cu chibzuință după măsura cuvenită, acea vreme a anului le aduce oamenilor, animalelor și plantelor spor și sănătate. Fără cea mai mică vătămare. Însă, cînd peste vreun anotimp al anului este mai puternic Erosul desfrînat, atunci se răspîndește vătămarea și nimicirea. Căci se ivesc mo- 188 b limele și alte felurite boli, făcînd prăpăd în animale și în plante; înghețuri, grîndine, tăciunele grînelor se țin lanț, ca urmare a nemăsurii și a neorînduirii pe care le aduce acest fel de Eros între stările potrivnice. La cunoașterea acestor lucruri duce știința privitoare la mișcarea astrelor și la anotimpurile anului, știința care se numește astronomie.

Mai mult, chiar întregul rost al jertfelor și al celor ce țin de prorocie și care îi pun pe oameni

în legătură 188 c cu zeii și pe zei cu oamenii este acela de a-l păstra cu grijă pe Eros cel bun și de a vindeca de Erosul cel rău. Într-adevăr, păcatele de tot felul, față de părinți, vii sau morți, față de zei, se trag din faptul că, în loc

98

PLATON

să-i slujim Erosului cumpătat și să-i aducem cinstire și să-l slăvim prin tot ceea ce facem, ne lăsăm în voia celui alt. Iată de ce sarcina prorociei este aceea de a supraveghea cele două feluri de Eros și, când trebuie, să dea îngrijire și să vindece. Artă prorociei este, așa-188 d dar, la rîndul ei, făuritoarea prieteniei dintre oameni și zei, dat fiind că ea știe ce anume, în iubirile dintre oameni, duce la păzirea legii divine și la cucernicie. După cum vedeți, multe și mari sînt puterile lui Eros, ale întregului Eros asupra întregii lumi. Dar puterea cea mai mare o are, și asupra noastră, și asupra zeilor, acela dintre cei doi Eros care ne face în stare să săvîrșim binele cu înțelepciune și cu măsură, el fiind acela care ne pregătește pentru o fericire deplină și ne dă puterea de a avea legături de prietenie atît între noi, cît și cu cei mai presus de noi, zeii. Poate eu,

188 e aducîndu-i această laudă lui Eros, voi fi trecut multe

cu vederea, dar n-am făcut-o dinadins. Oricum, dacă mi-a scăpat cîte ceva, este treaba ta, Aristofan, să mă întregești. Deci ești liber: dacă ai de gînd să-l proslăvești pe zeu într-un alt chip, proslăvește-l cum vrei tu. Acuma poți s-o faci, căci văd că ți-a trecut sughitul.

189 a ARISTOFAN Da, mi-a trecut de tot, dar nu înainte

de a-mi stîrni eu strănutul, încît mă întreb de ce-o fi avînd nevoie buna rînduială a trupului de atîta gîdilătură și de atîta zgomot cîte se află într-un strănut. Oricum, uite că, de cum am făcut ce mi-ai spus, gata cu sughitul.

189 b ERIXIMAH Vezi ce faci, bunul meu Aristofan! Nici n-ai început bine și, uite, îți și arde să glumești. Va trebui să te păzesc, să nu spui cine știe ce măscări. Puteai să te lipsești de asta.

ARISTOFAN (*rîzînd*) Ai dreptate, Eriximah, ai dreptate, gata, socotește că n-am spus nimic. Numai că te rog să nu faci pe paznicul! Vezi tu, eu nu mă tem că voi stîrni rîsul (la urma urmelor m-aș afla cîștigat făcînd ce stă în firea muzei mele). Nu, de ce mă tem eu este să nu mă fac cumva eu de ris.

BANCHETUL

99

ERIXIMAH Ia te uită, ți-ai tras săgeata și acum vrei să scapi cu fața curată. Fii cu băgare de seamă, că vei 189 c avea de dat socoteală. Deși, cine știe, poate mă răz-gîndesc și-o să te las în pace.

ARISTOFAN Și bine o să faci, Eriximah. Într-adevăr, am de gînd să vorbesc într-alt fel decît tine și decît Pausanias. Eu sînt încredințat că oamenii habar n-au cît de mare e puterea lui Eros. Dacă și-ar da seama, i-ar înălța cele mai mărețe temple și altare și i-ar închina jertfele cele mai bogate. Și totuși, oricît ar fi el vrednic de ele, nici pomeneală de asta în zilele noastre, deși, dintre toți zeii, el e cel mai iubitor de oameni, 189 d el poartă grijă de nevoile omenirii, el e tămăduitorul acelor suferințe care, o dată vindecate, aduc neamului omenesc atîta fericire cîtă este cu putință. Prin urmare, voi încerca să vă arăt în ce anume stă puterea lui, iar voi, astfel luminați, o să-i învățați și pe alții.

Trebuie însă mai întîi să lămuresc care este natura omenească și la ce prefaceri a fost ea supusă. Iată, cîndva, demult, noi nu eram alcătuiți cum sîntem acum, eram cu totul altfel. În primul rînd, oamenii erau de trei feluri, nu de două ca acum, de fel bărbătesc și de fel femeiesc, ci și de un al treilea fel, care era părtaş 189 e la firea fiecăruia dintre cele două. Însă din acesta a rămas doar numele, ființa lui a pierit din lume. Făptura aceasta omenească din vremurile acelea era un bărbat-femeie, un androgin, iar alcătuirea lui, ca și numele, ținea și de bărbat, și de femeie. Din el, cum spuneam, a rămas doar numele, iar și acesta numai ca poreclă de ocară. În al doilea rînd, cele trei feluri de oameni de pe atunci se înfățișau, toate trei, ca un întreg deplin și rotund, cu spatele și cu laturile for-mînd un cerc; aveau patru mîini și tot atîtea picioare; singurul lor cap, așezat pe un gît rotund, avea două fețe întru totul la fel, care priveau fiecare înspre 190 a partea ei; patru urechi, două părți rușinoase și toate celelalte pe măsură. Făpturile acestea mergeau, ținîn-

100

PLATON

du-se drept și putînd să se miște înainte și înapoi, ca și noi cei de acum, iar cînd doreau să alerge se foloseau de toate cele opt mădulare ale lor și se învârtteau în cerc, dîndu-se de-a rostogolul, ca niște saltimbanci

190 b care fac roata aruncîndu-și picioarele în sus și apoi revenind cu ele pe pămînt. Iar

felurile acestea de oameni erau în număr de trei și alcătuiți cum am spus pentru că cel bărbătesc își avea obârșia în Soare, cel femeiesc în Pământ, cel bărbătesc-femeiesc în Lună, Luna ținând și de Soare, și de Pământ. Și tocmai de aceea erau rotunde și rotitoare aceste făpturi, atât ele însele, cât și felul lor de a merge, pentru că semănau cu as-trele care le zămisliseră. Și erau înzestrate cu o putere uriașă, iar mândria lor era nemăsurată, astfel că 190 c s-au încumetat să-i înfrunte pînă și pe zei. Într-adevăr, despre ei este vorba în Homer cînd sînt pomeniți Efial-tes și Otos, care au vrut să urce pînă în cer și să-l cucerească, cu zeii lui cu tot. Văzînd aceasta, Zeus și ceilalți zei au stat la sfat, să hotărască ce este de făcut cu făpturile acelea. Și erau foarte descumpăniți: pe de o parte nu puteau nici să le omoare, nici să le trăsnească, cum au făcut cu Giganții, stîrpindu-le neamul (pentru că astfel ar fi trebuit să se lipsească de cinstirea și de jertfele pe care ei le aduceau), iar pe de altă parte nici nu puteau să le mai rabde trufașa încu-metare. Zeus, după lungă și grea gîndire, a spus: „Cred că am găsit un mijloc care, păstrînd seminția oamenilor, dar slăbind-o, să pună capăt deșănțării lor. 190 d Chiar acum o să-i tai în două pe fiecare dintre ei, și în felul acesta vor deveni mai slabi și totodată, spo-rîndu-le numărul, ne vor fi nouă mai de folos. Vor merge drepti, pe cîte două picioare. Iar dacă totuși nu se vor potoli și vor stărui în trufia lor, o să-i mai tai încă o dată în două, ca să nu mai poată merge de-cît sărînd într-un picior.” Și, după ce a vorbit așa, i-a tăiat pe oameni în două, așa cum se taie niște fructe de sorb, ca să le pui la uscat, sau niște ouă fierte,

BANCHETUL

101

cu un fir de păr. Apoi, i-a poruncit lui Apolon ca tu- 190 e turor celor astfel despicați să le întoarcă fața și jumătatea de gît în partea tăieturii, pentru ca oamenii, avînd mereu sub ochi dovada despiciării, să se poarte mai cu măsură. De asemenea, Zeus i-a poruncit lui Apolon să vindece toate rănilile rămase. Iar Apolon așa a și făcut, le-a întors fețele și, adunînd din toate părțile pielea către ceea ce astăzi numim pîntece, i-a tras marginile cum ai trage de băierile unei pungii, strîn-gîndu-le în jurul unei singure deschizături, făcută în mijloc, care a căpătat numele de buric. Și, dintre cutele rămase, pe cele mai multe le-a netezit, dînd formă piep- 191 a tului prin întinderea pielii cu o sculă asemenea calapodului de care se folosesc pielării ca să netezească cutele pieilor. A lăsat doar cîteva chiar pe pîntec, în jurul buricului, ca să le rămîină un semn de amintire a străvechii pedepse. Și astfel, trupul dintru început al omului fiind despicat în două părți, fiecare jumătate a început să tînjească după cealaltă și să se împreuneze cu ea: cuprinzîndu-se cu brațele și ținîndu-se strîns împletite din dorul de a se retopi într-o singură ființă, începuseră să piară de foame și, îndeobște, de neputința de a mai face orice altceva, pentru că nici 191 b una nu voia să facă nimic fără cealaltă. Iar cînd una dintre jumătăți murea, cea rămasă în viață căuta o altă jumătate și se împreuna cu ea, care va fi fost, fie că era o jumătate de femeie întreagă (ceea ce numim noi acum o femeie), fie că era o jumătate de bărbat, încît seminția lor stătea să piară. Atunci Zeus, cuprins de milă, a născocit altceva: le-a mutat în față părțile rușinoase, care pînă atunci se aflau la spate: zămislirea nu se făcea prin însămințarea unei jumătăți 191 c de către cealaltă, ci semănînd în pămînt, cum fac lăcustele. Așezînd Zeus acele părți în față, oamenii au putut zămisli unul într-altul, în femeie prin mijlocirea mădularului bărbătesc. Cu două țeluri a făcut el aceasta: dacă se vor împreuna bărbat cu femeie,

102

PLATON

atunci va avea loc zămislirea și, prin asta, dăinuirea seminției; dacă se vor împreuna bărbat cu bărbat, atunci dorința lor de împreunare se va afla împlinită 191 d și, liniștindu-se, se vor pune pe treabă, îngrijindu-se și de celelalte trebuințe ale vieții. Așadar, din acest îndepărtat trecut există dragostea înnăscută a oamenilor unul pentru altul, dragostea care ne aduce înapoi la starea noastră dinții, îngăduindu-ne ca, din doi, să redevenim iarăși unul, și aducîndu-i astfel firii omenești tămăduire. Așadar, fiecare dintre noi este ca jumătatea unui semn de recunoaștere, pentru că a fost despicat cum despici o plătică și făcut doi din unul singur. Fiecare ne căutăm mereu jumătatea, ca să ne întregim.

Așa se face că aceia dintre oameni care au fost tăiați din făpturile amestecate pe care le-am pomenit cu numele lor de atunci, acela de androgini (bărbați-femeie), sînt

191 e iubitori de femei; mulți dintre bărbații care umblă

după femei din afara căsătoriei se trag din androgini, ca de altfel și femeile care umblă după bărbați, cău-tîndu-i pretutindeni. Cît despre femeile care sînt jumătăți de făpturi-femeie, acestea nu-i prea iau în seamă pe bărbați, ci tînjesc mai mult după femei: „prie-tenuțele” din seminția aceasta se trag. În schimb bărbații care au fost tăiați din făpturi-bărbat umblă după bărbați și, cîtă vreme sînt tineri, fiind ei felii tăiate din trup bărbătesc, îndrăgesc pe bărbați, le plac îmbrățișările lor și fac dragoste cu ei.

Tinerii aceștia, încă de băiețandri, sînt cei mai buni pentru că au firea cea

192 a mai bărbătească.

Se află oameni care îi socotesc nerușinați, însă greșesc. Tinerii de felul acesta nu fac ceea ce fac din nerușinare, ci pentru că, fiind ei plini de îndrăzneală și curaj și arătînd ca niște bărbați, caută să se bucură de cei asemenea lor. Iată un semn grăitor: cînd ajung la vîrsta cuvenită, ei și numai ei iau parte la viața obștească, punîndu-se în fruntea ei, pe de altă

BANCHETUL

103

parte, o dată ajunși bărbați deplin, dragostea lor se îndreaptă numai către tineri și, prin firea lor, gîndul la căsătorie și la zămislirea de copii îl au numai siliți 192 b de orînduieile statornice. Dacă ar fi după ei, ar trăi toată viața unii cu alții, fără să se însoare. Cu un cu-vînt, oamenii ca ei sînt ori iubitori de tineri, ori tineri iubiți, neplăcîndu-le, cît trăiesc, decît cei de aceeași parte cu ei, partea bărbătească.

Cînd norocul scoate în cale cuiva, fie el un iubitor de tineri sau nu, propria sa jumătate, el este cuprins 192 c de un avînt nespus de prietenesc, de înrudire și de dragoste, iar el și perechea nu mai vor să trăiască despărțiți nici măcar o clipă. Asemenea oameni își petrec, așadar, întreaga viață împreună, deși n-ar fi în stare să spună ce anume așteaptă unul de la celălalt. Pentru că nu pare că doar plăcerea de

dragoste îi face să se caute cu atîta patimă și cu atîta bunăvoie unul pe altul. Ba chiar se vede limpede că sufletul amîndurora este cuprins de o altă dorință, pe care n-o pot rosti des-

192 d lușit, ci doar o bănuiesc și încearcă s-o destăinuie. Să presupunem că, în timp ce se află îmbrățișați, ar veni la ei Hefaistos, cu uneltele sale, și i-ar întreba: „Ce așteptați oare să dobîndiți unul de la celălalt?” și, neștiind ei ce să răspundă, i-ar întreba din nou: „Tînjiți, nu-i așa, să fiți cît mai mult împreună, să nu vă despărțiți unul de celălalt cît e ziua și noaptea de lungă? Dacă asta doriți, sînt gata să vă îmbin și să vă topesc într-o singură ființă, pentru ca, din doi cîți 192 e sînteți acum, să deveniți unul singur și, cîte zile veți avea, să trăiți laolaltă o singură viață, iar cînd va fi să muriți, să muriți de aceeași moarte și să rămîneți tot unul, nu doi, chiar acolo, în Hades. Așadar, gîndiți-vă bine dacă aceasta vă e dorința și dacă o asemenea soartă vă este de ajuns.” Știm care ar fi răspunsul lor: nici unul n-ar spune nu, ci, dimpotrivă, s-ar arăta dornici să dobîndească ceea ce este tocmai cea mai vie

104

PLATON

dorință a lor, îndelung resimțită, dar niciodată limpede și răspicat rostită, aceea ca, îmbinîndu-se și contopindu-se, să devină, din două, o singură ființă, căci vechea noastră făptură, așa cum am descris-o, era un întreg. Iar dragostea nu este altceva decît un nume pentru dorința noastră pătimașă de a fi din nou întregi. Întregi cum am spus că eram dintru început

193 a și nu despărțiți în propria noastră ființă, despicați, pentru încumetarea noastră, de către Zeus, așa cum spartanii au despărțit în două neamul arcadienilor. Este, așadar, de temut ca nu cumva, dacă vom greși față de zei, să fim despicați încă o dată, ca niște arșice, astfel încît să umblăm, asemeni oamenilor care se văd din profil, în basorelief, pe pietrele de mormînt, tăiați de sus în jos pe linia nasului. Iată de ce trebuie să-i

193 b dăm fiecărui om îndemnul de a arăta zeilor deplină cucernicie, pentru ca astfel, și ei văzîndu-l pe Eros drept cîrmuitor și căpetenie, să scăpăm de asemenea soartă și să dobîndim ceea ce numai Eros poate să ne dea. Nimeni dintre noi să nu-i stea împotrivă lui Eros: ar însemna să ne atragem ura zeilor. Bine este să ne aflăm cu el în bună prietenie și împăcare: atunci vom izbuti să găsim, pentru a-l iubi, pe acela care este cu adevărat al nostru. Dar puțini, în zilele noastre, au parte de asta. Și nu care cumva să-și închipuie Eriximah, văzînd în spusele mele vreun gînd glumeț și mușcător, că vorbesc aici anume despre Pausanias

193 c și despre Agaton! Nu zic, poate ei chiar fac parte dintre cei desprinși dintr-o singură

ființă bărbătească. Dar eu nu despre ei vorbesc acum, ci despre toți oamenii, fie ei bărbați ori femei, și spun că seminția oamenilor ar avea parte de fericire dacă fiecare dintre noi ar asculta pînă la capăt îndemnul lui Eros și și-ar găsi pe adevăratul lui iubit, întorcîndu-se astfel la starea lui dintîi. Dacă aceasta a fost starea noastră cea mai bună, urmează negreșit că, în starea de acum a orae-

BANCHETUL

105

nirii, ceea ce ne apropie cel mai mult de starea de atunci este pentru noi binele cel mai mare: acela de a ne putea bucura de un tînăr iubit după inima noastră.

Cui să-i mulțumim pentru asemenea dar, proslă- 193 d vindu-l, decît lui Eros, pentru că el este acela care, în starea noastră de acum, ne ajută cel mai mult, că-lăuzindu-ne către făptura noastră adevărată și dîndu-ne, pentru viitor, marea nădejde că, dacă le arătăm zeilor cucernicie, el ne va reaseza în vechea noastră stare și, vindecîndu-ne rănilor, ne va dărui fericire deplină.

Aceasta a fost, iubite Eriximah, cuvîntarea mea despre Eros: nu prea seamănă cu a ta. Acum, așa cum 193 e te-am rugat, nu îi da un înțeles comic. Mai bine să mai ascultăm ce mai au de spus ceilalți, de fapt ceilalți doi care au mai rămas să vorbească, Agaton și Socrate.

ERIXIMAH Bine, o să fac cum zici. De altfel cuvîntarea ta mi-a plăcut. Ba chiar, dacă n-aș ști bine că Socrate și Agaton sînt foarte pricepuți într-ale iubirii, tare m-aș teme că, după cîte și ce fel de lucruri s-au spus în atîtea chipuri, s-ar putea ca ei să nu mai aibă ce adăuga. Dar, știindu-i ce pot, nu-mi fac griji.

SOCRATE Tu, Eriximah, te-ai descurcat de minune 194 a în întrecerea noastră. Numai că, dacă ai fi în locul meu acum sau, mai bine zis, cum o să fiu eu, după ce și Agaton va fi vorbit așa cum știe el, sînt sigur că ai fi tot atît de strimtorat cît mă simt eu acum.

AGATON Tu vrei să mă deochi, Socrate! Adică, știind eu cît așteaptă de la mine ascultătorii mei, ce cuvîntare fără de pereche, eu o să-mi pierd cu totul cumpătul!

SOCRATE Nici pomeneală, Agaton. Nu pot uita cu 194 b cît curaj și cu cîtă încredere în tine urcai mai deunăzi pe estradă, însoțit de actori; aveai în fața ta sumedenia de privitori, căroră urma să le înfățișezi una dintre scrierile tale și totuși nu erai cîtuși de puțin înfricoșat.

106

PLATON

Și atunci cum aș putea să cred că îți vei pierde cumpătul în fața unei mîini de oameni?

AGATON Chiar nu înțelegi, Socrate? Sper să nu mă crezi atît de nărvit de teatru încît să nu-mi dau seama, ca orice om cu scaun la cap, că o mică adunare de oameni cu minte ascuțită este mai de temut decît o gloată de proști.

194 c SOCRATE Agaton, dragul meu, ar fi urît din parte-mi să cred că un om ca tine ar putea gîndi atît de grosolan. Dimpotrivă, sînt convins că, în fața cîtorva oameni pe care i-ai socoti judecători, te-ai simți mai neliniștit decît în fața unei mulțimi. Nu de asta e vorba, ci de faptul că nu tocmai noi sîntem acei buni judecători. La urma urmei, cu prilejul acela eram și noi de față: făceam parte din gloată. Da, dacă te-ai afla în fața unor oameni cu adevărat luminați, bănuiesc că te-ai sfii de ei la gîndul că poate n-ai reuși să-i mulțumești. Nu-i așa?

AGATON Da, ai dreptate, așa este. SOCRATE Prin urmare, nu ești om să te simți stînjinit dinaintea unei mulțimi la gîndul că ai putea greși?

194 d PHAIDROS (*întreprîndu-l*) Dragul meu Agaton, bagă de seamă, dacă i te potrivești lui Socrate și începi să răspunzi la întrebările lui, puțin o să-i mai pese de mersul și de soarta întrecerii noastre întru proslăvirea lui Eros. Lui atîta îi trebuie, să pună mîna pe cineva cu care să stea de vorbă, mai ales cînd acela e un tînăr frumos. Nu zic, mi-ar plăcea tare mult să-l aud pe Socrate vorbind. Dar stă în grija mea să veghez la rostirea laudelor către Eros și să adun de la fiecare partea lui. Așa că întîi dați fiecare zeului ce e al lui și apoi puteți sta de vorbă după

pofta inimii.

194 e AGATON Ai dreptate, Phaidros, iar eu sînt gata să iau cuvîntul. Cu Socrate pot să stau de vorbă mai tîrziu, prilejurile n-or să lipsească. O să încep prin a spune în ce fel cred că trebuie lăudat Eros și abia apoi

BANCHETUL

107

o să spun ce am de spus. După părerea mea, cei care au vorbit pînă acum nu pe zeu l-au proslăvit, ci binele pe care ni-l aduce el nouă, oamenilor. Nici unul dintre ei n-a spus o vorbă despre ce anume este el în- 195 a suși, ce fire are ca să fie atît de darnic cu noi. Totuși singurul fel bun de a aduce laude oricui și în orice privință este acela de a arăta întîi de toate natura celui lăudat și abia apoi la ce anume urmări duce această natură, la ce dăruiri îi îndeamnă. Eu, din parte-mi, așa voi face în cele ce urmează.

Susțin, așadar, că, din toată fericita mulțime a zeilor, Eros este, dacă îmi este îngăduit să spun asta fără să stîrnesc mînia celor de sus, cel mai fericit, pentru că el este cel mai frumos și totodată cel mai bun.

Iată de ce spun că el este cel mai frumos. întîi, dragul meu Phaidros, pentru că este cel mai tînăr dintre 195 b zei. Dovada cea mai bună o dă el însuși, prin faptul că fuge de bătrînețe cît de tare poate el fugi, de bă-trînețea care, știm cu toții, vine grabnic asupra noastră, oricum mai grabnic decît am dori. Este în firea lui Eros să urască bătrînețea și să rămîină cît mai departe de ea: tînăr fiind, are de a face cu cei tineri. Bine zice vorba veche: „Cine se aseamănă se adună.” Cu multe din spusele lui Phaidros mă împac, dar cu una nu: aceea că Eros ar fi un zeu mai vechi decît 195 c Cronos și Iapet. Dimpotrivă, sînt încredințat că este zeul cel mai tînăr dintre zei, că este veșnic tînăr și că vechile vrajbe dintre zei despre care vorbesc Hesiod și Parmenide, dacă vor fi fiind adevărate, i se datorează Necesității, nu lui Eros. Pentru că toate acele schilodiri și puneri în lanțuri și cîte alte silnicii n-ar fi avut loc între zei dacă Eros s-ar fi aflat dintru început printre ei. Dimpotrivă, ar fi trăit în bună înțelegere, așa cum au trăit și trăiesc și acum, de cînd asupra lor domnește Eros. Prin urmare, Eros e tînăr, și nu numai tînăr, ci și gingaș. Atîta doar că îi lipsește un poet, un poet ca 195 d Homer, care să-i pună în lumină gingășia. Homer

108

PLATON

spune că Nesăbuiința este o zeiță gingașă sau cel puțin că picioarele ei sînt gingașe:

Picioare gingașe ea are,

Nu calcă greu pe pămînt.

Doar pășește ușor pe creștet de oameni⁶.

195 e Bună dovadă a gingășiei ne dă, cred eu, spunînd că nu calcă pe ceva tare, ci pe ceva moale. O să mă folosesc și eu, vorbind despre Eros, de aceeași dovadă, într-adevăr, Eros nu calcă pe pămînt, nici pe țeste de oameni (care nu sînt din cale-afară de moi), el își are căile și sălașul în tot ce se află în lume mai gingaș, căci se statornicește în sufletele și în purtările zeilor și ale oamenilor. Și nu fără deosebire în orice suflete, ci numai în cele unde găsește gingășie, îndepărtîndu-se de celelalte. Da, atingîndu-se nu numai cu picioarele de ce este mai gingaș între cele gingașe, Eros nu are cum să fie decît de o desăvârșită gingășie.

i96a Și, așa fiind Eros cel mai tînăr și cel mai gingaș dintre zei, mai este înzestrat și cu o formă mlădioasă. Dacă n-ar fi așa, cum ar putea el să învăluie deplin ceea ce cuprinde, cum ar putea să se strecoare în orice suflet, fără să fie simțit nici la început, cînd pătrunde în el, nici atunci cînd îl părăsește? O dovadă hotă-ritoare a faptului că Eros este mlădios, că știe să se potrivească după suflet, este grația lui, o însușire pe care toată lumea i-o recunoaște: între stîngăcie și Eros se află veșnic război. Iar drept semn că pielea lui e frumoasă este faptul că trăiește printre flori: în ceea ce nu dă floarea sau și-a pierdut-o, fie ea trup, suflet,

196 b orișice, Eros nu-și caută sălaș. El nu se statornicește decît acolo unde e belșug de flori frumoase și frumos mirositoare. Despre frumusețea lui multe s-ar putea spune, dar cred că

atîta ajunge. Vine la rînd acum, să fie preamărită, bunătatea lui, puterea lui de a face bine.

⁶ Homer, *Iliada*, XIX, 92 *sqq.*

BANCHETUL

109

Lucrul cel mai de seamă în această privință este, într-adevăr, că Eros nu face niciodată vreun rău, nici oamenilor, nici zeilor, și nu are de îndurat vreun rău nici de la unii, nici de la ceilalți. Și, dacă e să aibă ceva de îndurat, nu i se întîmplă asta prin silnicie (de Eros 196 c silnicia nu se poate apropia), și nici el nu se folosește de vreo silnicie (toți ne supunem lui Eros, în toate privințele, numai și numai de bunăvoia noastră). Iar tot ceea ce se petrece prin bunăvoia amînduror părților este ceea ce „*Legile, stăpîne cetăți*”^V spun că e drept.

Dar Eros nu este doar o putere de bine, el mai este și părtaș deplinei cumpătări. Toți într-un gînd numim „cumpătare” puterea de a fi stăpîn peste plăcerile și peste dorințele noastre. Și atunci, dacă sîntem stăpîni peste plăcerile iubirii, care este cea mai puternică, sîntem stăpîni și peste plăcerile mai slabe decît ale ei, de unde se vede că Eros este cumpătarea însăși.

Cît despre curaj, „*Lui Eros nici chiar Ares nu îi stă împotrivă*”⁷. Pentru că nu Ares îl ia în stăpînire pe Eros, ci Eros pe Ares, care, cum spune povestea, i-a căzut pradă Afroditei și, cum cel care se înstăpînește este mai puternic decît cel supus, se înțelege că Eros, bi-ruindu-l pe zeul cel mai curajos, este cel mai curajos dintre zei.

Atîta ar fi de spus despre bunătatea, cumpătarea și curajul lui Eros. Mai rămîne să vorbesc despre înțelepciunea lui și voi căuta să nu fiu mai prejos nici în privința aceasta. Și, ca să-mi laud și eu meșteșugul, 196 e cum a făcut Eriximah cu al lui, voi începe prin a spune că Eros este un poet atît de priceput, încît e în stare să-i facă și pe alții să fie poeți. Într-adevăr, orice om, „*chiar pînă-atunci de Muze străin*”, o dată căzut în puterea lui Eros, devine poet. De faptul acesta se cade să mă folosesc ca să aduc dovada că Eros este un mare poet. Într-adevăr, cum ar putea cineva care nu

Sofocle, *Thyestes*, frg. 235.

110

PLATON

are un lucru să-l dăruiască altuia sau, neștiindu-l, să-l facă altcuiva știut? E un lucru de netăgăduit, tot atît de netăgăduit cît de netăgăduit este faptul că numai datorită puterii lui Eros se naște și crește tot ce are viață pe lume. Iar, în ceea ce privește priceperea în orice meșteșug, nu știm noi oare că acela căruia Eros îi este învățător ajunge cunoscut și chiar vestit, 197 b în timp ce acela pe care zeul nu-l atinge cu harul lui rămîne fără faimă? Uite, chiar Apolon, numai mînat de dorință și de iubire a descoperit arta tragerii cu arcul, a medicinei, a prevestirii, astfel că și el poate fi numărat printre învățăceii lui Eros, la fel ca Muzele într-ale muzicii, Hefaiostos în meșteșugul de faur, Atena în cel al țesătoriei și Zeus însuși, în cel al „*cîrmuirii de zei și de oameni*”. Și tot de la el se trage și buna rînduială a treburilor dintre zei, de la nașterea printre ei a lui Eros, a iubirii; firește a iubirii de ceea ce este frumos (iubire de urît nu se află pe lume). Înainte, cum am spus de la bun început, printre zei se petreceau, cum știm din legende, multe fapte cumplite, pentru că pe vremea aceea asupra lor domnea *Ananke*, Necesitatea, însă din ziua cînd s-a născut acest mare zeu, datorită iubirii de cele frumoase toate s-au îndreptat spre bine și la zei, și la oameni.

Astfel că, iubite Phaidros, Eros, după ce este, așa cum sper că am dovedit, cel mai frumos dintre zei și cel mai binefăcător, el este, cum urmează să arăt, pricină pentru alții să dobîndească și ei însușiri asemănătoare. Pentru aceasta simt nevoia să-mi spun gîndul în versuri. Gîndul că Eros este acela care

Pace aduce-ntre oameni și largului mării seninul Viaturi alină și celui de grijijrămîntat îi dă somnul.

197 d Da, el, Eros, ne golește de duhul înstrăinării și ne umple de acela al înrudirii dintre noi, el ne face de

^{197 c}

BANCHETUL

fiecare dată să ne adunăm cum ne-am adunat noi acum, el este cîrmuitorul sărbătorilor, corurilor, închinărilor noastre de jertfe, el aducătorul de blîndețe, alungătorul de asprime, el cel darnic cu prietenia, zgîr-cit cu vrăjmășia, milostiv în bunătatea lui; contemplat de oamenii știutori, admirat de zei, rivnit de cei ce n-au parte de el, ținut la mare preț de cei care se bucură de el; Bunul Trai și Traiul Dulce, Traiul în plăceri, Grațiile, Jindul și Dorul îi sînt vlăstare; cu grijă de cei buni, pe cei răi nu-i ajută; la ceas de restriște și la ceas de teamă, în nevoile patimii și în cele ale cuvîn-tului este cîrmaci și apărător; în luptă, ne stă alături și ne mîntuie ca nimeni altul; ctitor de bună rînduială între oameni și zei; cel mai frumos și cel mai priceput cîrmuitor de cor, pe care trebuie să-l asculte orice om care vrea să-i cînte laude cum se cuvine, făcîndu-se părtaş marelui cînt cu care acest mare vrăjitor vrăjește gîndul tuturor, oameni sau zei fără moarte.

Aceasta este, Phaidros, cuvîntarea pe care o închin marelui zeu, așa cum mi-a stat în putere s-o alcătuiesc, cumpănind gluma cu o anume gravitate.

După ce Agaton a terminat, întreaga adunare l-a aprobat zgomotos, găsind că tînărul vorbise într-un chip 198 a *vrednic și de sine, și de zeu. Apoi:*

SOCRATE Mai crezi și acuma, dragul meu Eriximah, că degeaba ra-am temut eu adineauri? Nu crezi mai degrabă că ara fost un bun prevestitor cînd am spus că Agaton va vorbi atît de frumos, încît o să mă pună în încurcătură?

ERIXIMAH Da, Socrate, în înția privință prevestirea ta a fost bună, Agaton a vorbit într-adevăr frumos, dar că tu te afli în încurcătură, asta n-o mai cred.

SOCRATE Chiar nu-ți dai seama, om minunat, că nu doar eu, ci oricine s-ar găsi în mare cumpănă avînd 198 b

de vorbit după o cuvîntare atît de frumoasă și atît de bogată în gînduri? Minunată în aproape toate părțile sale, dar sfîrșitul! Gîndește-te la sfîrșitul ei: cine să nu rămînă uimit auzind atîta frumusețe a vorbelor și a alcătuirilor de vorbe? Eu unul, dîndu-mi seama că nu voi putea vorbi nici pe departe atît de frumos, m-am

198 c simțit atît de rușinat încît, dacă aș fi știut încotro s-o iau, aș fi plecat pe furiș dintre voi. Felul de a vorbi al lui Agaton mi-a amintit în așa măsură de cel al lui Gorgias, încît am simțit întocmai ce-a simțit Odiseu al lui Homer: spaima că pînă la urmă Agaton, prin vorbirea lui, va azvîrli asupra vorbirii mele însuși capul lui Gorgias, temutul orator, și că astfel, amuțind, mă voi preface în piatră ca la vederea Gorgonei. Și atunci mi-am dat seama cît am fost de neghiob și de caraghios cînd am consimțit să mă alătur vouă, adău-

198 d gînd și eu partea mea la proslăvirea lui Eros. Și cînd m-am lăudat că mă pricep la cele ale iubirii, de fapt eu neștiind nimic din toate acestea și pe deasupra nepricepîndu-mă să aduc slăvire, în bună formă, nu zic lui Eros, ci nimănui. Eu, în prostia mea, credeam că, atunci cînd înalți o laudă cuiva, se cade întîi de toate să-ți întemeiezi spusele numai pe adevăruri, iar apoi să alegi dintre ele pe cele mai vrednice de laudă și să le înfățișezi cît mai atrăgător. Crezînd așa, eram foarte mîndru la gîndul că nu se află lucru pe care să nu fiu în stare să-l laud. Numai că, din cît s-a văzut, nu acesta este felul cel mai bun, ci altul: să înzestrezi lucrul lăudat cu ce crezi tu că este mai măreț și mai

198 e frumos, fără să-ți pese dacă lucrurile stau așa sau nu. Iar dacă spui ceva neadevărat, atîta rău să fie. Astfel că, din cît mi se pare, ceea ce am statornicit noi din capul locului era ca fiecare dintre noi nu să-l laude pe Eros cu adevărat, ci să se prefacă bine că îl laudă. Iată de ce, după părerea mea, răscoliți cerul și pă-mîntul după lucruri pe care apoi le puneți pe seama lui Eros, și îi înfățișați firea și lucrarea firii sale astfel

încît, din cîte spuneți voi, nu se află în lume ceva mai frumos și mai bun. Asta firește, în ochii

celor care nu 199 a știu despre ce e vorba, pentru că, iertați-mă, nu-mi închipui că într-ai celor ce știu. Frumoasă și măreață proslăvire, nimic de zis! Numai că eu n-am știut că așa vor sta lucrurile și de aceea am primit să iau și eu parte, alături de voi, la preamărirea lui Eros: „*Făgădui-am doar cu gura, nu cu mintea mea.*” Așadar, vă salut! Dacă e să-i înalț o laudă lui Eros așa cum ați făcut voi, mă dau bătut: n-aș fi deloc în stare. Dacă totuși ați vrea să spun ceva adevărat, m-aș învoi, dar aș vorbi în felul meu. Nu vreau să mă fac de ris măsu- 199 b rîndu-mă cu unii ca voi. Așadar, Phaidros, gîndește-te bine dacă este într-adevăr nevoie de asemenea vorbire, dacă simțiți nevoia să auziți adevărul despre Eros, rostit cu vorbele și cu orînduirea de vorbe care s-ar întîm-pla să-mi vină în minte de la o clipă la alta.

Phaidros și ceilalți l-au poftit să vorbească așa cum crede el de cuviință.

SOCRATE Te-aș ruga întîi, Phaidros, să-mi îngădui să-i pun lui Agaton cîteva mici întrebări, pentru ca, înainte de a începe să vorbesc, să mă înțeleg cu el în cîteva privințe.

PHAIDROS Desigur, Socrate, poți să-l întrebi ce vrei.

SOCRATE Dragul meu Agaton, mi s-a părut că ți-ai 199 c început foarte bine vorbirea spunînd că trebuie întîi să lămurești ce *este* Eros, urmînd ca abia apoi să arăți ce *săvîrșește* el. Da, mi-a plăcut foarte mult felul acesta de a-ți începe cuvîntarea! Însă ți-aș fi recunoscător dacă ai vrea să întregești frumoasa, măreața ta vorbire asupra naturii lui Eros printr-un răspuns la următoarea întrebare: Oare, prin firea lui Eros, Iubirea este iubire de ceva sau e doar așa, iubire în sine? Firește, nu te întreb dacă Iubirea are mamă și tată (o 199 d astfel de întrebare ar fi caraghioasă), ci dacă Iubirea

114

PLATON

este iubire de ceva anume. O să fii mai limpede făcînd o analogie. Dacă aș lua noțiunea de „tată” și te-aș întreba: „tată” înseamnă „tată al cuiva” sau „tată” pur și simplu, bănuiesc că ai răspunde, dacă ai vrea să dai un răspuns bun, că „tată” înseamnă „tată al unui fiu sau al unei fiice”. Sau n-ai răspunde așa?

AGATON Ba întocmai așa.

SOCRATE Și nu tot așa stau lucrurile și cu noțiunea de „mamă”?

AGATON Ba da.

199 e SOCRATE Atunci te rog să-mi mai răspunzi la încă două-trei întrebări, ca să înțelegi și mai bine ce am în gînd. Noțiunea de „frate”, prin ea însăși, înseamnă „frate al cuiva” sau nu?

AGATON „Frate al cuiva”.

SOCRATE „Frate al unui frate sau al unei surori”, de bună seamă?

AGATON Cum zici.

SOCRATE Bine. Atunci încearcă să gîndești în același fel despre Eros. Este oare Iubirea iubire de ceva sau doar iubire, iubire în sine?

AGATON Este de bună seamă iubire de ceva.

200 a SOCRATE Nu te grăbi să-mi spui de ce anume, doar ține minte ce-ai avut de gînd să spui. Deocamdată doar atît: Eros, Iubirea, iubind ceva, dorește sau nu acel lucru?

AGATON Bineînțeles că îl dorește.

SOCRATE Și oare el dorește și iubește acel lucru în timp ce îl are sau înainte de a-l avea?

AGATON Din cîte se pare, înainte de a-l avea.

SOCRATE Gîndește-te bine: doar se pare sau chiar așa este și nu poate fi altfel, și anume că cineva dorește

200 b numai ceea ce-i lipsește sau, mai bine zis, nu dorește ceea ce nu-i lipsește. Eu unul, dragul meu Agaton, sînt convins că nu poate fi decît așa. Tu ce crezi?

AGATON N-aș putea crede altfel.

BANCHETUL

SOCRATE Bine. Atunci spune-mi: cineva, fiind mare, ar dori să fie mare? Sau puternic fiind, să fie puternic?

AGATON Din câte am statornicit noi mai înainte urmează că așa ceva e cu neputință.

SOCRATE Într-adevăr, cuiva care are o însușire nu poate totodată să-i și lipsească acea însușire.

AGATON E adevărat.

SOCRATE Și acum presupune că un om puternic ar dori să fie puternic, unul iute de picior să fie iute de picior, unul sănătos — sănătos și așa mai departe... să presupunem asta pentru că s-ar putea ca cineva să creadă că cei care sînt puternici, iuți, sănătoși, ce 200 c vrei tu, și au aceste însușiri, deși le au, totuși doresc să le aibă. Și pentru ca să nu ne lăsăm amăgiți de acest fel de a vorbi. Într-adevăr, Agaton, dacă te gîndești bine, oamenii care au aceste însușiri le au, în clipa în care le au, în așa fel încît, le place ori nu, n-ar putea să nu le aibă. Dar cum ar putea cineva să dorească să aibă ceea ce chiar are și nu poate să nu aibă? Cuiva care ar spune: „Eu, om sănătos, vreau să fiu sănătos, eu, bogat, vreau să fiu bogat și doresc să am tocmai ceea ce am” trebuie să-i răspundem „Ceea ce vrei dumneata, prietene, avînd avere sau 200 d sănătate sau putere este să le ai mereu și în viitor, de vreme ce acum tot le ai, de vrei ori nu. Ia gîndește-te puțin, nu cumva asta și nu alta vrei să spui: că dorești să ai și în viitor ceea ce ai acum?” Oare n-ar consimți că de fapt asta dorește?

AGATON Cred că da.

SOCRATE Și a dori ca ceea ce ai să rămînă al tău și pe viitor nu înseamnă oare a dori ceva care nu-ți 200 e stă la îndemînă și pe care nu-l ai încă?

AGATON Nu încapă îndoială.

SOCRATE Așadar, un asemenea om, ca și oricare om care dorește ceva, dorește și iubește ceea ce (acum, în prezent) nu-i stă la îndemînă și nu stăpînește, ceea ce îi lipsește, ceea ce deocamdată nu este.

PLATON

AGATON Da, așa este.

SOCRATE Și atunci hai să vedem ce am statornicit împreună: întîi, că Eros nu poate fi decît iubire de anumite lucruri, al doilea, că acele lucruri sînt lucruri care, în clipa în care le dorește, îi lipsesc. Așa e? 201 a

AGATON Da.

SOCRATE Bine, acum caută să-ți aduci aminte care sînt acele lucruri pe care le iubește Eros. Dacă vrei, o să-ți amintesc eu: ai spus, din câte am înțeles eu, cam așa: că vrajbele dintre zei au fost potolite prin iubirea de lucruri frumoase, de vreme ce de lucruri urî-te nu se află iubire. Nu așa ai spus, poate cu alte vorbe?

AGATON Ba chiar așa am spus.

SOCRATE Și foarte bine ai spus, iubite prietene. Iar dacă lucrurile stau așa, atunci Eros n-ar putea fi altceva decît iubirea de lucruri frumoase și niciodată de lucruri urîte. Nu e așa?

AGATON Ba chiar așa este.

SOCRATE Și am hotărît împreună că cel care 201 b iubește iubește ceea ce, neavînd, îi lipsește?

AGATON Da, așa am hotărît.

SOCRATE Prin urmare, neavînd-o, nu-i așa că îi lipsește frumusețea?

AGATON Altfel nu poate fi.

SOCRATE Bine, dar atunci mai poți să susții că ceva căruia îi lipsește frumusețea și nu o are în nici un fel este ceva frumos?

AGATON Nu, nu mai pot.

SOCRATE Și atunci, vorbind despre Eros, mai ești de părerea celor care susțin că e frumos?

AGATON Mă tem, Socrate, că, atunci cînd am spus asta, nu prea știam bine ce spun.

201 c SOCRATE Totuși ai vorbit foarte frumos. Dar mai răspunde-mi încă la o mică întrebare:

ce crezi, ceea ce este bun nu este totodată și frumos?

AGATON Așa cred. ■

BANCHETUL

117

SOCRATE Prin urmare, dacă lui Eros îi lipsește ceea ce e frumos și dacă ceea ce este frumos este și bun, Eros este lipsit și de ceea ce este bun.

AGATON Nu mă simt în stare, Socrate, să-ți stau împotrivă. Fie cum zici tu.

SOCRATE Nu, iubite Agaton, nu mie nu-mi poți sta împotrivă, ci adevărului. Să-i stai împotrivă lui Socrate nu e greu deloc.

Și acum o să te las în pace. În schimb, o să încerc, 201 d cît îmi stă în putere, să vă înfățișez vorbirea despre Eros pe care am auzit-o cîndva de la o femeie din Man-tineea, Diotima, care știa multe nu numai despre Eros, ci și despre atîtea alte lucruri. Astfel, cu multă vreme în urmă, înainte de Marea Ciumă, pe cînd atenienii aduceau jertfe pentru ca molima să nu vină asupra lor, ea, Diotima, a izbutit s-o întîrzie cu zece ani. Ea e aceea care m-a învățat tot ce știu despre Eros și de aceea voi încerca, atîta cît sînt eu în stare, să vă spun și vouă ce am aflat de la ea. Și o s-o fac pornind de la încheierile asupra cărora m-am înțeles cu Agaton. Așadar, dragul meu, se cade să încep, așa cum ai hotărît tu că e bine, prin a arăta întîi ce anume și cum anume este Eros, răsărînd ca apoi să arăt în ce constă lucrarea lui. Și cred că pentru unul ca mine o să fie mai ușor să înșir lucrurile pe rînd așa cum s-au 201 e petrecut, străina întrebîndu-mă și eu răspunzînd. Eu susțineam aproape aceleași lucruri ca mai adineauri tu, Agaton, față de mine, și anume că Eros este un mare zeu și că se numără printre cei frumoși, iar ea le-a respins la fel cum am respins eu ceea ce susținea Agaton, arătîndu-mi că, din propriile mele spuse, rezultă că Eros nu este nici frumos și nici bun. Apoi iată ce vorbe am schimbat:

SOCRATE Cum adică, Diotima, să fie oare Eros un zeu urît și rău?

118

PLATON

DIOTIMA Cum poți vorbi așa! Crezi cumva că ceea ce nu e frumos este neapărat urît?

SOCRATE Desigur.

202 a DIOTIMA Și crezi de asemenea că lipsa de știință este numaidecît neștiință, că nu se află între ele ceva care nu este nici una, nici alta?

SOCRATE Și ce să fie oare lucrul acela?

DIOTIMA Ar trebui să știi că a socoti adevărat un lucru adevărat fără a putea să-i dovedești adevărul nu înseamnă nici știință (cum să existe știință fără dovadă?), nici neștiință (cum să fie neștiință ceva care nimerește peste adevăr?). *Părerea adevărată* este tocmai cunoașterea despre care vorbeam: ceva care se află între înțelegere și neștiință.

SOCRATE Adevărat.

202 b DIOTIMA Prin urmare, nu mai spune că ceea ce nu e frumos este neapărat urît și că ceea ce nu e bun este negreșit rău. Tot așa se cade să gîndești și cu privire la Eros. Faptul că, așa cum ai consimțit, el nu este nici bun, nici frumos nu te silește să crezi că este urît și rău, ci că e mai degrabă ceva la mijloc între acestea două.

SOCRATE Și totuși toată lumea este de părere că Eros este un mare zeu.

DIOTIMA Cînd spui „toată lumea” te gîndești la cei neștiutori sau la cei știutori?

SOCRATE Și la unii, și la alții, deopotrivă! 202 c DIOTIMA (rîzînd) Bine, dar cum ar putea spune că este un mare zeu tocmai aceia care, din capul locului, cred că nici măcar un zeu nu este?

SOCRATE Cine sînt aceia?

DIOTIMA Unul ești tu, iar cealaltă eu.

SOCRATE Nu înțeleg ce vrei să spui!

DIOTIMA Și totuși nu e greu deloc. Spune-mi, ce crezi, sînt zeii, toți cîți sînt, fericiți și frumoși? Sau cutezi să spui că vreunul dintre ei nu este nici una, nici alta?

SOCRATE Ferească-mă Zeus să spun asemenea lucru!

DIOTIMA Tu pe cine socotești fericit? Nu pe acela care se bucură de lucruri bune și frumoase?

BANCHETUL

119

SOCRATE Da, pe acela.

DIOTIMA Totuși ai consimțit că Eros, lipsit **fiind de cele** 202 d bune și de cele frumoase, dorește să le aibă?

SOCRATE Am consimțit, da.

DIOTIMA Și atunci cum să fie el un zeu, dacă nu are parte de ele?

SOCRATE S-ar părea că nu are cum.

DIOTIMA Așadar, vezi bine că nici tu nu-l socotești pe Eros drept zeu.

SOCRATE Și atunci ce ar fi să fie el, Eros? Muritor?

DIOTIMA Nici pomeneală.

SOCRATE Atunci ce?

DIOTIMA Întocmai ce am hotărât adineauri: ceva între muritor și ființă fără de moarte.

SOCRATE Și ce anume ar fi asta, Diotima?

DIOTIMA Un mare daimon, Socrate. Pentru că tot ce este 202 e daimonic se află între zeu și muritor.

SOCRATE Și care ar fi puterea lui?

DIOTIMA Aceea de a tălmăci și de a împărtași zeilor cele omenești și oamenilor cele ale zeilor: rugile și jertfele aduse de unii, poruncile date de ceilalți, precum și răsplățile jertfelor. Și astfel, aflându-se între cele două lumi, Eros umple golul dintre ele și le leagă într-un singur Tot, unindu-l pe sine cu sine. Prin mijlocirea lui se înfăptuiește întregul meșteșug al prezicerii, cel al preoților care aduc jertfe de rugă sau de mulțumire, al celor care fac farmece, ghicituri, 203 a precum și descânțece și vrăji de tot felul. Zeii nu au de a face nemijlocit cu oamenii, ei nu se apropie și nu stau de vorbă cu ei, nici în trezie, nici în somn, decât prin mijlocirea naturii daimonice. Iar acela dintre oameni care se pricepe la asemenea mijlociri este un om daimonic. În schimb, cel care se pricepe la orice altceva, artă fie sau meșteșug, nu este decât un simplu meseriaș. Daimonii de care vorbim sînt mulți și de tot felul, iar unul dintre ei este Eros.

SOCRATE Și cine îi este lui tată și cine mamă?

DIOTIMA E o poveste cam lungă. Totuși o să ți-o spun. 203 b Iată, în ziua în care s-a născut Afrodita zeii benchetuiau

120

PLATON

și, o dată cu ei, fiul lui Metis, Răzbătătorul. După ce s-au ospătat, s-a arătat și Sărăcia, care, văzînd ce belșug se află acolo, s-a gîndit să cerșească. Stătea undeva lîngă ușă. Răzbătătorul, beat de cît nectar băuse (vin nu era încă pe atunci), a ieșit în grădina lui Zeus și, răpus de băutură, s-a întins acolo și a adormit. Sărăcia, în sărăcia ei, s-a gîndit să aibă un copil cu Răzbătătorul și s-a întins lîngă el

203 c și astfel a rămas însărcinată cu Eros. Iar pentru că Eros a fost zămislit în timp ce se sărbătorea nașterea Afroditei și totodată pentru că, din pricina aceasta, în el este înăscută dragostea de frumusețe, el a devenit însoțitorul și slujitorul frumoasei Afrodita. Pe de altă parte, iată ce-i vine lui Eros din faptul că este odrasla Răzbătătorului și a Sărăciei. Mai întîi și întîi el este veșnic sărac și departe de

203 d a fi gingaș și frumos, așa cum și-l închipuie cei mai mulți. Dimpotrivă, el este lipsit de gingășie, ponosit și descult, nu are sălaș, ci doarme pe pămîntul gol și sub cerul gol, întinzîndu-se pe la praguri și pe margini de drum. Moștenind-o pe maică-sa, se află mereu în lipsă de ceva. În schimb, de la părintele său îi vine faptul că năzuiește în tot chipul să dobîndească lucruri frumoase și de preț, că este dîrz, ajungător, plin de avînt, un vîntător foarte priceput, născocind mereu cîte ceva ca să-și atingă țelul, setos de cunoaștere și știind s-o dobîndească, filozofînd tot timpul,

203 e mare vrăjitor și vraci, un adevărat sofist. Și nu s-a născut

ca să fie nepieritor, dar nici muritor: uneori, în aceeași zi, mergîndu-i bine este înfloritor și plin de viață, apoi moare ca să învie din nou. Și cînd o duce în huzur, cînd risipește tot ce are, astfel că despre Eros nu se poate spune nici că este sărac, nici că e bogat. De asemenea el se află la mijloc între știință și neștiință. Să te lămuresc în această privință.

204 a Nici unul dintre zei nu este un *iubitor* de cunoaștere și nu

dorește să fie un cunoscător, *el chiar fiind aceasta*; așa cum nimeni nu dorește să aibă ceea ce are, nici cunoscătorul nu mai are nevoie de cunoaștere. Pe de altă parte nici necunoscătorii nu sînt iubitori de cunoaștere și nu doresc

BANCHETUL

121

să fie cunoscători. Pentru că tocmai în asta stă răul necunoașterii, în faptul că cineva care nu este înzestrat cu minte și, îndeobște, nu este un om cu mari însușiri socoate că nu-i lipsește nimic, iar cel care crede asta nici nu rivnește să dobîndească ceva.

SOCRATE Bine, Diotima, dar atunci cine iubește cunoașterea, dacă n-o iubesc nici cunoscătorii, nici

necunoscătorii?

DIOTIMA După câte am vorbit, i-ar fi limpede și unui copil 204 b că aceștia sînt cei care se află la mijloc între cunoaștere și necunoaștere. Iar Eros este unul dintre aceștia. Într-adevăr, cunoașterea se numără printre lucrurile frumoase și Eros este iubitor de frumos, astfel că Eros trebuie să fie neapărat un iubitor de cunoaștere și, ca atare, la mijloc de cunoaștere și necunoaștere. Dar chiar obîrșia lui este pricină la aceasta. Pentru că se trage dintr-un tată știutor și descurcăreț, însă dintr-o mamă neștiutoare și neajutorată. Iată, așadar, iubite Socrate, care este natura acestui 204 c daimon. Cît privește ce credeai tu despre Eros, nu-i deloc de mirare că ai căzut în asemenea greșeală. Tu credeai, din cît reiese chiar din spusele tale, că Eros e ceea ce este iubit, nu ceea ce iubește. Bănuiesc că de aceea ți s-a părut ție că Eros este de o frumusețe desăvârșită. Și chiar așa este cîtă vreme vorbim despre ceva care este cu adevărat vrednic de iubire: acel lucru este frumos, gingaș, fără cusur, preafericit, însă ceea ce iubește este într-alt chip, acela pe care ți l-am înfățișat eu.

SOCRATE Bine, fie cum zici, frumos vorbitoare străină, dar mai departe? Dacă Eros este ce și cum spui tu, care este rostul lui în viața omenească?

DIOTIMA Acum tocmai în privința aceasta urma să te 204 d lămuresc, Socrate. Așadar, cum ți-am arătat, acesta este Eros și aceasta îi este obîrșia. Tu, la rîndul tău, spui că Eros este iubirea de lucruri frumoase. Acum să ne închipuim că cineva ne-ar întreba: „Spuneți-mi, Socrate și Diotima, în ce constă iubirea de lucruri frumoase?” Sau, și mai limpede: „Ce anume dorește cel care iubește lucruri frumoase-122

PLATON

se?” Mie chiar mi-a fost pusă această întrebare și am răspuns: „Dorește ca ele să fie ale lui.” Dar răspunsul acesta a deșteptat o altă întrebare, cam de felul acesta: „Bine, dar, după ce vor fi ale lui, ce se va petrece cu el?” Am zis: „Încă nu prea sînt pregătită să-ți dau un răspuns.” Să vedem însă ce ai răspunde tu acum dacă cineva, înlocuind *frumosul* cu

204 e *binele*, te-ar întreba: „Te rog să-mi spui, Socrate: Ce anume dorește cel care iubește lucrurile bune?”

SOCRATE Dorește să fie ale lui.

DIOTIMA Și ce se va petrece cu el după ce vor fi ale lui?

SOCRATE La o asemenea întrebare răspunsul este mai ușor: va fi fericit.

205 a DIOTIMA Într-adevăr, cei fericiți sînt fericiți, tocmai pentru că au dobîndit binele și astfel nimeni nu are prilej să mai întrebe: „De ce dorește cineva să fie fericit?” Dimpotrivă, în asemenea caz se pare că răspunsul și-a atins pe deplin țelul.

SOCRATE Adevărat, așa e cum spui tu.

DIOTIMA Și ce crezi, dorința aceasta și dragostea aceasta sînt ele oare simțite de toți oamenii, toți doresc ca lucrurile bune să fie ale lor și să fie mereu ale lor? Sau numai unii?

SOCRATE Eu cred că toți.

DIOTIMA Bine, Socrate, dar atunci, dacă, așa cum am 205 b hotărît noi, toți iubesc aceleași lucruri și le iubesc mereu, de ce spunem că numai unii oameni iubesc, iar alții nu?

SOCRATE Mă mir și eu de asta.

DIOTIMA Totuși nu ai de ce să te miri. Pentru că, așa cum putem acum înțelege, noi deosebim un singur fel al iubirii și îl numim, cu numele întregului, iubire. Iar celorlalte feluri de iubire le spunem altfel.

SOCRATE Dă-mi, rogu-te, o pildă.

DIOTIMA Iată una: după cum bine știi, cînd spunem „creație” (*poiesis*), înțelegem prin asta multe lucruri. De fapt tot ceea ce face ca ceva să treacă din neființă în ființă este în întregime fapt de creație. Chiar putem spune că toate 205 c artele și meșteșugurile sînt forme de creație și că cei care se îndeletnicesc cu ele sînt cu toții creatori [*poietai*].

BANCHETUL

123

SOCRATE Cred că ce spui tu e-adevărat.

DIOTIMA E-adevărat și totuși nu îi numim pe toți poeți, ci le dăm felurite alte nume. Despărțind din întregul faptelor de creație o singură parte, cea privitoare la muzică și la versuri, îi dăm numele întregului. Într-adevăr, doar atîta se cheamă poezie, iar poeți le spunem numai celor care sînt stăpîni pe partea aceasta de creație.

SOCRATE E adevărat.

DIOTIMA Tot așa stau lucrurile și în privința iubirii, îndeobște vorbind, dorința de bine și de fericire, în toate 205 d formele ei, aceasta este pentru toată lumea „marea și ade-menitoarea iubire”. Numai că despre cei mai mulți, deși însuflețiți tot de iubire, dar urmărind tot felul de alte țeluri, dobîndirea de averi, puterea trupului, cunoașterea, nu se spune că iubesc și că sînt îndrăgostiți, în timp ce aceia mai

puțini, care năzuiesc către bine pe o singură cale anume, se înstăpînesc pe numele întregului dorinței, acela de iubire, și sînt numiți iubitori și îndrăgostiți.

SOCRATE Pare să fie mult adevăr în ce spui tu.

DIOTIMA Atunci să mergem mai departe. Da, știu bine, după unii, îndrăgostiți sînt numai aceia care își caută cea- 205 e laltă jumătate a ființei lor. Eu, de partea mea, susțin că, fie că e vorba de jumătate ori de întreg, iubirea nu e iubire decît dacă ceea ce iubește cineva este bun. Gîndește-te numai, Socrate, că oamenii, dacă socotesc că picioarele sau mîinile lor sînt rele, doresc să le fie tăiate.

Adevărul este, cred eu, că noi oamenii nu sîntem legați de ceva pentru că este al nostru, ci numai și numai dacă putem spune că „al 206 a nostru” înseamnă același lucru ca „bun” și că ce este rău este străin de noi. Pentru că oamenii nu iubesc nimic altceva decît ceea ce este bun. Tu gîndești altfel?

SOCRATE Martor mi-e Zeus că nu!

DIOTIMA Atunci n-am putea spune, pe scurt, că oamenii iubesc binele?

SOCRATE Ba da.

DIOTIMA Dar nu crezi oare că trebuie să adăugăm că ei doresc ca binele pe care îl iubesc să fie al lor?

124

PLATON

SOCRATE Ba da.

w

DIOTIMA Mai mult, **că nu doresc numai să fie al lor**, ci să fie al lor mereu.

SOCRATE Și asta.

DIOTIMA Urmează deci, într-un cuvînt, **că iubirea** este iubire de un bine care să fie al tău mereu.

SOCRATE Nimic mai adevărat, Diotima.

206 b DIOTIMA De vreme ce am statornicit că orice iubire este iubire de bine, să ne întrebăm acum în ce chip și prin ce fel de activitate trebuie să urmărească oamenii binele lor statornic pentru ca rivna și strădania lor să poată fi numită iubire. Ce anume fac ei? Ai ști să-mi răspunzi?

SOCRATE Dacă aș ști, Diotima, nu m-aș mira atîta de știința ta și nici n-aș fi acum la tine să învăț un lucru gata știut.

DIOTIMA Bine, atunci o să-ți spun eu. Activitatea de care e vorba constă în a zămisli întru frumusețe, a trupului și a sufletului deopotrivă.

SOCRATE Poate doar ghicitor să fiu ca să pricep ce vrei să spui.

206 c DIOTIMA Atunci o să vorbesc mai limpede. Vezi tu, în trupurile și în sufletele tuturor oamenilor se află, ca un preaplin, nevoia de a zămisli și, cînd ajungem la o anumită vîrstă, natura noastră rîvnește să zămislească și să nască. Dar nu-i stă în putință să facă asta în partea urîtului, ci doar în aceea a frumosului.

Iar unirea bărbatului cu femeia este zămislire. Și unirea aceasta este un lucru divin și chiar se poate spune că în-sămînțarea, sarcina și nașterea sînt, în viața ființelor pieri-206 d toare care sîntem, o formă a nemuririi. Dar acestea nu se pot petrece întru nepotrivire, iar între divin și urit nepotrivire este, potrivirea cu divinul este numai a frumosului. Urmează de aici că zămislirii Frumusețea îi este Ursitoare și Moașă Cerească. Iată de ce, ori de cîte ori făptura omenească rodnică se apropie de frumos, ea se înseninează și se destinde, bucuroasă, și zămislește și dă naștere. Iar cînd se apropie de urit, dimpotrivă, se posomorăște și, mîhnită, se strînge în

BANCHETUL

125

sine și se face ghem, astfel că nu are loc nici o zămislire. Și trebuind să-și oprească rivna de a zămisli, suferă. De aici și faptul că ființa rodnică și preaplină de sevă este fermecată 206 e cînd se apropie de frumusețe, pentru că cel care se bucură de ea scapă de chinul dorinței. Astfel că, Socrate, iubirea nu este, nemijlocit, iubire de frumusețe, așa cum crezi.

SOCRATE Dar atunci de ce este?

DIOTIMA Este de zămislire întru frumusețe.

SOCRATE Așa să fie?

DIOTIMA Întocmai așa. De ce de zămislire? Pentru că zămislirea este, pentru o ființă muritoare, tot ce poate ea avea ca viață veșnică și nemurire. Iar dacă, așa cum am 207 a statornicit împreună, iubirea este dorința de a dobîndi binele pentru vecie, nemurirea trebuie neapărat dorită împreună cu binele și, prin urmare, iubirea trebuie să fie negreșit și iubire de nemurire.

Iată ce am învățat de la Diotima în cele cîteva prilejuri cînd mi-a vorbit despre iubire. Apoi,

într-o zi, m-a întrebat:

DIOTIMA Care crezi tu, Socrate, că este pricina acestei iubiri și a acestei dorințe? Ai văzut de bună seamă în ce stare ciudată intră animalele, ale pământului și ale văzduhului, ori de câte ori sînt mîinate de dorința de a zămisli: sînt toate ca bolnave de dragoste, întîi în căldurile 207 b împerecherii, apoi ca să-și hrănească puii: pentru a-i apăra, sînt gata să se lupte și chiar să-și dea viața, pînă și cu animale mult mai puternice decît ele și, ca să-i hrănească, rabdă de foame și, îndeobște, nu precupețesc nimic pentru binele lor. Cînd e vorba de oameni, s-ar putea crede că fac toate acestea dintr-o socotință. Dar oare tu ce crezi, animalelor de unde le vine dragostea asta atît de înverșunată? 207 c Știi cumva?

SOCRATE Să spun drept, nu știu.

DIOTIMA Nu știi? Și crezi că o s-ajungi vreodată să înțelegi iubirea fără să știi asta?

126

PLATON

SOCRATE Păi, Diotima, cum ți-am spus și adineauri, tocmai de asta am venit la tine, pentru că mi-am dat seama că am nevoie de un învățător. Așadar, arată-mi, rogu-te, atît care e răspunsul la întrebarea ta, precum și orice altceva se cade să mai știu despre iubire.

DIOTIMA Atunci iață cum stau lucrurile. În privința animalelor, dacă ai dobîndit convingerea că, prin natura ei, iubirea este ceea ce pînă acum am statornicit împreună în mai multe rînduri, atunci nu ai de ce să te minunezi. Într-a-207 d devăr, cînd e vorba de animale, potrivit aceluiași fel de a gîndi, ființa pieritoare năzuiește, atît cît îi stă în putință, să nu moară niciodată, să dăinuie veșnic. Iar singurul mijloc ca să dobîndească aceasta este zămislirea, prin care ea lasă mereu altă făptură, nouă, în locul celei vechi. Pe de altă parte să ne gîndim că această înnoire are loc chiar înlăuntrul răstimpului pe care îl numim „viață” fiecărei ființe și cîtă vreme rămîne mereu ea însăși. Doar așa spunem că orice ființă, din copilărie pînă la bătrînețe, este aceeași ființă, deși în ea nimic nu rămîne același, ci, mereu pierzînd cîte ceva, întregul ei trup se înnoiește mereu: părul, carnea, oasele, 207 e sîngele, totul. Dar să nu credem că lucrul acesta este

adevărat numai despre trup, ci și despre suflet: nici una dintre înclinările, felurile de a fi, părerile, dorințele, plăcerile, durerile, spaimele cuiva nu rămîne, de-a lungul vieții nimănui, statornic aceeași, ci se schimbă mereu prin dispariția uneia și apariția alteia. Însă nimic mai ciudat decît

208 a faptul că pînă și cunoștințele noastre se primenesc, unele

apărînd și altele dispărînd din mintea noastră și nu numai că noi înșine nu sîntem mereu aceeași în ce privește cunoștințele noastre, dar și fiecare dintre aceste cunoștințe în parte suferă aceleași schimbări. Iar ceea ce numim noi „lucrare a minții” există tocmai pentru că ceea ce știm la o vreme anume ne părăsește: uitarea tocmai aceasta este, ieșirea din minte a cunoștințelor noastre. Însă lucrarea minții redeșteaptă în noi cunoștința uitată și ne face să credem că ea s-a păstrat și a rămas aceeași. Tot în chipul acesta dăinuie orice ființă pieritoare, nu rămînînd cu

BANCHETUL

127

desăvîrșire ea însăși mereu, ca ființele divine, ci lăsînd 208 b mereu în urma ei, în locul vechii ființe îmbătrînite și destrămate, o ființă nouă, totuși asemenea ei. Vezi tu, Socrate, numai așa ceea ce e pieritor cu trupul său și cu tot ce mai este el poate să fie părtaș la nemurire. Prin urmare, n-ai de ce să te minunezi de faptul că, prin natura ei, orice ființă pune atîta preț pe progenitura ei: întreaga ei rîvnă, care este iubire, îi vine de dragul nemuririi.

SOCRATE (*mirat de tot ce auzise de la ea*) Chiar așa să stea lucrurile, mult știutoare Diotima?

DIOTIMA (*începînd ca un sofist de meserie*) Să știi că 208 c întocmai așa! Uită-te bine la oameni și la dragostea lor de faimă. Dacă nu ești pătruns de adevărul spuselor mele, te-ai mira văzînd în ce stare îi pune patima de a ajunge vestiți: „Faimă fără de moarte să aibă cît ține vecia.” Pentru a dobîndi asta, sînt gata să înfrunte orice primejdie, chiar mai aprig decît pentru copiii lor, să cheltuiască averi, să 208 d se ostenească în fel și chip, chiar să-și dea viața și, într-adevăr, îți poți oare închipui pe Alcesta dîndu-și viața pentru Admet sau pe Ahile urmîndu-l curînd în moarte pe Patrocle sau pe regele Codros al vostru ieșind în calea morții pentru ca urmașii lui să-i moștenească domnia, dacă toți aceștia nu s-ar fi gîndit să lase după ei, drept răsplată a curajului și a jertfei lor, amintirea fără de moarte pe care ne-au lăsat-o? Departe de asta, dimpotrivă, sînt convinși că toți oamenii fac tot ce le stă în putință ca să dobîndească, prin slăvită faimă, nemurirea vredniciei lor. Și cu cît sînt mai vrednici, cu atît năzuiesc la o slavă mai mare. Pentru că sînt îndrăgostiți de nemurire. 208 e

Cei al căror prisos de rodnicie este trupesc se îndreaptă îndeosebi către femei și felul lor de a iubi este acela de a zămisli copii, socotind că prin asta vor avea parte de fericirea nemuririi și vor fi ținuți minte „cît e veșnicia de lungă”.

Cît despre cei al căror suflet... Da, Socrate, există oa- 209a meni cărora dorul de zămislire le cuprînde sufletul mai mult decît trupul și care năzuiesc să zămislească și să aducă pe lume ceea ce i se cuvine sufletului să zămislească și să

128

PLATON

aducă pe lume. Ce anume? Roadele minții și tot ce poate da puterea ei. Acestora le sînt părinți poezii, toți poezii, precum și acei artiști pe care îi socotim înnoitori. Dar, dintre toate roadele minții, cea mai însemnată și cea mai frumoasă este cea de care e nevoie pentru buna rînduire a cetăților 209 b și a așezărilor, cea căreia îi spunem chibzuință și dreptate. Și, atunci cînd se naște un om care, din fragedă vîrstă, se arată a avea un suflet dornic de zămislire și cînd un asemenea om plin de har ajunge la vîrsta zămislirii, atunci negreșit și el, ca și cel împins de rîvna trupului, începe să caute prin lume frumusețea întru care să zămislească. Pentru aceasta nu va căuta niciodată urîtenia. Ca om rodnic, are mai mult drag de trupurile frumoase decît de cele urîte. Iar dacă se întîmplă ca într-un trup frumos să găsească și un suflet ales și frumos și bine înzestrat de la fire, mare este dragostea lui pentru atîtea însușiri adunate într-o singură ființă. Și, vorbindu-i, găsește belșug de vorbe privitoare la vrednicie și la cum trebuie să fie omul vrednic și cu ce

209 c trebuie să se îndeletnicească el. Și astfel îl învață și îl crește. Dînd de un asemenea om și apropiindu-se de el, cel care mai demult năzuia la asta zămislește și naște, și ceea ce i se naște îi stă la suflet mereu, ori că e lîngă el, ori că se află departe: cu ajutorul celui alt, îi dă o creștere desăvîrșită. O asemenea pereche de oameni se bucură de o mai mare unire și de o mai trainică dragoste decît aceea care crește împreună copii, pentru că au ajuns părtași la creșterea unor copii mai frumoși și mai puțin supuși morții. Mai mult, nu

209 d este om care să nu fie mai bucuros să i se nască asemenea odrasle decît să aibă copii după legea firii omenești. Și, uitîndu-se la Homer sau la Hesiod sau la alt mare poet, îi pizmuiește că au lăsat după ei niște copii care le aduc slavă în amintirea oamenilor pe măsura marii lor vrednicii. Uite-l, dacă vrei altă pildă, pe Licurg. Ce copii minunați i-a lăsat el Spartei, mîntuitori ai Lacedemonei și aș putea să zic ai Greciei întregi. Iar voi, atenienii, îi aduceți mare cinstire

209 e lui Solon pentru legile cărora le-a fost părinte. Fără a mai vorbi de atîția alți mari bărbați de pretutindeni, și dintre

BANCHETUL

129

greci, și dintre ceilalți, care au făcut atîtea lucruri frumoase și care au adus pe lume vrednicii de tot felul. Pentru asemenea vlăstare li s-au înălțat peste tot temple unde oamenii se închină la ei, în timp ce nimeni nu face asta doar pentru că cineva a zămislit copii.

Acestea sînt acelea dintre învățăturile despre iubire în care ai putea fi inițiat pînă și tu. Cît despre deplina inițiere 210 a și dezvăluire, în vederea cărora și cele spuse mai sus sînt de folos pentru cine urmează calea cea bună, nu știu dacă tu te poți înălța pînă la ea. Totuși eu voi încerca și o s-o fac cu toată rîvna. Urmează-mă pe acest drum de ești în stare. Iată de ce este nevoie pentru ca țelul urmărit să fie atins urmînd calea cea bună.

Mai întîi cel care năzuiește la țelul cel mai înalt trebuie să se apropie, încă de tînăr, de cineva care are un trup frumos și, dacă se dovedește că dă roade bune călăuzirea acelui om, să îl iubească numai și numai pe el și, împreună cu el, să dea naștere la gînduri și vorbe frumoase. Însă apoi să-și dea seama că frumusețea unui trup este soră cu fru- 210 b musețea oricărui altuia și că, dacă țelul său este frumusețea înfățișării, ar da dovadă de mare lipsă de curaj neînțelegînd că în toate trupurile se vedește una și aceeași frumusețe. Și, dacă se pătrunde de acest adevăr, trebuie să devină un mare iubitor al tuturor trupurilor frumoase și să se lepede neîntîrziat de atîta dragoste pentru un singur trup, socotind-o de puțină seamă și vrednică de dispreț. Apoi să înțeleagă că mult mai de preț decît frumusețea trupului este cea a sufletelor. Drept urmare, chiar cînd va întîlni un suflet frumos într-un trup lipsit de deplina înflorire a frumuseții, să-i fie de ajuns, să-l iubească și să-i poarte de grijă și, îm- 210 c preună, să caute să dea naștere unor cuvîntări care să-i facă pe tineri mai buni. În felul acesta va ajunge negreșit să-și dea seama de frumusețea care se află în purtări și în legi și de faptul că orice frumusețe este de același fel ca oricare alta, astfel că, și în felul acesta, va înțelege cît de puțin lucru este frumusețea trupească.

130

PLATON

După purtări, va trebui, bine călăuzit, să treacă la cunoștințele minții, ca să le vadă și lor frumusețea. Atunci va putea cuprinde cu privirea întreaga întindere a frumu-210 d seții și nu-și va mai lega dragostea, ca un sclav, de o singură frumusețe, fie ea aceea a unui tînăr, a unui bărbat sau a unei îndeletniciri anume, încetînd ca, înrobît de vreuna dintre ele, să rămînă o biată făptură bună să spună nimicuri. Dimpotrivă, întorcîndu-și privirile, ca spre largul unei mări, către întregul cuprins al frumuseții și privindu-l îndelung, va da naștere la nenumărate și minunate și înalte gînduri cuprinse în cuvinte, la cugetări izvorîte dintr-o nemărginită dragoste pentru cunoaștere.

Pînă cînd, sporîndu-și înțelegerea, va dobîndi atîta putere încît să i se arate că există o singură cunoaștere, aceea a frumosului, despre care o să-ți vorbesc.

210 e încearcă acum să mă ascuți cu cea mai mare luare-a-minte. Acela care a fost îndrumat pînă la această treaptă în cunoașterea iubirii și care a privit una cîte una și în urmarea lor firească toate cîte sînt frumoase, cu ochii la țelul din urmă al învățăturii despre iubire, acum, dintr-o dată, zărește ceva prin natura lui de o frumusețe minunată. Da, Socrate, tocmai acea Frumusețe de dragul căreia a fost nevoie de toate strădaniile de pînă acum.

211 a înainte de toate această Frumusețe este veșnică, nu e supusă nașterii și pieirii, nu sporește și nu se împuținează, în al doilea rînd ea nu este pe alocuri mai frumoasă și pe alocuri mai puțin, nici cînd frumoasă și cînd nu, nici frumoasă într-o anume privință și în altele nu, nici frumoasă aici și urită în altă parte, frumoasă pentru unii și lipsită de frumusețe pentru alții. Mai mult decît atît: cel care năzuiește spre ea nu și-o va putea închipui ca avînd față 211 b sau mîini sau orice altceva mai are un trup. Nici ca fiind o vorbire sau un fel de a cunoaște ceva. Ea nu există în altceva anume, cum ar fi în Vreo ființă sau în pămînt sau în cer sau în ce vrei tu. Ea trebuie închipuită ca existînd în sine, deopotrivă cu sine și împreună numai cu sine, și ca avînd, în veșnicia ei, mereu aceeași formă. Iar toate cele-

BANCHETUL

131

lalte frumuseți sînt părtașe la ea, dar în astfel de chip încît nașterea și pieirea acestora nu duce nicidecum la vreo creștere sau la vreo scădere înlăuntrul Frumuseții, pe care toate acestea o lasă neschimbată. Atunci cînd, urmînd așa cum se cuvine calea iubirii de tineri, urci, treaptă cu treaptă, deasupra frumuseților pieritoare, începe să ți se arate Frumusețea de care vorbesc și te afli aproape de liman.

Așadar, aceasta este calea cea dreaptă care duce în înaltul 211 c iubirii, fie că o străbatem cu singurele noastre puteri, fie că sîntem călăuziți de un altul. Pornind de la frumusețile din lumea noastră pieritoare și vrînd să ajungem la Frumusețe, urcăm neconținut, treaptă cu treaptă, de la un trup frumos la două, de la două la toate; și de la trupurile frumoase la faptele frumoase, apoi de la acestea la învățăturile frumoase, pînă cînd de la acestea din urmă ajungem în sfîrșit la acea învățătură care este nimic altceva decît tocmai învățătura despre Frumusețe, la al cărei capăt aflăm ce este Frumusețea cu adevărat.

Dacă este vreun ținut al vieții în care merită să trăiești, 211 d acesta este: ținutul în care ne aflăm în fața Frumuseții înseși. Dacă va fi să o vezi vreodată, altceva vei simți decît în fața bogăției, a podoabelor, a băieților și a tinerilor frumoși, toate lucruri care te fac, pe tine cel de acum, să te cutremuri, uluit. Într-adevăr, tu și mulți alții ca tine ați fi în stare, doar ca să vă bucurați de vederea iubiților voștri și să fiți mereu și mereu împreună cu ei, să răbdați de foame și de sete cît v-ar ține puterile. Dar atunci ce să ne închipuim că ar simți cineva căruia i-ar fi cu puțință să vadă 211 e însăși Frumusețea absolută, în toată curățenia ei, nepîn-gărită de trupuri omenești și de culori, de nimic din multele zădărnicii pieritoare. Divina Frumusețe în sine, care nu are chipuri mai multe. Crezi cumva că puțin lucru ar fi viața unui om care ar privi înspre ea și ar privi-o cu ochii 212 a minții și ar trăi astfel în unire cu ea? Oare nu-ți dai seama că numai acolo îi va fi dat, privind îndelung Frumusețea, să dea naștere nu unor biete asemănări ale vredniciei, căci acolo nu asemănări vede, ci unor vlăstare adevărate, pentru

132

PLATON

că acolo vede însuși adevărul? Iar cel care zămislește adevărata vrednicie și care o crește ajunge drag zeilor și, dacă îi e dat aceasta vreunui om, dobîndește nemurirea.

212 b SOCRATE Acestea au fost, Phaidros și voi ceilalți, cele pe care mi le-a spus Diotima. Sînt pe deplin convinși de adevărul lor. Și, convinși fiind, încerc să-i conving și pe alții de faptul că, pentru a dobîndi un asemenea bine, greu s-ar găsi pentru natura omenească un ajutor mai bun decît Eros. De aceea susțin sus și tare că orice om este dator să-i aducă cinstire. Și de aceea eu însumi prețuiesc iubirea și nu cruț nici o strădanie cînd e vorba de ea și îi îndemn și pe alții să facă la fel.

2i2c De asemenea acum și mereu preamăresc puterea și vitejia lui Eros, atîta cît sînt eu în stare. Și aceasta este cuvîntarea pe care tu, Phaidros, socotește-o, dacă vrei, drept laudă adusă de mine lui Eros. Sau, dacă îți place să-i dai alt nume, numește-o, din parte-mi, oricum.

După ce Socrate a încheiat, toți i-au adus mari laude, numai Aristofan tot încerca să spună ceva despre faptul că Socrate arji pomenit într-un loc vreuna din spusele sale. Numai că, deodată, s-au auzit bătăi în poarta de la curte și o mare zarvă și glasul unei jlautiste, încît părea că sa adunat acolo o ceată de petrecăreși.

212 a AGATON (cătref sclavi) Hai, ce stați, vedeți despre ce e vorba! Dacă sînt cunoștințe de ale mele, poftiți-i înlăuntru, dacă nu, spuneți că noi ne-am terminat petrecerea și că ne-am dus la culcare.

Dar peste câteva clipe s-a auzit în curte glasul lui Alcibiade, beat mort și strigînd cît îl ținea gura „ Unde e Agaton? Unde e Agaton?” și cerînd să fie dus negreșit la Agaton. Și, sprijinit defiautistă și de cîțiva dintre cei

BANCHETUL

133

care îl însoțeau, a fost adus unde se aflau oaspeții. A apărut în ușă, purtînd un soi de cunună deasă de iederă amestecată cu violete, înfășurată cu numeroase 212 *e panglici.*

ALCIBIADE Vă salut! Primiți la masa voastră un om care s-a întrecut cu măsura? Sau să plecăm? Dar mai întâi să-l încununăm pe Agaton, doar de aceea am venit. Știți, ieri n-am putut să vin la sărbătorire, așa că am venit acum, împodobit cu panglici pe care vreau să le trec de pe capul meu pe capul „celui mai plin de har și celui mai frumos”, pentru a folosi vorbele consfințite. Aveți de gînd să mă luați în rîs, văzîndu-mă în ce hal sînt? Puteți să rîdeți, eu știu bine că am drep- 213 a tate. Hai, nu vă codiți și spuneți-mi: să intru sau ba? Eu v-am spus ce am de gînd. Vreți să beți cu mine ori nu?

S-a iscat mare zarvă și toți i-au strigat să intre și să se așeze. L-a poftit Agaton iar el a intrat, dus de cei din preajmă-i și desfăcîndu-și panglicile, cu gînd să-l încununeze pe Agaton. Dar, cum îi acopereau ochii, nu l-a văzut pe Socrate și s-a așezat Ungă Agaton, între 213 b acesta și Socrate. Socrate s-a tras puțin, ca să-i facă loc. După ce sa așezat, Alcibiade l-a îmbrățișat pe Agaton și l-a încununat.

AGATON (*către sclavi*) Scoateți-i încălțăminte ca să se întindă, ca al treilea, între noi.

ALCIBIADE Chiar așa să faceți, băieți. Dar cine să fie acesta de lîngă noi?

Și, întorcîndu-se în timp ce vorbea, a văzut că era Socrate.

ALCIBIADE (*tresărînd*) Cerule, ce să fie asta? Omul acesta este chiar Socrate! Ședeai aici așa, să-ți cad 213 c

134

PLATON

în cursă, ivindu-te din senin, cum îți stă în obicei, acolo unde mă aștept mai puțin. Ia spune-mi: de ce-ai venit? Și de ce te-ai așezat tocmai aici? Bineînțeles nu lîngă Aristofan sau altă făptură caraghioasă și batjocoritoare ca el. Nu, dumneata te-ai făcut luntre și punte ca să te acieezi lîngă cel mai frumos de aici! SOCRATE O să mă aperi, nu-i așa, Agaton? Trebuie să mă aperi, pentru că dragostea mea pentru omul

213 d *acesta îmi dă destul de furcă. De cînd am prins drag de el, nu-mi mai e îngăduit nici măcar să mă uit la vreun băiat frumos, darmite să stau de vorbă cu el, pentru că dumnealui este gelos și invidios și face nefăcute și mă ocărăște, doar cît nu mă ia la bătaie. Veghează să nu pătesc ceva și acum. Ori împacă-ne, ori, dacă sare la mine, te rog să mă aperi, că tremur de frica nebuniei și patimii lui.*

ALCIBIADE Nici pomeneală, între tine și mine nu

213 e *poate fi nici o împăcare, dar lasă că ne răfuim noi altă dată. Deocamdată, Agaton, dă-mi câteva dintre panglicile acelea ca să încununez cu ele și capul lui, capul acesta neasemuit! Să nu mă certe că te-am încununat doar pe tine și pe el nu. Pe el, ale cărui vorbe sînt, mai presus decît ale oricărui muritor, vrednice să fie biruitoare nu doar ca ale tale, cu un prilej ca cel de alal-tăieri, ci în veșnicia vremii.*

Și, spunînd acestea, a luat panglicile și l-a încununat pe Socrate cu ele, apoi s-a întins pe pat.

ALCIBIADE Dar bine, dragii mei, din cîte văd, sînteți treji din cale-afară, lucru de neîngăduit: trebuie să beți, după cum ne-am înțeles. Iar, pînă veți fi băut cît se cuvine, mă aleg chiar pe mine ca arhonte al petrecerii. Agaton, să mi se aducă, dacă aveți pe aici, o cupă mare-mare. Ba nu, mai bine adu-mi, băiete, vasul acela de răcit vinul.

BANCHETUL

135

într-adevăr, îi căzuseră ochii pe un vas de mai bine 214 *a de opt căni După ce i l-au umplut, l-a băut pînă la fund, apoi a cerut să i se toarne tot atîta și lui Socrate, spunînd:*

ALCIBIADE Cu Socrate e altă socoteală, domnilor, cu el n-o să-mi meargă. Cît îi dai să bea atîta bea, dar de îmbătat nu se îmbată niciodată.

Sclavul i-a turnat și lui Socrate și Socrate a început să bea.

ERIXIMAH Ce facem noi aici, Alcibiade? Avem de 214 b gînd să bem doar așa, pe mutește, ca de sete? Fără să mai stăm de vorbă la un pahar, fără să cîntăm?

ALCIBIADE A, ești și tu aici, Eriximah, vlăstar minunat al unui tată minunat și cum nu se poate mai cumpătat. Sănătate!

ERIXIMAH Sănătate și ție. Totuși, ce zici să facem?

ALCIBIADE După porunca ta, doar trebuie să i ne supunem, „Un doctor face cît o sută de bărbați”⁸. Pre-scrie-ne ce vrei.

ERIXIMAH Atunci ascultă. Pîna să sosești, am ho- 214 c tărit ca fiecare dintre noi, de la stînga la dreapta, să vorbească despre Eros și să-i aducă cea mai frumoasă laudă de care se află în stare. Noi, toți ceilalți, am vorbit. Tu însă, care de băut ai băut, dar de cuvîntat n-ai cuvîntat, ești dator acum să vorbești. Vorbește și după aceea să-i ceri lui Socrate să facă ce vei crede de cuviință, iar el celui din dreapta lui și așa mai departe.

ALCIBIADE Foarte bine zici, Eriximah! Numai că nu e drept ca un om băut să se măsoare la vorbă cu niște oameni buni treji. Asta, una la mîină. Pe de altă par-
Homer, *Iliada*, XI, 514.

136

PLATON

214 d te, om fără pereche ce ești, crezi tu un singur cuvînt din toate cîte le-a rostit Socrate pîna mai adineauri? Află de la mine că lucrurile stau tocmai pe dos. Și că, dacă aș rosti, cu el de față, lauda cuiva, zeu să fie sau om, tare mă tem că nu și-ar ține mîinile la locul lor.

SOCRATE N-ai putea să mai taci din gură?

ALCIBIADE în numele lui Poseidon, Socrate, tu să nu mai scoți un cuvînt. Poți să fii pe pace, cu tine aici n-am de gînd să proslăvesc pe nimeni altul. Doar pe tine.

ERIXIMAH Dacă așa dorești, așa să faci. Vorbește-ne despre Socrate.

214 e ALCIBIADE Cum? Crezi că asta sînt socotit dator

să fac, Eriximah? Să mă năpustesc asupra omului acestuia și să mă răzbun pe el cu voi de față?

SOCRATE Ei, ia stai puțin, ce gînd te bate? Vrei, lăudîndu-mă, să mă faci de rîs, sau ce?

ALCIBIADE Nu, am de gînd să spun adevărul. Gîn-dește-te bine dacă îmi îngădui asta.

SOCRATE Nu numai că-ți îngădui, dar chiar te rog, Alcibiade.

ALCIBIADE Iar eu o s-o fac chiar acum. Dar mai

215 a întîi făgăduiește-mi ceva: dacă o să spun vreun ne-

adevăr, oprește-mă cînd vrei și spune că nu am dreptate! Pentru că de mințit de bunăvoie n-am de gînd.

Oricum, dacă în timp ce îmi adun amintirile o să mai încure puțin lucrurile să nu te miri: unui om în starea în care mă aflu eu nu îi e deloc ușor să arate curgător și la șir cum s-au urmat în timp toate ciudățeniile tale. O să încerc, domnilor, să-i aduc laudă lui Socrate folosindu-mă de niște asemănări. Poate Socrate va crede că urmăresc să-l fac de ris, eu însă doresc să fac aceste asemănări nu de dragul derîderii, ci de dragul adevărului. Iată, eu sînt încredințat că Socrate seamănă leit cu acei Sileni pe care îi poți vedea în 215 b atelierele de sculptură: meșterii îi închipuie ținînd la

BANCHETUL

137

gură un fluier sau un flaut, însă dacă-i desfăci în două, găsești în ei niște statuete de zei. în al doilea rînd susțin că Socrate seamănă bine cu Satirul Marsias. Nici măcar tu, Socrate, n-ai putea tăgădui că, la înfățișare, semeni cu toți aceștia. Dar nu numai la înfățișare, cum vei afla numaidecît. Te înversunezi împotriva oamenilor sau nu ești tu acela care îi ia mereu în ris pe oameni, batjocorîndu-i? Vezi că, dacă nu recunoști că așa este, aduc martori. Vei zice însă că nu ești cîntăreț din flaut. Ba ești și mult mai minunat decît Marsias. Acela, ca să-i farmece pe oa- 215 c meni, avea nevoie de flaut și sufla în el cu harul gurii sale, cum face, pîna astăzi, cine îi cîntă cîntecele. Cele pe care le cînta Olimpos erau, după părerea mea, tot ale lui Marsias, pentru că de la el le învățase. Ori că le cîntă un bun flautist, ori o flautistă nepricepută, cîntecele lui sînt singurele care pun stăpînire puternică pe oameni și care, divine fiind, îi vădesc pe aceia dintre ei care au nevoie de zei și caută să învețe cum să li se-nchine. Tu nu te deosebești prea mult de el, doar atît că, fără flaut, numai cu puterea cuvintelor tale faci întocmai ceea

ce făcea el. Iar noi, cînd ascultăm cuvintele unui alt vorbitor, fie el cît de bun, rămînem nepăsători, pot să zic pînă la unul. În 215 d schimb, cine te ascultă pe tine sau pe cineva care, chiar rău vorbitor fiind, redă spusele tale rămîne cutremurat și cade în stăpînirea lor. Oricine ar fi, femeie, bărbat sau băiețandru. Eu, din parte-mi, tare aș vrea să vă spun ce s-a petrecut cu mine ascultîndu-l pe omul acesta și ce se mai petrece încă, dar tare mă tem că o să mă credeți beat rău de tot, chiar dacă m-aș jura. Fapt este că, atunci cînd îl ascult, inima îmi bate 215 e mai cu putere decît aceea a celor cuprinși de zbuciumul coribantic, iar ochii mi se umplu de lacrimi. Și văd că și altora, nu puțini, li se întîmplă la fel. Cînd îl ascultam pe Pericle sau pe alți oratori, îmi plăcea cum vorbesc, dar nu simțeam nimic asemănător, sufletul

138

PLATON

nu-mi era răscolit și nici nu eram cuprins de nevoia să mă răzvrătesc ca un om înrobit. Da, sub puterea

216 a acestui Marsias pe care-l vedeți, ajungeam să simt că nu mai pot trăi așa cum trăiam. E un lucru pe care nu-l poți tăgădui, Socrate. Și chiar și în clipa aceasta îmi dau bine seama că, dacă aș vrea să-mi plec urechea la vorbele lui, nu m-aș putea înfrîna și aș cădea în aceeași stare. Mă face să recunosc că, avînd eu atî-tea cusururi, ar trebui să am grijă de sufletul meu. Iar eu, în loc de asta, văd de treburile atenienilor. Astfel că mă văd silit să-mi astup urechile și să fug de el ca de Sirene, de teamă ca nu cumva, rămînînd locului,

216 b să mă apuce acolo adînci bătrîneți. Și el e singurul om față de care simt ceea ce nimeni n-ar crede că aș putea simți față de un om: rușine. Da, de el, și numai de el, mi-e rușine.

Pentru că îmi dau prea bine seama că are dreptate cînd îmi spune să nu fac anumite lucruri și totuși, de cîte ori mă îndepărtez de el, cad pradă plăcerii pe care mi-o aduce cinstirea mulțimii. Deci fug ca un nemernic de el, apoi, cînd îl revăd,

216 c mi-e rușine de dreptatea pe care i-o știu și i-o recunosc. Și nu o dată m-aș bucura să știu că nu se mai numără printre cei vii. Numai că, dacă s-ar întîmpla asta, m-ar sfîșia durerea. Nu știu cum să mă mai descurc cu omul acesta. Oricum, acestea au fost și sînt urmările pe care le au asupra mea și a multor altora cîntările din flaut ale acestui satir. Dar o să vă mai dau și alte dovezi despre asemănarea lui cu cei

216 d cu care l-am asemuit și ale însușirilor minunate pe care le are. Ascultați-mă, pentru că, puteți fi convinși de asta, nimeni dintre voi nu-l cunoaște pe omul acesta. O să vi-l dezvălui eu, dacă tot am început. Voi îl vedeți pătimăș de tineri frumoși, stînd mereu în preajma lor și privindu-i ca pierdut. Și altă suceală: zice tot timpul că nu știe nimic. Așa îi place lui să se arate. Cît despre înfățișarea lui, nu este ea aceea a unui silen? Ba încă cum! În fapt toate

acestea sînt

BANCHETUL

139

doar un înveliș părelnic în care se ascunde, aidoma silenului sculptat. Cînd însă îl deschizi, iubiți comeseni, nici nu vă puteți închipui ce belșug de cumpătare se află înlăuntrul lui. Și să știți: puțin îi pasă cînd vede 216 e un tînăr frumos, ba chiar îi privește frumusețea cu o răceală de neînchipuit, așa cum privește averea sau oricare dintre bunurile pentru care ești preafericit de mulțime. Pe toate acestea le socotește fără nici un preț, iar în ochii lui nici noi nu sîntem mare lucru. Așa să știți. Își petrece viața făcînd pe prostul și zeflemisin-du-i pe oameni. Doar că atunci cînd lasă gluma și cînd silenul se deschide, oare să fie cineva care să fi văzut statuile dinlăuntru? Mie mi s-a întîmplat să le văd de mult și erau atît de frumoase și de minunate, atît de 217 a divine, încît am simțit că trebuie să urmez pe dată toate îndemnurile lui.

Închipuindu-mi că frumusețea tinereții mele îl atrage cu adevărat, mi-am zis că sînt omul cel mai norocos și că voi avea minunatul prilej ca, supunîndu-mă dorinței lui, să aud de la el tot ce știe. Într-atî-ta mă încredeam în floarea frumuseții mele! Chibzuind astfel, l-am poftit la mine acasă. Pînă atunci nu aveam obiceiul să-l primesc fără să fie de față slujitorul în a cărui grijă eram, dar de data aceasta l-am trimis de acasă și l-am primit pe Socrate singur. Mă simt dator, cum v-am făgăduit, să vă înfățișez întregul ade- 217 b vă, așa că vă rog să fiți cu luare-

aminte. Iar tu, Socrate, dacă mă abat cumva de la adevăr, arată-mi cu ce am greșit. Și astfel iată-ne împreună singuri. Mă așteptam ca el să înceapă de îndată să vorbească așa cum, în asemenea împrejurări, vorbesc iubitorii cu cei de care sînt îndrăgostiți. Și mă bucuram. Însă n-a fost deloc așa. Dimpotrivă, a stat de vorbă cu mine întocmai ca de obicei și, la sfîrșitul zilei, dus a fost. După aceea am început să-l poftesc la palestră, pentru luptele de acolo. Și ne-am luptat corp la corp, fără ca cineva să fie de față, eu sperînd mereu că în felul aces-

140

PLATON

ta voi dobîndi ceva. Ce să vă spun? N-am avut nici un spor. Atunci, văzînd că așa nu ajung la nimic, m-am gîndit că doar cu de-a sila pot dobîndi ceva de la un asemenea om și că, de vreme ce tot am început, nu trebuie să mă dau bătut pînă nu mă lămuresc într-un fel sau în altul. Prin urmare, l-am poftit într-o zi să cineze cu mine, la mine acasă, întocmai cum fac îndră-217 d gostiții cînd au pus vreun gînd rău vreunui iubit. La început n-a primit, apoi, după o vreme, s-a lăsat totuși înduplecat. Cînd a venit înția oară, a plecat de cum am isprăvit cu cina și mi-a fost rușine să-l mai rețin. Am încercat din nou: după masă, l-am ținut de vorbă pînă în puterea nopții, iar cînd a vrut să plece i-am spus că e foarte tîrziu și l-am convins să rămînă. Era întins pe patul de lîngă mine, cel pe care se aflase în timpul cinei, iar în odaie nu eram decît noi doi. Pînă

217 e aici toate bune și bune să le audă oricine. De-aici încolo

n-ați mai auzi de la mine un cuvînt dacă n-ar fi la mijloc vorba că, în orice împrejurare, „vinul spune adevărul” și apoi dacă n-aș crede că ar fi nedrept ca, proslăvind-l pe Socrate cum am pornit s-o fac, să las uitării una dintre faptele lui cele mai presus de fire. Și, pe deasupra, eu sînt ca omul mușcat de șarpe. Acela nu vrea să vorbească despre suferința lui decît

218 a cu aceia care au îndurat-o și ei, pentru că numai ei

pot să înțeleagă și să ierte ce-a făcut și a spus el în puterea durerii. Așa și eu, mușcat de ceva mult mai dureros și de unde doare cel mai tare... de inimă, de suflet... nu știu prea bine cum să-i zic... de acolo am fost înțepat și mușcat de vorbele filozofiei, care, atunci cînd pun stăpînire pe un om tînar și nu cu totul lipsit de înzestrări, lucrează mai năprasnic decît veninul viperei și îl împing la cele mai nesăbuite fapte și rostiri... și văzînd eu aici oameni ca Phaidros, Agaton, 218 b Eriximah, Pausanias, Aristodem și Aristofan, Socrate bineînțeles, cîți vă mai aflați de față... într-adevăr voi toți v-ați împărțășit din nebunia și din delirul dionisiac

BANCHETUL

141

al filozofului... de aceea ascultați cu toții. Știu că veți avea îngăduință pentru ce-am făcut atunci și o să vă spun acum. Iar voi, sclavi și ce oameni fără știința tainelor și ascuțime a minții vă veți mai fi aflînd pe aici, porți grele închideți asupra urechilor voastre. Așadar: după ce am stins lampa, știindu-i pe sclavi plecați 218 c din casă, m-am gîndit să nu mai umblu cu ocolișuri și să-i spun pe șleau care mi-e gîndul. L-am scuturat ușor și l-am întrebat: „Dormi, Socrate?”, „Nu, nu dorm”, mi-a răspuns. „Știi la ce mă gîndesc?” „La ce anume?” „Mă gîndesc că, dintre toți oamenii care m-ar putea iubi, numai tu ești vrednic de asta și mi se pare că, deși mă iubești, șovăi să mi-o spui. Iar eu cred că este o nesocotință să nu te bucuri de mine, precum și, în măsura în care ai avea nevoie, de tot ce am eu, avere, prieteni, tot. Pentru mine nimic nu este mai însemnat 218 d decît desăvîrșirea mea, de cîtă m-aș dovedi eu în stare, și nu cred că pentru asta aș putea găsi ajutor mai de seamă decît tine. Prin urmare, dacă nu m-aș dăruia unui ora ca tine, m-aș simți mult mai rușinat în fața celor cu minte decît aș fi în fața celor mulți și fără minte dacă aș face-o.” Socrate m-a ascultat, apoi mi-a răspuns, cum îi e felul și năravul, făcîndu-se că n-a înțeles: „Alcibiade, dragul meu, s-ar putea să nu fi spus 218 e chiar un lucru zănatic dacă ce zici tu despre mine este cumva adevărat și dacă se află în mine puterea de a te face mai bun. De bună seamă ai văzut la mine o frumusețe fără seamăn, cu totul alta decît frumusețea înfățișării tale. Și dacă, după asemenea descoperire, vrei să faci un tîrg cu mine și să dai frumusețe pentru frumusețe, înseamnă că te gîndești la un cîștig bun de tot: în schimbul unei frumuseți părelnice cauți să dobîndești una adevărată, cu alte cuvinte «să dai aramă și să iei aur». Numai că, om minunat ce ești, 219 a uită-te mai bine cum stau lucrurile, să nu care cumva să te înșeli în privința mea, văzînd în mine ceea ce nu sînt. Vezi tu, ochiul minții nu începe să fie mai

▼ip

142

PLATON

pătrunzător decît atunci cînd agerimea privirilor începe să se stingă, iar tu ești încă departe de asta." Iar eu: „În ce mă privește, lucrurile stau așa cum ți-am spus și nu ți-am spus altceva decît ceea ce gîndesc cu adevărat. Tu trebuie să hotărăști ce e mai

219 b bine pentru tine și pentru mine." La care Socrate: „Da, ai dreptate, și chiar asta o să facem în zilele următoare, o să chibzuim ce este mai bine pentru noi doi și în privința aceasta, și în altele." Eu, după schimbul acesta de vorbe, l-am crezut răpus de săgeată. Prin urmare, m-am ridicat și, nemailăsîndu-i timp să spună o vorbă, l-am acoperit cu haina mea (era iarnă), m-am vîrît sub vechea lui manta și l-am cu-

2i9c prins în brațe pe omul acesta cu adevărat divin și minunat pe care îl vedeți și, astfel întins, am petrecut întreaga noapte alături de el. Sper, Socrate, că nici de data aceasta n-o să spui că mint. Fapt este că, după atîtea strădanii ale mele, departe de a se lăsa biruit de frumusețea mea, a disprețuit-o, a luat-o în ris și a jignit-o. Și eu care credeam că-i pun la îndemîină ceva de mare preț, domnilor judecători (pentru că asta sînteți, judecători ai purtării trufașe a lui Socrate). Vreau să aflați, și jur pe toții zeii și pe toate zeițele că spun adevărul, că, la trezire, cînd m-am ridicat de lîngă Socrate, nu se petrecuse cu mine nimic mai deo- 219 d sebit decît dacă aș fi dormit cu tatăl meu sau cu un frate mai mare. Și, după toată întîmplarea, ce credeți că am simțit? Da, m-am simțit, firește, umilit, însă totodată copleșit de admirație pentru felul de a fi, pentru stăpînirea și pentru dîrzenia acestui om. Mi-am dat seama că în ce privește înțelepciunea și dîrzenia am întîlnit o făptură cum nu puteam spera că voi mai întîlni vreodată în viață. Și că nu-mi stătea în putere nici să mă supăr și să-i întorc spatele, nici să mai găsesc vreun mijloc de a-l cîștiga pentru mine în felul dorit. De a-l ispiți nici nu putea fi vorba, știam mai bine decît oricine că în privința asta *pavăza lui* era mai de nepătruns decît a lui Aias de lance. Și, de ase- 219 e menea, înțelesesem că scăpase din singurul năvod cu care crezusem că-l pot prînde. Nu mai știam ce să fac. Și i-am rămas în preajmă, căzut în robie cum nimeni n-a căzut vreodată în robia cuiva. De altfel, cît privește înrobirea, lucrurile n-au rămas aici. După această întîmplare a urmat lupta de la Potideea, unde ne-am aflat împreună și unde mîncam la aceeași masă. Dintru bun început mi-am dat seama că felul în care îndura Socrate asprimile vieții de soldat era mai presus nu numai de al meu, ci și de al oricui. De cîte ori se întîmpla ca, drumul fiind tăiat pe undeva, cum 220 a se mai întîmpla la război, să nu ne vină hrana, Socrate îndura foamea cum nici unul dintre noi n-o îndura, nici pe departe. Cînd aveam tot ce ne trebuia, nimeni nu știa să se bucure mai mult de toate, și mai ales de băutură. Nu umbla după ea cu tot dinadinsul, dar, cînd era silit să bea, era mai tare decît noi toți și, lucru uimitor, nimeni nu l-a văzut vreodată pe Socrate beat. Sînt convins că o să aveți dovada chiar acum! Și s-a arătat uimitor și cînd a fost de îndurat frigul (iernile sînt grele pe acolo), îndeosebi într-o zi cînd era un ger năprasnic și cînd unii nici n-au vrut 220 b să iasă afară, iar cei care totuși ieșeau ieșeau înco-toșmănați în fel și chip și cu picioarele înfășurate în pîslă și în piei de miel. El însă a ieșit afară, în ger, îmbrăcat numai cu mantaua lui de toate zilele și desculț. Și așa, desculț, umbla pe gheață mai ușor decît cei bine încălțați, astfel că soldații se uitau pieziș la el, crezînd că în felul acesta vrea să-i umilească. Da, 220 c așa au stat lucrurile în privința aceasta. Dar să vedeți, mai departe. „Cîte-a făcut și-a răbdat bărbatul acesta puternic"⁹ tot acolo, lîngă Potideea. Merită să auziți. Într-o bună zi, dis-de-diminează, a căzut pe gînduri, urmărind ceva în mintea lui. Și cum gîndul

⁹ Homer, *Odiseea*, IV, 252.

nu i se deslușea, nu se dădea bătut și a rămas acolo locului, tot căutînd. Se făcuse amiază și oamenii se uitau la el, mirați, și își spuneau unul altuia: „Uite, Socrate stă neclintit aici din zori tot gîndindu-se la 220 a ceva." Pînă la urmă, lăsîndu-se seara, cîțiva dintre ei (erau niște ionieni), după ce au cinat, și-au scos afară așternutul (acum era vară) și s-au culcat la răcoare, pîndind totodată să vadă dacă Socrate o să stea așa toată noaptea. Și chiar așa a și fost, pînă la răsăritul soarelui. Apoi a înălțat o rugă către

Soare și a plecat de acolo.

Și acum, dacă vrei, despre Socrate la vreme de luptă. Mă simt dator să îi aduc și închinarea aceasta. Când a avut loc bătălia în urma căreia generalii m-au decorat pentru vitejie, cine credeți că a fost, dintre toți

220 e oamenii, cel care mi-a salvat viața? Ei! M-a văzut rănit

și n-a vrut să mă părăsească acolo, ba, pe deasupra, mi-a salvat și armele. Iar eu am încercat să-i conving pe generali să te decoreze în locul meu pe tine, Socrate. Sper că n-o să mă mustri pentru asta și nici n-o să mă dezminți. Numai că generalii, ținând seama de trecerea pe care o aveam eu la atenieni, voiau să mă decoreze pe mine; și cine a stăruit mai cu foc ca așa să facă? Tu, Socrate! Și apoi, câțiva ani mai târziu, merita să-l vedeți pe omul acesta în ceasul când

221 a armata noastră, înfrântă, se retrăgea în grabă de lin-

gă Delion. Socrate mergea în mijlocul armatei împrăstiate, alături de Lahes. Purtau greaua armură de hoplit. Eu, călare, am dat din întâmplare peste ei; vă-zîndu-i astfel împovărați, le-am strigat îndată amîn-durora să nu-și piardă curajul și să știe că n-o să-i părăsesc. Aici, mai bine decât la Potideea, am avut prilejul să mă uit cu luare-aminte la Socrate: mă temeam mai puțin să o fac, pentru că eram călare. Și am văzut, întâi, că era mult mai stăpîn pe sine decât 221 b Lahes. Apoi mi-am dat seama că, întocmai cum spune un vers al tău, Aristofan, Socrate pășea acolo ca

BANCHETUL

145

și în Atena, „cu fruntea sus și aruncînd priviri cînd într-o parte, cînd într-alta”¹⁰, uitîndu-se liniștit și la ai noștri, și la dușmani. Oricine și-ar fi dat seama, fie și de departe, că, dacă ar fi încercat vreun dușman să-l atingă, era om să se apere cu toată dîrzenia. Și tocmai lucrul acesta îi pune la adăpost în timp ce mergeau, și pe unul, și pe celălalt. Știți bine că, la război, urmăritorii nici nu se ating de cei care se arată neînfricați, ci îi urmăresc doar pe cei care o iau la goană în neștire, speriați.

221 c

Și ar mai fi și multe altele de spus spre marea laudă a lui Socrate, și toate vrednice de admirația noastră. E drept că purtarea și faptele lui, luate ca atare, ar putea fi asemuite și cu ale altora. Dar ce este cu adevărat uimitor la el este că nu seamănă cu nici un alt om, nici din vechime, nici de azi. Astfel bunăoară, pe Ahile îl poți asemui cu Brasidas și cu alți câțiva, pe Pericle, cu Nestor, cu Antenor, cu alții. Și s-ar mai putea găsi și alte pilde. Cînd e vorba însă de So- 221 d erate, poți căuta mult și bine, afit printre cei de demult, cît și printre cei din zilele noastre, că n-o să găsești pe nimeni care să semene, fie și pe departe, cu acest om ciudat și în ființa lui, și în vorbele sale. Cel mult poți să recurgi, cum am făcut eu, la asemănarea nu cu vreun om, ci cu silenii și satiri. Chiar și în ceea ce privește ceea ce spune el, lucru pe care pînă acum l-am lăsat deoparte. Și spusele lui seamănă cu acei silenii pe care poți să-i deschizi. Să zicem că cineva stă să-l asculte pe Socrate: la început spusele lui i-ar 221 e părea de-a dreptul caraghioase. Folosește asemenea cuvinte și alcătuiuri de cuvinte încît ai crede că sînt îmbrăcate în pielea unui satir fără rușine. Tot vorbește despre catîri de povară, fierari, șelari, tăbăcari și, vorbind despre ei, pare să spună mereu aceleași lucruri, într-atîta încît oricărui nepriceput și oricărui prost i-ar 222 a

¹⁰ Aristofan, *Norii*, 362.

146

PLATON

veni să le ia în rîs. Dar cînd le desfăci învelișul și pătrunzi în adîncul lor, începi prin a-ți da seama că vorbele lui sînt pline de un filc pe care doar ele îl au. Și, dacă stăruie mai mult, că sînt mai zeiești decît oricare altele, avînd în miezul lor nenumărate înfățișări ale vredniciei omenești și năzuind să cuprîndă în înțelesul lor cît mai mult cu putință. Sau, mai bine zis, să cuprîndă în ele tot ce trebuie să aibă în vedere acela care vrea să devină un om desăvârșit. Iată, cinstită adunare, ce cred eu că este de lăudat la Socrate. Cît despre imputările pe care i le aduc, le-am amestecat în lauda mea, spunîndu-vă în ce fel 222 b m-a jignit. E drept că n-am fost singurul: la fel s-a purtat și cu Charmides, fiul lui Glaucon, cu Eutidem, fiul lui Diocles, și cu nenumărați alții. Pe toți i-a amăgit, prefăcîndu-se că e îndrăgostit de ei în timp ce lui îi place mai mult să fie el cel iubit, nu cel care iubește. Astfel că te sfătuiesc, Agaton, să nu te lași păcălit de omul acesta. Slujească-ți de învățătură ce am pățimit eu și păzește-te să nu ajungi ca acela din zicala: „prostul întîi o pățește și apoi se dumirește”.

222 c *Cînd a isprăvit Alcibiade, s-a stîrnit mare rîs printre ascultători Pe de o parte pentru vorba lui slobodă și, pe de alta, pentru că se vedea bine că încă îl mai ține dragostea pentru Socrate.*

SOCRATE Alcibiade, s-ar zice că n-ai băut nimic! Altfel cum ai fi izbutit să-ți ascunzi adevăratul gînd, învăluindu-l și răsucindu-l în vorbe atît de meșteșugite și așezîndu-l, ca pe ceva spus așa, în treacăt, la sfîrșitul cuvîntării tale. Ca și cînd n-ai fi urmărit ce știu că urmăreai, să stîrnești dezbinare între Agaton și 222 d mine, sub cuvînt că eu trebuie să te iubesc numai și numai pe tine, iar Agaton să se lase iubit de tine și de nimeni altul. Să nu crezi că nu ne-am dat seama de asta. Povestea aceea a ta cu satiri și silenii era de

BANCHETUL

147

tot străvezie. Haide, scumpul meu Agaton, împiedîcîndu-l să izbîndească, nu lăsa să se strecoare cea mai mică dezbinare între tine și mine.

AGATON Dacă mă gîndesc mai bine, s-ar putea să 222 e ai dreptate. Altfel de ce să se fi așezat tocmai între tine și mine, ca să ne despartă? Fii pe pace, n-o să aibă nici un spor, dimpotrivă, o să vin să mă așez lîngă tine.

SOCRATE Foarte bine! Haide, vino să te așezi aici imediat după mine.

ALCIBIADE O, Zeus, uite ce-mi face iarăși omul ăsta! I-a intrat în cap că trebuie să fie mai tare decît mine în toate. Haide, minune de om, lasă-l pe Agaton să se așeze la mijloc, între noi doi.

SOCRATE Nu, nu, așa ceva nu se poate. Tu ți-ai rostit lauda față de mine, se cuvine ca acum să-l laud eu pe cel din dreapta mea. Dacă însă Agaton se așază în dreapta ta, doar n-o să mă laude a doua oară înainte ca eu să-l laud pe el. Haide, om fără pereche între oameni, lasă-mă să-i aduc laudă cuvenită acestui tînăr și nu muri de pizmă pentru asta. Chiar doresc din 223 a toată inima s-o fac.

AGATON Uraa! Vezi bine, Alcibiade, nu e chip să rămîn unde mă aflu, trebuie neapărat să-mi schimb locul, ca să mă laude Socrate.

ALCIBIADE Poftim, aceeași poveste! Pe unde se află Socrate omul nu are parte de nimic frumos! Uite, și acum, cu cîtă ușurință a găsit un motiv convingător să-l așeze alături de el pe frumosul acesta!

Agaton tocmai se ridica, să se așeze lîngă Socrate, 223 b cînd, deodată, o ceată mare de chejlii sosesc în fața porții o găsesc deschisă (tocmai ieșea cineva), dau buzna peste noi și se așază pe paturi. Încăperea se umple de zarvă, se termină cu orice rînduială și ne vedem siliți cu toții să bem fără măsură. Eriximah, Phaidros și alți

148

PLATON

223 c *cîțiva au plecat. Aristodem, povestitorul meu, a căzut pradă somnului și a avut ce dormi, pentru că era vremea nopților lungi S-a trezit tocmai către ziuă, la cîntatul cocoșilor. După ce s-a dezmeticit, a văzut că cei care mai rămăseseră dormeau tun, în afară de Agaton, de Aristofan și de Socrate, care erau treji și beau din-tr-o cupă mare, pe care și-o tot treceau de la stingă spre dreapta. Socrate stătea de vorbă cu el Din ce-și spu-*

223 a *neau, Aristodem nu ținea minte mare lucru, și pentru că nu prinsese începutul, și pentru că era încă puțin buimac. Totuși atîta a înțeles, că Socrate căuta să-i convingă pe ceilalți doi pas cu pas, că cine e în stare să alcătuiască tragedii poate alcătui și comedii, cu un cuvînt că arta poetului tragic și a celui comic este una și aceeași Iar cei doi se dădeau, încet, încet, bătuiți, mai ales că, moțîind deja, nu-l mai puteau urmări cu toată luarea-aminte. A adormit întîi Aristofan, apoi, cînd s-a făcut de tot lumină și Agaton.*

Socrate, după ce i-a văzut cufundați în somn, s-a ridicat și a plecat, iar Aristodem, cum îi era obiceiu, s-a luat după el. Socrate s-a dus la Liceu și după ce și-a făcut baia, și-a petrecut ziua cape oricare altă zi Către seară a luat-o spre casă, să se odihnească

PHAIDON'

ECHECRATES PHAIDON

ECHECRATES *Phaidon, ai fost chiar tu alături de So- 57 a erate în ziua aceea când a băut în închisoare otrava sau ai aflat ce s-a petrecut atunci de la altcineva?*

PHAIDON *Am fost chiar eu de față, Echecrates.*

ECHECRATES *Povestește-mi atunci ce a spus el înainte de moarte și cum și-a dat sfârșitul. Tare mi-ar plăcea să aflu, căci vezi tu, nici un locuitor din Phlius nu se mai prea duce în ultima vreme la Atena, iar de acolo b n-a sosit de mult cineva în măsură să ne lămurească ce s-a petrecut. Atîta doar am auzit, că Socrate a băut otrava și că a murit. În rest, cel care ne-a adus această știre nu s-a priceput să ne spună nimic.*

PHAIDON *Deci n-ai aflat nici despre felul în care s-a 58 a desfășurat procesul?*

în tot cuprinsul acestui dialog, *bunătate* și *răutate* corespund termenilor grecești *arete* și *kakia*, traduși în mod obișnuit, după franceză, cu *virtute* și *viciu*. Sensul cuvintelor *bunătate* și *răutate* este aici, pretutindeni, unul mult mai abstract decît cel uzual, de însușiri ale unei realități prin raport la *binele* sau la *răul* (etic) în sensul cel mai general.

Totodată, cuvintele *patimă* și a *pătimi* trebuie înțelese în sensul lor original, care nu se mărginește nici la pofta „patimilor trupești” sau la pasiunile sufletului, nici la suferința cuprinsă în pătimirile cuiva, ci cuprinde tot ceea ce, bun sau rău, plăcut sau dureros, este *nu* săvârșit de cineva, ci *pasiv* îndurat, suportat, pățit, chiar pățimit de el, ca rezultat al unei acțiuni care se exercită asupra lui. [N.t.)

150

PLATON

ECHECRATES *Ba da, despre asta ne-a adus știri cineva. Și de atunci ne tot mirăm de ce între proces și moartea lui a trebuit să treacă timp atît de mult. Oare ce să Ji fost, Phaidon?*

PHAIDON *A fost o înSmplare, Echecrates: soarta a vrut ca atenienii să încununeze pupa corăbiei pe care obișnuiesc să o trimită la Delos tocmai în ajunul procesului*

ECHECRATES *Despre ce corabie vorbești?*

PHAIDON *Din cîte spun atenienii, este corabia cu care a plecat odinioară Teseu către Creta în fruntea celor șapte feciori și șapte fete pe care avea să-i scape cu b viață, întorcîndu-se el însuși teafăr înapoi. Se spune că atenienii îi juraseră lui Apolon că, dacă va fi ca tinerii să scape nevătămați, ei vor trimite an de an o solie la Delos, ceea ce au și făcut fără greșală de atunci și pînă azi. Iar datina cere ca, din clipa în care solia este gata de plecare, cetatea să nu fie pîngărită de nici o execuție publică atîta vreme cît durează călătoria corăbiei pînă la Delos și înapoi; călătorie pe care uneori vînturile potrivnice o fac destul de lungă. Iar solia este c gata de plecare în clipa cînd preotul lui Apolon îi așa-ză corăbiei, la pupă, o cunună. Și, cum îți spuneam, în anul acela s-a nimerit ca lucrul să aibă loc chiar în preziua procesului. Așa se face că, de la încheierea acestuia pînă la executarea pedepsei Socrate a avut un lung răstimp de petrecut în închisoare.*

ECHECRATES *Dar despre împrejurările morții lui ce ne poți spune, Phaidon? Ce vorbe s-au rostit și ce s-a petrecut atunci? Care dintre prietenii lui i-au fost alături? Ori te pomenești că magistrații le-au interzis să asiste la execuție și că Socrate a murit fără nimeni în preajmă-i!*

d PHAIDON *Ba nicidecum, au venit la el prieteni destui, la drept vorbind chiar mulți*

ECHECRATES *Atuncea nu mai zăbovi șl dacă nu te cheamă alte treburi povestește-ne cît poți mai deslușit tot ce s-a petrecut.*

PHAIDON

151

PHAIDON *Am tot răgazul, fiți pe pace, și am să încerc să vă istorisesc pe îndelete cele întimplate cu acel prilej. Căci fie că-i ascult pe alții, fie că vorbesc eu însumi despre el, de fiecare dată simt, cînd mă întorc cu gîn-dul la Socrate, cea mai mare bucurie.*

ECHECRATES *Cu aceeași inimă, iubite Phaidon, te vom asculta și noi încearcă dar să ne istorisești cît poți mai lămurit cum s-a sfîrșit Socrate.*

PHAIDON *Ei bine, cît am stat acolo am simțit un lucru e uimitor: că nu mă cuprinde nici un fel de milă, de parcă n-aș fi asistat la moartea unui prieten. Judecînd după purtarea și după vorbele lui, Echecrates, Socrate îmi părea că este fericit, atît de nobil și de curajos i-a fost*

sjîrşitul. Astfel încît am ajuns să cred că de fapt călătoria lui spre tărîmul lui Hades este un dar al zeilor şi că, o dată ajuns acolo, îl aşteaptă o fericire cum nimeni 59 a na simţit vreodată Iată de ce n-am fost cuprins de milă, cum ar fi fost firesc în acel ceas de moarte, dar n-am simţit, ce-i drept, nici încîntarea pe care mi-o dădeau convorbirile noastre filozofice obişnuite, deşi ce s-a rostit şi cu acest prilej tot de natură filozofică a fost. Nu, am trăit un sentiment cu-adevărat ciudat, un amestec rar de bucurie şi totodată, la gîndul morţii Iul şi de durere. Şi ceilalţi simţeau acelaşi lucru, aci rîzînd, aci plîngînd, îndeosebi Apolodor. Cred că-l cunoşti şi ştii care-i e felul b

ECHECRATES *Cum nu l-aş cunoaşte!*

PHAIDON *Ei bine, deşi tulburarea ciudată de care vorbesc ne cuprinsese chiar pe toţi, el îi căzuse întru totul pradă.*

ECHECRATES *Cine mai era de faţă, Phaidon?*

PHAIDON *Dintre atenienl în afară de cel pomenit, se aflau acolo Critobulos şi tatăl său, apoi Hermogenes, Epigenes, Eschine şi Antistene, precum şi Ctesippos din dema Paiania, Menexenos şi încă alţi cîţiva. Platon mi se pare că era bolnav.*

ECHECRATES *Dar vreun străin a fost?*

152

PLATON

c PHAIDON *Au fost Stmmias din Theba, împreună cu Cebes şi Phaidondas, iar din Megara Eucleides şi Ter-psion.*

ECHECRATES *Dar Aristip şi Cleombrotos au fost?*

PHAIDON *Nu, ei n-au fost, se spunea că sînt la Egina.*

ECHECRATES *Şi cine a mai fost?*

PHAIDON *Cam aceştia cred că au fost toţi*

ECHECRATES *Bine. Şi despre ce anume spui c-aţi stat de vorbă?*

PHAIDON *Am să încerc să-ţi povestesc cu de-amă-d nuntul tot, din capul locului Ne făcusem obicei, şi eu, şi ceilalţi, să mergem la Socrate, mai ales către sfîrşit, în fiecare zi Ne adunam în zori la tribunal, acolo unde s-a desfăşurat procesul, căci era la un pas de închisoare. De fiecare dată aşteptam, stînd îndelung de vorbă între noi, pînă se deschidea, nu prea devreme, închisoarea De cum se deschidea intram la Socrate şi, de cele mai multe ori, ne petreceam împreună cu el toată ziua. Atunci ne-am adunat şi mai devreme, căci aflasem, în seara din ajun, cînd am plecat de la-nchisoare, că s-a înapoiat de la Delos corabia. Ne-am înţeles, aş-a^e dar, să ne întUnim cît mai devreme la locul ştiut. Tocmai ne adunasem cînd temnicerul care ne deschidea de obicei ne-a ieşit în întîmpinare şi ne-a spus să aşteptăm afară şi să intrăm doar cînd ne va chema. „Cei Unsprezece, ne-a spus el, îi scot acuma lui Socrate lanţurile şi dau poruncile de trebuinţă pentru ca moartea lui să se petreacă astăzi" Dar n-a zăbovit prea mult şi a ieşit curînd să ne poştească înăuntru.*

Intrînd, l-am găsit pe Socrate tocmai scos din lanţuri 60 a şi pe Xantipa (o cunoşti de bună seamă) şezînd alături de el, cu copilaşul lor în braţe. De cum ne-a văzut, Xantipa a izbucnit în tînguiri şi văicăreli femeieşti de felul: „Socrate, Socrate, nici tu cu el nici ei cu tine n-o să mai staţi de vorbă niciodată!"⁴ Socrate, privind spre Criton, i-a spus: „S-o ducă cineva acasă." Tipa şi se

PHAIDON

153

lovea cu pumnii în piept cînd au luat-o de acolo cîţiva slujitori de ai lui Criton.

Iar Socrate, săltîndu-se în pat, s-a apucat să-şi în- b doiască piciorul şi să-l frece îndelung cu mina şi apoi totfrecîndu-l, a început să vorbească.

SOCRATE *Ciudat lucru se dovedeşte a fi, prieteni, ceea ce numim plăcere; ce uimitoare e natura ei prin raport la ceea ce îi este, pare-se, opus, durerea. Cum nu se învoiesc ele să stea alături în acelaşi om şi totuşi, îndată ce alergi după una dintre ele şi o prinzi, mai întotdeauna te găseşti silit să o apuci şi pe cealaltă, de parcă, deşi două, ar fi prinse de un singur cap. îmi*

închipui că Esop, dacă s-ar fi gândit la asta, ar fi alcă- c tuit o fabulă: cum zeul, vrînd să curme lupta dintre ele, n-a izbutit să le împace și le-a prins capetele unul de altul; și de aceea, de cum se înfățișează una undeva, iat-o și pe cealaltă. Uitați-vă la mine: după ce, din cauza cătușelor, mi s-a ivit durerea în picior, acuma îi urmează, fără greș, plăcerea.

CEBES Ah, Socrate, bine că mi-ai amintit. Ce e cu d poeziile pe care le-ai făcut versificînd fabulele lui Esop și compunînd un imn către Apolon? Mulți mă tot întreabă de o vreme, și Euenos chiar deunăzi, cu ce gînd te-oi fi apucat tu oare, după ce-ai intrat aici, să compui versuri, tu care n-ai făcut asemenea lucruri niciodată. Așadar, dacă îți pasă cît de cît ce-o să-i răspund lui Euenos cînd o fi să mă întrebe iară, ceea ce negreșit va face, spune-mi ce răspuns trebuie să-i dau.

SOCRATE Ei bine, Cebes, spune-i adevărul... m-ara apucat de versuri nu ca să mă iau la întrecere cu el ori cu fabulele lui (lucru deloc ușor, îmi dau prea bine e seama), ci ca să aflu tîlcul unor vise, să dau ascultare zeilor, să aflu dacă asta este cu adevărat acea artă a Muzelor pe care visele mă îndemnau stăruitor să o compun. Iată cum s-au petrecut lucrurile. M-a bîntuit toată viața un anume vis care, sub înfățișări schim-

154

PLATON

bătoare, îmi dădea de fiecare dată același îndemn: „Socrate, arta Muzelor să fie sîrguința ta.” Iar eu, pînă acum, înțelegeam că îndemnul și încurajarea din vis au în vedere tocmai ce făceam, așa cum un alergător 6i a este încurajat de spectatori: credeam că prin artă a Muzelor visul înțelegea „muzica” cea mai înaltă, vreau să spun filozofia, îndeletnicirea mea obișnuită. Acum însă, după proces și după ce sărbătorirea zeului mi-a amînat sfîrșitul, m-am gîndit că poate visul are totuși în vedere arta Muzelor în sens obișnuit și că se cuvine să-i dau ascultare. Este mai bine, mi-am zis eu, să nu mor pînă nu mă supun, făcînd astfel din compunerea poemelor cerute îndeplinirea unei îndatoriri

b față de zei. Și astfel am alcătuit întîi un imn către zeul chiar acum sărbătorit, apoi am socotit că poetul, dacă e să fie poet, nu trebuie să cînte întîmplări adevărate, ci să nascocască. Însă de asta eu nefiind deloc în stare, am recurs la poveștile care îmi erau la îndemînă: știind pe dinafară fabulele lui Esop, m-am apucat să le versific, așa, la întîmplare, cum îmi veneau în minte. Prin urmare, Cebes, în felul acesta trebuie să-l lămurești pe Euenos, urîndu-i totodată rămas-bun din parte-mi și dîndu-i sfatul să-mi urmeze, de e înțelept, cît mai curînd. Se pare că eu mă duc chiar azi, vezi

° bine că atenienii mă îmbie.

SIMMIAS Frumos sfat, nu e vorbă! Doar că eu îl știu pe om, am avut prilejul să-l văd adesea, și nu prea cred că are de gînd să îți urmeze, nesilit de nimeni, sfatul.

SOCRATE Cum așa, Euenos nu este oare și el filozof?

SIMMIAS Ba cred că este.

SOCRATE Atuncea mă va asculta, de bună seamă, ca orice om care îi dă filozofiei dreptul ei. Bănuiesc totuși că nu își va pune singur capăt zilelor; înțeleg că nu este un lucru îngăduit.

PHAIDON

155

Rostind acestea, își lăsă picioarele din pat pe par- d doseală, iar tot ce a mai spus după aceea așa a spus, șezînd.

CEBES Cum vine asta? Spui că nu e îngăduit să-ți iei viața și totodată că atît așteaptă filozoful, s-o ia pe urmele celui care se desparte de viață?

SOCRATE Dar voi, tu și cu Simmias, ca discipoli ai lui Philolaos, nu știți de la el nimic?

CEBES În orice caz nimica cert.

SOCRATE Nici ce pot spune eu despre aceste lucruri nu știu decît din auzite, ceea ce nu înseamnă, bineînțeles, că am de gînd să țin cele aflate astfel pentru mine. De altfel poate celui care se pregătește să plece pe acele meleaguri i se cuvine în chip deosebit să cerceteze cu atenție tot ce privește călătoria aceasta e și să înfățișeze printr-un mit credințele noastre, ale

oamenilor, despre ea. De fapt ce altceva mai bun am putea face pînă la apusul soarelui? CEBES Atunci, Socrate, spune-ne în numele cărui lucru se afirmă că nu este îngăduit ca cineva să-și ia singur viața? De bună seamă am aflat, cum întrebai tu adineauri, și de la Philolaos, pe cînd locuia printre noi, și de la alții, că este un lucru oprit. Dar o temeinică învățătură despre asta încă nimeni nu mi-a dat.

SOCRATE Cu atît mai mult e cazul să ne străduim 62 a acum. Căci poate, cine știe, de data asta te vei lămuri. E drept că s-ar putea să te uimească gîndul că, dintre toate situațiile, singură aceasta nu admite nici o distincție; și, prin urmare, că nu există nici o împrejurare în care (ca în alte domenii, unde se judecă de la caz la caz și de la persoană la persoană) omul să poată considera că este mai bine să moară decît să trăiască. De asemenea ți se poate părea de mirare că cei care consideră totuși că moartea este preferabilă

156

PLATON

vieții nu au dreptul să-și facă singuri binele acesta, ci sînt obligați să aștepte serviciile unui binefăcător.

CEBES (*surîzînd ușor și vorbind în graiul lui de acasă*) Apăi Zeus să te mai priceapă! b

SOCRATE Cum le-am prezentat eu, lucrurile pot părea într-adevăr lipsite de noimă, dar nu este cîtuși de puțin așa și ele au, nu încapă îndoială, un înțeles. Doctrinile secrete spun în această privință următorul lucru: că noi oamenii ne-am afla ca într-un fel de închisoare din ale cărei lanțuri nimănui nu-i e îngăduit să se desfacă singur și să fugă. Vorbă care mie mi se pare și adîncă, și nu prea ușor de înțeles, dar în care își găsește expresie ceva, cred eu, adevărat: că ne aflăm, ca unul dintre bunurile lor, în grija și în stă-pînirea zeilor. Tu nu crezi tot așa?

CEBES Ba da, întocmai.

c SOCRATE Și nu-i așa că și tu, dacă vreuna din făpturile care îți aparțin ar încerca să se omoare fără încuviințarea ta, te-ai mînia pe ea și, dacă ți-ar sta în putință, ai pedepsi-o?

CEBES Și încă cum!

SOCRATE Poate deci că prezentînd lucrurile astfel nu mai e lipsit de noimă să afirmi că fiecare dintre noi este dator față de zei să nu își ia singur viața, ci să aștepte o constrîngere divină, de felul celei care mă silește azi pe mine.-

CEBES în privința asta cred că ai dreptate. Însă ce spuneai tu înainte, că filozofii sînt mai degrabă bucu-d roși să își accepte moartea, asta, Socrate, pare ciudat dacă ce spuneam noi adineauri, că zeii sînt stăpînii noștri, iar noi avutul lor, este adevărat. Căci este fără noimă ca tocmai cei mai înțelepți dintre noi să părăsească fără supărare tărîmul în care cîrmuiesc, oblăduindu-i, tocmai cîrmuitorii cei mai buni din cîți există, zeii. Cum ar putea să creadă un astfel de om că, ajuns de capul lui, șiar fi, el însuși, sieși, un mai bun îngrijitor? Nu, una ca asta, că trebuie să fugi de

PHAIDON

157

la stăpînul tău, ar crede poate omul fără judecată; e numai acela nu și-ar face socoteala că de stăpînul bun nu trebuie să fugi, ci să rămîi la el cît poți mai mult; așa că, dacă ar fugi, ar face-o din nesocotință. Pe cînd cel chibzuit ar trebui să vrea, vezi bine, să se afle veșnic alături de unul care-i e superior. Și iată cum, Socrate, rezultă că de crezut e tocmai dimpotrivă decît ce se spunea mai adineauri: se cade ca, atunci cînd mor, cei înțelepți să simtă supărare, iar cei fără de minte, bucurie.

Socrate, ascultînd argumentarea lui Cebes, părea încîntat de eforturile acestuia și, într-adevăr, întorcînd- 63 a du-și privirile spre noi, ne-a și confirmat-o.

SOCRATE Vedeți, Cebes nu e dintre aceia care să se lase neîntîrziat convinși de tot ce li se spune, ci caută mereu, iscoditor, argumente contrare.

SIMMIAS Așa-i, Socrate, ba chiar socot că e ceva în ce zice el acum. Căci, vezi și tu, ce noimă ar avea ca oamenii cu adevărat înțelepți să vrea să scape, ducîndu-se cu inimă ușoară de la ei, de niște stăpîni care le sînt superiori? Mai mult, cred că obiecția lui Cebes te vizează

mai ales pe tine, care te desparți tocmai așa, cu inima ușoară, atât de noi, cât și de aceia pe care îi socotești chiar tu drept buni cârmuitori, de zei.

SOCRATE Aveți dreptate: dacă înțeleg eu bine, sînt obligat să mă apăr înaintea voastră întocmai ca în fața unui tribunal.

SIMMIAS Chiar așa.

SOCRATE Bine, atunci hai să o fac și mă voi strădui ca apărarea mea față de voi să fie mai convingătoare decît a fost să fie cea față de judecători.

Vedeți voi, Cebes și Simmias, dacă eu n-aș fi încredințat că după moarte o să ajung alături de alți zei buni și înțelepți, precum și lîngă niște oameni care

158

PLATON
PHAIDON

159

au trăit cîndva, mai buni decît aceia de aici, lipsa mea de supărare în fața morții ar fi, pe bună dreptate, o c vină. Să știți însă că trag nădejde să ajung lîngă oameni de bine, nădejde asupra căreia, de altfel, n-aș vrea să stăruie cu tot dinadinsul. În schimb, cît privește speranța mea de a mă duce, după moarte, alături de niște zei care să fie cei mai buni stăpîni, bine e să știți că, dacă este vreun lucru pe care să-l susțin eu cu înverșunare, apoi acesta este, nădejdea aceasta a mea. Astfel că iată de ce mă văd îndreptățit să nu-i port morții chiar atîta supărare și să am bună nădejde că pe cei care s-au săvîrșit din viață îi mai așteaptă ceva, și anume, potrivit unei credințe vechi, ceva mai bun pentru cei buni decît pentru cei răi.

SIMMIAS Cum adică, Socrate, ai de gînd să te duci de lîngă noi păstrînd doar pentru tine gînduri ca acestea? Nu vrei să ni le împărtășești și nouă? Este vorba, cred eu, de un bun care e și al nostru, al tuturor. Unde mai pui că, dacă ne conving spusele tale, ele îți vor fi slujit, totodată, și drept apărare.

SOCRATE Hai să încerc. Dar mai întîi stați să vedem ce anume dorește bunul nostru Criton, căci, dacă nu mă înșel, de mult încearcă să-mi spună ceva.

CRITON Doar atîta, că de o bucată de vreme cel care îți va da otrava îmi tot spune să-ți atrag atenția că trebuie să vorbești cît mai puțin. Zice că cei care stau prea mult de vorbă se încing și că nu trebuie ca acțiunea otrăvii să fie tulburată de un asemenea lucru; e cei care vorbesc mult sînt siliți cîteodată să bea din ea de două sau de trei ori.

SOCRATE Să-și vadă de treabă! Atît să fie grija lui: să fie pregătit să-mi dea de două ori și, de va fi de trebuință, chiar de trei.

CRITON Da, eram aproape sigur că așa ai să spui, dar prea mă sîcîie de mult cu treaba asta.

SOCRATE Nu-l lua în seamă. — Așadar vouă, ca judecători ai mei, trebuie să vă dau socoteală și să

vă arăt de ce cred eu că e firesc ca un om care și-a petrecut viața ca un filozof adevărat să înfrunte clipa 64 a morții fără teamă și să fie încredințat că după aceea va dobîndi acolo bunurile cele mai de preț. Cum este oare cu putință? Iată ce voi încerca, Simmias și Cebes, să vă lămuresc. Cei străini de filozofie au toate șansele să nu-și dea seama că de fapt singura preocupare a celor care i se dăruiesc cu adevărat este trecerea în moarte și starea care îi urmează. Or, dacă așa stau lucrurile, n-ar fi ciudat ca, după ce o viață de om nu te-a interesat și n-ai dorit altceva, să te necăjești tocmai cînd vine clipa?

SIMMIAS (*podidit de rîs*) Doamne, Socrate, numai b de rîs nu îmi era acum o clipă și, uite, m-ai făcut să rid. Mi-a venit să rid la gîndul că, dacă te-ar auzi spu-nînd ce-ai spus acum o clipă, mulțimea ar gîndi că ce se spune împotriva filozofilor pe drept cuvînt se spune (și tot așa ar socoti, și încă cum, oamenii de pe la noi): că filozofii sînt numai buni pentru a muri și, lucru evident, întocmai asta li se și cuvine.

SOCRATE Și ar avea dreptate, cum de nu, cu o rezervă însă: deloc nu își dau seama nici în ce sens adevărații filozofi sînt numai buni pentru a muri, nici în ce sens se poate spune că sînt vrednici de-a muri și de ce anume fel de moarte. Așa că haideți să nu ne mai pese ce zice

mulțimea și să dezbatem lucrul numai între noi.

Noi ce zicem? Admitem că există ceva numit moarte? c

SIMMIAS în modul cel mai hotărît.

SOCRATE Și acest ceva să fie oare altceva decît despărțirea sufletului de trup? Nu asta înseamnă oare a fi mort: despărțit de suflet, trupul să rămînă singur în el însuși, iar sufletul, despărțit de trup, să rămînă singur cu el însuși? Nu e așa că moartea este tocmai acest lucru?

SIMMIAS Nimica altceva.

160

PLATON

PHAIDON

161

SOCRATE Atuncea, dragul meu Simmias, vezi dacă nu cumva poți fi de acord cu mine în cele ce urmează, căci, pornind noi de la ele, socot că vom putea dî înainta pe calea lămuririi celor cercetate.

Spune-mi deci: după părerea ta îi este propriu filozofului să trăiască cu gîndul la ceea ce poartă numele de „plăceri”, cum ar fi de pildă mîncarea, băutura?

SIMMIAS Cîtuși de puțin, Socrate.

SOCRATE Dar plăcerea iubirii?

SIMMIAS Cu nici un chip.

SOCRATE Dar celelalte feluri în care slujim trupul, au ele oare preț în ochii unui asemenea om? De pildă dobîndirea de haine sau de încălțăminte mai deosebită sau de orice alt fel de înfrumusețare hărăzită trupului, toate acestea crezi tu că au vreun preț în ochii lui sau crezi că, dacă nu e absolut silit să se împărtășească din ele, le nesocotește?

SIMMIAS Eu unul zic că, dacă este filozof adevărat, e sigur le nesocotește.

SOCRATE Așadar, consideri că, în general, filozoful nu este preocupat de ale trupului, ci că, atît cît îi stă în putință, rămîne departe de ele, îndreptîndu-și gîndul numai către suflet?

SIMMIAS Întocmai.

SOCRATE Atunci, chiar din aceste prime exemple, nu este limpede că filozoful, spre deosebire de toți ceilalți oameni, caută să își detașeze cît mai mult sufletul de tovărășia trupului? 65 a

SIMMIAS Așa reiese.

SOCRATE Și atunci, nu e așa, Simmias, ce să creadă oamenii cei mulți? Că acela care nu găsește nici o plăcere în asemenea lucruri și nu se împărtășește din ele nu este vrednic să trăiască, că cel căruia nu-i pasă cîtuși de puțin de plăcerile care se datorează trupului năzuiește către moarte.

SIMMIAS Ce spui tu e perfect adevărat.

SOCRATE Și-acuma, dacă trecem la însăși dobîndirea înțelegerii adevărului, spune-mi: ce crezi, dacă în cursul unei cercetări îi cerem trupului concursul, ne este el oare piedică sau ajutor? Adică, de pildă: este un anume grad de adevăr în ce ne dau vederea și auzul cînd pînă și poeții ne tot spun că nimic nu este în- b tocmai așa cum auzim sau cum vedem? Or, dacă printre simțurile legate de trup nici măcar acestea două nu sînt nici sigure și nici exacte, cu atît mai puțin sînt celelalte, care, nu încap în doială, le sînt acestora inferioare. Tu nu crezi așa?

SIMMIAS Ba chiar așa.

SOCRATE Și atunci cînd ajunge sufletul la adevăr? Căci am văzut că ori de cîte ori pornește să cerceteze ceva cu ajutorul trupului, acesta în chip sigur îl înșală.

SIMMIAS Chiar așa este.

SOCRATE În schimb, oare nu cumva prin actul de-a c gîndi i se vădește sufletului ceva din realitate?

SIMMIAS Ba da.

SOCRATE Și cînd gîndește el cel mai bine? Cînd nu îi vine nici o tulburare nici de la auz, nici de la vîz, nici de la suferință, nici de la vreo plăcere, de la nimic din toate acestea; cînd rămîne, atît cît este cu putință, singur el cu sine, cînd lasă trupul să își vadă de-ale sale și cînd,

iarăși atît cît este cu putință, se desface de orice legătură și de orice apropiere de el, pentru a năzui către realitate.

SIMMIAS Așa este.

SOCRATE Nu este, prin urmare, și acesta un domeniu în care sufletul filozofului arată cel mai mare dis- d preț pentru trup și caută să scape de el, urmărind să rămînă el cu sine însuși?

SIMMIAS Nu încape îndoială.

SOCRATE Și acum, Simmias, să vedem ce spunem mai departe. Afirmăm noi sau nu existența a ceva drept în sine?

JL

162

PLATON
PHAIDON

163

SIMMIAS Pe Zeus, de bună seamă că o afirmăm.

SOCRATE Dar a ceva frumos sau bun în sine?

SIMMIAS Cum altfel!

SOCRATE Dar ai văzut pînă acum vreodată cu ochii tăi măcar vreunul din aceste lucruri?

SIMMIAS Nicidecum.

SOCRATE Atuncea să le fi perceput tu oare cu un alt simț decît acelea ale trupului? Și nu vorbesc numai de bine, de frumos sau de dreptate, ci, în general, e de toate, de mărime, sănătate, forță, într-un cuvînt de ce anume sînt lucrurile, toate, în esența lor, de ce sînt ele cu adevărat. Oare aceasta să ne-o poată spune trupul? Nu stau lucrurile mai degrabă altfel? Spune-mi, nu acela dintre noi care se străduiește cît mai mult și cît mai exact să înțeleagă ce este în sine fiecare dintre lucrurile pe care le cercetează se apropie cel mai mult de cunoașterea lor?

SIMMIAS Bineînțeles.

SOCRATE Și cel care *realizează* în chipul cel mai pur acest lucru nu este oare cel care, în cel mai înalt grad posibil, se apropie de fiecare lucru numai cu gîndirea în sine, fără să recurgă, în actul gîndirii, nici la văz, nici la vreun alt simț pe care să-l antreneze în 66 a cursul procesului rațional? Nu este oare tocmai acela care, recurgînd doar la gîndirea în sine, pură de orice amestec, se pune pe urmele fiecărei realități luate de asemenea în sine, pură de orice amestec? Cel care, în acest scop, se lipsește cît mai mult de ochi și de urechi și, ca să spun așa, de întregul lui trup, convins că orice asociere cu el tulbură sufletul și îl împiedică să dobîndească adevărul și cunoașterea? Iar dacă ar fi ca cineva să atingă vreodată realul, nu ar fi tocmai el acela?

SIMMIAS E uimitor, Socrate, cît de adevărat e tot ce-ai spus!

u

SOCRATE Dacă-i așa, atunci acestea toate nu pot b să nu trezească în adevărații filozofi convingerea pe care, în convorbirile lor, o formulează cam așa:

„Există fără îndoială, în cercetarea lucrurilor, o cale care să ne poată scoate la lumină, pe noi și gîndul nostru: ideea că, atîta vreme cît avem un trup și cît sufletul nostru se află plămădit laolaltă cu asemenea năpastă, năzuința noastră, adică dobîndirea adevărului, nu va fi îndeostulată vreodată. Într-adevăr, în nesfîrșite chipuri ne muncește trupul datorită obligației de a-l hrăni, iar dacă se adaugă și vreo boală, c iată-ne împiedicați în vînătoarea noastră de realitate. Trupul ne pîngărește cu iubiri și pofte, cu spaime, cu tot felul de năluciri, cu fleacuri fără număr, astfel încît de răul lui, cum vine vorba, nu mai ajungem niciodată să «gîndim» cu-

adevărat. Cine altul decît trupul cu dorințele lui ne aduce războaie, răzmerițe, lupte? Căci nu este război care să nu se nască din dorința de a dobîndi averi, iar la dobîndirea de averi numai și numai trupul ne dă ghes, robi îngrijirii sale cum d sîntem. El este vinovat că, datorită tuturor acestor lucruri, nu găsim nici un răgaz pentru filozofie și, culmea, de cîte ori ne lasă totuși unul, cît să ne îndreptăm atenția către vreun obiect de cercetare, deodată iată-l făcîndu-se din nou simțit, stingherîndu-ne în fel și chip, tulburîndu-ne și năucindu-ne, astfel că nu mai sîntem în stare, din pricina lui, să deslușim adevărul. Dimpotrivă, avem neîndoielnică dovadă că, dacă e să cunoaștem vreodată un lucru în toată puritatea lui, trebuie să ne detașăm de trup și să contemplăm, cu sufletul în sine, realitățile în sine. Abia e atunci, așa e de crezut, ne vom înstăpîni pe ceea ce rivnim și spunem că este obiectul dragostei noastre: pe cunoașterea deplină. Dar asta nu se va petrece cît sîntem încă în viață, ci, cum reiese din raționament, doar după ce vom fi murit. Într-adevăr, dacă împreună cu trupul nu ne este cu puțință să cunoaștem, în toată

164

PLATON
PHAIDON

165

puritatea sa, nimic, atunci din două una: ori ne este pe vecie imposibil să dobîndim cunoașterea, ori ne va fi posibil numai după moarte. Căci abia atunci sufletul va rămîne el cu sine însuși, despărțit de trup, iar 67 a înainte nu. De-aicea mai rezultă, pare-se, și că, atîta cît sîntem încă în viață, cea mai mare apropiere de cunoaștere o vom realiza ori de cîte ori, după măsura puterilor noastre, nu vom avea cu trupul legătură și amestec cîtă vreme ele nu sînt absolut necesare, nelăsîndu-ne astfel molipsiți de natura lui, ci păs-trîndu-ne cît mai curați de el, în așteptarea ceasului cînd ne va dezlega de el însăși divinitatea. Atunci, nemaifiind legați de trup și de nesăbuiința lui, deveniți puri, vom exista, putem să credem, printre realități b și ele pure și vom putea cunoaște prin noi înșine în întregime ceea ce e fără amestec, adică ceea ce, credem noi, e adevărul. Căci celui ce nu este pur nu-i e îngăduit să se atingă de ceea ce este."

Cam acestea, cred eu, Simmias, sînt vorbele pe care trebuie să le rostească între ei și părerile pe care trebuie să le aibă toți cei care sînt, în adevărul înțeles al cuvîntului, iubitori de cunoaștere. Oare ție nu ți se pare tot așa?

SIMMIAS Ba chiar și așa mi se pare, Socrate.

SOCRATE Așadar, dacă e adevărat ce-am spus, atunci, iubite prieten, mare nădejde este ca acela ce ajunge unde mă duc eu acum să dobîndească din belșug, acolo și numai acolo, lucrul la care, cît am trăit, am năzuit cu-atîta osteneală. Astfel încît călătoria aceasta pe care mi s-a poruncit s-o fac acum este cînsotită de o mare speranță, atît pentru mine, cît și pentru orice om care socotește că, avînd mintea ca și purificată, este gata de drum.

SIMMIAS De bună seamă așa este.

SOCRATE Și oare purificarea nu este tocmai ce spune învățătura aceea de demult? Adică strădania sufletului de a se detașa cît mai mult de trup, de a se obișnui să se concentreze în sine, stringîndu-se în el însuși din toate ungherele trupului, de a trăi atîta cît stă în puterea lui, și în viața de acum, și în cea care urmează, singur în sine însuși, desprins de trup ca d de niște lanțuri?

SIMMIAS Negreșit.

SOCRATE Dar această eliberare, această desprîndere a sufletului de trup, nu este tocmai ceea ce se numește moarte?

SIMMIAS Ba chiar așa.

SOCRATE Iar eliberarea de care vorbim, cine sînt oare singurii care o urmăresc neîncetat, din rășputeri, dacă nu cei cu adevărat filozofi, cînd tocmai asta, eliberarea și desprînderea sufletului de trup, este de fapt preocuparea lor? Tu nu crezi că e așa?

SIMMIAS Ba e vădit că nu poate să fie altfel.

SOCRATE Și atunci, cum spuneam la început, n-ar fi ridicol ca un om care s-a străduit o viață întreagă să-și apropie cât mai mult felul de a trăi de starea morții să se supere tocmai în clipa când stă s-o dobândească? e

SIMMIAS Ar fi, ce-i drept, ridicol.

SOCRATE Este, așadar, un fapt de netăgăduit, Simmias, că adevărații filozofi nu fac altceva, făcînd filozofie, decît un exercițiu neîncetat în vederea ceasului morții și că, dintre toți oamenii, ei se tem cel mai puțin de a fi morți. Gîndește-te așa: dacă, de tot certați fiind cu trupul, tînjesc să-și aibă sufletul singur cu sine însuși și dacă, pe de altă parte, în ceasul în care acest lucru se realizează ar simți teamă și regret, nu s-ar face ei vinovați de o gravă inconsecvență? Căci ce altceva decît inconsecvență ar fi să nu se bucure că merg acolo unde pot fără de greș spera să dobândească lucrul la care, mereu iubindu-l, au rivnit timp de o viață, cunoașterea adică, și să 68 a scape de conviețuirea cu acela pentru care au simțit doar dușmănie? Cum adică! Atîția oameni, cînd au pierdut, murîndu-le, o omenească dragoste (un iubit,

166

PLATON

o soție, un fiu), au vrut să-i însoțească, de bunăvoia lor, în Hades, împinși la asta de nădejdea de a-i revedea cumva acolo pe cei dragi și de a sta cu ei, iar cel care iubește cu adevărat cunoașterea și e adînc păta truns de aceeași nădejde, că nicăieri decît la Hades nu va dobîndi o cunoaștere demnă de acest nume, acela se va supăra văzînd că moare și se va duce-acolo fără bucurie? Trebuie să credem, prietene, că nu, dacă îl considerăm cu adevărat filozof. Căci un filozof va avea credința de neclintit că numai acolo are să aibă parte de cunoașterea pură, acolo și nicăieri altundeva. Și, dacă e așa, n-ar fi din partea unui asemenea om, cum spuneam adineauri, o gravă inconsecvență dacă s-ar teme de moarte?

SIMMIAS Ba zău că ar fi.

SOCRATE Și atunci a vedea pe cineva că-i pare rău că moare nu e oare acesta un semn suficient de clar că ceea ce iubește acel om nu e înțelepciunea, ci este c trupul său? Și nu cumva același om se dovedește de asemenea a fi și iubitor de avuții și de onoruri, fie numai de una din acestea, fie chiar de amîndouă?

SIMMIAS Întocmai cum zici tu.

SOCRATE Și, spune-mi, nu crezi că ceea ce se numește îndeobște curaj este propriu în cel mai înalt grad filozofilor, așa cum i-am definit mai sus?

SIMMIAS Lor și numai lor.

SOCRATE Dar cumpătarea, ceea ce și cei mulți numesc tot cumpătare, adică faptul de a nu te lăsa aprig stîrnit de dorințe, ci de a te purta față de ele cu nepăsare, fără să-ți pierzi capul, oare nu este și ea proprie numai acelor care rămîn cu totul nepăsători față de trup și trăiesc întru filozofie? a

SIMMIAS Nu poate fi altminteri.

SOCRATE Într-adevăr, dacă te-ai hotărî să cercetezi atît curajul, cît și cumpătarea celorlalți, ele ți-ar părea lucruri ciudate.

SIMMIAS Cum adică, Socrate?

PHAIDON

167

SOCRATE Toți ceilalți consideră că moartea este una dintre marile nenorociri, știi asta, nu?

SIMMIAS Desigur, știu prea bine.

SOCRATE Și nu-i așa că, printre ei, cei curajoși înfruntă moartea, atunci cînd o înfruntă, de teama unor și mai mari nenorociri?

SIMMIAS Ba așa e.

SOCRATE Urmează că, exceptînd pe filozofi, toți oamenii sînt curajoși numai cînd sînt plini de frică, numai cînd se tem. Totuși e fără noimă să consideri e că cineva e curajos tocmai din teamă sau din lașitate.

SIMMIAS Nu încape vorbă.

SOCRATE Și mai spune-mi: aceia dintre ei care trec drept oameni cu măsură nu se află în aceeași situație? Oare nu și ei sînt cumpătați dintr-o nestăpînire de un anume fel? Oricît am spune noi că nu e cu puțință, totuși la fel stau lucrurile și cu temperanța lor neghioabă. Temîndu-se să nu fie privați de unele plăceri pe care le doresc, se abțin de la altele, căzînd în felul ăsta pradă celora dinții. Cu toate că numesc nestăpînire faptul de a te lăsa condus de plăceri, totuși 69 a asta pățesc: izbutesc să nu cadă în stăpînirea unor anumite plăceri numai atunci cînd sînt în stăpînirea altora. Ceea ce seamănă cu ce spuneam mai adineauri: că, în anume sens, nestăpînirea îi face cumpătați.

SIMMIAS Așa pare să fie.

SOCRATE Numai că, minunatul meu Simmias, tare mă tem că, pentru obținerea virtuții, nu acesta este schimbul cel cinstit, să dai plăceri pentru plăceri, dureri pentru dureri, o teamă pentru altă teamă, una mai mare în schimbul uneia mai mici, de parcă ar fi vorba de schimbarea monede. Cred, dimpotrivă, că în schimbul tuturor acestor lucruri, valoare are doar o singură monedă, și aceea e gîndirea. Și cred că toate, cînd sînt prețuite astfel, cînd sînt cumpărate și vîndute b cu asemenea preț, cu cunoaștere deci, toate sînt cu-a-

168

PLATON

devărat ceea ce sînt: curaj și cumpătare și dreptate, cu un cuvînt virtute autentică, fie că se adaugă, fie că lipsesc plăceri sau temeri sau orice altceva de acest fel. Și, dimpotrivă, dacă toate-acestea sînt despărțite de cunoaștere și sînt schimbate numai între ele, una pentru alta, atunci mă tem că nu sînt decît umbre jucate pe-un perete, iar o asemenea virtute vrednică numai de un sclav și neavînd în ea nimic nici sănătos și nici adevărat. În realitate și cumpătarea, și dreptatea, și curajul reprezintă fără îndoială, fiecare, rezultatul unei purificări de toate acestea. Cît despre cunoașterea

c însăși, ea este de bună seamă un mijloc de purificare. Și sînt destule șanse ca oamenii aceia cărora le datorăm instituirea inițierilor să nu fi fost niște nepricepuți și ca în tainele lor să se ascundă revelația unei realități: aceea că toți cei care ajung la Hades fără să fi fost inițiați în misterii vor *zăcea*. În Mlaștină, în timp ce aceia care ajung acolo purificați și inițiați vor să-lăslui împreună cu zeii. Căci, după spusa celor care

d se ocupă de inițieri, „mulți purtători de thyrs, puțini bacanți”. Iar după părerea mea aceștia din urmă nu sînt alții decît cei pătrunși de adevărata filozofie. Ca să mă număr printre ei, m-am străduit și eu în fel și chip toată viața, din răspuțeri și fără să precupețesc nimic. Fost-a strădania aceasta a mea strădania cea bună, izbîndit-am eu ceva? Numai ducîndu-mă acolo voi putea să mă încredințez. Ceea ce, pare-mi-se, cu voia zeilor, se va întîmpla curînd.

Așadar, Cebes și Șimmias, acestea le-am avut de spus spre apărarea mea. Vedeți și voi că am bune temeuri ca, plecînd de la voi și de la vechii mei stăpîni de-aici, să nu simt nici păreri de rău, nici răzvrătire.

e O să găsesc, sînt sigur, și-acolo ca și-aici, stăpîni și prieteni buni. Iar dacă apărarea pe care am rostit-o în fața voastră este mai convingătoare decît cea adresată judecătorilor atenieni, atunci toate sînt bune.

PHAIDON

169

Astfel încheie Socrate. Iar după o clipă:

CEBES Plin de adevăr îmi pare tot ce-ai spus, Socrate, numai că învățătura ta despre suflet nu este 70 a menită să-i convingă prea ușor pe oamenii cei mulți, care se tem că, o dată despărțit de trup, sufletul nu mai rămîne în ființă nicăieri și că, în ziua morții unui om, se află nimicit și piere: în clipa cînd iese din trup și se desface de el, se risipește ca o adiere, ca un fum, se pierde destrămîndu-se în zbor și încetează să mai ființeze undeva. Ce-i drept, dacă, scăpat de toate relele pe care le-ai enumerat tu adineauri, ar fi un chip ca sufletul, rămas el în sine undeva, să se închege la un loc prin propria-i putere, am putea, Socrate, avea speranța, mare și frumoasă, că tot ce spui tu este pe deplin adevărat. Numai că pentru a dovedi că, după b

moarte, sufletul subzistă și își păstrează cumva puterea de a făptui și a gândi, pentru aceasta este fără doar și poate necesară o argumentare bogată și convingătoare.

SOCRATE Este adevărat ce spui tu, Cebes. Cum să facem dar? Dorești să dezbatem între noi aceste lucruri, ca să vedem dacă ele pot să stea așa sau nu?

CEBES Orice părere a ta în această privință eu aș afla-o cu plăcere.

SOCRATE De una bine măcar: nimeni, ascultându-mă acum, fie el chiar un autor de comedii, nu cred că ar putea să spună că sînt doar un flecar care vorbește c despre lucruri care nu-l privesc. Atunci, dacă așa ți-e voia, hai să ne ducem pîn-la capăt cercetarea.

Lucrul trebuie, pare-mi-se, cercetat din acest unghi: dacă, după moartea oamenilor, sufletele lor, la Hades, au sau nu ființă. Există o veche tradiție, de care am mai pomenit, potrivit căreia ele ființează acolo, sosite de aici, și apoi ele revin aici, în lumea aceasta, și se nasc din morți.

Iar dacă lucrurile stau așa, adică dacă

170

PLATON
PHAIDON

171

d cei vii renasc din morți, atunci ar mai putea încăpea îndoială că sufletele noastre există acolo? într-adevăr, nu ar avea cum să renască din non existență, ceea ce pentru noi ar fi o dovadă îndestulătoare dacă s-ar arăta, fără putință de-ndoială, că cei vii numai din morți se nasc. Dacă însă nu-i așa, atunci avem nevoie de alt argument.

CEBES întocmai.

SOCRATE Atunci, dacă dorești să înțelegi lucrurile mai ușor, nu le examina doar privitor la oameni, ci și la toate animalele și plantele, într-un cuvînt la toate cîte sînt supuse nașterii.

Despre acestea toate să vedem dacă nu cumva se nasc, fiecare, în chipul următor: din contrariul său, acolo unde un asemenea raport e există, cum ar fi acela dintre frumos și urît, drept și nedrept, și dintre foarte multe altele. Să ne gîndim atunci așa: cînd un lucru are un contrariu, se naște el în mod necesar sau nu din contrariul său și numai din el? Astfel, cînd ceva devine mai mare, nu devine el oare în mod necesar mai mare după ce, înainte, a fost mai mic?

CEBES Ba da.

SOCRATE Iar cînd ceva devine mai mic, nu devine el mai mic după ce, înainte, a fost mai mare? 71 a CEBES Așa e.

SOCRATE De asemenea, nu se devine mai slab din mai puternic, mai iute din mai lent?

CEBES Fără îndoială.

SOCRATE Și iarăși: ceva nu devine mai rău din mai bun, mai drept din mai nedrept?

CEBES Altfel cum?

SOCRATE Ne este deci suficient ca să admitem că toate se nasc în felul acesta, lucrurile contrare din contrariul lor.

CEBES întru totul.

SOCRATE Mai departe: la toate aceste contrarii se mai poate observa ceva, și anume că între termenii

fiecărei perechi există două procese: de la unul la ce- b lăăit și, invers, de la al doilea la primul. într-adevăr, între un lucru mai mare și unul mai mic nu au loc o creștere și o descreștere, astfel că zicem că unul crește și celălalt descrește?

CEBES Ba da.

SOCRATE Același lucru pentru descompunere și compunere, pentru răcire și încălzire și toate cîte se află în același raport. Și chiar dacă nu avem cîte un nume în toate cazurile, totuși, în toate cazurile, faptele însele se petrec în mod necesar tot așa: aceste realități se nasc una din cealaltă și între ele are loc un proces reciproc. Nu crezi și tu așa?

CEBES Ba sînt convins.

SOCRATE Și acum spune-mi: există ceva opus vieții, așa cum somnul este opus veghiei?

c

CEBES Există.

SOCRATE Ce?

CEBES Moartea.

SOCRATE Atunci, dacă sînt contrarii, nu se nasc aceste realități una din cealaltă și între ele, de vreme ce sînt două, nu există un îndoit proces?

CEBES Altfel nu s-ar putea.

SOCRATE Și acum eu am să-ți numesc una dintre perechile pomenite adineauri, atît perechea, cît și dublul proces care are loc între termenii ei, iar tu ai să mi-o numești pe cealaltă. Perechea mea este somnul și veghea, veghea se naște din somn și somnul din veghe, iar procesele dintre ele sînt adormirea și d trezirea. Îți este îndeajuns de clar?

CEBES Mi-e foarte clar.

SOCRATE Atunci enunță-mi corespondențele respective în cazul vieții și al morții. Nu susții tu că moartea este contrariul vieții?

CEBES Ba da.

SOCRATE Și că se nasc una din alta?

CEBES Da.

172

PLATON

SOCRATE Și atunci ce anume ia ființă din ce este viu?

CEBES Ce este mort.

SOCRATE Iar din ce e mort?

CEBES Ceea ce-i viu, nu avem **cum să nu admitem**.

SOCRATE Prin urmare, Cebes, ceea ce **e viu, făpturile** vii, provine din ceea ce e mort?

CEBES Așa se vedește.

SOCRATE Și atunci, în Hades, **sufletele noastre au** ființă? e CEBES Așa se pare.

SOCRATE Iar dintre cele două procese implicate, unul este evident. Într-adevăr, faptul de a muri este sau nu o evidență?

CEBES Nu încap îndoială.

SOCRATE Și atunci ce zici să facem? N-o să-i atribuim acestui fapt procesul său contrar, o să lăsăm natura șchioapă în privința asta, nu ne vedem siliți să-i acordăm lui „a muri” un proces invers?

CEBES Fără doar și poate.

SOCRATE Și care ar putea să fie?

CEBES „A reînvia”.

SOCRATE Atunci, dacă „a renaște” există cu adevărat, acesta, „a reînvia”, ar fi procesul care duce de la cei morți către cei vii? 72 a CEBES Întocmai.

SOCRATE Sîntem deci de acord și asupra acestui lucru; este tot atît de sigur că viii provin din cei morți cît este sigur că morții provin din cei vii. Și, dacă e așa, atunci avem un semn neîndoielnic că nu greșeam spunînd că sufletele morților există undeva, într-un loc de unde ei renasc.

CEBES Da, Socrate. Din cîte-am convenit, așa decurge.

SOCRATE Iată de altfel, Cebes, încă ceva care va dovedi, cred eu, că cele convenite între noi erau adevărate, într-adevăr, dacă devenirea reciprocă a con-

PHAIDON

173

trariilor unele din altele n-ar avea loc ca într-o mișcare circulară, ci procesul s-ar petrece rectiliniu și irever- b sibil, numai într-un singur sens, atunci, cred că bine îți dai seama, pînă la urmă toate lucrurile ar încremeni în aceeași stare, supuse aceleiași condiții, și orice proces generativ ar înceta.

CEBES Cum adică?

SOCRATE Nu este deloc greu de înțeles ce vreau să spun. Dacă ar exista, de pildă, numai procesul adormirii, dar nu și acela, invers, al trezirii din somn, atunci vezi și tu bine că starea finală a lucrurilor ar face din povestea lui Endimion o întâmplare de rînd și din el c un om ca toți oamenii, nedeosebindu-se cu nimic, prin somnul său, de somnul lumii întregi. Și tot așa, dacă totul ar fi numai îmbinare fără dezbinare, repede s-ar împlini cuvântul lui Anaxagora: „Toate lucrurile strînse la un loc.” De asemenea, iubite Cebes, dacă tot ce este înzestrat cu viață ar muri și, o dată mort, ar rămîne în starea aceasta și nu s-ar mai întoarce la viață, mai încape oare îndoială că pînă la urmă, în mod absolut necesar, nimic n-ar mai viețui și moartea ar cuprinde totul? într-adevăr, dacă cele vii s-ar naște din altceva d decît din cele moarte, ce s-ar putea născoci ca, ele murînd, să nu se piardă totul în moarte?

CEBES Chiar nimic, Socrate. Cred că ceea ce spui este întru totul adevărat.

SOCRATE Pentru mine, Cebes, nu încape nici o îndoială că așa stau lucrurile și nu cred că ne amăgim căzînd de acord asupra lor. Nu, toate acestea sînt realități: și reînvierea, și faptul că cei vii se nasc din morți, și existența sufletelor celor morți.

CEBES De altfel și învățătura aceea a ta, pe care obișnuiești să o invoci adesea și potrivit căreia învățarea nu este pentru noi de fapt decît o reamintire, și ea, dacă e întemeiată, ne silește să admitem, nu-i așa, că trebuie să fi învățat cîndva mai demult ceea ce ne reamintim acum. Or, acest lucru n-ar fi cu pu-

73 a

174

PLATON

tință dacă nu admitem că, înainte de a ne naște în această formă omenească, sufletul nostru a existat undeva în altă parte. Astfel că și pe calea aceasta putem crede că sufletul este nepieritor.

SIMMIAS Dar, Cebes, care sînt argumentele acestor afirmații? Te rog să mi le amintești, pentru moment nu le am prea lămurit în minte.

CEBES Există o dovadă minunată între toate, aceea că, atunci cînd oamenilor li se pun întrebări, ei pot răspunde corect la orice, bineînțeles dacă întrebările au fost puse cu pricepere. Or, dacă n-ar exista în ei b știința și buna înțelegere a lucrurilor, ei nu ar fi în stare de așa ceva și, de asemenea, dacă sînt puși în fața unei figuri geometrice sau a altor modele de acest fel, se obține dovada cea mai evidentă că așa stau lucrurile.

SOCRATE Dacă totuși, Simmias, toate acestea nu te conving, vezi dacă nu poți cădea de acord cu mine gîndindu-te altfel. Ceea ce te face neîncrezător este că nu înțelegi cum ceea ce numim învățare este de fapt o rememorare, nu-i așa?

SIMMIAS Neîncrezător? Nu sînt defel. Dar simt nevoia să trăiesc eu însumi lucrul despre care se vorbește: să-mi reamintesc. Și iată că deja, mulțumită expunerii lui Cebes, aproape că îmi amintesc, aproape sînt convinși. Totuși aș fi bucuros să ascult acum și felul tău de a înfățișa lucrurile.

c SOCRATE Iată cum. Am convenit, nu-i așa, că, pentru a-ți aminti un lucru, trebuie să-l fi știut cîndva.

SIMMIAS Da, negreșit.

SOCRATE Atunci putem cădea de acord că de reamintire este vorba ori de cîte ori știința apare în următorul fel: cînd cineva, văzînd un lucru, ori auzindu-l, ori percepîndu-l cu vreun alt simț, ajunge să cunoască nu numai acel lucru, ci să conceapă și ideea unui altul, ceva care este obiectul unui alt fel de știință.

PHAIDON

175

Cînd lucrurile se petrec așa, nu sîntem oare îndreptățiți să spunem că și-a reamintit lucrul acela?

SIMMIAS Ce vrei să spui?

d

SOCRATE Iată, de pildă: una este, nu-i așa, a cunoaște un om, alta e a cunoaște o liră?

SIMMIAS Firește.

SOCRATE Pe de altă parte știi bine ce se întîmplă cu îndrăgostiții cînd văd o liră sau o tunică sau cine știe ce alt lucru de care tinerii lor prieteni se folosesc în mod obișnuit: percep lira și totodată își

reprezintă cu mintea imaginea băiatului căruia îi aparține. Acest lucru reprezintă o reamintire; la fel când cineva, vă-zîndu-l pe Simmias, își amintește, de cele mai multe ori, de Cebes; și pot desigur invoca oricîte exemple de același fel.

SIMMIAS O, foarte numeroase, nu încap în două.

SOCRATE Nu ți se pare că în astfel de situații este vorba de o reamintire? Și îndeosebi în cazuri când e vorba de lucruri pe care, datorită timpului și pierderii lor din vedere, ajungem să le fi uitat?

SIMMIAS Negreșit.

SOCRATE Și mai spune-mi: este cu puțință ca, văzînd desenul unui cal sau al unei lire, să-ți reamintești de un om sau ca, văzînd portretul lui Simmias, să-ți reamintești de Cebes?

SIMMIAS E întru totul cu puțință.

SOCRATE Sau, invers, ca, văzînd portretul lui Simmias, să ți-l reamintești pe însuși Simmias?

SIMMIAS Și aceasta.

74 a

SOCRATE Atunci, reiese sau nu din toate aceste exemple că lucrurile de la care pornește reamintirea pot să fie atît asemănătoare, cît și neasemănătoare?

SIMMIAS Reiese.

SOCRATE Însă când ne reamintim ceva pornind de la o realitate asemănătoare, nu-i așa că ne gîndim neapărat și dacă, din punctul de vedere al asemănării,

176

PLATON

PHAIDON

177

lucrului văzut îi lipsește ceva sau nu prin raport la cel reamintit?

SIMMIAS Asta ne vine în minte, negreșit.

SOCRATE Acum gîndește-te dacă e adevărat sau nu următorul lucru. Noi afirmăm, nu-i așa, că există ceva numit egalitate, dar nu egalitatea unui băț cu alt băț, ori a unei pietre cu altă piatră, nimic de acest fel, ci altceva, ceva de dincolo de toate cazurile concrete, egalitatea în sine. Putem sau nu susține existența unei astfel de realități?

SIMMIAS Putem, și încă cum!

SOCRATE Și știm oare și ce este ea în sine?

SIMMIAS De bună seamă.

SOCRATE Și știința aceasta de unde o avem? Să provină ea oare de la obiectele menționate adineauri, de la percepția egalității dintre bețe, pietre sau orice altceva? De la ele pornind ne formăm noi ideea acelui lucru ireductibil la ele? Sau poate ție ți se pare reductibil? Gîndește-te atunci: nu se întîmplă uneori ca niște pietre sau niște bucăți de lemn egale între ele să pară, rămînînd ele egale, unuia egale, neegale altcuiva?

SIMMIAS Ba, desigur, se întîmplă.

SOCRATE Și-atuncea ție ce ți s-a părut: că lucrurile egale sînt inegale sau că egalitatea este inegală?

SIMMIAS Pînă acum niciodată.

SOCRATE Prin urmare, obiectele egale de care vorbeam și egalitatea în sine nu sînt unul și același lucru.

SIMMIAS Din cîte mi se pare mie, nicidecum.

SOCRATE Și totuși nu-i așa că, pornind de la aceste obiecte egale, diferite de egalitatea însăși, ai conceput și dobîndit știința despre aceasta din urmă?

SIMMIAS Nimica mai adevărat.

SOCRATE Ea fiind fie asemănătoare, fie neasemănătoare lor.

SIMMIAS Întocmai.

SOCRATE Prin urmare, asemănarea sau neasemănarea nu aduce vreo deosebire. Atîta vreme cît vederea unui lucru ne determină să ne gîndim la altul, fie el asemănător sau nu, ne aflăm în fața unui caz de reamintire.

d

SIMMIAS Chiar așa.

SOCRATE Mai departe: în cazul betelor și al celorlalte obiecte egale de care a fost vorba

adineauri, impresia noastră este că ele sînt egale pe potriva egalității în sine? Sînt ele sau nu inferioare egalității în sine în gradul lor de asemănare cu aceasta din urmă?

SIMMIAS Cu mult inferioare.

SOCRATE Dacă e așa, atunci cînd cineva, văzînd un obiect, se gîndește așa: „obiectul pe care îl văd în clipa aceasta năzuiește să semene cu o altă realitate, dar îi lipsește ceva, nu izbutește să fie la fel cu aceea, e îi rămîne inferior”, într-o asemenea situație putem cădea de acord că spusele lui implică în mod necesar o cunoaștere prealabilă de către el a realității cu care spune el că se aseamănă obiectul văzut, dar față de care obiectul acesta rămîne inferior?

SIMMIAS în mod necesar.

SOCRATE Și nu ne-am găsit noi în aceeași situație în legătură cu obiectele egale și cu egalitatea în sine?

SIMMIAS întocmai.

SOCRATE Rezultă că noi trebuie neapărat să fi cunoscut egalitatea înainte de momentul în care, vă- 75 a zînd pentru prima oară niște obiecte egale, ne-am format ideea că toate acestea doar năzuiesc să se identifice cu egalitatea, dar niciodată nu izbutesc pe deplin.

SIMMIAS Așa rezultă.

SOCRATE Atunci putem cădea de acord și asupra faptului că ideea aceasta nu ne-am format-o și nici nu ne-o putem forma altfel decît prin văz, prin pipăit ori prin vreun alt simț, căci ceea ce spun li se aplică deopotrivă tuturor.

178

PLATON
PHAIDON

179

SIMMIAS într-adevăr, măcar prin raport la țelul argumentării noastre, tuturor deopotrivă.

SOCRATE Oare din asta nu rezultă însă că ideea despre năzuința mereu insuficient realizată a obiectului acestor senzații de a se identifica cu egalitatea ne-o formăm bizuindu-ne pe senzațiile însele?

SIMMIAS Ba chiar așa rezultă.

SOCRATE Atunci cunoașterea egalității în sine trebuie s-o fi dobîndit noi cumva încă înainte de a începe să vedem, să auzim și să percepem prin celelalte simțuri. Altfel nu am putea să raportăm la ea egalitățile percepute prin simțuri, spunîndu-ne că toate aspiră să se identifice cu ea și că toate îi rămîn inferioare.

SIMMIAS Din cele spuse mai înainte, nu are cum să fie altfel, Socrate.

SOCRATE Dar nu începem noi să vedem, să auzim, să simțim cu celelalte simțuri imediat ce ne naștem?

SIMMIAS Ba chiar imediat.

SOCRATE Și nu spunem noi că, în chip necesar, cunoașterea egalității trebuie s-o fi dobîndit înainte de a începe să simțim cu simțurile?

SIMMIAS Ba da.

SOCRATE Atunci mi se pare că sîntem obligați să admitem că eram în posesia ei înainte de a ne naște.

SIMMIAS Așa mi se pare și mie.

SOCRATE Or, dacă am dobîndit această cunoaștere înainte de a ne naște și ne-am născut cu ea, înseamnă, nu-i așa, că și înainte de nașterea noastră, și imediat după ea noi am știut ce sînt nu doar egalitatea, mai-marele, mai-micul, ci și toate cîte sînt de acest fel. Căci ce vorbim noi acum nu se referă deloc mai mult la egalitatea decît la frumusețea în sine, la dreptatea și sfințenia în sine, la tot ce, așa cum spuneam, poate purta, atît cînd punem întrebări, cît și cînd dăm răspunsuri, pecete de „realitate în sine”. Astfel că ce am spus despre egalitate sîntem obligați să spunem despre toate: că le cunoaștem dinainte de-a ne naște.

SIMMIAS Așa e.

SOCRATE Atunci, de vreme ce am dobîndit cunoașterea lor înainte de a ne naște, înseamnă

că, dacă nu o uităm la fiecare dintre nașterile noastre, ne naștem mereu știindu-le și știindu-le trăim toată viața. Dar asta înseamnă a ști: o dată ce ai dobândit cunoașterea unui lucru, s-o păstrezi și să n-o pierzi. Și oare nu numim uitare tocmai asta, Simmias: pierderea a ceea ce știam?

SIMMIAS Este tocmai cum zici tu, Socrate.

SOCRATE Pe de altă parte, zic eu, dacă pierdem la e naștere știința dobândită înainte de ea și apoi, exerci-tîndu-ne simțurile asupra obiectelor corespunzătoare, redobîndim cunoștințele care au fost cîndva ale noastre, oare ceea ce numim „a învăța” nu reprezintă de fapt redobîndirea propriei noastre științe? Și oare nu am putea da pe drept cuvînt acestei redobîndiri numele de reamintire?

SIMMIAS De bună seamă.

SOCRATE într-adevăr, am considerat ca posibil ca un om care percepe un obiect prin vîz, prin auz sau 76 a prin vreun alt simț să conceapă mental, pornind de la el, o altă realitate, pe care o uitase, o realitate cu care obiectul sensibil, fie că îi semăna, fie că nu, se află corelat. Astfel că, așa cum spuneam, din două una: ori ne-am născut cu toții știind acele lucruri și continuăm să le știm de-a lungul întregii noastre vieți, ori aceia despre care spunem că învățăm nu fac altceva, în cursul vieții, decît să-și reamintească, iar „a învăța” înseamnă „a-ți reaminti”.

SIMMIAS Așa trebuie să stea lucrurile, negreșit.

SOCRATE Ei, ce soluție alegi, Simmias? Ne naștem știutori sau ne reamintim în cursul vieții lucruri a căror cunoaștere o dobîndisem înainte de a ne naște?

SIMMIAS Pentru moment, Socrate, nu mă văd în b stare să aleg.

180

PLATON

SOCRATE Așa? Atunci iată un lucru asupra căruia te poți hotărî, asupra căruia ești în măsură să îmi spui părerea ta: un om care știe niște lucruri poate să dea seamă de ele sau nu?

SIMMIAS Hotărît că da.

SOCRATE Și socotești că toată lumea e în stare să dea socoteală de realitățile despre care am vorbit noi pînă adineauri?

SIMMIAS Tare aș vrea să cred, dar și mai tare mă tem că mîine la această oră nu va mai fi nimeni pe pămînt în stare cu adevărat s-o facă.

SOCRATE Prin urmare, Simmias, tu crezi că nu c toată lumea are știința lucrurilor acestora.

SIMMIAS Nu, nu toată lumea, departe de asta.

SOCRATE Dar toată lumea e capabilă să-și amintească ceea ce-a știut odată?

SIMMIAS Negreșit.

SOCRATE Și cînd au dobîndit această cunoștință sufletele noastre? Doar nu după ce ne-am născut ca oameni.

SIMMIAS Desigur nu.

SOCRATE Atuncea, înainte?

SIMMIAS Da.

SOCRATE Prin urmare, Simmias, sufletele noastre existau și înainte de a se afla în acest chip uman, existau despărțite de trup și înzestrate cu puterea de-a gândi.

SIMMIAS Dar nu putem noi oare dobîndi știința despre care este vorba în ceasul nașterii noastre, So-crate? Este un interval de timp rămas posibil, d SOCRATE Nimic de zis, iubite prieten, numai că, spune-mi, cînd o pierdem, în ce alt moment? Căci de născut cu ea abia am convenit că nu ne naștem. O pierdem oare chiar în clipa dobîndirii ei? O pierdem altă dată, poți să spui tu cînd?

SIMMIAS Nu, nu, Socrate, îmi dau abia acum seama că am spus un lucru fără sens.

PHAIDON

181

SOCRATE Iată atunci, Simmias, în ce punct a ajuns dezbaterea noastră: dacă realitățile de

care noi vorbim mereu: frumusețea, binele și toate celelalte de același ordin există cu adevărat; dacă, descoperind că e aceste realități, deși anterioare nouă, ne aparțineau, noi raportăm la ele toate datele simțurilor noastre; și dacă, în sfârșit, este adevărat că datele simțurilor noi le comparăm cu realitățile acelea, atunci rezultă în chip necesar că sufletele noastre există dinaintea nașterii noastre exact în măsura în care aceste realități există, iar dacă ele nu există, zadarnic am mai invocat argumentul acesta. Într-adevăr, nu ți se pare că lucrurile stau așa, că este în egală măsură necesară și existența acestor realități, și existența dinaintea nașterii a sufletelor noastre, că dacă nu există unele nici celelalte nu există astfel?

SIMMIAS Da, Socrate, nu încapă nici o îndoială că necesitatea e aceeași. Iar a condiționa existența su- fletelor noastre înainte de naștere de existența realităților de care vorbești este o fericită reducere a argumentului, căci mi se pare că nimic nu e mai evident decât că toate lucrurile de acest fel, frumusețea, binele și toate celelalte despre care vorbeai tu adineauri au o existență cât se poate de reală. Astfel că, întru cât mă privește, demonstrația este suficientă.

SOCRATE Dar Cebes, ce zice el oare? Căci și pe el se cade să-l convingem.

SIMMIAS Cred că demonstrația a fost suficientă și pentru el, deși nu este om pe lume care să se lase mai anevoie convins. Totuși cred că, în ce privește existența dinaintea de naștere a sufletului nostru, convingerea b lui este deplină. În schimb, că el ar continua să existe și după ce murim, Socrate, asta nu îmi pare încă demonstrat. Rămîne încă neînlăturată teama omului de rînd, aceea căreia mai adineauri însuși Cebes i-a dat glas, și anume că o dată cu moartea unui om sufletul i se risipește și că astfel își găsește capăt existența

182

PLATON

lui. Într-adevăr, ce ne împiedică să admitem că sufletul se naște și se constituie undeva în altă parte și că există înainte de a veni într-un corp omenesc, dar că apoi, cînd se desparte de acesta, piere și el, găsindu-și sfîrșitul?

CEBES Ai dreptate, Simmias. Se pare, într-adevăr, că din întreaga demonstrație necesară avem doar jumătate: s-a dovedit numai că sufletul nostru există înainte de nașterea noastră. Mai rămîne de dovedit că sufletul există deopotrivă și după ce murim. Abia atunci demonstrația are să fie completă.

SOCRATE Dar o aveți completă încă de acum, Simmias și Cebes, numai să vreți să îmbinați prezentul argument cu cel anterior, asupra căruia noi am căzut de acord, și anume că tot ce e viu se naște din ce este mort. Într-adevăr, dacă sufletul există înainte de naștere și dacă intrarea lui în viață, nașterea lui, nu poate avea, în chip necesar, altă origine decât moartea și starea de moarte, nu tot în chip necesar trebuie el să existe și după moarte de vreme ce urmează să se nască din nou? Iată demonstrația, cum ziceam, gata făcută. Totuși îmi închipui că tu și cu Simmias ați fi bucuroși să mai aprofundam puțin și demonstrația aceasta. Căci îmi pareți cuprinși, copilărește, de teama că, pur și simplu, cînd iese sufletul din trup, îl ia și-l suflă vîntul, risipindu-l fără urmă, îndeosebi cînd se întîmplă ca cineva să moară nu pe vreme liniștită, ci în bătaia unui mare vînt.

CEBES (*zymbind*) Atunci, Socrate, încearcă să ne liniștești cu argumente așa cum ne vezi că sîntem pradă fricii. Sau mai degrabă nu pe noi, căci spaima nu-i a noastră, ci parcă a copilului rămas cumva în noi: pe el te străduiește să-l convingi să nu se teamă de acest baubau, de moarte.

SOCRATE Numai că va trebui să-l descîntați în fiecare zi, pînă la vremea cînd i-o trece de sperietură.

PHAIDON

183

CEBES Și de unde să-l luăm, Socrate, pe descîntătorul minunat ce vindecă de spaime, de unde, dacă 78 a tu ne părăsești?

SOCRATE O, Cebes, Grecia e mare, nu duce lipsă ea de oameni înzestrați, și-apoi mai sînt și-

atîtea neamuri negrecești, pe toate cată să le cercetați în cău-¹ tarea unui asemenea descîntător. Și nu cruțați nici ostenele, nici banii: pe ce să-i cheltuiți mai cu folos? Și trebuie ca această cercetare să o faceți și asupra voastră, unii asupra celorlalți: la urma urmei unde ați putea găsi mai lesne pe cei în stare de aceasta decît tot printre voi?

CEBES Prea bine, vom avea grijă de asta. Însă, acum, ai vrea tu oare să reluăm discuția de unde am lăsat-o?

SOCRATE Dar cum altfel, nici nu încapă vorbă! b

CEBES Minunat.

SOCRATE Întrebările pe care trebuie acum să ni le punem ar suna cam astfel: De ce natură este lucrul susceptibil să sufere acest proces al risipirii? Despre care fel de lucru e legitim să ne temem că i-ar fi supus și despre care nu? Și să vedem apoi de care din aceste două feluri ține sufletul și, după cum de unul sau de altul, să ne gîndim încrezători sau temători la soarta sufletului nostru. Nu-i așa?

CEBES Așa e, ai dreptate.

SOCRATE Atuncea spune-mi, oare nu un lucru c care-a fost compus și care este, prin natura lui, compus e susceptibil de a suferi acest proces: o descompunere care să corespundă felului în care-a fost compus? Și oare nu este scutit de descompunere, el și doar el, un lucru care nu este compus?

CEBES Ba chiar așa gîndesc că trebuie să fie.

SOCRATE Și oare nu e cel mai cu putință ca ne-compuse să fie acele lucruri care sînt mereu identice cu ele însele, mereu la fel și ca, invers, compuse să

184

PLATON
PHAIDON

185

se afle-a fi acele lucruri care sînt cînd într-un fel și cînd în altul și nu rămîn identice cu sine niciodată?

CEBES Cred că ai dreptate.

SOCRATE Acum să ne întoarcem la punctul unde ne dusesese argumentarea noastră dinainte. Realitatea d în sine, aceea de a cărei existență dăm noi seama cînd punem întrebări și cînd răspundem, cum este ea: mereu neschimbătoare, identică cu sine, sau mereu altfel? Egalitatea în sine, frumusețea în sine, realitatea în sine a fiecărui lucru, ceea ce există, suferă ele vreo dată vreo prefacere oarecare ori, avînd fiecare o unică formă în sine, sînt mereu neschimbătoare, identice cu sine, nesuferînd nici o schimbare, niciunde, nicicum și nicicînd?

CEBES Sînt, nu poate fi altfel, Socrate, mereu neschimbătoare și identice cu sine.

SOCRATE Și, pe de altă parte, care e condiția atîtor e și atîtor lucruri frumoase (oameni, cai, tunici, oricare altele de acest fel), care a atîtor lucruri egale, care în general a tuturor celor căroră li se poate atribui un nume identic cu al formei lor? Sînt ele, ca atare, constant identice cu sine ori, tocmai contrar formelor, ele nu sînt, ca să spunem așa, niciodată și în nici un chip identice, nici fiecare cu el însuși, nici în relațiile lui cu celelalte?

CEBES Așa cum zici, Socrate: nu rămîn niciodată la fel.

79 a SOCRATE Și iarăși, lucrurile pot să fie pipăite ori văzute ori simțite cu alt simț, în timp ce realitățile neschimbătoare, neavînd aspect vizibil, pot fi cuprinse numai prin exercitarea minții. Nu-i așa?

CEBES Ce spui tu este pe deplin adevărat.

SOCRATE Atunci ești de acord să postulăm existența a două categorii de realități: cele vizibile și cele nevăzute?

CEBES Da, sînt de acord.

SOCRATE Și că ceea ce este nevăzut rămîne mereu identic cu sine, iar vizibilul niciodată?

CEBES Și cu asta sînt de acord.

SOCRATE Mai departe: noi, ca întreg, sîntem alcătuiți pe de o parte din trup, pe de alta din

suflet?

CEBES întocmai.

SOCRATE Cu care din cele două feluri de realități am putea spune noi că are trupul cea mai mare asemănare și afinitate?

CEBES Cu cele vizibile, cum își dă bine seama orișicine.

SOCRATE Dar sufletul? E o realitate vizibilă sau una nevăzută?

CEBES Oricum, nu pentru ochii omenești.

SOCRATE Bine, dar noi vorbeam de ceea ce este sau nu vizibil pentru natura omenească. Ai cumva în vedere vreo alta?

CEBES Nu, numai pe aceea omenească.

SOCRATE Atuncea, după noi, ce fel de realitate este sufletul, vizibilă sau invizibilă? ;

CEBES Vizibilă nu este.

SOCRATE Atuncea invizibilă?

CEBES Da.

SOCRATE Prin urmare, nu-i așa, sufletul seamănă mai mult cu cele nevăzute, iar trupul cu cele vizibile?

CEBES Nu e chip să fie altfel, Socrate.

SOCRATE Dar ceva mai demult ce spuneam noi? Nu spuneam oare că sufletul, atunci când recurge la trup pentru a cerceta ceva, prin văz, auz sau oricare alt simț (căci a cerceta ceva cu ajutorul trupului revine la a-l cerceta prin simțuri), că sufletul este atunci tîrît de trup către ceea ce nu rămîne identic cu sine niciodată și că, venind astfel în contact cu lucruri nestatornice și tulburi, este el însuși nestatornic, tulbure și amețit ca de beție?

CEBES Ba chiar așa spuneam.

186

PLATON

d SOCRATE în schimb, cînd cercetează lucrurile nemijlocit prin sine însuși, sufletul ia calea către lumea unde tot ce este este pur, etern, nemuritor, fără schimbare. Și, fiind tot astfel și natura sa, se duce în această lume ori de cîte ori rămîne în sine însuși, ori de cîte ori îi este cu putință, și atunci rătăcirea lui ia sfîrșit și el rămîne acolo, neschimbat și identic cu sine, căci neschimbătoare și identice cu sine sînt și cele cu care vine în contact. Gîndire se numește experiența aceasta a sufletului. Oare nu-i așa?

CEBES Ba e așa, este adevărat. Și e frumos tot ce ai spus.

e SOCRATE Ei bine, potrivit argumentului dinainte și celui de acum, cu care dintre cele două feluri de realități crezi tu că are sufletul mai mare asemănare și afinitate?

CEBES Eu cred că, dacă merge pe această cale, nu este om care să nu consimtă, oricît ar fi de greu de cap, că, fără cea mai mică îndoială, asemănarea sufletului este nu cu ceea ce se schimbă, ci cu ceea ce rămîne veșnic neschimbat.

SOCRATE Dar trupul?

CEBES Cu ceea ce se schimbă.

SOCRATE Acum privește lucrurile și dintr-un alt 80 a unghi. Atîta vreme cît stau împreună, sufletul cu trupul, natura îi prescrie acestuia din urmă să slujească și să se supună, iar celuilalt să poruncească și să stăpînească. În lumina asta tu ce crezi, care din ele e asemănător cu divinul, care cu ce e muritor? Nu ți se pare că stă în natura divinului să poruncească și să cîrmuiască și în a pieritorului să fie rob supus?

CEBES Ba da.

SOCRATE Iar sufletul, cu care dintre acestea două seamănă el oare?

CEBES Socrate, este limpede că sufletul cu ce este divin, iar trupul cu ce este pieritor.

PHAIDON

187

SOCRATE Atunci gîndește-te, iubite Cebes, dacă din tot ce am spus pînă acum putem să tragem următoarea încheiere: că sufletul seamănă cît se poate de mult cu ceea ce este divin,

nemuritor, inteligibil, cu o unică formă, indisolubil și mereu neschimbător în identitate cu sine și că, dimpotrivă, trupul seamănă cât se poate de mult cu ceea ce este omenesc, muritor, cu forme multiple, neaccesibil gândirii, supus disoluției și niciodată identic cu sine. Putem noi oare, Cebes, opune acestei încheieri un fel de a vedea care să o dezmință?

CEBES Nu putem.

SOCRATE Și atunci, nu urmează că trupul este menit unei grabnice disoluții, iar sufletului îi revine să fie ori absolut indisolubil, ori aproape așa?

CEBES Nu poate să urmeze altfel.

SOCRATE Tu te gîndești deci așa: după ce moare un om, partea vizibilă din el, trupul său întins, cu c numele de cadavru, este, în lumea vizibilă, destinat disoluției, dezagregării și irosirii; dar el nu are neîntîrziat această soartă, ci dimpotrivă, rezistă încă destul de multă vreme. Rezistă foarte mult chiar dacă moartea are loc cînd trupul se află în harul și înflorirea tinereții lui, ca să nu mai vorbesc de unul descărnat și uscat ca o mumie egipteană, care dăinuie aproape nealterat un timp peste măsură de lung; de altfel, chiar în cazul unui trup care putrezește, unele d părți, oasele, tendoanele și tot ce e de aceeași natură sînt totuși, am putea să zicem, fără moarte. Nu?

CEBES Ba da.

SOCRATE Și sufletul atunci? Acest ceva nevăzut care se duce într-o altă lume, într-un loc pe seama lui, nobil, pur, nevăzut, într-adevăr pe tărîmul Nevăzutului, în preajma zeului celui bun și înțelept, acolo unde, dacă zeul vrea, va trebui curînd să meargă și sufletul meu? Sufletul despre care noi am convenit că e așa, că asta e natura lui, tocmai el, în-

188

PLATON

dată ce s-a desfăcut de trup, să fie, cum mulți cred, acela care se împrăștie și piere? Departe, foarte de-e parte de aceasta, Cebes și Simmias, dragii mei, căci lucrurile stau mai curînd așa cum vă voi spune eu acum.

Să ne închipuim un suflet care se desparte de trupul său în stare de puritate, ca unul care de-a lungul vieții nu s-a însoțit cu el de bunăvoia sa, ci dimpotrivă, fugind de el, s-a adunat el însuși în el însuși, făcîndu-și din aceasta un exercițiu neînterupt, făcînd adică, în sensul cel mai drept, filozofie, adică, de fapt, deprinzîndu-se stăruitor să se despartă cu ușurință de viață, căci oare nu aceasta e filozofia, o stăruitoare și a pregătire pentru moarte?

CEBES Ea este întru totul asta.

SOCRATE Iar dacă starea lui, murînd, este aceasta, atuncea el se duce către ceea ce îi seamănă, spre nevăzut, spre ceea ce este divin și e nemuritor și înțelept, spre locul unde, scăpat de rătăcire, de nesăbuite și de spaime, de sălbatice iubiri, de toate relele vieții omenești, îl așteaptă, la capătul drumului său, fericirea. Spre locul unde, după cum se spune, asemeni celor care au primit inițierea, sufletul își va petrece pentru totdeauna timpul printre zei. Putem oare vorbi așa, iubite Cebes, ori mai bine altfel?

CEBES Așa, o, chiar așa.

SOCRATE Putem însă considera și cazul celălalt, b al unui suflet care, desfăcîndu-se de trupul său, se află pîngărit, impur, ca unul care a trăit unit cu acel trup, l-a îngrijit și l-a iubit, lăsîndu-se atît de mult vrăjit de el încît să creadă că adevărat e numai ce e corporal, numai acele lucruri care pot fi pipăite, văzute, băute, mîncate, iubite trupește; cît despre cele ce, nedesluite, nevăzute pentru ochii noștri, pot să fie înțelese și cuprinse de filozofie, sufletul acesta s-a deprins să le urască și să fugă tremurînd de spaima lor. Și dacă e așa, crezi oare că, la despărțirea lui de

PHAIDON

189

trup, un suflet ca acesta este el, în însăși sinea lui, curat de orișice amestec?

CEBES Nu, cu nici un chip.

SOCRATE Cred că, dimpotrivă, este împănăt cu un c element corporal pătruns și concrescut

în el datorită exercițiului îndelungat al conviețuirii și al intimității cu trupul. Nu?

CEBES Hotărît că da.

SOCRATE Iar această corporalitate, iubite prieten, trebuie să o gîndim ca ceva greu, compact, ca de pămînt, vizibil, astfel că sufletul încărcat cu corporalitate, înspăimîntat de invizibilul mealeag zis tocmai al lui Hades, Nevăzutul, este atras din nou către tărîmul d celor ce se văd, unde tot dă târcoale printre monumente funerare, printre locuri de îngropăciune, în preajma cărora chiar ar fi fost văzute arătări de umbră ale sufletelor moarte — tocmai chipul în care se pot înfățișa asemenea suflete care, eliberate de trupul lor nu în stare de puritate, ci de participare la vizibil, sînt, prin urmare, ele însele vizibile.

CEBES Nu e deloc exclus, Socrate.

SOCRATE Nu, chiar deloc, Cebes. Și este tot atît de sigur că nu sufletele oamenilor buni, ci ale celor răi sînt silite să rătăcească prin asemenea locuri, ca o pedeapsă pentru felul în care au trăit și care n-a fost bun. Și rătăcesc așa pînă cînd, din dorința acelei cor- e poralități care îi însoțește, se găsesc din nou prinse în cătușele vreunui trup. în chip firesc un trup care să corespundă chiar acelui fel de a fi pe care l-au practicat în vremea vieții.

CEBES Cam la ce feluri de a fi te referi tu, Socrate?

SOCRATE Mă gîndesc de pildă că aceia care, în loc să se ferească de ele cît mai mult, s-au deprins cu lăcomia, cu desfrăul, cu beția, aceia fără doar și poate se întrupează ori în măgari, ori în niște alte asemenea făpturi. Nu crezi așa?

CEBES Este convingător ce spui, foarte convingător. 82 a

190

PLATON

SOCRATE Cît despre cei cărora le-a plăcut mai mult decît orice să facă nedreptăți, să asuprească, să despoaie, acestora li se cuvine trupul lupilor, al șoimilor, al uliilor. Ori poate crezi că trebuie să dăm acestor suflete o altă destinație?

CEBES Nu, nu, aceasta e cea mai bună.

SOCRATE Atunci e limpede că și în toate celelalte cazuri destinația sufletelor va corespunde, prin asemănare, fiecărui fel de viață în parte, nu-i așa?

CEBES E limpede, cum nu.

SOCRATE Urmează că, dintre toți aceștia, cei mai fericiți, cei care merg în locul cel mai bun, sînt cei care b au practicat această virtute socială sau civică numită cumpătare și dreptate, virtute izvorîtă din deprînderi și din practici lipsite de filozofie și de cuget.

CEBES Pentru ce anume sînt aceștia cei mai fericiți?

SOCRATE Pentru că, dată fiind natura lor, le revine în chip firesc să ajungă iarăși printre ființe grupate într-o comunitate bine rînduită, ca de pildă albinele, viespile sau furnicile, sau chiar să se întoarcă în lumea semenilor lor, apărînd printre ei ca oameni de treabă.

CEBES Tot ce se poate.

SOCRATE Cît privește lumea zeilor, la ea nu-i este îngăduit să ajungă celui ce n-a cultivat filozofia și n-a c plecat dintre cei vii în stare de deplină puritate: doar iubitorul de cunoaștere se duce printre zei. Astfel că tocmai de aceea, prieteni, Cebes și Simmias, cei care sînt filozofi în adevăratul înțeles al cuvîntului se abțin de la orice dorință a trupului, rezistînd cu dîr-zenie și nelăsîndu-i-se pradă. Ei nu se sperie, ca mulțimea iubitorilor de averi, să-și piardă bunul lor și să cunoască sărăcia; și nu se tem, ca iubitorii de putere și onoruri, de lipsa de cinstire și de nume bun legate de viața lor neînlesnită. Și-atunci se țin departe de dorințele acestea.

CEBES Nici nu li s-ar cuveni să facă altfel.

PHAIDON

191

SOCRATE Nu, chiar deloc. Și tocmai de aceea, Ce- d bes, cei cărora le pasă de sufletul lor și nu trăiesc doar ca să-și plăsmuiască trupul, aceia spun acestor lucruri toate rămas-bun. Iar

calea lor nu duce, ca a celorlalți, spre nu se știe unde. Avînd în gînd că nu trebuie să facă nimic neconform cu filozofia și cu acea eliberare și puritate pe care filozofia o dă, se îndreaptă, urmînd-o, către țelul înspre care îi călăuzește ea.

CEBES în ce anume fel, Socrate?

SOCRATE O să-ți spun. Vezi tu, iubitorii de cunoaștere tere știu că, atunci cînd filozofia a pus stăpînire pe sufletul lor, acesta era închis și ferecat în trupul său și că, în loc să cerceteze realitățile nemijlocit și cu propriile sale puteri, era silit să le privească dinlăun-trul temniței acesteia și să se tăvălească în deplină neștiință; dar ei mai știu și că tot meșteșugul acestei închisori constă în existența dorințelor, datorită cărora parcă cel mai sîrguincios temnicer al său este însuși cel întemnițat. Da, cum îți spun, știu bine iubitorii 83 a de cunoaștere în ce stare se afla sufletul lor cînd s-a înstăpînit pe el filozofia și că după aceea, ea, filozofia, îl încurajează cu blîndețe și începe să-l elibereze, ară-tîndu-i cît de iluzorii cunoștințe ne dau atît privirea sau auzul, cît și orice simț; astfel ea încearcă să-l convingă să se ferească de a se mai folosi de ele mai mult decît strictul necesar, îmbiindu-l, dimpotrivă, să se adune și să se stringă în el însuși, să nu se încreadă în nimica alta decît în sine însuși, oricare ar fi, însuși în sine, obiectul asupra căruia el, sufletul însuși în sine, își b exercită gîndirea, și să fie convins, în schimb, că în examinarea cu mijloace străine de sine a unor obiecte mereu, după împrejurări, înstrăinate de ele însele nu se află nici un adevăr, căci asemenea obiecte sînt sensibile și vizibile și ceea ce sufletul vede prin el însuși este inteligibil și invizibil. Prin urmare, înțelegînd că nu trebuie să se împotrivească acestei eliberări, sufletul celui cu adevărat filozof se ține cît mai departe

192

PLATON

cu puțință de plăceri și dorințe, de suferințe și de spaime. Căci el chibzuiește că, atunci cînd te bucuri cu putere sau suferi sau te temi sau dorești cu pu-c tere, răul la care ești supus nu este de fapt de ordinul celor la care te poți gîndi, să te îmbolnăvești, să-ți cheltuiești toată averea pe plăceri, ci este răul cel mai mare, răul suprem, acela care scapă socotelii gîndului tău.

CEBES Care anume, Socrate, care e răul acela?

SOCRATE Răul constă în faptul că nici un suflet omenesc nu poate resimți o plăcere sau o durere intensă, indiferent pentru ce, fără ca în același timp să-și închipuie că obiectul principal pentru care resimte plăcere sau durere este absolut limpede și real, el nefiind așa. Asta e adevărat îndeosebi despre lucrurile vizibile. Ești de acord?

CEBES Desigur.

SOCRATE Ei bine, oare nu tocmai în asemenea situații are loc cea mai puternică încătușare a sufletului d de trup?

CEBES Cum adică?

SOCRATE Așa: fiecare plăcere și fiecare durere este ca un cui bătut în suflet, țintuindu-l de trup, asimi-lîndu-l corporalului, făcîndu-l să creadă că ce afirmă trupul, aceea e adevărat. Într-adevăr, faptul că sufletul împărtășește părerile și bucuriile trupului determină în el, în chip necesar, aceleași înclinări și același fel de creștere, de asemenea natură încît el nu ajunge niciodată la Hades în stare de puritate, ci mereu plin de corporalitatea din care a ieșit. Ceea ce degrabă îl face să recadă într-un alt trup, ca o sămînță care încolțește într-un alt pămînt. Astfel că nu îi este dat vreo-e dată să sălășluiască alături de ceea ce este divin și pur și veșnic păstrător al formei sale.

CEBES Ceea ce spui, Socrate, e pe deplin adevărat.

SOCRATE Iată deci motivele pentru care adevărații iubitori de cunoaștere sînt chibzuiți și curajoși. Mul-

PHALDON

193

țimea nu pare de aceeași părere. Tu ce crezi? Ori poate crezi că da?

CEBES Cred că mulțimea nu are dreptate.

SOCRATE Nu, într-adevăr. Sufletul unui filozof va 84 a chibzui așa cum am spus și nu va cădea în greșeala să creadă că, sarcina filozofiei fiind să-l elibereze, a lui ar fi ca, în timp ce e astfel eliberat, să se dea pradă, el pe sine, la plăceri și la dureri, întorcându-se astfel în carcera lui și săvârșind lucrarea fără capăt a unei Penelope care țese iar ceea ce ea singură a destrămat. Nu, ci mai degrabă, potolind furtuna patimilor, sufletul urmează calea rațiunii, nepărăsind-o niciodată și făcîndu-și din ceea ce este adevărat și divin și nesupus părerii priveliște și hrană, convins că, atît cît are de trăit, b așa se cade să trăiască și că, după ce va fi murit, va ajunge lîngă o realitate cu care este înrudit și asemănător, scăpînd de neajunsurile omenești. Și, de vreme ce aceasta a fost creșterea și îndeletnicirea lui, nici nu trebuie să ne treacă prin gînd, Simmias și Cebes, că sufletul ar avea a se teme, la despărțirea lui de trup, că se va spulbera, risipit de suflarea unor vânturi, că se va înălța și se va pierde în văzduh și în deplina neființă.

După aceste cuvinte ale lui Socrate s-a așternut o lungă tăcere. Se citea pe chipul lui că, asemenea celor c mai mulți dintre noi, rămăsese adîncit în cele ce spusese. Doar Cebes și Simmias mai stăteau, cu glas scăzut, de vorbă, pînă ce Socrate, văzîndu-i, i-a-ntrebat:

SOCRATE Spuneți, vi se pare că în cele spuse adineauri se află ceva șubred? Ce-i drept, puncte îndoielnice sau contestabile au mai rămas destule pentru cineva care ar proceda la o revizuire mai amănunțită. Despre asta vorbeați? Dacă nu, m-am amestecat degeaba. Dacă însă da, dacă aveți nedumeriri cu privire la cele discutate, atunci să nu aveți nici o șovăială nici să luați

194

PLATON

voi cuvîntul și să expuneți vederile pe care le socotiți a voi mai bune, nici să mă asociați dezbaterii voastre, de credeți că lucrurile se vor limpezi mai ușor cu ajutorul meu.

SIMMIAS Să-ți spun drept, Socrate, tocmai asta era: e o bucată de vreme de cînd, nedumeriți fiind, ne îm-biem și ne-mboldim unul pe altul să te întrebăm, împărțiți între dorința de a-ți auzi răspunsul și teama de a te necăji în împrejurarea grea în care te afli acum.

SOCRATE (*rîzînd ușoi*) O, Simmias, de minune treabă! Pare-mi-se că, de vreme ce nici măcar pe voi nu e sînt în stare, nu-mi va fi deloc ușor să îi conving pe oameni îndeobște că situația în care mă aflu acum nu este defel o năpastă. Văd bine că vă temeți că aș fi cumva, în acest ceas, posomorit cum nu am fost pî-nă acuma în viață. Tare mi-e că voi mă socotiți, în ce privește arta prevestirii, mai prejos de lebede. Căci ele, 85 a cînd simt că au să moară, cîntă mai des și mai puternic decît au cîntat vreodată, bucuroase că se vor duce lîngă zeul ale cărui slujitoare sînt. Numai că oamenii, care se tem de propria lor moarte, aruncă și asupra lebedelor urîta bănuială că acest ultim cînt al lor este unul de jale, inspirat de durerea că mor. Fără să se gîndească la faptul că nu este pasăre care să cînte cînd suferă de foame sau de frig sau de alt-ceva, nici măcar privighetoarea, rîndunica ori *pupăza*., despre care se spune că atunci cînd cîntă se tînguie b de suferință. Eu însă cred că nici aceste păsări nu cîntă de durere și nici lebedele care, păsări ale lui Apo-lon, au darul prevestirii și, știind bine dinainte fericirile din lumea lui Hades, cîntă în ziua morții cu o bucurie mai mare decît orice bucurie din viață. Cît despre mine, eu mă cred închinat aceluiași zeu ca și lebedele și slujindu-l deopotrivă cu ele și, prin harul lui, nu mai nepriceput prevestitor decît aceste păsări și nu mai trist, la despărțirea de viață, decît ele. Or, lucrurile sînd așa, atîta vreme cît îngăduie, în numele

PHAIDON

195

atenienilor, Cei Unsprezece magistrați, sînteți datori să-mi spuneți și să întrebați tot ce doriți.

SIMMIAS Prea bine. Eu îți voi spune ce mă nedumerește, iar Cebes, de ce anume nu acceptă ceea ce ai spus. Eu sînt de părere, Socrate, și bănuiesc că și c tu la fel, că atunci cînd este vorba de astfel de lucruri certitudinea este, în această viață a noastră, ori cu neputință, ori foarte greu de dobîndit. Pe de altă parte, doar un om cu totul slab la fire n-ar critica în fel și chip asemenea vorbiri ori s-ar da bătut înainte de a se fi istovit cercetînd lucrurile pe toate

fețele. În asemenea chestiuni trebuie să realizezi una din două: ori să afli adevărul, fie singur, fie de la altul, ori, dacă asta e cu neputință, să-ți alegi, dintre toate doctrinele omenești, pe aceea care, bine socotind, se arată a fi cea mai bună și mai greu de contestat și să încerci să străbați cu ea, nu fără de primejdie, ca pe o plută, dîntinderea vieții. De vreme ce drumul acesta nu ne este dat să-l facem în mai multă siguranță, cu mai

| puține primejdii, cu un mijloc mai trainic, cum ar fi acela al unei învățături divine. Prin urmare nici eu, în momentul acesta, de vreme ce tu însuși mă îndemni

j și pentru ca mai tîrziu să nu am a-mi reproșa că astăzi nu ți-am arătat gîndul meu, n-o să mă sfîiesc să-ți pun

j unele întrebări. Într-adevăr, Socrate, de cînd stau să cîntăresc, și singur, și împreună cu Cebes, spusele tale, ele n-au reușit cu nici un chip să îmi apară sa-

| tisfăcătoare.

SOCRATE Nici vorbă, prietene, se poate foarte bine ca impresia ta să fie îndreptățită. Deci spune, rogu-te, e ce anume scăderi îi găsești demonstrației mele.

SIMMIAS Aceea că, din cîte mi se pare mie, exact aceeași demonstrație s-ar putea face privitor la relația dintre un acord armonios pe de o parte și lira cu coardele ei pe de alta. S-ar putea astfel spune că, într-o liră acordată, armonia este invizibilă, incorporeală, cu desăvîrșire frumoasă, divină, în timp ce lira însăși și 86 a

196

PLATON

coardele ei sînt corpuri și ca atare corporale, compuse, telurice, de aceeași obîrșie cu pieritorul. Ei bine, să presupunem că lira este sfărîmată, coardele ei tăiate sau smulse: cineva se poate înverșuna să susțină, în-temeindu-se pe argumentarea ta, că, în mod necesar, armonia subzistă, că ea nu pierde o dată cu lira. Căci nu e chip, ar putea acela să spună, ca lira, cu coardele ei rupte și pieritoare, să continue să existe, iar armonia, armonia care este de obîrșia și seminția divinului și a nemuritorului, să piară chiar înainte de ceea ce este pieritor. Nu, ar zice acela, este cu neputință ca armonia să nu dăinuie undeva, trebuie ca lemnul și corzile lirei să putrezească ele mai întîi, înainte ca armonia însăși să aibă de pățit ceva. De fapt, Socrate, cred că tu îți dai prea bine seama că, în privința sufletului, preferințele noastre merg către o concepție cam ca aceasta: trupul nostru își datorește coeziunea și tensiunea interioară unor contrarii, ca recele și caldul sau uscatul și umedul; iar sufletul este însuși amestecul și armonizarea acestora atunci cînd ele se află combinate între ele în potrivită proporție. Dacă așa stau lucrurile, dacă sufletul nostru este constituit din-tr-o asemenea armonizare, atunci e limpede: în mod necesar, de cîte ori bolile sau alte alterări provoacă în trupul nostru o tensiune sau o relaxare excesivă, sufletul, în ciuda naturii sale preadivine, pierde neîntîrziat ca orice altă armonizare, fie ea între sunete sau între elementele indiferent cărui lucru făcut de mîini omenești; în timp ce rămășițele trupesti ale fiecărui om dăinuie multă vreme, pînă cînd le nimicește pe deplin focul sau putreziciunea.

Așadar, caută să vezi ce vom opune acestei teze prin care se afirmă că, sufletul fiind o combinație de elemente corporale, el este primul care pierde cînd survine ceea ce poartă numele de moarte.

SOCRATE [*privind în felul lui pătrunzător și-apoi zîm-bind*] Ce spune Simmias este, zău, îndreptățit. Hai,

T

dacă e vreunul dintre voi mai puțin încurcat decît mine, de ce nu-i răspunde acela? Căci pare-mi-se că a zdruncinat destul de rău argumentarea mea. Zic totuși, ca să cîștigăm și un răgaz de chibzuire, să nu răspundem pînă cînd nu auzim și obiecția lui Cebes. e După aceea, dacă vom socoti că au cîntat în ton cu a-devărul, vom ceda, iar dacă nu, vom lua din nou apărarea demonstrației făcute. Așadar, Cebes, noi te ascultăm: spune la rîndul tău ce anume nu-ți venea la socoteală.

CEBES Iată, am să spun: pentru mine argumentarea nu a făcut nici un pas înainte, obiecția pe care i-am făcut-o mai înainte rămîne valabilă. Nu contest nici 87 a acum că sufletul nostru exista înainte de a intra în această formă corporală. Lucrul a fost demonstrat într-un fel care mi-a plăcut și care, dacă pot să-mi îngădui să spun asta, mi s-a părut pe deplin convingător. Dar că el, sufletul, ar continua și după moartea noastră să existe undeva nu mi se mai pare la fel de dovedit. Nu că nu aș crede că sufletul este o realitate mai rezistentă și mai durabilă decît trupul, nu, din acest punct de vedere nu sînt de acord cu obiecția lui Simmias, căci sînt convins că în toate aceste privințe sufletul este fără doar și poate cu mult superior. „Dar atunci, îmi închipui că mi-ar spune argumentarea, ce îndoieli mai ai? Doar vezi că, după ce omul a murit, chiar și partea cea mai nerezistentă din el subzistă. Și nu ți se pare ineluctabil ca partea mai durabilă să b dăinuie cît și cealaltă?” Pentru a răspunde (și te rog să vezi dacă răspunsul meu are un sens) mă văd silit, în chip firesc, să folosesc și eu, ca și Simmias, o imagine. A vorbi ca mai sus mi se pare că e cam același lucru cu a spune, la moartea unui bătrîn țesător: „Nu, moșneagul n-a pierit, el mai există undeva.” Iar dovada s-ar găsi în faptul că veșmîntul pe care îl purta, țesut de însăși mîna lui, nu a pierit, ci mai există. Iar pe cine nu ar vrea să-l creadă, susținătorul acestui

c argument l-ar întreba: „Ce este mai durabil prin natura sa, omul sau veșmîntul său, mereu folosit și purtat?” Iar cînd i s-ar răspunde că omul este cu mult mai durabil, susținătorul argumentului ar crede gata demonstrat că, de vreme ce nici partea mai puțin durabilă nu a pierit, cu atît mai mult omul nostru mai există încă.

Eu însă cred, Simmias, că lucrurile nu stau deloc așa, astfel că fii și tu atent la ceea ce-am să spun. Oricine își dă seama cît de năîngă e argumentarea de mai sus. Într-adevăr, moartea țesătorului acestuia, care și-a țesut și apoi a uzat o mulțime de asemenea d veșminte, este posterioară pieirii tuturor acelor veșminte în afară de cel din urmă. Acesta, vezi bine, îi supraviețuiește, dar nu e cîtuși de puțin un motiv de a afirma că omul este un lucru mai netrebnic și mai slab decît veșmîntul. Ei bine, aceeași imagine poate fi aplicată relației dintre suflet și trup, iar cine ar face-o în exact aceiași termeni ar face-o, cred, pe drept cu-vînt. Și anume spunînd că da, sufletul durează mai mult, iar trupul, mai netrainic, durează mai puțin. Dar asta, ar suna răspunsul, tocmai pentru că fiecare suflet folosește și *uzează* multe trupuri, îndeosebi cînd trăiește mulți ani (căci trebuie să admitem, gîndind astfel, că, dacă trupul unui om curge și se irosește în timp ce omul continuă să trăiască, sufletul său înlo-e cuiește mereu urzeala, pe măsură ce ea se tocește, cu o țesătură nouă). Și totuși, cînd sufletul moare, el poartă neapărat ultimul veșmînt țesut de el, iar acesta, unul, îi supraviețuiește. Iar după moartea sufletului, trupul își manifestă slăbiciunea lui inerentă, putrezind și risipindu-se degrabă. Astfel că, pe temeiul acestui fel de a argumenta, nu sîntem încă îndreptățiți să admitem cu încredere că, după ce murim, sufletul nostru continuă să mai existe undeva. 88 a Într-adevăr, să presupunem că cineva ți-ar face și mai multe concesii decît mine, acordîndu-ți nu numai

existența dinainte de naștere a sufletelor noastre, ci și că nimic nu ne-ar împiedica să admitem că ele rămîn în ființă și după moartea noastră și, continuînd să existe, continuă și să se nască,

și să moară iar și iar. Dar atunci cu un lucru totuși nu ar putea să fie de acord: cu acela că natura sufletului ar fi destul de puternică pentru ca, supus fiind la oboseala unui asemenea șir de nașteri, el să nu-și piardă ființa, sfîrșind prin a pieri definitiv în una dintre morțile sale. Adăugînd că moartea aceasta finală, această desfacere a trupului care nimicește definitiv sufletul, nimeni nu o cunoaște (căci nimănui dintre noi nu-i stă-n putință s-o perceapă). Astfel că totuși nimeni nu se află îndreptățit să înfrunte cu întemeiată încredere moartea dacă nu este în măsură să demonstreze că sufletul este pe veci indestructibil și nemuritor. Dacă asta nu se poate dovedi, atunci cel ce se află înaintea morții este cu totul îndreptățit să se teamă că, de data aceasta, sufletul său, despărțindu-se de trup, are să piară cu desăvîrșire.

PHAIDON *Asupra noastră a tuturor (așa cum ne-am mărturisit unii altora mai tirziu) spusele acestea ale lui Simmias și ale lui Cebes au produs o impresie dezagreabilă. Într-adevăr, argumentarea anterioară a lui Socrate ne convinsese pe deplin și iată-i că acum, așa ni se părea, ne tulbură din nou și ne zdruncină încrederea. Și nu numai în privința argumentelor deja expuse, ci și în aceea a ce urma să se spună. Eram noi oare cu totul lipsiți de discernămint? Ori poate problema noastră însăși nu comporta o soluție certă?*

ECHECRATES *în numele zeilor, Phaidon, vă înțeleg de minune. După ce te-am ascultat, uite cam ce vorbe îmi venea să-mi spun: „De ce argumentare să ne mai a lăsăm convinși acum cînd cea a lui Socrate, plină de atîta forță de convingere, a fost discreditată?” De fapt, această concepție după care sufletul este o armonie a*

200

PLATON

exercitat întotdeauna asupra mea și exercită și acum o uimitoare atracție. Expunerea acestei păreri mi-a amintit că o împărtășeam și eu și iată-mă din nou, ca la-nceput, avînd nevoie de o demonstrație care să mă convingă că sufletul unui om care moare nu moare o dată cu el. Așa că mare este rugămintea noastră să ne spui cum și-a continuat Socrate argumentul. A dat și el cum spui că ai dat voi, vreun semn că și-a pierdut e curajul? Sau, dimpotrivă, venind în sprijinul argumentării sale, și-a păstrat seninătatea? Și sprijinul acesta a fost îndeajuns de puternic sau nu? Spune-ne toate acestea cît îți stă în putință mai exact.

PHAIDON *Te rog să mă crezi, Echecrates, că nu o dată Socrate m-a umplut de admirație, dar niciodată mai 89 a mult decît atunci, în ceasurile acelea petrecute Ungă el. Nu pentru că a fost în măsură să răspundă, din partea unui om ca el lucrul nu avea nimic extraordinar. Nu, admirația mea a fost stîrnită mai presus de orice de blîndețea, de bunăvoința, de respectul cu care știa să primească obiecțiile tinerilor, apoi de pătrunderea cu care își dădea seama ce efect aveau asupra noastră argumentele invocate, în sfîrșit de felul în care a izbutit să ne găsească leacul eram ca niște înfrînți, iar el, chemîndu-ne, ne-a întors din fuga noastră, ca să reluăm, sub cîrmuirea lui și alături de el, examinarea argumentului.*

ECHECRATES *Și cum anume?*

PHAIDON *O să-ți spun. Mă aflam atunci la dreapta b lui, așezat pe un scăunel scund de Ungă patul său, astfel că, qflîndu-se mult mai sus decît mine, a început să mă mîngîie pe cap și să-mi înmănuncheze în mîna lui, pe ceafă, părul (îi plăcea din cînd în cînd să glumească pe socoteala părului meu).*

SOCRATE *Așadar, Phaidon, mîine, după cît se pare, va trebui să-ți tai pletele acestea frumoase.*

PHAIDON *Se pare că așa va fi, Socrate.* -jjp

PHAIDON

201

SOCRATE *Ba nu, dacă o să vrei să-mi dai ascultare.*

PHAIDON *Cum adică?*

SOCRATE *Chiar astăzi o să ni-l tăiem, și eu pe-al meu, și tu părul acesta, dacă nu vom izbuti să-i dăm argumentului nostru o nouă viață și are să ne moară în mîini. Eu, dacă aș fi în locul tău și n-aș putea să c mă înstăpînesc pe argument, m-aș lega prin jurămint, ca argienii, să nu mai port astfel de plete pînă nu voi fi biruit, dînd iarăși luptă, argumentele aduse de Simmias și de Cebes.*

PHAIDON *Numai că, după cum vine vorba, nici Heracles nu-i poate dovedi pe doi deodată.*

SOCRATE *Ei bine, iată-mă, voi fi Iolaos: cheamă-mă în ajutor cît mai e ziuă!*

PHAIDON *Bine, așa voi face, dar nu ca Heracles che-mîndu-l pe Iolaos, ci dimpotrivă.*

SOCRATE Nu va fi nici o deosebire. În schimb, e bine ca din capul locului să ne ferim de a cădea pradă unei anumite stări.

PHAIDON Care anume?

SOCRATE Aceea de a deveni „urîtori de raționamente”, „miso-logi”, așa cum unii devin „urîtori de oameni”, d „miz-antropi”. Căci nimănui nu i se poate întâmpla un rău mai mare decît să ajungă să urască argumentele. Iar misologia și mizantropia se nasc în același chip. Astfel, mizantropia pătrunde în noi din încredere excesivă și naivă acordată unui om, pe care ni-l închipuim absolut sincer, necorupt și leal, pentru a descoperi apoi curînd că este un om corupt și nevrednic de încrederea noastră. Și apoi iarăși invers. Dacă asemenea experiențe se înmulțesc și în special cînd e vorba de persoane pe care le-am socotit printre cele mai apropiate și mai legate de noi, sfîrșim, după atîtea „dezamăgiri”, prin a uri tot ce e om și a considera că absolut nimeni nu este necorupt. Ai observat vreodată lucrul acesta?

PHAIDON Da, de bună seamă.

202

PLATON

PHAIDON

203

SOCRATE Numai că nu este frumos să procedezi așa. Nu ți se pare limpede că cine face astfel se angajează în raporturi cu oamenii fără să știe nimic despre natura lor? Căci dacă ar face-o cu priceperea lucrurilor, și-ar da seama cum stau ele de fapt, și anume că oameni absolut buni și absolut răi se află extrem de puțini și că cei mai mulți sînt mijlocii. 90 a

PHAIDON Cum gîndești anume?

SOCRATE Prin analogie cu ceea ce e extrem de mic sau extrem de mare. Nu crezi că nimic nu e mai greu de găsit decît un exemplar extrem de mare sau extrem de mic, fie el de om sau de cîine sau de orice altceva? Precum și cînd e vorba de ceva rapid sau lent, urît sau frumos, alb sau negru? Ai constatat, nu-i așa, că, a-tunci cînd e vorba de asemenea calități, extremele sînt rare excepții, în timp ce există un mare belșug de cazuri intermediare?

PHAIDON Da, întocmai.

SOCRATE Și atunci nu crezi că, dacă s-ar organiza b un concurs de răutate, s-ar dovedi că, și aici, cîștigă-torii ar fi foarte puțini?

PHAIDON Așa se pare.

SOCRATE Și cu drept cuvînt. Numai că nu tocmai aici stă asemănarea dintre raționamente și oameni (tu m-ai atras în direcția asta și eu te-am urmat). Nu, ea poate fi descoperită mai degrabă în situațiile cînd cineva care nu se pricepe la raționamente se lasă convins de un raționament și îi conferă valoare de adevăr, apoi, puțin mai tîrziu, i se pare că este fals (ceea ce el este uneori, alteori nu), apoi adevărat din nou, apoi iar fals. Este ceea ce li se întâmplă cu precădere celor care s-au exercitat îndelung în a raționa pentru c și contra [aceleiași teze]. Știi ce pățesc, ajung pînă la urmă să-și închipuie că au dobîndit înțelepciunea supremă: aceea de a fi singurii care au înțeles că nici între realități, nici între raționamente nu se află urmă de lucru necorupt și ferm, ci dimpotrivă, întreaga

realitate nu face decît să fluctueze, ca apa din strîm-toarea Euripos, cînd într-un sens, cînd în celălalt, și nimic nu are nici durată, nici statornicie.

PHAIDON Așa pățesc, e foarte adevărat.

SOCRATE Dar atunci, Phaidon, nu ar fi vrednic de lacrimi lucru ca, existînd un raționament adevărat și ferm și susceptibil de a fi recunoscut ca atare, cineva să se prevaleze de existența unora care, rămînînd ne- d schimbate, par cînd adevărate și cînd false? Și, în loc să găsească vina suferinței sale în el însuși și în incompetența sa, să sfîrșească prin a o arunca asupra raționamentelor, urmînd apoi, toată viața, să le urască și să le hulească, văduvindu-se astfel de tot ceea ce, în cuprinsul realității, este adevărat și susceptibil de știință?

PHAIDON O, ba desigur, nu-ncape îndoială că ar fi un lucru demn de plîns.

SOCRATE Atunci să ne păzim de el cu precădere și să nu ne lăsăm pătrunși de gîndul că ar fi cumva e cu puțință ca nimic din ceea ce ține de raționamente să nu fie sănătos. Nu, mai degrabă să ne gîndim că noi sîntem aceia care nu sîntem încă sănătoși și că trebuie să ne

străduim, cu bărbăție, cu ardoare, să ne însănătoșim pe deplin. Tu, Phaidon, și toți ceilalți gândindu-vă la viitorul întregii voastre vieți, iar eu gândindu-mă la moarte. Eu care, exact în această privință, risc să nu mă port, în împrejurarea de față, ca 9i a unul care năzuiește către înțelepciune, ci cu acea pornire de a fi ei cei mai tari pe care o au oamenii cu totul lipsiți de lumină. Într-adevăr, când se află angajați într-o controversă, acelor puțin le pasă cum stau lucrurile cu adevărat și se îndrjesc doar în a-i face pe cei de față să accepte teza lor. În asta și stă singura deosebire dintre ei și mine, cel din clipa asta: eu nu voi năzui decît în subsidiar să vă conving de adevărul spuselor mele pe voi, ci să mă conving cît mai deplin pe mine însumi că așa stau lucrurile

204

PLATON

b și nu altfel. Uite, iubite prieten, cam ce socoteală îmi fac (și, ia seama, cu cît folos!): dacă ce spun se dovedește adevărat, e foarte bine să mă fi convins de asta. Iar dacă, dimpotrivă, morților le este dat numai nimicul, atunci măcar n-am să vă fiu, vouă celor de față, prea dezagreabil, umplînd cu tînguiuri această clipă dinaintea morții. De altfel, această nedumerire a mea nu va dura o veșnicie (ar fi de bună seamă rău să fie așa), ci va pieri foarte curînd. Iată dar, Simmias și Cebes, felul în care sînt pregătit să reluăm vorba noastră. Voi însă, dacă o să vreți să-mi urmați sfatul, defel să nu vă faceți griji pentru Socrate: păstrați-le c pe toate pentru adevăr. Așa că, de veți socoti că ce spun eu e adevărul, împărtășiți-l cu mine și voi. Iar dacă nu, îndreptați împotriva-mi toate argumentele voastre, pentru a vă feri să cădeți împreună cu mine în greșeala către care m-ar putea duce avîntul meu. Iar eu apoi să plec, lăsînd înfîpt în voi, ca o albină, acul meu. Și-acuma haidem. Dar întîi să recapitulăm ce spuneți voi doi, iar dacă eu dau semne că nu țin bine minte, să-mi reamintiți. Îndoiala lui Simmias este,

d dacă nu mîșnel, plină de teama că, deși mai divin și mai frumos decît trupul, totuși sufletul este acela care, fiind prin esența lui o armonie, pierе cel dinții. Cît despre Cebes, cred că el era de acord cu mine că sufletul durează mai mult timp decît trupul, numai că, după el, nimeni nu poate avea certitudinea că, după ce-a uzat trup după trup, mereu, sufletul însuși, părăsindu-l pe acesta din urmă, pierе acuma și el. Moartea tocmai aceasta fiind: deplina nimicire a sufletului; căci trupul și așa moare mereu, de fiecare dată. Sînt oare acestea, Simmias, Cebes, punctele pe care trebuie să le examinăm?

SIMMIAS și CEBES Da, acestea sînt.

e SOCRATE Bine, atunci spuneți-mi: respingeți toate argumentele precedente sau numai pe unele din ele? SIMMIAS și CEBES Numai pe unele.

PHAIDON

205

SOCRATE Ce aveți de spus despre teza prin care afirmam că a învăța înseamnă a-ți reaminti și că, așa stînd lucrurile, trebuie să admitem că, înainte de a intra în 92 a temnița trupului, sufletul nostru exista în altă parte?

CEBES Eu, din partea mea, așa cum m-am lăsat, în chipul acela minunat, convins atunci, așa rămîn și-acum la convingerea aceasta ca la nici una alta.

SIMMIAS Întocmai ca și mine, și foarte tare m-aș mira să-mi schimb cîndva părerea.

SOCRATE Și totuși, prieten al meu din Theba, vei fi silit să ți-o schimbi dacă stăruie în convingerea că armonia este o realitate compusă și că sufletul este o armonie rezultînd din conjuncția tensiunilor corporale. Căci, îmi place să cred, nu te-ai încumeta să b afirmi că existența armoniei ca întreg compus este anterioară existenței părților din care urma să fie compusă. Sau poate susții asta?

SIMMIAS Nicidecum, Socrate.

SOCRATE Totuși asta afirmi de fapt cînd susții că sufletul există înainte de sosirea sa într-o formă umană, într-un trup, și totodată că există ca un întreg compus din părți încă inexistente. Îți dai seama? Numai că nu este cîtuși de puțin vorba aici de o armonie ca aceea dată în

analogia ta: întîi există, încă nearmonizate, lira, strunele, sunetele brute, iar armonia prînde ființă cea din urmă și pierde cea dintîi. Și-a- c tuncea cum se va armoniza această teorie a ta cu cealaltă?

SIMMIAS Deloc.

SOCRATE Ei totuși, dacă e vreo teorie căreia nu-i sade bine discordanța, aceea este teoria despre armonie.

SIMMIAS Da, într-adevăr.

SOCRATE Ei bine, tu faci afirmații discordante. Așa că hotărăște-te ce anume alegi: teoria învățării ca reamintire sau aceea a sufletului ca armonie?

206

PLATON

SIMMIAS O, Socrate, cea dintîi îmi pare mult mai vrednică de-a fi aleasă. Cealaltă mi s-a impus fără demonstrație, avînd în favoarea ei doar acea înfățișare verosimilă și ispititoare care o face să fie pe placul d oamenilor celor mulți. Sînt însă perfect conștient de faptul că raționamentele care își scot dovezile din simple verosimilități sînt ca niște escroci: dacă nu te păzești bine de ei, te trag pe sfoară, nu numai în geometrie, ci în orice altceva. În schimb, argumentul învățării ca reamintire se află enunțat pe temeiul unei ipoteze demne de asentimentul nostru. Într-adevăr, formularea ei a fost cam aceasta: că existența sufletelor noastre înainte de întrupare este la fel de certă ca și existența realității ideale căreia îi aparține, acea realitate care poartă numele de „ființă”. Or, acest postulat eu mă simt pe deplin legitimat să-l accept, e Ceea ce, pare-mi-se, mă constrînge să nu accept, nici de la mine, nici de la altcineva, aserțiunea că sufletul ar fi o armonie.

SOCRATE Să mai vedem ceva, Simmias. După părerea ta, stă în natura unei armonii ori a oricărei alte realități compuse să fie altfel decît elementele din care e compusă? 93 a

SIMMIAS Nu, desigur nu.

SOCRATE Dar să facă sau să sufere altceva decît ce fac și suferă elementele sale constitutive?

SIMMIAS Nici asta.

SOCRATE Prin urmare, nu stă în natura unei armonii să conducă elementele din care e alcătuită, ci să le urmeze.

SIMMIAS Așa cred și eu.

SOCRATE Deci departe gîndul că o armonie ar fi contrară, în mișcările sau în sunetele sale sau în orice altceva, componentelor sale.

SIMMIAS Departe, ce-i drept.

SOCRATE Altceva acum: oare felul fiecărei armonii nu depinde, prin însăși natura sa, de felul armonizării care o constituie?

, s

PHAIDON

207

SIMMIAS Nu înțeleg.

SOCRATE Să te întreb altfel: nu ți se pare (în măsura în care un asemenea lucru poate fi conceput) că forța și amploarea unei armonii sînt în funcție de forța b și de amploarea armonizării care o constituie?

SIMMIAS Întocmai.

SOCRATE Cînd însă e vorba de suflete, lucrurile mai stau oare așa? Este cît de cît cu putință ca, în comparație cu un alt suflet, un suflet anume să fle cu mai multă sau mai puțină forță și amploare ceea ce este, adică suflet?

SIMMIAS Nu, cîtuși de puțin.

SOCRATE Atuncia, rogu-te, ia seama mai departe. Oare nu se spune, și pe bună dreptate, că un suflet înzestrat cu rațiune și cu virtute este bun, iar că un altul, neînzestrat cu ele, este rău?

SIMMIAS Pe drept cuvînt.

SOCRATE Dar atunci un partizan al teoriei că sufletul c este o armonie ce va zice că sînt, înlăuntrul sufletelor, bunătatea și răutatea? Că sînt un alt fel de armonie și dizarmonie? Că

sufletul bun a fost armonizat și că în el, fiind el armonie, există și o altă armonie, iar că sufletul celălalt, cel care n-a fost armonizat, este și el armonie, dar e lipsit de armonia armoniei?

SIMMIAS Nu stă în priceperea mea să te lămuresc prea bine, dar cam așa ar trebui să gândească cineva care împărtășește teoria aceasta.

SOCRATE Totuși am căzut de acord adineauri d asupra faptului că un suflet nu poate fi suflet într-o măsură mai mare sau mai mică decât altul. Dar asta revine la a conveni că nici o armonie nu poate fi ceea ce este, adică armonie, cu mai multă sau mai puțină forță și amploare decât alta. Nu așa stau lucrurile?

SIMMIAS Ba întocmai.

SOCRATE Și că această armonie, nefiind cu nimic mai mult sau mai puțin armonie decât alta, nici nu este mai mult sau mai puțin armonizată decât ea. Așa e?

208

PLATON

SIMMIAS Da, așa e.

SOCRATE Și, nefiind nici mai mult, nici mai puțin armonizată decât alta, cum poate fi participarea la armonie a uneia față de alta: mai mare sau mai mică sau egală?

SIMMIAS Egală.

SOCRATE Atunci rezultă, nu-i așa, că nici sufletul (despre care am convenit că, în comparație cu altul, nu poate nicidecum să fie într-o măsură mai mare sau e mai mică suflet) nu poate să comporte diferite grade de armonizare.

SIMMIAS Așa e.

SOCRATE Și, dacă așa stau lucrurile, s-ar părea că între suflete nu există diferite grade de participare nici la dizarmonie, nici la armonie, nu?

SIMMIAS Întocmai.

SOCRATE Și dacă, iarăși, lucrurile stau așa, putem oare admite că un suflet participă mai mult decât altul la răutate și la bunătate, concepute una ca dizarmonie, cealaltă ca armonie?

SIMMIAS Nicidecum.

SOCRATE Ba mai mult, iubite Simmias, dacă gândim 94 a riguros, sîntem siliți să admitem că nici un suflet, dacă este armonie, nu participă la răutate. Căci e vădit că niciodată o armonie, în măsura în care este pe deplin ceea ce este, adică armonie, n-ar putea să participe la dizarmonie.

SIMMIAS Nu, n-ar putea.

SOCRATE Întocmai așa cum nu participă la răutate sufletul cînd este suflet pe deplin.

SIMMIAS Da, așa reiese din ce-am admis pînă acum.

SOCRATE Și nu reiese oare și aceasta, că sufletele tuturor viețuitoarelor, dacă natura lor este cu adevărat aceea de a fi toate deopotrivă ceea ce sînt, adică suflete, sînt toate deopotrivă de bune?

SIMMIAS Și după mine chiar așa rezultă, b SOCRATE Dar ți se poate părea ție o asemenea concluzie adevărată? Putea oare să ne conducă raționa-

PHAIDON

209

mentul nostru la ea dacă premisa noastră, aceea că sufletul este o armonie, ar fi fost adevărată?

SIMMIAS Nu putea cu nici un chip.

SOCRATE Și acum altă întrebare. Din tot ce alcătuiește făptura umană, oare ce anume exercită supremația: sufletul, mai ales cînd este chibzuit, ori altceva?

SIMMIAS Sufletul, nu altceva.

SOCRATE Și cum face el acest lucru: conformîndu-se patimilor trupului ori rezistîndu-le?

Astfel, de pildă, e adevărat sau nu că atunci când îi este cuiva cald sau sete sufletul îl determină să se împotrivescă lor și să nu bea, când îi e foame să nu mănânce și așa mai departe cu tot ce e trupesc?

SIMMIAS Nimica mai adevărat.

SOCRATE Dar nu am convenit chiar noi adineauri că, dacă este armonie, sufletul nu poate fi o armonie ieșită pe dos decât felul în care sînt încordate sau slăbite sau izbite sau cine știe cum altfel tratate componentele lui, el care nu este principiul lor dominant, ci doar urmarea lor?

SIMMIAS Ba am convenit, cum altfel!

SOCRATE Și totuși, nu-i așa, găsim că de fapt sufletul face tocmai contrariul, că el are porunca asupra pretinselor sale componente, că de-a lungul întregii vieți li se împotrivesc în aproape toate privințele și că stăpînește asupra-le în fel și chip, când impunîndu-le, aspru, dureri, în cursul exercițiilor gimnastice sau al tratamentului medical, când procedînd cu mai multă blîndețe. Și astfel, fie amenințînd, fie admonestînd, vorbește rivnelor, mîniilor și spaimelor ca cineva străin de ele, din afara lor, ca în locul acela din *Odiseea* lui Homer unde Odiseu

Pieptul lovindu-și spunea cu asprime inimii sale: „Rabdă tu, inima mea, cîndva și mai mult înduratăi.”

Homer, *Odiseea*, XX, 17 sq.

210

PLATON
PHAIDON

211

e Crezi oare tu că Homer, înfățișînd aceasta, concepea sufletul ca pe o armonie, ca pe ceva menit să fie condus de patimile trupului ori, dimpotrivă, ca fiind el însuși călăuzitorul și stăpînul, o realitate de o natură prea divină pentru a se socoti de rangul unei armonii?

SIMMIAS Eu cred, Socrate, că este negreșit așa cum gîndești tu.

SOCRATE Atunci, bunul meu prieten, nu ne mai vine cîtuși de puțin la socoteală să afirmăm că sufletul este ceva de felul unei armonii. Căci ar însemna să fim în dezacord nu numai cu poetul, cu marele Homer, ci și cu noi înșine. 95 a

SIMMIAS Așa ar fi.

SOCRATE Bine. Iată deci că Harmonia, thebana, pare să ne fie, în felul ei măsurat, favorabilă. Dar ce facem cu Cadmos, dragă Cebes? Cum să-i cîștigăm bunăvoința, ce cuvinte să rostim?

CEBES Sînt convins că ai să știi să le găsești. Cît despre ce ai spus acum la urmă privitor la armonie, pe mine m-a uimit și m-a surprins. În timp ce Sim-mias dădea glas nedumeririi sale, tare mă întrebam dacă e omenește cu putință să i se respingă obiecția, b Astfel că am rămas foarte descumpănit văzînd cum nu a rezistat chiar de la primul tău atac. Așadar, cîtuși de puțin nu m-ar mira ca nici argumentul lui Cadmos să nu aibă o soartă mai bună.

SOCRATE Bunul meu prieten, nu spune vorbă mare că ai să mă deochi și argumentul care stă să vină ar putea să facă, biruit, calea întoarsă. Dar să lăsăm aceasta zeilor în grijă, iar mie doar atît: să te încolțesc, ca un erou homeric, și să văd bine care-i prețul argumentului tău. Iată, pe scurt, ce cauți tu: tu ceri să ți se demonstreze că sufletul nostru este indestruc-c tibil și nemuritor; altfel ți s-ar părea fără de noimă și nerod curajul cu care filozoful înfruntă moartea și convingerea lui că, după moarte, va găsi acolo o cu totul altfel de fericire decât i-ar fi dată la capătul unei

vieți altfel trăite. Numai că tu susții că nici tăria sufletului, nici esența lui divină, nici existența lui înainte de nașterea noastră ca oameni, o dată dovedite, nu implică nemurirea lui, ci doar că el durează îndelung, că a preexistat undeva, știind și făcînd multe, un timp incalculabil, nu însă că, în ciuda tuturor acestor lucruri, ar fi nemuritor. Ba, dimpotrivă, după tine însuși faptul intrării sufletului într-un corp de om este a pentru el un fel de boală, începutul nimicirii lui: el, trăind viața aceasta a noastră, s-ar sărăci de puteri și, o dată cu ceea ce numim în chip obișnuit moarte, ar pieri în neființă. Pe de altă parte mai afirmi că e indiferent dacă sufletul se

întrupează doar o dată sau de multe ori, indiferent măcar în ce privește teama fiecăruia de moarte. Căci, dacă ai mintea întreagă, este firesc să-ți fie teamă câtă vreme nici nu știi și nici nu poți să dovedești că sufletul este nemuritor. Iată cam ce cred eu că susții tu, Cebes. Și dacă revin cu atîta e stăruință, o fac cu tot dinadinsul, ca să nu ne scape ceva și ca să poți, de vrei, să mai adaugi ceva sau să mai scazi.

CEBES Nu, pentru moment nu am nimic de adăugat, nici de scăzut. Așa e cum spui tu, asta susțin.

SOCRATE [*după o lungă pauză, cît a stat cufundat în gîndurile sale*] Nu ceri, iubite Cebes, un lucru de nimic. Ceea ce ceri tu revine, de fapt, la a trebui să elucidăm problema cauzei nașterii și a cauzei pieirii. În privința aceasta îți voi povesti, dacă accepți, ce am trăit eu însumi. După asta, în măsura în care ți se va părea că spusele mele îți pot folosi la ceva, folosește-le pentru a-ți forma o convingere cu privire la propria ta teză.

SIMMIAS Cum aș putea să nu accept!

SOCRATE Atunci ascultă, îți voi istorisi pe larg ceva. Eu, Cebes, în vremea tinereții mele, eram împătimit peste măsură pentru acea formă de știință care poartă numele de „cercetare a naturii”. Mi se părea că e

212

PLATON

un lucru minunat să știi, despre oricare lucru, care e cauza pentru care ia ființă, pentru care piere, pentru care este. Astfel că, în nenumărate rînduri, mi-am sucit și răsucit mintea căutînd să aflu răspunsul la întrebări ca, mai întîi: să fie adevărat că, așa cum unii susțin, ființele se înfiripă dintr-un fel de putrezire a

b caldului și a frigului? Și oare ce ne face să gîndim: sîngele, aerul, focul? Poate nici unul dintre acestea, ci creierul este acela care ne dă senzațiile, auzul, văzul, mirosul, din care apoi ar proveni memoria și opinia, care memorie și opinie, dobîndind stabilitate, ar constitui temeiul științei. Și apoi, invers, cercetînd eu nimicirea acestora și, de asemenea, ce pătimesc cerul

c și pămîntul, iată-mă în sfîrșit ajuns la încheierea că, pentru o astfel de cercetare, nimeni, dar nimeni, nu este mai puțin făcut decît mine. Și am să-ți dau despre aceasta un semn pe deplin convingător. Într-adevăr, mai înainte credeam, cum cred și alții, că am limpedea știință a unor lucruri. După aceea însă, în urma acestui fel de cercetare, mintea mea s-a-ntunecat atît de tare că n-am mai înțeles nici ceea ce, fără de ea, credeam că știu. Cum ar fi, printre altele multe, de ce anume crește omul. Mai limpede ca orișice mi se părea că omul crește pentru că mănîncă și pentru că

d bea. Datorită hranei carnea primește un adaos de carne, oasele de oase și, tot în virtutea ei, i se adaugă fiecărei părți a trupului ceea ce i se potrivește după felul ei, astfel că, masa fiecăreia sporînd, omul, mic la început, devine mare. Iată ce credeam atunci. Crezi că pe bună dreptate? CEBES Eu cred că da.

SOCRATE Atunci mai gîndește-te la ceva. Eu socoteam că ajunge să crezi că, raportat la un om scund, un om înalt este mai mare ca acela cu, să zicem, un cap; și tot așa un cal în comparație cu altul. Ori și mai

e limpede: mi se părea că orice 10 este mai mare decît orice 8 prin faptul că la 8 se adaugă 2 și, tot așa, o

PHAIDON

213

lungime de doi coți este mai mare decît una de un cot pentru că este dublul ei.

CEBES Bine, dar acum ce crezi despre toate acestea?

SOCRATE Ce departe sînt acum de a-mi mai închipui că sînt dumirit asupra cauzei acestor lucruri. Adică nu mă pot deloc hotărî ce să spun atunci cînd unei unități i se adaugă altă unitate: nici că unitatea care a primit acest adaos a devenit doi, nici că unitatea 97 a adăugată, împreună cu aceea căreia i s-a adăugat, s-a dublat datorită faptului că una s-a adăugat

celeilalte. Și cum de nu ai fi nedumerit: pe cînd fiecare dintre unități exista separat, fiecare era, în sine, o unitate, nu erau pe atunci două. Cînd însă au fost alăturate, alăturarea aceasta, întîlnirea care constă în juxtapunerea lor, a făcut din ele două. Și nici cînd are loc fracționarea unității nu mă pot determina să cred că ea, fracționarea, este cauza dublării. Căci pentru același lucru, dublarea, ne aflăm în fața unei cauze contrare: întîi apropierea, juxtapunerea unei unități b celeilalte, acum îndepărtarea și separarea lor! Și nici care e cauza ce generează unitate nu mă pot convinge că știu cu adevărat. De fapt, ca să nu mai lungesc vorba, cîtă vreme mă potrivesc acestui fel de cercetare mie îmi rămîne neștiut de ce anume lucrurile iau ființă, pier ori sînt. Și-atunci, văzînd că cu aceasta nu răă-m-pac deloc, caut de unul singur, bîjbîind la întîmplare, altă cale. Dar iată că într-o bună zi am auzit citindu-se dintr-o carte, a lui Anaxagora din cîte se spunea, gîndul că acela care orînduiește lumea în întregul ei, fiind totdeodată și cauza fiecărui lucru în parte, este *Spiritul*. Și m-am bucurat de o asemenea cauză, c părăindu-mi-se că, într-un anume fel, e bine ca Spiritul să fie cauza a toate. Și că, dacă lucrurile stau așa, de bună seamă acest Spirit ordonator care săvârșește ordinea lumii întregi va fi dispunînd fiecare lucru în chipul cel mai bun cu putință. Astfel că, dacă ai vrea

214

PLATON

să descoperi, pentru fiecare, cauza în virtutea căreia se naște, moare și există, ar trebui să afli despre lucrul cercetat atît care e felul cel mai bun în care el există, cît și, în general, în ce constă excelența pasivității sau

d activității sale. Potrivit acestei doctrine, omului, fie că este vorba despre el însuși, fie despre restul lumii, nu i-ar reveni să cerceteze decît excelența și perfecțiunea. Precum și, în mod obligatoriu, pentru că este obiect al aceleiași științe, ce este mai rău. Iată ce gîndeam eu, în bucuria mea, socotind că mi-am găsit în Anaxagora dascălul care să-mi arate, potrivit cu mintea mea, cauzele celor care sînt. Astfel, în primul rînd, să-mi spună dacă Pămîntul este plat sau sferic. Și nu

e doar să-mi spună, ci să-mi și explice pe deplin cauza lucrului și caracterul ei necesar, adică, pentru că de *mai bine* este vorba, de ce este mai bine ca Pămîntul să fie așa și nu altfel. Iar dacă ar susține că Pămîntul este așezat în centrul lumii, mi-ar explica pe deplin de ce este mai bine ca el să fie așezat așa. Și, o dată lămurit în privința aceasta, mi-ar ajunge atîta, n-aș mai dori să aflu o altă specie de cauzalitate. Și tot așa, 98 a cînd ar fi vorba de Soare și de Lună și de celelalte astre, despre vitezele lor relative, despre punctele lor de întoarcere și despre tot ce se petrece cu ele, m-aș mulțumi să aflu doar atît: de ce, pentru fiecare dintre ele, cel mai bine este să săvîrșească și să pătimească tocmai ceea ce săvârșesc și pătimesc. Căci niciodată nu mi-ar fi trecut prin minte că cineva care susține că acestea au fost orînduite de Spirit ar mai putea invoca altă cauză a lor decît aceea că dacă sînt așa cum sînt este pentru că așa e cel mai bine pentru ele. Prin

b urmare, de vreme ce el arată și cauza fiecărui lucru, și a tuturor laolaltă, eu socoteam că învățătura lui constă în a expune amănunțit ce anume este mai bine pentru fiecare lucru în parte și totodată care este binele lor comun și atotcuprinzător. Pentru nimic în lume n-aș fi renunțat la astfel de nădejdi. Am luat cărțile lui cu

PHAIDON

215

lăcomie și m-am apucat să le citesc pe nerăsuflăte, ca să aflu cît mai repede ce este cel mai bine și ce este cel mai rău.

Speranță minunată de la care, prietene al meu, am fost tîrit foarte departe. Într-adevăr, înaintînd cu cititul, descopăr că autorul meu nu face cu Spiritul nimic, nu îi atribuie nici un rol cauzal, nici măcar unul parțial, în ordinea lumii, invocînd drept cauze acțiuni c ale aerului, eterului, apei și ale altor numeroase și ciudate lucruri. Mi se părea că Anaxagora se află exact în situația unui om care, deși ar susține că toate cîte le face Socrate le face în virtutea spiritului său, atunci cînd ar trece la enunțarea cauzelor fiecărui act al meu ar declara, de pildă, că, dacă

acum stau așezat aici, asta se datorează faptului că trupul meu este alcătuit din oase și din mușchi; că oasele sînt solide și au între ele încheieturi care le separă unele de altele, în timp ce mușchii, ca unii care au proprietatea de a se întinde și de a se relaxa, acoperă oasele, împreună cu carnea și cu pielea, care le ține pe toate la un loc. Așa stînd lucrurile, ce mă face pe mine în stare, de pildă, să îmi îndoi acum membrele? Mișcarea oaselor în articulațiile lor, provocată de destinderea și de întinderea mușchilor. Iată cărei cauze datoresc faptul că mă aflu astfel îndoit, în locul acesta. Tot așa, pentru a explica conversația mea cu voi, ar invoca alte cauze, de același ordin, sunetele glasului, mișcările aerului, reacțiile auzului și altele nenumărate ca acestea. Dar, făcînd asta, ar neglija să numească adevăratele e cauze: faptul că, atenienii socotind că e mai bine să mă osîndească, eu am judecat că e mai bine să rămîn locului, așezat aici, și că este mai conform dreptății să aștept și să îndur apoi pedeapsa de ei poruncită. Căci, mă jur pe cîine, cred că acum demult aceste oase și acești mușchi s-ar afla prin părțile Megarei 99 a sau Beoției, duse acolo de o anume concepție despre ce este mai bine, dacă n-aș fi avut încredințarea că

216

PLATON

e mai drept și mai frumos ca, în locul scăpării și al fugii, să mă supun pedepsei hotărîte de cetate. Nu, pe acelea ar fi prea din cale-afară să le numim noi cauze. Da, dacă cineva ar spune că fără asemenea lucru, fără oase, fără mușchi, fără cîte mai am, n-aș fi în stare să execut ceea ce cred de cuviință, atunci ar rosti un adevăr. Dar a pretinde că ceea ce săvîrșesc — și săvîrșesc cu spiritul meu — se datorează unor astfel

b de cauze și nu faptului că aleg ceea ce este cel mai bine înseamnă să îți iei față de limbă o nemăsurat de largă libertate. Înseamnă să nu fii în stare să faci distincția între ceea ce este cauză în sensul strict al cuvîntului și ceea ce apare ca indispensabil pentru ca o cauză să se poată exercita ca atare. Or, mulți, bîjbîind ca printr-un întuneric, tocmai pe acest din urmă lucru îl numesc, cu un termen impropriu, cauză. Și de aceea, iată, unul, înconjurînd cu un vîrtej Pă-mîntul, consideră că stabilitatea lui s-ar datora acțiunii cerului; în timp ce altul îi dă aceluiași Pămînt înfățișarea unui mare capac pe care aerul îl susține, precum o temelie ori un suport. Cît despre puterea dato-

c rită căreia cea mai bună dispoziție a acestor lucruri este cea actual realizată, pe aceasta nu se străduiesc să o cunoască; și nici nu le trece prin cap că poate nu e străină de ea o anume tărie divină. Convinși că au descoperit un Atlas mai puternic decît cel știut, mai fără moarte și mai în stare să susțină ca pe un întreg tot ce cuprinde lumea, își închipuie că binele, adică ceea ce leagă, de fapt nici nu leagă nimic, nici nu susține. Ca să descopăr o cauză de acest fel și cum anume operează ea, bucuros m-aș fi făcut școlarul orișicui. Dar am rămas lipsit de ea, pentru că nu m-am priceput nici s-o descopăr singur, nici s-o aflu de la

d alții. Și atunci, ca totuși s-o găsesc, am plecat din nou în căutarea ei. Oare ai vrea, iubite Cebes, să-ți povestesc strădaniile mele din cursul acestei de-a doua navigări?

,t>

PHAIDON

217

CEBES Vreau mai mult decît orice.

SOCRATE Ei bine, după acest eșec al meu în studierea lumii, am socotit că trebuie să mă feresc de a păți ca cei care privesc și observă o eclipsă de soare; unii se pare că își pierd vederea dacă privesc direct chiar astrul și nu doar un reflex al său în apă sau în e ceva asemănător. Și m-am gîndit să nu pătesc și eu la fel, cuprins de teamă că, tot ațîntindu-mi ochii asupra lucrurilor, tot încercînd să vin cu ele în contact uzînd de fiecare simț al meu, sufletul meu s-ar putea să orbească pe deplin. Astfel că am crezut că nu am altă cale decît să mă refugiez între raționamente și să încerc să văd în ele adevărul lucrurilor. De bună seamă 100 a comparația mea nu este potrivită decît într-o privință, căci nu merg pînă la a admite că acela care cercetează realitățile prin raționamente recurge la imagini într-o măsură mai mare decît acela care cercetează lucrurile nemijlocit. Oricum, eu pe această cale am luat-o, în fiecare caz în parte așez, drept ipoteză, afirmația ce mi se pare cea mai greu de zdruncinat. După aceea, ceea ce mi se pare că concordă cu ea îl consider adevărat, și nu numai în materie

de cauze, ci în tot restul; iar ce nu concordă îl consider fals. Dar simt nevoia să-ți explic mai clar ceea ce spun, căci am impresia că deocamdată nu m-ai înțeles.

CEBES O, nu, ce-i drept, nu foarte bine.

SOCRATE Și totuși, spunând ce spun, nu spun nimica nou. Este de fapt ceea ce nu încetez nicicând b să spun, cu tot prilejul, și am făcut-o și în cazul argumentului de adineauri. Așa și acum: ajunge să încerc să îți arăt tipul de cauză la care m-am străduit să ajung și iată-mă din nou pornit să folosesc aceleași vechi formule, repetate de atâtea ori, și găsindu-mi în ele punctul de plecare. Adică în ipoteza mea că există un Frumos în sine, un Bine în sine, un Mare în sine și toate celelalte. Iar dacă tu îmi concezi acest punct de plecare și te arăți de acord cu existența unor ase-

218

PLATON

menea realități, atuncea sper ca, pornind de aici, să îți pot arăta, făcându-te să o descoperi, cauza pentru care sufletul este nemuritor.

CEBES Îți conced tot ce vrei, numai grăbește-te s-ajungi la țel.

SOCRATE Atunci examinează ce rezultă din existența acelor realități și vezi dacă vei fi de acord cu mine. Eu sînt convins că, dacă în afară de Frumosul în sine există și altceva frumos, singura cauză pentru care acel lucru e frumos este participarea lui la Frumosul în sine; și la fel pentru rest. Accepți, drept cauza căutată, o asemenea cauză?

CEBES Da, o accept.

SOCRATE Numai că, dacă lucrurile stau așa, mie unuia nu-mi mai intră în cap deloc cauzele celelalte, cauzele acelea savante, și mă văd cu totul neînstare să le înțeleg. Iar dacă cineva încearcă să-mi dea drept cauză a frumuseții unui lucru fie culoarea lui înflorită, fie forma sa, fie indiferent ce de felul acesta, eu mă lepăd de toate, tulburat de toate. Și rămîn, într-un chip simplu, fără întortocheri, poate naiv, la explicația mea: că nimic altceva nu conferă acelui lucru frumusețe decît prezența în el a Frumosului în sine, sau comuniunea cu el, sau indiferent ce altă formă de relație cu el, căci în privința asta nu sînt încă foarte ferm. Ferm sînt numai în a susține că toate cele frumoase sînt frumoase numai datorită Frumosului, căci acesta mi se pare, și pentru mine, și pentru un altul, răspunsul cel mai sigur. Știu că ținîndu-mă bine de el nu risc să cad. Ce siguranță e în a putea răspunde, ție însuși și oricui: „Frumoase sînt cele frumoase prin Frumos!” Nu crezi și tu așa?

CEBES Ba tot așa.

SOCRATE Și nu crezi, de asemenea, că prin Mărime cele mari sînt mari și cele mai mari, mai mari, că prin Micime cele mai mici sînt mai mici?

CEBES Ba da.

„

PHAIDON

219

SOCRATE înseamnă, nu-i așa, că n-ai fi de acord cu cine ar afirma în fața ta că ceva este mai mare sau mai mic decît altceva cu un cap! Ba, dimpotrivă, ai 1011 mărturisi așa: „Din parte-mi nu susțin decît atît: că orice lucru mai mare decît altul este mai mare numai și numai prin Mărime și că este mai mare tocmai datorită Mărimii; că orice lucru mai mic decît un altul este mai mic doar prin Micime și că este mai mic tocmai datorită ei.” Căci desigur ți-ar fi teamă, dacă ai susține că ceva este mai mare sau mai mic cu un cap, că cineva potrivnic ți-ar putea obiecta așa: „întîi că, admitînd ce spui, realitățile sînt mai mari sau mai mici datorită unuia și aceluiasi lucru; al doilea, că ceea ce face ca ceva mai mare să fie mai mare este ceva mic, anume capul. De minune lucru, fără îndoială, ca ceva b să fie mare în virtutea unui lucru mic!” Ei, nu te-ai teme, spune drept!

CEBES (rîzînd) Cum de nu!

SOCRATE Prin urmare, ți-ar fi teamă și să declari că zece e mai mare decît opt „prin doi” și că „doi” e cauza faptului că îl întrece pe opt, în loc de a susține că e mai mare prin Cantitate și datorită Cantității? Și cred că aceeași teamă te-ar reține să declari că o lungime de doi coți este

mai mare decât una de un cot datorită nu Mărimii, ci datorită jumătății sale.

CEBES Negreșit.

SOCRATE Mai departe! Nu te-ai feri să afirmi că, adunînd unu cu unu, cauza pentru care rezultă doi ar fi însăși adunarea, ori împărțirea în cazul împărțirii? c Eu cred că, dimpotrivă, ai declara sus și tare așa: „După știința mea, singurul fel în care ceva, orișice, accede la existență este participarea lui la esența proprie a fiecărei realități la care participă; astfel, în exemplele date, nu vei putea găsi nici o altă cauză a producerii lui «doi» decât participarea lui la Dualitate. Nimic în lume nu va putea vreodată deveni «doi» fără această participare, nimica «unu» fără a participa la Unitate.”

220

PLATON

Iar tuturor acelor împărțiri și adunări și subtilități de felul acesta tu zi-le rămas-bun, lăsînd asemenea răspunsuri unora mai savanți decât tine.

Iar tu, temîndu-te de inexperiența ta ca de propria-ți umbră, răspunde, ca să rămîi în bună siguranță, ți-nîndu-te neclintit de ipoteza noastră. Iar dacă cineva s-ar lega chiar de ea, respinge-i demersul. Nu-i da nici un răspuns înainte de a fi examinat dacă între consecințele care derivă din ea se află, după tine, acord sau dezacord. Apoi, cînd va trebui să dai seamă de ipoteza însăși, recurge la același procedeu: găsește-i, drept bază, o altă ipoteză, aceea dintre cele supraordonate care ți se va părea ție cea mai bună, și așa pînă ce vei ajunge la ceva satisfăcător. Totodată ai grijă să nu te împotmolești, ca profesioniștii controversei, în confuziile care rezultă din tratarea laolaltă și a principiului și a ceea ce decurge din el. Fă asta numai dacă vrei să descoperi ceva care să facă parte dintre realități. Iată într-adevăr un lucru pentru care oamenii aceștia parcă n-au nici o preocupare, nici un gînd; cu înțelepciunea lor iscusită, cu ajutorul căreia amestecă totul de-a valma, nu sînt în stare decât să fie pe propriul lor plac. Tu însă, de vreme ce faci parte dintre filozofi, vei proceda, sînt sigur, așa cum îți spun eu acum.

SIMMIAS și CEBES Spusele tale sînt adevărul însuși.

ECHECRATES Și zău aveau dreptate, Phaidon. Spusele lui Socrate mi s-au părut de-o limpezime admirabilă chiar pentru unul cu o minte mai de rînd.

PHAIDON Așa e, Echebrates, și așa li s-a părut și celor de față atunci

ECHECRATES Ca și nouă, atunci absenți și ascultîndu-te acum. Dar ce lucruri s-au mai spus după aceea?

PHAIDON Așadar, și-au exprimat acordul, admițînd atît existența reală a fiecărei forme, cît și faptul că toc-

PHAIDON

221

mai prin participarea lor la forme celelalte lucruri poartă b numele lor. Apoi, dacă-mi aduc bine aminte:

SOCRATE Bine, dacă acesta e punctul tău de vedere, atunci, afirmînd că Simmias este mai mare decât Socrate și mai mic decât Phaidon, nu cumva afirmi că în Simmias coexistă mărimea și micimea?

CEBES Ba da.

SOCRATE De fapt cred că ești gata să admiți că, în formularea „Simmias este mai mare decât Socrate”, ce spun cuvintele nu coincide cu adevărul faptului. Căci fără îndoială Simmias nu este mai mare datorită c naturii lui de Simmias, ci datorită mărimii pe care se întîmplă să o aibă. Pe de altă parte, el nu este mai mare decât Socrate pentru că Socrate e Socrate, ci pentru că, prin raport la mărimea lui Simmias, Socrate are o anumită micime.

CEBES E adevărat.

SOCRATE Și nici Phaidon nu este mai mare decât Simmias pentru că Phaidon e Phaidon, ci pentru că, prin raport la micimea lui Simmias, Phaidon are o mărime.

CEBES Așa este.

SOCRATE Prin urmare, despre Simmias se spune totodată că este mare și mic pentru că, aflându-se la mijloc, el îi dă unuia, ca să o depășească, micimea d lui, iar celuilalt mărimea lui, care îi covârșește micimea. *[Apoi zimbînd]* Ia te uită, parcă aș fi pe cale să redactez un contract. Totuși cred că lucrurile stau cam așa cum am spus.

CEBES Da, sînt convinși că da.

SOCRATE De fapt, spunînd ce spun, țelul meu este să obțin acordul tău. Căci pentru mine nu numai Mărimea în sine nu admite niciodată să fie și mare, și mică în același timp: nici mărimea ce se află în noi nu admite niciodată micimea și nu consimte să fie depășită! Din două una: ori atunci cînd se apropie de

222

PLATON

e ea contrariul ei, micimea, fuge și îi lasă locul, ori, prin însăși sosirea acestuia, pierе. Dar nu consimte să rămînă pe loc și să primească micimea în ea, devenind altceva decît a fost. Eu, de pildă, dacă primesc în mine micimea și o accept, continuu să fiu ceea ce sînt, adică tot Socrate, însă mic, în timp ce Mărimea nu-și poate îngădui, rămînînd ceea ce este, adică mare, să devină mică. Și, tot așa, micimea din noi nu consimte niciodată nici să devină, nici să fie mare, precum nici un alt contrariu nu poate să rămînă ce este și totodată)3a să devină și să fie contrariul său: ori pleacă, ori, îndurînd aceasta, pierе. >

CEBES Mi se pare că e întru totul așa. i

PHAIDON *La aceste cuvinte unul dintre cei defață, i nu-mi mai aduc aminte care, a luat cuvîntul.* I

UN GLAS Dar bine, în numele zeilor, nu ați căzut voi de acord, în argumentările voastre anterioare, asupra a ceva exact pe dos decît ce se spune acuma, și anume că mai-marele se naște din mai-mic și mai-micul din mai-mare, că pentru orice contrariu a te naște înseamnă, în chip absolut, a te naște din contrariul tău? Și iată că acuma se declară, dacă nu mă-nșel, că un astfel de lucru nu s-ar putea produce niciodată.

SOCRATE *[care întorsese capul să-l asculte]* Bine că b nu te-ai ferit să ne-aduci aminte de asta. Numai că treci cu vederea deosebirea dintre ce spunem acuma și ce spuneam atunci.

Atunci spuneam că dintr-un lucru anume se naște contrariul său, acum că contrariul însuși n-ar putea deveni niciodată propriul său contrariu, indiferent dacă e vorba de contrariul care se găsește în noi sau de cel considerat în propria sa natură. Atunci vorbeam, dragul meu, despre lucrurile care posedă contrariile și le dădeam chiar numele acelor contrarii. Acum vorbim despre înseși contrariile care, prin prezența lor în lucruri, dau acestora numele

PHAIDON

223

prin care sînt desemnate, adică înseși numele lor. Or, tocmai despre contrariile însele spuneam că nu e cu puțință ca vreodată unul să ia naștere din celălalt. *[Apoi privind spre Cebes]* Nu cumva, Cebes, te-a tul- c burat ceva din ce-a spus el?

CEBES Nu, nedumerirea lui n-o am, dar nici nu pot să zic că nu mă tulbură o seamă de alte lucruri.

SOCRATE Admiți sau nu că am căzut de acord, fără restricție, asupra afirmației că niciodată un contrariu nu va fi propriul său contrariu?

CEBES Admit întru totul.

SOCRATE Atunci hai să mai examinăm încă ceva, poate vom cădea și asupra lui de acord. Există ceva pe care îl numești „cald” și ceva pe care îl numești „rece”?

CEBES Da, există.

SOCRATE Sînt ele același lucru cu ceea ce numești „zăpadă” și „foc”?

CEBES O, nu, cu nici un chip.

SOCRATE Așadar, caldul este altceva decît focul, d zăpada altceva decît recele?

CEBES Da, sînt altceva.

SOCRATE Atunci, dacă înțeleg bine, tu consideri că niciodată zăpada, fiind cu adevărat

zăpadă, dacă va primi în ea, cum vorbeam noi adineauri, caldul, nu va putea rămîne, fiind caldă, ce era, adică zăpadă. Dimpotrivă, la apropierea caldului fie se va retrage, fie va pieri. CEBES întocmai.

SOCRATE La fel și focul. La apropierea recelui ori îi va ceda locul, ori va pieri; niciodată nu își va putea îngădui, primind recele, să rămînă, fiind rece, ce era, adică foc.

CEBES Adevărat spui.

e

SOCRATE Așadar, în anumite cazuri ca acestea nu numai forma însăși este socotită vrednică de a purta în veșnicie propriul său nume, ci numele acesta se

224

PLATON

aplică deopotrivă și unei alte realități, care, fără să fie forma însăși, păstrează, atîta vreme cît există ca atare, caracterul formei respective. Poate prin exemplele următoare spusele mele vor deveni mai limpezi. Astfel: imparul este oare menit să poarte veșnic numele pe care i-l dăm noi acum? CEBES Fără îndoială.

SOCRATE Oare însă (și aceasta-i întrebarea mea) numai imparul este în situația asta? Oare nu există și o altă realitate care, fără să fie unul și același lucru cu imparul, dar avînd o asemenea natură că niciodată imparul nu-i lipsește, trebuie totuși să poarte mereu, alături de numele ei propriu, și pe acela al imparului? Este ceea ce eu zic că se petrece cu triada și cu multe altele. Dar să examinăm numai triada. Ești sau nu de părere că se cuvine ca mereu să poarte numele său propriu și pe acela al imparului, cu toate că imparul nu se identifică cu triada? De altfel asta este natura nu numai a triadei, ci și a pentadei și a întregii jumătăți a numerelor; că, fără să fie identic cu imparul, fiecare dintre ele este veșnic impar. La fel și cu diada, cu tetrada, cu tot restul celeilalte serii a numerelor: fără să fie identic cu parul, fiecare dintre ele este veșnic par. Ești de acord sau nu? CEBES Firește, cum altfel!

SOCRATE Atunci să fii atent la ce vreau eu acum să-ți arăt. Și anume, în chip vădit, nu numai primele noastre contrarii se exclud reciproc, ci și toate realitățile cîte, nefiindu-și ele însele reciproc contrarii, au înlăuntrul lor contrariile, astfel încît și ele se arată inaccesibile caracterului contrar celui pe care îl conțin c și, la apariția lui, ori pier, ori se retrag. Oare nu vom declara că triada, decît să consimtă ea a deveni, rămî-nînd triadă, un număr par, ar fi în stare mai degrabă să îndure orișice, chiar moartea? CEBES Chiar așa. SOCRATE Și totuși diada nu este contrariul triadei.

PHAIDON

225

CEBES Nu, desigur.

SOCRATE Deci nu numai formele contrare nu suportă să se apropie una de alta, ci există și alte realități care nu suportă înfruntarea contrariilor.

CEBES Nimic mai adevărat.

SOCRATE N-ai vrea atunci, dacă vom fi în stare, să determinăm natura acestor realități?

CEBES Din toată inima.

SOCRATE Oare nu e cumva vorba, Cebes, de acele realități care, cînd se înstăpînesc pe un lucru, îl silesc nu numai să dobîndească propria lor formă, ci și forma a ceva care are veșnic un anumit contrariu?

CEBES Ce vrei să zici?

SOCRATE Ce am mai spus chiar adineauri și tu știi deja: că orice realitate pe care se înstăpînește caracterul triadei este, în chip necesar, nu numai trinitară, ci și impară.

CEBES Nu poate fi altfel.

SOCRATE Ei bine, spunem noi, unei asemenea realități nu va putea niciodată să i se impună caracterul opus acelei forme care se *realizează* în realitatea respectivă.

CEBES Nu, de bună seamă.

SOCRATE Și acest caracter care se realizează nu este imparul?

CEBES Ba el este.

SOCRATE Iar contrariul său nu este parul?

CEBES Ba da.

SOCRATE Astfel că niciodată caracterul parului nu va cuprinde triada.

CEBES De bună seamă niciodată.

SOCRATE Astfel că triadei îi este refuzată orice participare la par.

CEBES Orice participare.

SOCRATE Așadar, triada este non-pară.

CEBES Da.

226

PLATON

SOCRATE Propuneam, așadar, să definim natura acelui fel de realități care, nefiind ele însele contrariile a ceva, totuși nu sînt receptive la un contrariu. Astfel, în exemplul de acum, triada, care nu este contrară parului și totuși nu-l acceptă, căci veșnic aduce cu sine contrariul parului; așa cum e diada prin raport la impar și focul prin raport la rece și foarte multe altele. Să vedem acum dacă accepți următoarea determinare: nu numai contrariul nu este receptiv la contrariu, ci și acea formă, indiferent care ar fi ea, care aduce un contrariu în orice obiect în care s-ar înscrie, acea formă nu va primi în ea contrariul a ceea ce a adus. De altfel n-ai decît să-ți reamintești (căci nu se află nici un rău în a auzi același lucru de mai multe ori): pentada nu va admite niciodată parul, nici decada, dublul pentadei, imparul. De altfel dublul însuși este și el, la rîndul lui, contrariul a ceva, dar nu va primi nici caracterul imparului. Și de asemenea nici tripla jumătate $[3/2]$, nici celelalte fracții de acest fel, comportînd adică jumătate, nu vor primi caracterul întregului, așa cum nu-l vor primi nici treimea $[1/3]$ împreună cu celelalte fracții de felul ei. Cred că m-ai urmărit și că ești de acord, nu?

CEBES Sînt cu totul de acord și te urmăresc.

SOCRATE Și acum întoarce-te la punctul nostru de plecare și răspunde-mi, fără să repeți cuvintele cuprinse în întrebarea mea, ci numai imitîndu-mă. Iată despre ce e vorba. Alături de răspunsul acela sigur despre care am vorbit înfîi, mi se vădește, în lumina spuselor noastre de mai sus, încă o siguranță. Să presupunem că m-ai întreba: „Ce anume trebuie să existe în trup pentru a-l face cald?” Ei bine, eu nu-ți voi mai da răspunsul acela sigur și naiv de mai-nainte: „Căldura”, ci, în lumina celor mai adineauri spuse, într-un chip mai subtil: „Focul”. Tot așa, dacă m-ai întreba ce anume intră în trup pentru a-l face bolnav, nu-ți voi răspunde că boala, ci febra. Iar dacă este

PHAIDON

227

vorba de ce anume face ca un număr să fie impar, nu-ți voi răspunde că imparul, ci monada; și așa mai departe. Spune-mi însă dacă, de pe acum, ai înțeles unde vreau să ajung.

CEBES Am înțeles prea bine.

SOCRATE Atunci răspunde-mi ce anume trebuie să existe în trup pentru a-l face viu.

CEBES Sufletul.

SOCRATE Așa este mereu?

CEBES Dar cum altfel?

SOCRATE Prin urmare, pe orice lucru s-ar înstăpîni d sufletul, el vine întotdeauna la el aducîndu-i viață?

CEBES Așa vine.

SOCRATE Există oare sau nu există un contrariu al vieții?

CEBES Există.

SOCRATE Care?

CEBES Moartea.

SOCRATE Și nu rezultă oare din ce am căzut mai înainte de acord că niciodată sufletul nu va primi în el contrariul a ceea ce-a adus?

CEBES Ba rezultă foarte clar.

SOCRATE Altă întrebare: cum am numit noi ceea ce nu admite în sine forma parului?

CEBES L-am numit ne-parul.

SOCRATE Dar ceea ce respinge justiția, dar ceea ce respinge cultura?

CEBES Ne-cultul și ne-dreptul.

SOCRATE Bine. Dar ceea ce exclude moartea, pe e acela cum l-am numit?

CEBES Ne-muritorul.

SOCRATE Sufletul nu primește în sine moartea, așadar?

CEBES Nu, n-o primește.

SOCRATE Deci sufletul este ne-muritor?

CEBES Ne-muritor.

228

PLATON

SOCRATE Bine deci. Crezi că putem **să considerăm** asta drept dovedit?

CEBES Pe deplin dovedit, Socrate.

SOCRATE Altceva acum, Cebes. Dacă s-ar dovedi că, în mod necesar, ne-parul e indestructibil, nu ar decurge că și triada e indestructibilă?

CEBES Altfel nu se poate.

SOCRATE Și dacă s-ar dovedi că și ne-caldul e în chip necesar indestructibil, oare când cineva ar aduce căldură asupra zăpezii zăpada n-ar reuși să scape, salvîndu-și netopită esența? Căci n-ar putea nici să piară, nici să rămînă locului, pentru a primi în ea căldura.

CEBES E adevărat.

SOCRATE Și de asemenea, socot, dacă s-ar dovedi că ne-refrigerabilul este indestructibil, atuncea niciodată, cînd recele ar veni asupra focului, focul nu s-ar stinge și nu ar pieri, ci s-ar feri, rămînînd teafăr.

CEBES Nu ar putea fi altfel.

SOCRATE Dacă-i așa, atunci nu sîntem constrînși să spunem același lucru despre ne-muritor? Dacă ne-muritorul este și el indestructibil, atunci este cu neputință ca, la venirea morții, sufletul să piară. Căci niciodată, potrivit celor spuse, sufletul nu ar primi moartea în el și niciodată nu va fi un suflet mort. Așa cum triada, ziceam noi, nu va fi niciodată pară, așa cum nu poate să fie par imparul, și nici focul rece, și nici rece căldura din foc.

„Dar, va obiecta cineva, ce oprește imparul — evi-tînd, așa cum am căzut de acord, să devină par — ce îl oprește să piară și să-i ia locul parul?” în fața unei asemenea obiecții nu am avea cum să ripostăm că imparul nu pierе. Căci, într-adevăr, ne-parul nu este indestructibil.

Altminteri, dacă am fi admis indes-tractibilitatea ne-parului, ne-ar fi fost ușor să susținem că, la apropierea parului, imparul și triada pleacă și se duc. Și am fi susținut același lucru cu pri-

PHAIDON

229

vire la foc și la cald și cu privire la tot restul. Nu crezi și tu așa?

CEBES Ba cred întocmai.

SOCRATE Atuncea hai să revenim acum la cazul ne-muritorului. Dacă admitem că și el este indestructibil, atunci sufletul nu ar mai fi doar ne-muritor, ci și indestructibil. Deci nu ne împăcăm cu asta, ne trebuie altă argumentație!

CEBES Ba, cîtă vreme de asta e vorba, nu ne tre- a buie deloc. Căci ar fi greu de tot să găsim o realitate care să fie rebelă nimicirii cîtă vreme ne-muritorul, care este veșnic, ar fi supus ei!

SOCRATE Oricum, cît privește divinul, și forma însăși a vieții, și orice altă realitate s-ar mai dovedi nemuritoare, toată lumea ar putea cădea de acord că ele nu pier niciodată.

CEBES O, da, oamenii toți și, încă mai deplin, și zeii — sînt convinși.

SOCRATE Și de vreme ce ne-muritorul este și indestructibil, cum ar putea fi sufletul altfel decît și el e indestructibil, fiind ne-muritor?

CEBES Altfel nu poate fi.

SOCRATE Și atunci, cînd asupra omului sosește moartea, ceea ce moare, putem crede, e ceea

ce este în el muritor; iar nemuritorul din el, teafăr și neatins de nimicire, pleacă și se îndepărtează, lăsându-i morții locul său.

CEBES Așa se arată a fi.

SOCRATE Așadar, dragă Cebes, sufletul, mai mult 107 a decît orice altceva, este nemuritor și indestructibil. Iar sufletele noastre cu adevărat vor exista, în casele lui Hades.

CEBES În ce mă privește, Socrate, nu am nimic de adăugat la acestea și nici vreo pricină de a nu fi pe deplin convins de raționamentele tale. Dar dacă Sim-mias sau altul au ceva de spus, ar face bine să nu tacă. Căci altă dată cînd ar mai putea vreunul dintre

230

PLATON
PHAIDON

231

noi, dornic de asta, să spună sau să audă ceva cu privire la ce discutăm noi acum? Pentru care prilej ar mai putea amîna? Eu altul nu mai știu.

SIMMIAS Nu, nici eu, în lumina celor spuse, nu am vreo pricină de a nu fi convins. Însă măreția subiectului pe care îl tratăm și puțină cinstire în care țin slăbiciunea omenească mă silesc să păstrez, în sinea mea, o urmă de neîncredere în cele susținute aici.

SOCRATE Și bine faci, iubitul meu Simmias, nu numai în ce privește deducțiile noastre, ci și, în special, în ce privește ipotezele de la care am pornit. Oricît de credibile vi s-ar părea ele, totuși e bine să le supuneți unui examen și mai riguros. Astfel că, după ce le veți fi cîntărit în chip mulțumitor, veți urma, bănuiesc, șirul raționamentelor atît de departe cît stă în putință omului să le urmeze. Și, dacă rezultatul vă va da o certitudine, cercetarea voastră se va fi încheiat.

SIMMIAS Așa este.

SOCRATE Totuși, prieteni, este un lucru asupra căruia cred că merită să reflectăm acum cu toții. Dacă sufletul este într -adevăr nemuritor, se cere ca el să fie îngrijit ținînd seamă nu numai de acest răstimp pe care îl numim viață, ci de întreaga întindere a timpului. Căci a nu-i acorda această îngrijire poate să pară acum o primejdie cumplită. Într-adevăr, dacă moartea ar însemna despărțirea de tot și de toate, ce noroc ar fi pentru cei răi ca, o dată morți și despărțiți de trup, să se despartă, cu relele lor cu tot, și de suflet! Dar în clipa în care sufletul se arată ca fiind nemuritor, nu se mai află pentru el nici o altă scăpare și nici o altă mîntuire decît în strădania de a deveni cît mai bun și cît mai înțelept. Căci, coborînd la Hades, sufletul duce cu el numai atîta: cultura lui întru bine și felul în care s-a purtat în viață. Și, conform unei tradiții, nimic mai mult decît acestea, cum au fost, nu-i este mai prielnic sau mai dăunător celui plecat din viață, încă de la sosirea lui în lumea de dincolo. Iar tradiția aceasta, iată, v-o împărtășesc. Încă din timpul vieții, fiecărui om îi este hărăzit un daimon care, după ce omul a murit, are în seamă să-l ducă spre locul obștesc de judecată, undeva. După ce sînt judecați, același daimon are sarcina să îi călăuzească pe toți cei veniți de aici, fiecare pe al lui, la Hades. Iar, după ce au avut acolo parte de ce trebuia e să aibă parte și după ce-au zăbovit acolo timpul cuvenit, o altă călăuză îi aduce din nou aici. Lucrurile acestea se petrec însă în multe și lungi întoarceri ale timpului.

Dar călătoria pe celălalt tărîm nu este așa cum zice Telephos al lui Eschil, pentru care simplă e calea ce 108 a duce la Hades. Mie însă nu îmi pare nici simplă, nici una singură. Dacă ar fi așa, la ce-ar mai fi nevoie de călăuze: cine s-ar putea rătăci în vreun loc al aceluiași drum? Se pare însă, dimpotrivă, că are nenumărate răspîntii și răscruci. Judec așa întemeindu-mă pe riturile și pe obiceiurile de aici, din lumea noastră. Iar pe această cale sufletul cumpătat și înțelept se lasă cu supunere călăuzit, conștient de ce se petrece cu el. Dimpotrivă, cel pe care patimile sale îl leagă de trup, acela despre care spuneam înainte că s-a lăsat îndelung rob de trup și de lumea vizibilă, sufletul b acela doar cu greu și cu sila se lasă dus pe drumul său de către daimonul lui hărăzit, și numai după multe împotriviri și suferințe. Și apoi, după ce ajunge acolo unde sînt și celelalte, sufletul nepurificat și care-a săvîrșit lucruri cum ar fi

participarea la omoruri vinovate sau la alte fapte din aceeași stirpe cu acestea și comise de suflete din aceeași stirpe, de sufletul acesta toți se feresc și se îndepărtează, nimeni nu vrea nici să-i țină tovărășie pe drum, nici să-l călăuzească. Și astfel el rătăcește singuratic, pradă tuturor nedumeririlor, pînă la împlinirea unor timpuri la sorocul c cărora, în virtutea unei necesități, este dus în lăcașul

232

PLATON

ce i se cuvine. În schimb, sufletul care și-a petrecut viața în curățenie și cumpătare și care a găsit acolo zei însoțitori și călăuzitori este deja statornicit în locul care-i revine după merit. Acele regiuni ale Pămîntului sînt de altfel multe și minunate, căci Pămîntul nu este, nici ca alcătuire, nici ca mărime, așa cum îl înfățișează cei care obișnuiesc să trateze despre el. Așa am fost încredințat de cineva, d SIMMIAS Ce anume vrei să spui, Socrate? Și eu am auzit și știu multe despre Pămînt, dar nu acestea de care te-ai lăsat tu convins. Aș fi bucuros să le aud. SOCRATE Dar cum de nu, dragă Simmias, doar n-am nevoie de cine știe ce minune a lui Glaucos ca să ți le pot înfățișa. Ce mi se pare însă mai anevoios decît însăși săvârșirea minunii lui Glaucos este să dovedesc că sînt și adevărate! Nici nu mă prea vād în stare, nici, chiar dacă aș fi, nu cred că, față de cît de mare este subiectul, mi-ar mai ajunge atîta cît mai am de trăit, e în schimb, nimic nu mă împiedică să vă spun cum sînt eu încredințat că arată Pămîntul și care sînt tărîmurile sale.

SIMMIAS Ajunge și atît.

SOCRATE Ei bine, convingerea mea este, în primul rînd, că, dacă Pămîntul se află în centrul lumii și este 9 a rotund, atunci el nu are nevoie, ca să nu cadă, nici de aer, nici de vreo altă asemenea constringere. Ca să-l rețină, suficient este faptul că, în toate direcțiile sale, cerul este identic cu sine însuși; precum și propria stare de echilibru a Pămîntului. Căci un obiect echilibrat așezat în centrul unui mediu omogen nu are cum să se deplaseze, nici cu mult, nici cu puțin, în nici o direcție: aflîndu-se într-o stare de indiferență, va rămîne neclintit. Din ce cred eu, acesta este primul punct.

SIMMIAS Este o convingere întemeiată.

SOCRATE Și acum al doilea punct. Eu cred că Pămîntul este uriaș și că noi, cei care locuim în jurul

PHAIDON

233

mării dintre Coloanele lui Heracles și Phasis, ocupăm b din el numai o mică parte, ca niște furnici, ca niște broaște în jurul unei bălți; în alte locuri alți oameni, mulți alți oameni, locuiesc multe alte regiuni la fel cu a noastră. Căci pretutindeni pe întinderea rotundă a Pămîntului există un mare număr de cavități de toate formele și mărimile în care s-au adunat apă, aburi și aer. Dar adevăratul Pămînt este pur și se află în cuprînderea pură a cerului, acolo unde se află și astrele, c în regiunea numită de cosmografi „eter”. Iar materiile de care am vorbit, apa, aburii, aerul, nu sînt decît o drojdie a acestui eter, o drojdie fluidă care se adună veșnic în văile adinei ale Pămîntului. Astfel că noi, care sălășluim în ele, nu știm care e adevărul și ne închipuim că ne aflăm undeva sus, la suprafață. Întocmai ca un locuitor al hăului mării care ar crede că trăiește la suprafața ei și și-ar închipui, deslușind prin ape Soarele și celelalte astre, că marea este cerul lui. Să ne închipuim că, fiind o ființă înceată și neputincioasă, el niciodată n-a ajuns la suprafața mării pentru ca, d ieșind din ea și înălțîndu-și capul deasupra-i, să vadă tărîmul de aici, să vadă cu cît este mai pur și mai frumos decît patria lui; și că nici n-a auzit vreodată de la altul care să îl fi văzut. Așa și noi. Locuind într-una din scobiturile Pămîntului, credem că ne aflăm pe suprafața lui și-i zicem aerului „cer”, ca și cînd el ar fi chiar cerul străbătut de astre. Și, tot la fel, fiind noi neputernici și nesprinteni, nu ne aflăm e în stare să răzbim pînă la marginile din urmă ale aerului. Însă, dacă unul dintre noi ar putea merge pînă acolo sau dacă, creșeîndu-i aripi, ar zbura pînă acolo și ar scoate capul deasupra, ar vedea — așa cum peștii de la noi, scoțînd capul din apă, vād cele de aici — da, ar

vedea și el ce este în lumea aceea. Și dacă felul în care sîntem făcuți ne-ar da puterea să îndurăm priveliștea aceea, atuncia ne-am da seama că acela este cerul cel adevărat și adevărata lumină și cu ade-

234

PLATON

i vărat Pămîntul. Căci Pămîntul unde ne aflăm și stîncile lui și toate cîte sînt aici sînt alterate și mîncate, așa cum sînt, de apele sărate, lucrurile mării. Acolo, în mare, nu crește nimica vrednic de luare-aminte, nimic despre care să putem spune că e împlinit: scorburi de stînci, nisipuri, un noian de tină și, unde se îmbină cu pămîntul, lagune mlăștinoase. Nimic, absolut nimic care să sufere asemănare cu frumusețile din lumea noastră. După cum, la rîndul lor, acelea din

> înalt ar arăta și ele, în comparație cu ale noastre, nespuse mai frumoase. Nu știu dacă se cade să dezvolt acum un mit, dar cred că merită să ascultați, Sim-mias, cum sînt cele ce se află la suprafața Pămîntului, sub cer.

SIMMIAS O, dar am fi fericiți, Socrate, să ascultăm mitul acesta.

SOCRATE Ei bine, dragul meu, iată ce-am auzit, întîi că, văzut de sus, Pămîntul este multicolor și seamănă cu acele mingi făcute din douăsprezece bucăți de piele colorate diferit; are și el culori bine distincte,

; despre care culorile folosite la noi de pictori pot da o anumită idee. Acolo sus întregul Pămînt este făcut din astfel de culori, ba încă mult mai strălucitoare și mai pure: aici e purpuriu și de o frumusețe uimitoare, acolo auriu, dincolo, cît e alb, este mai alb decît e creta și decît zăpada; și celelalte culori intră de asemenea în alcătuirea lui, ba încă mai multe și mai frumoase decît ne-a fost dat nouă să vedem. Și chiar cavitățile Pămîntului, acelea despre care am vorbit, pline cum sînt de apă și de aer, se arată și ele ca avînd un fel de i culoare, așa cum strălucesc prin întinderea pestriță a celorlalte culori, astfel că Pămîntul se înfățișează în ansamblu ca o singură suprafață neînterupt și bogat colorată. Iar pe acest Pămînt, făcut așa, tot ce crește este de o frumusețe analoagă: copacii, florile, roadele. Și tot așa și munții; iar pietrele au, în aceeași proporție, o frumusețe mai mare a lustrului, a transpa-

PHAIDON

235

rentei, a culorilor. Din toate acestea, pietrele de la noi, cele care ne plac atît de mult, sardonii, iaspurile, smaraltele și toate celelalte sînt doar țândări. Acolo, în depărtarea aceea, toate sînt ca pietrele noastre de e preț, dar încă mai frumoase decît ele. Pricina stă în faptul că pietrele acelea sînt nepîngărite, nu sînt, ca cele de la noi, roase de sărătură și corupte de putreziciunea pe care o aduc toate cîte se revărsă aici, aducînd cu ele, pietrelor și Pămîntului deopotrivă, viețuitoarelor și plantelor, urîțenie și boli. Pămîntul cel adevărat se bucură de toate aceste podoabe nestemate, nu mai puțin decît de aur, de argint, de toate cîte sînt frumoase. Și toate acestea, nenumărate și mărețe și nia risipite pretutindeni, sînt la lumină prin însăși firea lor, neascunse, alcătuiind o priveliște vrednică de ochii unor ființe fericite.

Se află acolo și un mare număr de ființe, îndeosebi oameni. Unii locuiesc în mijlocul uscatului, alții, așa cum noi trăim la marginea mării, trăiesc la marginea aerului, alții s-au așezat, în vecinătatea uscatului, pe insule înconjurată de aer. Pe scurt, ceea ce este apa și marea pentru noi și pentru nevoile noastre e aerul pentru cei de acolo. Iar ce este pentru noi aerul este b pentru ei eterul. Clima lor este atît de temperată, încît ei nu suferă de boli și au o viață mult mai lungă decît cei de aici. Iar vederea, auzul, cugetul și toate celelalte facultăți ale lor le întrec pe ale noastre cu atît cu cît aerul întrece în puritate apa și eterul aerul. Și au și ei crînguri ale zeilor și temple în care zeii locuiesc cu adevărat și oracole și profeții, precum și înfățișări nemijlocite ale zeilor, cărora și ei li se înfățișează deopotrivă. Și oamenii aceia văd Soarele, Luna și stelele c așa cum sînt ele cu adevărat. Iar la toate acestea se adaugă tot ce-i mai trebuie unei depline fericiri.

Aceasta este, în întregul ei, natura Pămîntului și ce-l înconjoară. Cît despre regiunile

interioare ale Pământului, ele sînt numeroase și se află pretutindeni

236

PLATON

în jurul lui, corespunzînd fiecare uneia din cavități. Dintre acestea, unele sînt mai adînci și mai deschise

d decît cea în care trăim noi; altele, tot mai adînci, au deschizătura hăului lor mai îngustă; altele în sfîrșit sînt mai puțin adînci decît a noastră, dar mai largi. La fund, în pămînt, toate aceste văi comunică între ele, în numeroase locuri, prin găuri, unele mai înguste, altele mai largi, și au între ele căi de trecere. De aici prisosul de apă curge dintr-una în alta, ca în niște vase de amestec. Mai sînt acolo și rîuri de o lungime nemăsurată, cu ape care calde, care reci, ce curg veșnic pe sub pămînt; și mult foc, și lungi rîuri de foc; și numeroase rîuri de noroi lichid, unele mai limpezi, altele mai nămolose, semănînd cu ceea ce sînt, în Si-cilia, rîurile de noroi care curg înaintea lavei și, după aceea, rîurile de lavă. De acestea se umplu toate regiunile subpămîntene, fiecare după cum, de fiecare dată, are loc sensul curentului; iar toate aceste mișcări de creștere și de scădere se datorează unui fel de oscilație care se produce în interiorul Pământului, oscilație care rezultă dintr-un fenomen ca cel pe care urmează să-l descriu.

Printre hăurile Pământului există unul îndeosebi i a care este cel mai mare și care străbate întregul adînc al Pământului, cel despre care vorbește Homer atunci cînd spune:

Foarte departe-n pămînt, acolo unde se află Hăul cel mai adînc²,

acela căruia și el, în alte locuri, și alți poeți îi dau numele de Tartar. Către acest hău se adună curgerea tuturor rîurilor și din el se întorc, fiecare dobîndindu-și caracterul propriu după natura terenului pe care îl străbate. Iar cauza care face ca acolo să fie și obîrșia, și capătul a tot ce curge este faptul că această masă

² Homer, *Riada*, VIII, 14.

PHAIDON

237

lichidă nu găsește acolo un loc în care să se poată stabiliza; de aici oscilația și clocotul lichidului care b urcă și coboară. Aceleași mișcări le face în juru-i aerul și suflul său: întovărășește valul și în drumul său spre acele regiuni ale Pământului, și cînd se întoarce aici înapoi; este ca atunci cînd respirăm și suflul e mereu în mișcare, expirat și inspirat; așa și acolo, suflul de aer, oscilînd cu masa lichidă, produce, și intrînd și c ieșind, vînturi cumplite și uriașe. Cînd valul se retrage către regiunile pe care le numim inferioare, el străbate Pămîntul și atinge, umplîndu-le, ținutul fluviilor subterane; ceva asemănător cu irigarea. Invers, cînd valul părăsește adîncul și urcă năvalnic încoace, inundate sînt meleagurile noastre. Iar plinul de ape se scurge prin canalele de trecere și prin pămînt; și fiecare vînă, ajungînd în regiunile unde o duce mersul ei, dă naștere la mări și lacuri, la rîuri și izvoare. Apoi apele părăsesc din nou părțile noastre și se cufundă sub pămînt și, după un număr mai mare sau mai mic de d mai scurte ori mai lungi ocoluri, se aruncă în Tartar. Uneori ajung la un punct așezat mult mai jos decît cel unde s-a produs irigația, alteori doar puțin mai jos, fapt este că intrarea apelor se face întotdeauna mai jos decît ieșirea. Anumite rîuri se întorc într-un punct opus celui de unde au țîșnit, altele de aceeași parte. Există și unele care fac un circuit complet, înfă-șurîndu-se o dată sau de mai multe ori în jurul Pământului, ca niște șerpi, coborînd astfel cît mai jos cu putință înainte de a se azvîrli în abis. Totuși, fie într-un sens, fie într-altul, coborîrea nu se poate face decît e pînă la centru, dincolo de el niciodată, căci partea Pământului care se află de o parte și de alta a centrului este, pentru amîndouă valurile, punctul de plecare al unui urcuș.

Există asemenea rîuri în mare număr, lungi, felurite, între ele se disting cu precădere patru.

Cel mai mare și cel al cărui curs descrie cercul cel mai din

238

PLATON

afară este cel numit Ocean. Față în față cu Oceanul și curgînd în sens invers este Aheronul, care străbate

a niște regiuni pustii, dar curge mai ales sub pământ, ajungînd în lacul Aherusias. Acolo sosesc sufletele celei mai mari părți a celor morți și acolo rămîn atîta cît le este sorocit, unele mai mult, altele mai puțin, pînă cînd sînt trimise iarăși spre alte nașteri în ființe vii. Un al treilea riu izvorăște la mijloc între primele două și, chiar în apropierea locului unde izvorăște, cade într-un spațiu vast, ars de un foc uriaș, și formează acolo un lac, mai mare decît marea ținuturilor noastre, în

b care clocotesc apă și noroi. De acolo cursul lui tulbure și noroiuos începe să descrie un cerc atingînd diferite puncte și în special marginile lacului Aherusias, însă fără să-și amestece apele cu el. Apoi, după ce dă numeroase ocoluri sub pământ, se azvîrle într-o parte mai joasă a Tartarului. Acesta este rîul numit Pyriphle-gethon, din ale cărui lave țîșnesc fragmente ici și colo, în punctele unde rîul atinge, pe dedesubt, pămîntul. Față în față cu Pyriphlegethon se află al patrulea rîu, care ajunge întîi într-o regiune care este, din cît se spune, de o cumplită sălbăcie și în întregime de un albas-

c tru întunecat, regiune numită stygiană; de altfel acest rîu formează lacul Styx, în care se varsă după ce, tre-cînd prin ținutul acela, apele lui au dobîndit proprietăți redutabile. Apoi se cufundă în pământ și curge circular în sens contrar Pyriphlegethonului, în calea căruia iese de partea cealaltă a lacului Aherusias. Nici apele lui nu se amestecă cu alte ape; și el, după un curs circular, se aruncă în Tartar de partea opusă Pyriphle-

d gethonului. Din cîte spun poezii, numele acestui rîu este Cocytos. Aceasta este alcătuirea naturală a acestor ținuturi.

După ce morții au ajuns în locurile unde a fost adus fiecare de daimonul său, ei sînt judecați, atît cei care au avut o viață frumoasă și sfîntă, cît și ceilalți.

PHAIDON

239

Cei care se socotește că au dus o viață mijlocie pleacă mai departe, pe Aheron, în bărci hărăzite lor, cu care ajung pînă la lac. Și rămîn să locuiască acolo și să se purifice, ispășindu-și vinile, cîte le-au avut, prin pedepse care le aduc dezlegarea și primind, în schimbul faptelor lor bune, răsplățile meritate de fiecare.

Alții însă, vîzîndu-se mărimea păcatelor lor, sînt e socotiți fără leac. E vorba de cei care au comis repetate și grave furturi în temple sau multe omoruri fără îndreptățire și lege sau orice alte crime de acest fel. Potrivit sortii ce li se cuvine, aceștia sînt azvîrliți în Tartar, de unde nu mai ies niciodată.

Alții, ale căror greșeli sînt considerate grave, dar nu ireparabile: oameni care, sub imperiul mîniei, au uzat de violență față de tatăl sau de mama lor, dar s-au căit apoi cît au trăit; ori alții care, în condiții ana-loage, au săvîrșit un omor; aceștia, și ei, sînt supuși ii4i necesității de a fi aruncați în Tartar, unde rămîn timpul cuvenit, după care îi azvîrlă afară de acolo, pe unii, pe ucigași, valurile Cocytosului, pe ceilalți, cei ce și-au brutalizat părinții, valurile Pyriphlegethonului, care îi poartă, și pe unii, și pe alții, pînă la lacul Aherusias, unde încep să strige și să cheme, unii pe cei pe care i-au ucis, alții pe cei asupra cărora au ridicat mîna: îi cheamă, îi imploră, îi roagă să-i lase să treacă pe lac, să-i primească la ei. Dacă izbutesc să-i înduplece, b trec și suferințele lor încetează; dacă nu, sînt iarăși duși în Tartar și de acolo iar aduși de nuri și nu scapă de aceste pătămiri pînă nu izbutesc să-și înduplece victimele. Căci aceasta e pedeapsa hotărîită pentru ei de judecători.

Cît despre cei a căror viață a fost recunoscută de o deosebită sfințenie, aceștia sînt lăsați slobozi să plece, ca dintr-o închisoare, din locurile subpămîntene și se duc sus, în sălașurile cele pure, statornicindu-se c deasupra, în înaltul Pămîntului. Și, printre aceștia, cei care s-au purificat îndeajuns prin filozofie trăiesc

240

PLATON

în eternitate total desfăcuți de trup și ajung la lăcașuri și mai frumoase, pe care nu mi-ar fi ușor să le descriu, ca să nu mai vorbesc că nu mă iartă timpul.

Așadar, iată, dragul meu Simmias. Dacă ținem seamă de cele arătate, trebuie să facem tot ce ne stă în putință pentru a ne împărtăși, cât sîntem în viață, din virtute și înțelepciune. Frumoasă e răsplata, iar speranța mare. Firește, nu se cade ca un om cu bun-simț să se înverșuneze în a susține că lucrurile stau întocmai așa cum le-am înfățișat eu. Dar ceea ce se cuvine să susțin cu toată dîrzenia este că, de vreme ce sufletul, nu-ncape îndoială, e nemuritor, soarta și sălașurile lui vor fi cam așa cum am spus. Crezînd asta, cred că merită să îți asumi oarecare risc. Căci e un risc frumos și tot ce ține de el trebuie să ni-l repetăm ca pe o incantație. Iată de ce zăbovesc de atîta vreme asupra mitului. În orice caz, ținînd seamă de acestea, omul care, de-a lungul vieții, și-a luat ră-mas-bun de la plăcerile și de la podoabele trupului, pe care le socotea străine de el și dăunătoare, omul care, dimpotrivă, și-a dat toată silința să învețe ceva, care, în loc de podoabe străine, a vrut pentru sufletul său podoabe sale adevărate: cumpătarea și dreptatea, curajul, libertatea și adevărul, omul acesta trebuie să aibă încredere în soarta sufletului. El așteaptă astfel pregătit, gata să pornească pe drumul către Hades îndată ce o să-l cheme soarta. Voi, Simmias, Cebes, ceilalți, voi, firește, veți porni și voi cîndva, fiecare, pe acest drum, dar nu acum. *{Apoi, cu o bruscă schimbare de ton}*

Cît despre mine, iată, ceasul a venit și, cum ar zice un erou de tragedie, soarta mea mă cheamă. Mai e foarte puțin și trebuie să merg să îmi fac baia: cred că e mai bine ca, înainte de a bea otrava, să mă spăl, să nu mai dau femeilor de lucru cu spălarea unui leș.

CRITON Fie cum zici, Socrate, spune însă ce anume dispoziții lași, acestora sau mie, cu privire la copiii

PHAIDON

241

tăi sau la orice altceva. Ce să facem oare ca să-ți fie în măsura cea mai mare de folos?

SOCRATE Nu vreau să faceți decît ceea ce v-am spus mereu, nimica altceva: să aveți grijă de voi înșivă. Și atunci totul va fi bine și pentru mine, și pen-tru-ai mei, și pentru voi, chiar dacă acum nu făgăduiți nimic. Dimpotrivă, dacă nu aveți grijă de voi, dacă nu veți voi să trăiți mergînd pas cu pas pe urmele celor vorbite de noi și altădată, și acum, atunci oricîte și oricît de tari făgăduințe ați face acum, ele vor fi zadarnice.

CRITON Desigur, ne vom strădui din răspuțeri să c facem cum spui tu. Am vrea însă să știm și cum ai vrea să te înmormîntăm.

SOCRATE întocmai cum doriți. Firește însă, numai dacă izbutiți să mă prîndeți, dacă nu vă scap. *{Spunînd asta, începu să rîdă potolit și, întorcîndu-se spre noi, adăugă}* Nu reușesc cu nici un chip să îl conving pe Criton că eu, Socrate, sînt acesta de acum, care stă de vorbă cu voi, care încearcă să păstreze bunul șir al celor spuse. Pentru el, Socrate este însă cel pe care o să-l vadă peste-un ceas ca pe un trup fără viață și despre care, iată-l, mă întrebă cum anume să-l îngroape. Iar ceea ce m-am ostenit să vă înfățișez pe larg d acum, că, după ce voi bea otrava, nu voi mai fi aicea, lîngă voi, ci voi pleca spre acele neștiute bucurii ale preafericirilor, acestea toate el le socotește vorbe spuse doar așa, ca să vă liniștesc pe voi și totodată să mă liniștesc pe mine. Astfel că vă rog să fiți chezași față de Criton tocmai pe dos decît se gîndea să fie el chezaș înaintea judecătorilor mei. El afirma, sub jurămînt, că n-o să plec; voi, tot sub jurămînt, incre-dințați-l că, o dată mort, n-am să rămîn aici, că voi e pleca. Poate așa lui Criton o să-i fie mai ușor cînd o să vadă trupul meu ori ars, ori îngropat și n-are să se supere prea tare la gîndul că îndur chinuri cumplite, nici nu va spune, în cursul funeraliilor, că pe

242

PLATON

Socrate îl expune, pe Socrate îl petrece, pe Socrate îl îngroapă. Căci, să știi bine, Criton, bunul meu, reaua folosire a cuvintelor nu este numai o greșeală de limbă, ci și un chip de a face rău sufletelor. Așa că tu să fii voios, să-ți spui că nu pe mine mă îngropi, ci numai ie a trupul meu, și să-l îngropi cum ți-o plăcea ție mai mult și cum vei socoti mai potrivit cu obiceiul.

După acestea Socrate s-a ridicat și a trecut în altă încăpere, să se spele. Criton l-a urmat, spunîndu-ne să așteptăm acolo.

Și am așteptat, vorbind între noi despre ce auzisem, cîntărînd iarăși gînduri și, din cînd în cînd, căindu-ne pentru cită nenorocire putuse să se-ăbată peste noi, socotind că pierdem nimica mai puțin decît un tată și că de-acuma înainte ne vom petrece zilele orfani b Socrate, dincolo, și-afăcut baia, apoi i-au fost aduși copiii (avea doi băieți încă mici și unul mai mare), au venit femeile din familie și, în prezența lui Criton, a stat cu ele de vorbă și le-a făcut ce recomandări avea să le facă, apoi le-a spus să se retragă, împreună cu copiii, iar el s-a întors între noi.

Lipsise mult și soarele era acum aproape de apus. Socrate, îmbăiat, se așează, dar n-a apucat bine să schimbe cîteva vorbe cu noi că slujitorul Celor Unsprezece s-a și înfățișat la el
c SLUJITORUL Măcar de tine nu voi avea să mă plîng, ca de alții care, cînd vin să le aduc otrava, căci așa este porunca, se mînie pe mine și mă umplu de blesteme. Tu însă, am văzut eu bine în toată vremea asta, ești, dintre toți cîți au venit aici, omul cel mai generos și mai blînd și mai nobil. Sînt încredințat că nici în clipa asta nu pe mine te vei supăra, ci pe aceia care te-au adus aici. Și-acuma, rămas-bun, doar înțelege ce veste îți aduc. Și încearcă să înduri ce ai de îndurat

d cît poți mai bine. (Și, *podidit de plîns, s-a-ntors să iasă.*)

PHAIDON

243

SOCRATE *{ridicînd ochii spre el}* Și ție, rămas-bun. Vom face precum zici. (Și *adresîndu-se nouă*) Ce om cu frumoase purtări! Tot timpul cît am stat aici a venit pe la mine și cîteodată stătea de vorbă cu mine, ca omul minunat care se află; iar acum, cu cîtă generozitate varsă lacrimi pentru mine! Dar, haide, Criton, să-i dăm ascultare. Dacă este pregătită, să aducă cineva otrava. Iar de nu, s-o pregătească cel ce are grija asta.

CRITON Stai, Socrate, din cîte văd, Soarele încă lu- e minează munții. Iară, din cîte știu, unii au băut otrava multă vreme după ce li s-a spus s-o facă și încă după ce-au mîncat și au băut îmbelșugat sau chiar s-au bucurat de dragostea pe care mai doreau s-o facă. Hai, nu da zor, e încă timp destul.

SOCRATE Este firesc ca cei de care spui să fi făcut toate acestea, închipuindu-și că se-aleg cu vreun folos, iar dacă eu nu am să fac nimic din toate astea este de asemenea firesc, de vreme ce socot că n-am ii7a nimic de cîștigat luînd otrava cîteva clipe mai tîrziu. Cel mult ca să mă simt, în propriii mei ochi, ridicol, că mă agăț așa de viață, zgîrcindu-mă cu ceva care de fapt s-a isprăvit. Haide, ascultă-mă și fă ce te-am rugat!

La acestea, Criton a făcut un semn către un slujitor care-i stătea în preajmă, iar acesta ieși și, zăbovind o vreme, se întoarse cu cel care urma să dea otrava. O aducea, pregătită, într-o cupă.

SOCRATE Ei bine, dragul meu, tu te pricepi la treaba asta, spune-mi ce să fac.

SLUJITORUL Nimic alta decît să bei și după aceea să te plimbi pînă ce ai să-ți simți picioarele îngreunate, b Atunci întinde-te, iar ce urmează vine de la sine.

244

PLATON

Și îi întinse lui Socrate cupa, care o luă. A luat-o, IDchebrates, cu un calm perfect, fără nici un tremur, fără nici cea mai mică alterare a culorii sau a expresiei chipului, și, țintuindu-l pe acela cam pe sub sprîncene, cu știuta lui privire ca de taur.

SOCRATE Spune-mi, te rog, libațiuni se pot face sau nu din băutura asta?

SLUJITORUL Noi pregătim numai atît cît credem că ajunge de băut.

c SOCRATE Înțeleg. Dar măcar e îngăduit — și este chiar o datorie — să adresăm o rugăciune zeilor pentru buna noastră petrecere de aici în cealaltă lume. Asta îi rog și fie ca așa să se întîmple.

După cuvintele acestea, fără șovăială, fără stingă-cie, fără tulburare, goli cupa.

Pînă în această clipă, cea mai mare parte dintre noi izbutisem să ne ținem, de bine, de rău, plînsuL Acuma

însă, văzîndu-l că bea, că a băut, n-a mai fost chip. N-am fost în stare să mă stăpînesc nici eu, au prins să-mi curgă lacrimile valuri pe obraz. Acoperîndu-mi fața, mă sleiam de plîns, dar nu-l plîngeam pe el, nu, mă plîngeam pe mine, nefericirea mea de a vedea că pierd un prieten ca acela. Chiar mai curînd ca mine, Criton, văzînd că nu își poate ține lacrimile, s-a sculat să plece, iar Apolodor, care și pînă atunci plînsese fără încetare, acum începu să hohotească de durere și mînie, în așa hal că toți care ne aflam acolo am simțit că inima ni se zdrobește, în afară de Socrate.

SOCRATE Ce purtare e aceasta, oameni de mirare! Și eu care le-am gonit pe femei tocmai să nu ajungă să își piardă astfel firea. Căci eu așa am învățat, că se e cuvine să murim în reculegere și pace. Hai, liniștiți-vă, și fiți stăpîni pe voi.

PHAIDON

245

Cînd l-am auzit așa, ne-am liniștit și-am izbutit să ne oprim din plîns. în acest timp Socrate se plimba, pînă l-am auzit spu-nînd că simte o greutate în picioare. Atuncea s-a întins pe spate, cum îl sfătuisese omul Iar acesta îi atîngea din cînd în cînd picioarele, să vadă ce-i cu ele. Apoi i-a strîns cu putere degetele de la un picior, întrebîndu-l dacă simte. Socrate a răspuns că nu. După aceea l-a strîns în i ceva mai sus, de pulpe, și după-aceea tot mai sus, ară-tîndu-ne astfel cum se răcea mereu mai mult și cum înțepenea. Continuînd să îl atingă, ne-a explicat că, atunci cînd o să fie și inima cuprinsă, va muri. Răceala îi ajunsese aproape pînă către mijloc, cînd Socrate, dezvelindu-și fața un moment (căci și-o acoperise), spuse vorbele acestea, care-au fost cele din urmă.

SOCRATE Criton, îi sînt dator lui Asclepios un cocoș, vă rog să nu uitați să i-l dați.

CRITON Da, așa vom face. Gîndește-te, mai ai ceva de spus?

La întrebarea asta însă n-a mai fost răspuns. După cîteva clipe l-a scuturat un fior și paznicul i-a descoperit fața: privirea devenise fixă. Criton, văzîndu-l așa, i-a închis gura și ochii. Aceasta fost-a, Echecrates, moartea prietenului nostru. Un om despre care putem spune fără șovăială că, dintre cîți am cunoscut în vremea lui, a fost de bună seamă cel mai bun și, îndeobște, cel mai înțelept și cel mai drept.

CRATYLOS

CRATYLOS

247

HERMOGENES CRATYLOS SOCRATE

383 a HERMOGENES Vrei, atunci, să-i împărtășim și lui

Socrate discuția noastră?

CRATYLOS Dacă tu crezi așa...

HERMOGENES Uite, Socrate, Cratylos spune că pentru fiecare lucru există, în chip firesc, o dreaptă potrivire a numelui. Un lucru are numele pe care îl are, spune el, nu pentru că anumiți oameni au căzut de acord să-i dea, în limba lor, acel nume, ci pentru că b există, în chip firesc, o dreaptă potrivire a numelor, aceeași atît pentru greci, cît și pentru barbari. Eu îl întreb atunci dacă numele lui este cu adevărat Cratylos, iar el spune că da. „Dar al lui Socrate?” adaug eu. „Socrate”, răspunde el. „Și așa e pentru toți oamenii, numele pe care-l dăm fiecăruia e chiar numele lui?” Iar el: „în ce te privește, numele tău nu e Hermogenes, chiar dacă toată lumea te-ar chema așa.” Numai că atunci cînd îl întreb ce vrea să spună, el nu mă lămurește nicidecum, ba chiar mă ia peste

384 a picior, prefăcîndu-se a cugeta ceva în sinea lui, de

parcă ar cunoaște în privința asta un lucru pe care, dacă ar vrea să mi-l lămurească, m-ar face și pe mine să fiu de aceeași părere cu el și să spun despre nume tot ce spune el. Dacă ești cumva în măsură să tălmăcești oracolul lui Cratylos, bucuros aș asculta. Dar mai degrabă și încă mai bucuros aș afla ce crezi tu despre dreapta potrivire a numelor, dacă ți-e pe plac. SOCRATE O, Hermogenes, fiu al lui Hipponicos, o veche zicală spune că sînt tare grele cele frumoase, b atunci cînd e vorba să le afli seama; tot astfel și în privința numelor, nu se întîmplă să fie o învățătură prea ușoară. Dacă eu m-aș fi dus bunăoară la cursul de 50 de drahme al lui Prodicos, care, după cum spune el, te instruiește pe de-a întregul asupra acestui subiect, nimic nu s-ar împotrivi ca tu să afli pe loc adevărul despre dreapta potrivire a numelor; numai că eu n-am fost decît la cursul de o drahmă; așa că nu știu care poate fi adevărul cu privire la asemenea lucruri. Dar sînt gata să mă alătur ție și lui Cratylos c și să cercetăm împreună. Cît despre cele spuse de Cratylos, cum că Hermogenes nu ar fi numele tău adevărat, bănuiesc că vrea să te ia peste picior; poate se gîndește că, deși vrei să te îmbogățești, nu reușești niciodată. Dar, cum spuneam adineauri, este greu să cunoaștem astfel de lucruri, așa încît va trebui ca, adunîndu-ne cu toții puterile, să vedem dacă ele stau cum spui tu sau cum spune Cratylos.

HERMOGENES La drept vorbind, Socrate, eu unul am stat adeseori de vorbă cu el și cu mulți alții, dar nu mă pot lăsa convins că dreapta potrivire a numelui este altceva decît convenție și acord [între oameni]. Eu cred că orice nume pe care-l dă cineva unui lucru îi d este potrivit. Iar dacă îl schimbă apoi cu un altul și nu-l mai folosește pe cel vechi, următorul nu este mai puțin potrivit decît cel dintîi, tot așa cum noi schimbăm numele sclavilor noștri, fără ca noile nume să fie mai puțin potrivite decît cele vechi. Căci nici un nume nu s-a ivit, pentru nici un lucru, în chip firesc, ci toate sînt rodul convențiilor și obișnuințelor celor ce vorbesc [o limbă sau alta]. Dacă însă lucrurile stau cumva altfel, eu unul sînt gata să ascult și să învăț, e nu numai de la Cratylos, ci de la oricine altcineva.

248

PLATON

385 a SOCRATE Poate că este ceva în ce spui tu, Hermo-genes. Să cercetăm dar. Tu spui că numele fiecărui lucru este cel pe care i-l dă cineva, nu?

HERMOGENES Da.

SOCRATE Fie acel cineva un om oarecare sau o comunitate?

HERMOGENES Da.

SOCRATE Cum așa? Dacă unei ființe oarecare, să zicem celei pe care o numim acum „om”, eu îi spun „cal”, iar celei numite „cal” îi spun „om”, atunci numele celei dintîi va fi pentru toată lumea „om” iar pentru mine „cal”, în timp ce o aceeași ființă va avea pentru toată lumea numele „cal”, însă pentru mine se va chema „om” — asta vrei să spui? b HERMOGENES Eu așa cred.

SOCRATE Dar, ia spune-mi tu un lucru: accepți că există în vorbire adevăr și fals?

HERMOGENES Da.

SOCRATE Așadar, există o rostire adevărată și una falsă?

HERMOGENES De bună seamă.

SOCRATE Și nu-i așa că rostirea care spune cum sînt cele ce sînt e adevărată, iar cea care spune cum nu sînt ele este falsă?

HERMOGENES Așa este.

SOCRATE Atunci e cu putință să rostești atît lucruri care sînt, cît și lucruri care nu sînt?

HERMOGENES Cu siguranță.

c SOCRATE Dar rostirea adevărată, să fie ea pe de-a-n-tregul adevărată, fără ca părțile ei să fie adevărate?

HERMOGENES Nu, și părțile ei sînt adevărate.

SOCRATE Oare numai părțile mai mari sînt adevărate, pe cînd cele mici nu? Sau toate?

HERMOGENES Toate, cred eu.

SOCRATE Poți atunci să-mi indici vreo parte a rostirii mai mică decât numele?

HERMOGENES Nu, aceasta e cea mai mică.

CRATYLOS

249

SOCRATE Prin urmare, și numele — ca parte a unei rostiri adevărate — este rostit?

HERMOGENES Da.

SOCRATE În mod adevărat, după câte spui.

HERMOGENES Da.

SOCRATE La rîndul ei, partea unei rostiri false nu e falsă?

HERMOGENES Ba da.

SOCRATE Prin urmare, este cu puțință să rostești nume adevărate și false, de vreme ce există rostire adevărată și falsă?

HERMOGENES Cum să nu?

d

SOCRATE Iar ceea ce susține fiecare că este numele unui lucru, acela îi este numele?

HERMOGENES Da.

SOCRATE Și toate numele pe care le dă cineva unui lucru, pe toate le are acesta, și de fiecare dată cînd acela le rostește?

HERMOGENES Eu, cel puțin, Socrate, nu știu altă dreptă potrivire a numelui. Eu pot denumi orice lucru cu un nume statornicit de mine, iar tu, la rîndul tău, cu un altul statornicit de tine. Tot astfel și cetă- e țile: le văd uneori dînd acelorași lucruri nume diferite, ceea ce face ca grecii să se deosebească de barbari în privința numelor, dar și ca unii greci să se deosebească de alți greci.

SOCRATE Atunci să vedem, Hermogenes, dacă ți se pare că tot așa stau lucrurile și cu cele ce sînt. Și esența sau ființa celor ce sînt este ceva ce ține de fiecare dintre noi, așa cum a afirmat Protagoras? Protagoras a spus că „omul e măsura tuturor lucrurilor”, 386 a și că, prin urmare, așa cum îmi apar mie lucrurile așa sînt pentru mine, și așa cum îți apar ție, tot așa sînt pentru tine. Ești de acord cu ce spune el sau ți se pare că lucrurile au o anumită ființă statornică a lor?

HERMOGENES Într-adevăr, mi s-a întîmplat cînd-va și mie, Socrate, ca, nedumerit fiind, să ajung aici,

250

PLATON

la spusa lui Protagoras. Totuși nu mi se pare că lucrurile stau chiar așa.

SOCRATE Cum oare? Ți s-a întîmplat să ajungi chiar b la părerea că nu există defel om rău?

HERMOGENES Nu, pe Zeus; prea adesea am avut motive să cred că există oameni întru totul răi și încă foarte mulți.

SOCRATE Dar oameni foarte cumsecade nu ți s-a părut că există?

HERMOGENES Prea puțini.

SOCRATE Oricum, ți s-a părut.

HERMOGENES Într-adevăr.

SOCRATE Și cum vine asta pentru tine? Nu socoti oare că cei foarte cumsecade sînt și foarte chibzuiți, pe cînd cei foarte răi sînt și foarte nechibzuiți? c

HERMOGENES Ba eu așa cred.

SOCRATE Să mai fie atunci cu puțință — dacă Protagoras a spus adevărul și dacă adevărul este că lucrurile, după cum par fiecăruia dintre noi, așa și sînt — ca unii dintre noi să fie chibzuiți, iar alții nechibzuiți?

HERMOGENES Hotărît nu.

SOCRATE Atunci îmi închipui că ești întru totul de acord — de vreme ce există chibzuință și nechib-zuință — că este pe de-a-ntregul cu neputință ca Protagoras să fi spus adevărul. Căci nu ar mai exista în realitate un om mai chibzuit decât un altul, dacă ceea ce i se pare fiecăruia ar fi și adevărat pentru a fiecare.

HERMOGENES Așa este.

SOCRATE Dar mă gîndesc că nici de părerea lui Euthydemos nu ești, cum că toate sînt la fel pentru toți în același timp și întotdeauna. Căci nu ar mai putea fi unii buni și alții răi, dacă virtutea și viciul ar fi totuna pentru toți și întotdeauna.

HERMOGENES E adevărat ce spui.

v

CRATYLOS

251

SOCRATE Prin urmare, dacă lucrurile nu sînt toate la fel pentru toți în același timp și întotdeauna, și nici fiecare lucru nu este așa cum îi apare fiecăruia, atunci e limpede că lucrurile au o anume ființă statornică a lor și că ele nu depind de noi, în așa fel încît e să fie tîrîte în sus și în jos după închipuirea noastră. Dimpotrivă, ele sînt prin ele însele și depind de propria lor ființă, care le aparține în mod firesc.

HERMOGENES Așa-mi pare să fie, Socrate.

SOCRATE Iar dacă lucrurile sînt așa prin natura lor, nu vor fi și acțiunile legate de ele tot așa? Oare acțiunile nu sînt și ele o anumită specie de realitate?

HERMOGENES Fără-ndoială că sînt.

SOCRATE Prin urmare, acțiunile sînt îndeplinite și 387 a ele potrivit propriei lor naturi și nu potrivit părerii noastre. De pildă, dacă ne-am apuca să tăiem ceva, oare vom tăia așa cum ni se năzare nouă și cu orice ni se năzare? Sau numai cînd am înțelege să tăiem fiecare din cele ce sînt în felul în care este firesc să tăiem și să fie tăiat, și numai cînd ne-am folosi de acel lucru care este din fire potrivit în acest scop, numai atunci abia vom tăia cu adevărat, va ieși ceva de aici și vom îndeplini cum se cuvine lucrarea, pe cînd dacă am face-o împotriva naturii am greși și n-am izbuti nimic?

HERMOGENES Mie așa mi se pare.

b

SOCRATE Iar dacă ne-am apuca să ardem ceva, s-ar cuveni să o facem urmînd nu orice părere, ci pe cea potrivită, nu e așa? Altfel spus: așa cum e firesc și cu ceea ce este firesc să fie ars și să ardă un lucru?

HERMOGENES Așa este.

SOCRATE Atunci nu este tot așa și cu celelalte?

HERMOGENES Fără-ndoială.

SOCRATE Dar vorbirea nu este și ea un fel de acțiune?

HERMOGENES Ba da.

252

PLATON

CRATYLOS

253

SOCRATE Dacă, așadar, cineva ar găsi cu cale că trebuie vorbit după bunul lui plac, oare făcînd așa, ar vorbi el în chip potrivit? Sau abia cînd ar rosti lucrurile în felul firesc de a le rosti și de a fi rostite, și cînd s-ar folosi pentru aceasta de acel lucru care este din fire potrivit acestui scop, atunci abia va ieși ceva iar el va vorbi cu adevărat? De nu, nu-i așa că va greși, nesăvîrșind nimic?

HERMOGENES Așa cred, cum spui tu.

SOCRATE Dar faptul de a numi nu este și el o parte a vorbirii? Căci prin numire ia naștere vorbirea.

HERMOGENES Firește.

SOCRATE Atunci faptul de a numi nu este și el un fel de acțiune, de vreme ce și faptul de a vorbi era o anumită acțiune, și anume una ce privea lucrurile?

HERMOGENES Ba da.

SOCRATE Pe de altă parte, acțiunile ni s-au arătat ca nefiind în raport cu noi, ci ca avînd o anumită natură care le e proprie?

HERMOGENES Așa este.

SOCRATE Atunci nu se cuvine și să numim lucrurile în felul firesc de a le numi și de a fi numite, și chiar cu acel lucru potrivit din fire pentru aceasta, iar nu după cum ni se năzare nouă, dacă este să fim de acord cu cele spuse mai înainte? Și nu-i așa că numai astfel va ieși ceva și am numi cu adevărat, altminteri nu?

HERMOGENES Așa mi se pare.

SOCRATE Acum, spune-mi: ceea ce era de tăiat nu trebuia tăiat — zicem noi — cu ceva?

HERMOGENES Ba da.

SOCRATE Și ceea ce trebuia țesut nu trebuia țesut cu ceva? Iar ceea ce trebuia găurit nu trebuia găurit cu ceva?

HERMOGENES De bună seamă.

SOCRATE Și ceea ce era de numit nu trebuia numit cu ceva?

HERMOGENES Așa este. 388 a

SOCRATE Dar găurile cu ce trebuie făcute?

HERMOGENES Cu burghiul.

SOCRATE Iar țeserea?

HERMOGENES Cu suveica.

SOCRATE Și numirea?

HERMOGENES Cu numele.

SOCRATE Bine spui! Prin urmare, numele este și el un fel de unealtă.

HERMOGENES De bună seamă.

SOCRATE Dacă te-aș întreba acum: „Ce fel de instrument este suveica?” Nu cel cu care țesem?

HERMOGENES Ba da.

SOCRATE Iar când țesem, ce facem? Nu deosebim b bătaia de urzeala cu care este îngemănată?

HERMOGENES Ba da.

SOCRATE Și nu-mi vei spune la fel despre burghiu și despre toate celelalte?

HERMOGENES De bună seamă.

SOCRATE Îmi poți răspunde la fel și despre nume? Cu numele, care este și el o unealtă, ce facem atunci când numim?

HERMOGENES N-aș putea să spun.

SOCRATE Oare nu ne dăm învățătură unii altora și totodată deosebim lucrurile așa cum sînt?

HERMOGENES Întru totul.

SOCRATE Prin urmare, numele este o unealtă care ne dă învățătură și care deosebește ființa lucrurilor, c tot așa cum suveica deosebește bătaia de urzeală.

HERMOGENES Așa este.

SOCRATE Iar suveica nu este ea o unealtă de țesut?

HERMOGENES Cum altfel?

SOCRATE Țesătorul deci se va folosi cum se cuvine de suveică, iar „cum se cuvine” înseamnă potrivit firii țesutului; iar învățătorul se va folosi cum se cuvine de nume, „cum se cuvine” însemnînd aici potrivit rostului învățaturii.

254

PLATON

CRATYLOS

255

HERMOGENES Da.

SOCRATE Dar de lucrarea cui se va folosi cum se cuvine țesătorul atunci cînd se folosește de suveică?

HERMOGENES De cea a tîmplarului.

SOCRATE Este oricine tîmplar sau numai cel ce stăpînește acest meșteșug?

HERMOGENES Numai cel care-l stăpînește. d

SOCRATE Și de lucrarea cui se va folosi cum se cuvine cel care face găuri cu burghiul?

HERMOGENES De cea a fierarului.

SOCRATE Este însă oricine fierar sau numai cel care stăpînește acest meșteșug?

HERMOGENES Numai cel care-l stăpînește.

SOCRATE Bine. Dar de lucrarea cui se va folosi învățătorul atunci cînd se folosește de nume?

HERMOGENES Asta nu mai știu.

SOCRATE Dar nu-mi poți spune nici cum ne sînt transmise numele de care ne folosim?

HERMOGENES La drept vorbind, nu.

SOCRATE Dar nu găsești că dreapta lege e cea care ni le transmite?

HERMOGENES Așa se pare.

e SOCRATE Prin urmare, de lucrarea legiuitorului se va folosi învățătorul atunci când se folosește de nume?

HERMOGENES Așa cred.

SOCRATE Iar legiuitor îți pare ție a fi orice om sau numai cel ce stăpânește un asemenea meșteșug?

HERMOGENES Cel care-l stăpânește.

SOCRATE Vasăzică, Hermogenes, nu orice om e îndreptățit să statornicească numele, ci doar un fău-389 a rar de nume; iar acesta ar fi, pe cât se pare, legiuitorul, o specie de făurar ce se ivește cel mai rar printre oameni.

HERMOGENES Așa se pare.

SOCRATE Ia cercetează atunci ce anume ațintește legiuitorul cu privirea când statornicește numele. În-toarce-te la exemplele de dinainte. Spre ce își ațin-tește tîmplarul privirea când face suveica? Oare nu asupra aceluia lucru care, prin firea lui, trebuie folosit ca suveică?

HERMOGENES Întru totul.

SOCRATE Și ce se întîmplă dacă — în timp ce lu- b crează la ea — suveica se fringe? Oare va face alta nouă ațintind cu privirea suveica frîntă sau ațintind forma aceea după care o făurise și pe cea frîntă?

HERMOGENES Forma aceea, zic eu.

SOCRATE Acea formă am putea-o numi, pe drept cuvânt, suveica în ea însăși.

HERMOGENES Așa-mi pare.

SOCRATE Iar când tîmplarul ar trebui să făurească suveici pentru un veșmînt subțire sau gros, fie de in, fie de lînă sau de orice fel, nu trebuie ca fiecare dintre ele să aibă forma de suveică? Și nu trebuie el să-i dea fiecăreia chiar acea natură care-i este din fire c cea mai potrivită pentru lucrarea sa?

HERMOGENES Ba da.

SOCRATE Și la fel este și cu celelalte unelte. Unealta care este din fire potrivită fiecărui lucru trebuie mai întîi identificată iar apoi împlîntată în acel material din care se făurește lucrarea; și asta nu după cum i se năzare celui ce o făurește, ci potrivit firii lucrului. Fierarul, de pildă, trebuie să știe cum să imprime în fier forma de burghiu potrivită din fire fiecărui lucru.

HERMOGENES Întru totul.

SOCRATE Și în lemn forma de suveică potrivită din fire fiecărui lucru.

HERMOGENES Așa este. d

SOCRATE Într-adevăr, fiecărui soi de țesătură îi era din fire proprie, pe cât ne-am dat seama, o anumită suveică; și la fel stau lucrurile și cu celelalte unelte.

HERMOGENES Da.

SOCRATE Atunci, preabunul meu prieten, nu se cuvine ca legiuitorul acela să știe să imprime în su-

256

PLATON

nete și silabe acel nume care este din fire propriu fiecărui lucru? Iar apoi să făurească și să statornicească toate numele avînd privirea ațintită către ceea ce este numele în el însuși, dacă este să fie un dătător e de nume adevărat? Și dacă diferiți legiuitori nu vor folosi aceleași silabe, să nu uităm că nu orice făurar pune în joc același fier, deși făurește aceeași unealtă pentru o aceeași lucrare; căci atîta timp cît el îi dă ace-90 a eași formă, chiar dacă este folosit un alt fier, unealta nu e mai puțin drept întocmită, fie ea făcută în Grecia ori la barbari. Nu-i așa? HERMOGENES Întru totul.

SOCRATE Nu în felul acesta vei aprecia și legiuitorul, atît pe cel grec, cît și pe cel barbar? Căci atîta vreme cît legiuitorul imprimă acea formă ce i se cuvine fiecărui lucru, indiferent ce silabe ar folosi, nu-i așa că legiuitorul de aici n-ar fi mai prejos decît cel de oriunde altundeva?

HERMOGENES Bineînțeles.

b SOCRATE Dar cine va recunoaște dacă forma convenită de suveică se află într-un lemn anume? Cel care a făurit-o, tâmplarul, sau cel care se va sluji de ea, țesătorul?

HERMOGENES E de presupus, mai degrabă, că cel ce se va sluji de ea, Socrate.

SOCRATE Și cine oare se va folosi de lucrarea constructorului de lire? Nu cumva acel supraveghetor al lucrării, care va ști cel mai bine să supravegheze și să verifice — o dată lucrul terminat — dacă este bine făcut ori nu?

HERMOGENES Negreșit. SOCRATE Și cine este acela?

HERMOGENES Citharistul.

;-

SOCRATE Dar lucrarea constructorului de nave **cine** o folosește?

c HERMOGENES Cîrmaciul.

CRATYLOS

257

r«

SOCRATE Iar lucrarea legiuitorului, cine ar supraveghea-o cel mai bine și ar putea să aprecieze îndeplinirea ei — fie la noi, fie la barbari? Oare nu cel ce se va folosi de ea?

HERMOGENES Ba da.

SOCRATE Și acesta nu este cel ce se pricepe să pună întrebări?

HERMOGENES Negreșit.

SOCRATE Și tot el se pricepe și la răspunsuri?

HERMOGENES Da.

SOCRATE Dar cel care știe să întrebe și să răspundă se numește oare pentru tine altfel decît dialectician?

HERMOGENES Nu, ci chiar așa.

SOCRATE Așadar, lucrarea tâmplarului este de a d făuri cîrma sub supravegherea cîrmaciului, dacă acea cîrmă va să fie bine făcută.

HERMOGENES Așa se pare.

SOCRATE Iar cea a legiuitorului, pe cît s-ar zice, de a da numele avînd drept supraveghetor un dialectician, dacă este să dea numele așa cum se cuvine.

HERMOGENES Așa este.

SOCRATE S-ar putea, prin urmare, Hermogenes, ca instituirea de nume să nu fie un lucru de rînd, cum crezi tu, și nici isprava unor oameni de rînd sau a oricui se nimerește. În acest caz Cratylus are dreptate să spună că numele lucrurilor există în chip fi- e resc și nu oricine este făuritor de nume, ci doar acela care privește către numele ce i se potrivește în chip firesc fiecărui lucru și care poate să pună forma lui în litere și silabe.

HERMOGENES Nu știu, Socrate, cum ar trebui să înfrunt spusele tale. Totuși nu e lesne să te lași con- 391 a vins, așa dintr-o dată. Cred că m-ai convinge mai degrabă dacă mi-ai arăta în ce constă cea dreaptă și firească potrivire a numelui, pe care o susții.

SOCRATE Eu, prietene Hermogenes, nu susțin nici una; ci ai uitat ce spuneam la început, că eu nu știu nimic; dar sînt gata să cercetez împreună cu tine. Iar acum, iată, după ce eu și cu tine am cercetat cu lu-are-aminte, ne apare limpede, contrar primei păreri, că numele are din fire o dreaptă potrivire și că nu-i b revine tot omului să știe a-l institui cum se cuvine pentru orice lucru. Nu-i așa? HERMOGENES Negreșit.

SOCRATE Atunci, în continuare, de vreme ce dorești să afli, trebuie să căutăm în ce constă de fapt dreapta potrivire a numelui.

HERMOGENES Bineînțeles că doresc să aflu. SOCRATE Cercetează atunci.

HERMOGENES Dar cum să cercetez? SOCRATE Cea mai potrivită dintre cercetări, prietene, este cea întreprinsă cu ajutorul cunoscătorilor, cărora trebuie să le dai bani și să le arăți recunoștință. Aceștia sînt sofîștii, iar fratele tău Callias, care c le-a plătit mulți bani, trece acum, datorită lor, drept înțelept. Cum însă tu nu ești în stăpînirea bunurilor pămîntești, trebuie

să stăruie pe Ungă fratele tău și să-i ceri să te-nvețe dreapta potrivire a numelor, așa cum a învățat-o el de la Protagoras.

HERMOGENES Dar ar fi lipsită de noimă, Socrate, cererea mea, dacă eu, care resping în întregime *Adevărul* lui Protagoras, aş pune în schimb vreun preț pe cele spuse în prelungirea unui asemenea adevăr. SOCRATE Atunci, dacă acestea nu-ți sînt pe plac, dă va trebui să învățăm de la Homer și de la ceilalți poeți. HERMOGENES Dar ce spune Homer, Socrate, despre nume, și unde?

SOCRATE în multe locuri. Dar cele mai de seamă și mai frumoase sînt acelea unde — pentru aceleași lucruri — el deosebește numele date de oameni și cele date de zei. Sau nu crezi că spune acolo ceva deosebit și minunat despre dreapta potrivire a numelor? Doar

CRATYLOS

259

e limpede că zeii dau după o dreaptă potrivire nume- e le care să fie firești. Sau nu ești de aceeași părere?

HERMOGENES Eu unul îmi dau bine seama că zeii numesc cum se cuvine ori de cîte ori dau nume. Dar despre ce fel de nume vorbești tu?

SOCRATE Nu știi că despre fluviul de la Troia, care s-a prins în luptă dreaptă cu Hefaistos, el spune:

*Xanthos cum zeii îi spun, muritorii numindu-l Scamandru*¹?

HERMOGENES Ba da.

SOCRATE Cum dar? Nu crezi că e lucru însemnat 392 a a ști în ce măsură e mai potrivit pentru fluviul acela numele Xanthos decît Scamandru? Sau, dacă vrei, cu privire la pasărea despre care spune că

*Zeii chalkis» o numesc, iară oamenii înșiși kymindis»*²,

socotești tu că e lucru neînsemnat să cunoști cu cît este mai potrivit să fie numită *chalkis* decît *kymindis* o aceeași pasăre? Sau să numești un deal Batieia, mai degrabă decît Myrina. Și cîte și mai cîte, atît la Homer, cît și la alți poeți. Dar asemenea [exemple] sînt, poate, dincolo de ce sîntem în măsură noi doi să lămurim. Cu privire la Scamandrios însă și la As-tyanax — nume pe care Homer le dă fiului lui Hector — e ceva mai apropiat de puterea omenească și mai lesnicios de cercetat, pe cît îmi pare, în ce anume constă dreapta lor potrivire, după el. Cunoști, de bună seamă, versurile în care se găsesc cele ce spun.

HERMOGENES Fără-ndoială.

SOCRATE Așadar, dintre cele două nume date fiului lui Hector, pe care crezi tu că l-a socotit Homer mai potrivit, Astyanax sau Scamandrios?

HERMOGENES Nu știu s-o spun. c

¹ Homer, *Riada*, XX, 74 (traducere de Dan Slușanschi).

² Wem, XXTV, 291.

260

PLATON

SOCRATE Gîndește-te că ai fi întrebat așa: cine crezi că dau nume mai potrivite, cei chibzuiți ori cei mai puțin chibzuiți?

HERMOGENES E limpede că cei chibzuiți, aş spune.

SOCRATE Dar cine îți par oare mai chibzuiți în sî-nul cetății, femeile sau bărbații, dacă e să vorbim în genere?

HERMOGENES Bărbații.

SOCRATE Tu știi însă că Homer spune despre fiul a lui Hector cum că ar fi fost numit Astyanax de către troieni? Și dacă așa îl chemau bărbații, e limpede că Scamandrios îl numeau femeile. HERMOGENES Așa se pare.

SOCRATE Doar și Homer îi socotea pe troieni mai înțelepți decît femeile lor.

HERMOGENES Eu așa cred.

SOCRATE Prin urmare, el socotea că Astyanax este mai potrivit pentru copil decât

Scamandrios? HERMOGENES E limpede.

SOCRATE Să cercetăm atunci care e motivul. Sau ne lămurește cât se poate de bine chiar el?

Căci în alt loc spune: e *Singur el le-apăra cetatea și marile ziduri*³.

Iată pentru ce, s-ar zice, este potrivit a-l numi Astyanax pe fiul apărătorului, adică „mai-marele” (*anax* „cetății” (*asty*), pe care, după cum spune Homer, o apărase chiar tatăl lui.

HERMOGENES Așa-mi pare.

SOCRATE Și totuși cum? Eu unul încă nu înțeleg bine, Hermogenes. Tu înțelegi?

HERMOGENES Pe Zeus, nici eu.

3 *Idem*, XXII, 507 (traducere de Cătălin Enache); versul citat aici de Platon diferă întru câțva de textul grecesc standard al *Modei* text care în traducerea lui Dan Slușanschi este redat astfel: *Cum numai tu-l apărau ca și porți și înalte ziduri*

CRATYLOS

261

SOCRATE Dar, preabunule, numele lui Hector nu i 393 a l-a dat tot Homer?

HERMOGENES Ce vrei să spui?

SOCRATE Mie îmi pare aproape la fel cu Astyanax numele acesta, și amîndouă par să fie grecești. Căci Anax și Hector înseamnă aproape același lucru, și amîndouă sînt nume regești. Dacă cineva este mal-mare (*anax*), înseamnă că este și stăpîn (*hektor*) peste cei pe care îi conduce. Doar e limpede că atunci el îi cîrmu-iește, îi are în stăpînire și este stăpînul lor (*echei*). Sau ți se pare că nu spun nimic cu rost și doar mă amă- b gesc, închipuindu-mi că am dat aici de o urmă a părerii lui Homer despre dreapta potrivire a numelor?

HERMOGENES Pe Zeus, nu cred asta despre tine! Ci mai degrabă aș spune că i-ai prins urma.

SOCRATE Mie, cel puțin, îmi pare că e potrivit să-i spui „leu” puiului de leu și „cal” celui ce se trage din cal. Nu vorbesc de cazul în care din cal ar lua ființă — ca o ciudățenie — altceva decât un cal, ci la vlăstarul firesc al unei spițe mă refer. Dacă un cal aduce pe c lume, împotriva firii, progenerura firească unui taur, ea nu trebuie numită „mînz”, ci „vițel”. Și cred că, dacă dintr-un om s-ar naște o altă ființă decât vlăstarul unui om, nici atunci aceasta nu ar trebui numită „om”. La fel pentru copaci și toate celelalte. Sau nu ești de aceeași părere?

HERMOGENES Sînt de aceeași părere.

SOCRATE Bine faci. Fii totuși cu ochii pe mine, ca nu cumva să te păcălesc. Căci potrivit aceluiași argument, ar rezulta că și vlăstarul născut dintr-un rege d ar trebui numit „rege”. Cît despre silabele de un fel sau altul prin care este redat același sens — nu trebuie să-ți faci griji; și nici dacă vreo literă e adăugată ori scoasă dintr-un nume, atîta vreme cît în el se vedește natura lucrului numit.

HERMOGENES Ce vrei să spui?

1

262

PLATON

CRATYLOS

263

SOCRATE Nimic prea deosebit. După cum știi, cînd vorbim despre litere ne folosim de numele, nu de sunetele lor; mai puțin atunci cînd vorbim despre aces-e tea patru: e, y, o și 6. Celelalte vocale și consoane, știi bine, le prefacem în nume, adăugîndu-le alte litere. Dar atîta vreme cît încrustăm în numele unei litere acea putere [expresivă] care iese la iveală în ea, o putem pe drept numi cu acel nume, iar el, acel nume, ne-o va dezvălui întocmai. De pildă, la

beta: vezi că *e*, *t* și *a*, adăugate fiind, n-au adus nici o știrbire prin care să nu mai fie dezvăluită natura aceea a literei în numele întreg pe care a vrut să-l pună în joc legiuitorul; într-atît de bine a știut el să dea nume literelor.

HERMOGENES Îmi pare că ai dreptate. 394 a SOCRATE Dar nu putem spune același lucru și despre „rege”? Căci dintr-un rege se va trage un rege, dintr-un om bun un om bun, dintr-unul frumos unul frumos și așa mai departe; din fiecare spiță un vlăstar asemănător, dacă lăsăm, bineînțeles, deoparte cazurile în care se naște vreo ciudățenie. Iar vlăstarelor trebuie, prin urmare, să le dăm aceleași nume. Sînt îngăduite însă modificări ale silabelor, drept pentru care celui neiscusit i se poate părea că sînt deosebite între ele nume ce sînt în fapt aceleași. Tot astfel leacurile medicilor: datorită culorii și mirosului ele ne par felurite, deși sînt aceleași; medicul însă, care le cercetează numai pentru puterile lor, le vede că sînt aceleași și nu se lasă păcălit de cele adăugate. Așa se întîmplă, poate, și cu un cunoscător de nume; el cercetează doar puterile lor și nu se lasă păcălit dacă o literă este adăugată, schimbată ori înlăturată; nici chiar atunci cînd puterea numelui e redată prin cu totul alte litere. Așa cum tocmai spuneam, Astyanax ^c și Hector nu au altă literă comună în afară de *t* și totuși au același înțeles. La fel Archepolis („cîrmui-torul cetății”), ce literă are în comun cu cele dinainte? Și totuși toate aceste nume au același înțeles. Tot așa mai sînt încă multe altele, care nu înseamnă altceva decît „rege”. Și iarăși altele care înseamnă „strateg”, ca de pildă: Agis („conducător”), Polemarchos („comandant”) și Eupolemos („războinic bun”). Altele sînt nume de medici, precum Iatrocles („tămăduitor vestit”) și Acesimbrotos („tămăduitor al muritorilor”). Și astfel am putea găsi încă o mulțime de nume ale căror silabe și litere sună diferit, dar care exprimă prin puterea lor același lucru. Ești de părerea asta sau nu?

HERMOGENES Întru totul, bineînțeles.

d

SOCRATE Prin urmare, ființelor care se nasc în chip firesc trebuie să li se dea aceleași nume [ca părinților lor].

HERMOGENES Desigur.

SOCRATE Dar cum stau lucrurile cu cele ce se nasc în chip nefiresc și au înfățișare monstruoasă? De pildă, cînd dintr-un om bun și pios ia naștere unul lipsit de pietate, oare nu se întîmplă ca mai înainte, cînd un cal aducea pe lume progenitura unui taur, aceasta trebuind să poarte numele zămislicitorului său, ci pe cel al spiței de care ținea?

HERMOGENES Negreșit.

SOCRATE Prin urmare, și omului aceluia nepios, e născut dintr-unul pios, trebuie să i se dea numele spiței lui.

HERMOGENES Așa este.

SOCRATE Așadar, nu Theophilos („iubit de zeu”), pe cît se pare, nici Mnesitheos („temător de zei”) și nici vreun alt nume asemănător, ci unul care să însemne contrarul acestora, dacă este ca numele să fie drept potrivite.

HERMOGENES Întru totul așa, Socrate.

SOCRATE Astfel și Oreste („muntean”), dragă Her-mogenes, pare să fie numit în chip potrivit, fie că vreo întîmplare i-a dat numele acesta, fie vreun poet, căci

264

PLATON
CRATYLOS

265

asprimea firii lui, sălbăticia și felu-i de **om de munte** (*oros*) se vădesc în numele lui. i a

HERMOGENES Așa se pare, Socrate.

SOCRATE Dar și tatăl său pare să **aibă un nume** potrivit firii sale.

HERMOGENES Cred că da.

SOCRATE Într-adevăr, numele Agamemnon pare să spună că Agamemnon este un om statornic, care își dă osteneala să ducă la bun sfîrșit hotăririle luate datorită tăriei sale. Iar cea mai bună dovadă a felului său de a fi e statornica zăbavă a oștirii sale dinaintea Troiei.

Numele său, Agamemnon, arată, aşadar, b că acest bărbat e demn de admiraţie (*agastos*) pentru stăruinţa (*epimone*) sa. Şi cred că Atreus are de asemenea un nume potrivit. Căci uciderea lui Chry-sippos şi faptele-i atât de crude împotriva lui Thy-estes sînt toate laolaltă dăunătoare şi funeste (*atera*) pentru virtute. De fapt numele acesta se abate puţin şi îşi ascunde înţelesul, în aşa fel încît firea eroului nu se dezvăluie oricui. Dar, pentru cei iscusiţi în materie de nume, Atreus arată limpede despre ce e vorba;

c de altfel, şi dacă ne referim la neînduplecarea (*ateires*) ori la neînfricarea (*atrestori*) ori la nelegiuirea (*ateron*) sa, în oricare din aceste cazuri numele său încă este potrivit. Iar Pelops îmi pare că şi el are un nume potrivit, întrucît acest nume semnifică un om care nu vede (*opsis*) decît ceea ce este apropiat (*pelas*). HERMOGENES Cum aşa?

SOCRATE De pildă, se spune despre el cum că, omorîndu-l pe Myrtilos, nu a fost în măsură nici să presimtă, nici să prevadă toate nenorocirile cu care a avea să-şi copleşească pe viitor întregul neam, nevă-zînd decît imediatul şi clipa prezentă atunci cînd dorea cu orice preţ s-o ia în căsătorie pe Hippoda-meia — şi asta se cheamă *pelas*. Cît despre Tantal, oricine va socoti numele său potrivit şi firesc, dacă cele ce se spun despre el sînt adevărate. ;

HERMOGENES Ce anume?

SOCRATE Nenorocirile acelea numeroase şi cumplite, cîte i s-au ivit în timpul vieţii şi care au dus la nimicirea întregii lui patrii; iar după ce a murit, acea cumpănire (*talanteia*) a pietrei deasupra capului său — în Hades — şi care se potriveşte în chip uimitor cu numele pe care-l poartă. Ca şi cum cineva ar fi vrut, e pur şi simplu, să-l numească „cel mai încercat” (*talantatos*), dar în locul acestui nume i-ar fi spus în chip mai ascuns Tantal, căci un astfel de nume pare să-i fi dat, întîmplător, legenda. Se pare că şi Zeus, cel considerat a fi părintele său, are un nume fericit ales; numai că nu este uşor de înţeles. De fapt numele lui Zeus este nici mai mult nici mai puţin decît 396 a o propoziţie. Separîndu-l în două, ne folosim unii de o parte, alţii de alta: căci unii îl numesc *Zena*, alţii *Dia*. Amîndouă numele puse laolaltă ne dezvăluie însă natura zeului, aşa cum am şi convenit că se cuvine să fie lucrarea numelui. Căci nimeni altul nu este pentru noi sau pentru toate cîte sînt cauză a vieţii (*zen*), mai degrabă decît cîrmuitorul şi regele tuturor. Se întîmplă, aşadar, că zeul acesta este numit b în chip potrivit, de vreme ce prin el [*dia hon*] dobîndesc viaţă (*zen*), dintotdeauna, toate fiinţele. Numai că, după cum spuneam, numele lui, care este unul, e împărţit în două: *Dia* şi *Zena*. Că Zeus ar fi fiul lui Cronos ar părea cumva provocator pentru cineva care ar auzi aceasta dintr-o dată; totuşi pe drept cuvînt Zeus (*Dia*) este vlăstarul unei mari inteligenţe. Căci nu copil (*koros*) înseamnă Cronos, ci ceea ce este curat şi fără amestec în cuget (to *katharon kai akeraton tou nou*). Pe de altă parte el este, potrivit tradiţiei, fiul lui Uranos („cer”). Şi pe bună dreptate este numit el aşa; căci înălţarea privirii spre cer e pe drept numită cerească (*ourania*), adică văzînd cele din înălţimi (*ho-* c roşa *ta ano*), de unde, prietene Hermogenes — după cum afirmă cei ce se îndeletnicesc cu fenomenele ce-

266

PLATON

reşti —, provin atît puritatea cugetului, cît şi numele potrivit dat cerului (*ouranos*). Dacă mi-aş aminti genealogia lui Hesiod şi unii strămoşi încă mai vechi pe care îi dă el acestor zei, nu m-aş mai opri să arăt cît de potrivite sînt numele lor, pînă ce nu mi-aş pune la încercare — ca să văd ce-i cu ea şi dacă va stăruî în mine sau nu — înţelepciunea aceasta care s-a abă-d tut peste mine, aşa dintr-o dată, nici eu nu ştiu de unde.

HERMOGENES într-adevăr, Socrate, îmi pari cu adevărat întocmai acelor inspiraţi care se pornesc aşa, dintr-o dată, să rostească solemne oracole.

SOCRATE Bănuiesc, Hermogenes, că de la Euthy-phron Prospaltianul s-a abătut asupra mea această înţelepciune. În zori am stat îndelung împreună şi mi-am aţintit urechile spre el. Se poate ca, în entuziasmul lui, să nu-mi fi umplut numai urechile cu minunata-i înţelepciune, ci

să-mi fi aprins și sufletul. Iată, prin urmare, ce cred eu că avem de făcut: e astăzi să ne folosim de ea și să cercetăm numele care ne mai rămân; mâine însă, dacă nu ai nimic împotrivă, o vom îndepărta de noi prin rugăciuni și ne vom 97 a purifica de îndată ce vom găsi pe cineva care să se priceapă la asemenea purificări, fie el preot, fie sofist.

HERMOGENES Eu unul nu am nimic împotrivă, întrucât aş asculta cu toată plăcerea cele ce mai rămân de spus cu privire la nume.

SOCRATE Atunci așa trebuie să facem. De vreme ce am ajuns în acest punct, de unde vrei să începem spre a vedea dacă numele ne vor da mărturie prin ele însele cum că nu au fost instituite chiar la întâmpla-re, ci că au o anumită — dreaptă — potrivire a lor? b Numele sub care sînt cunoscuți eroii și oamenii ar putea să ne înșele; căci adesea ei au fost numiți după strămoșii lor și numele lor nu li se mai potrivesc, așa cum spuneam mai înainte. Iar alteori ele au fost date din dorința ca cei ce le vor purta să ajungă pe mă-

CRATYLOS

267

sura numelui lor, ca de pildă: Eutychides („fericitul”), Sosias („salvatorul”), Theophilos („iubit de zeu”) și numeroase altele. Cele de felul acesta cred că trebuie lăsate deoparte. S-ar cuveni mai degrabă să cercetăm cît de potrivite sînt denumirile date celor veșnice și din fire nemuritoare. Căci mai ales în cazul lor nu- c mele trebuie să fi fost date cu grijă. Și poate că unele din ele au fost statornicite de o putere mai mare decît cea a oamenilor.

HERMOGENES îmi pare că vorbești bine, Socrate.

SOCRATE Oare nu este drept să începem cu zeii și să cercetăm de ce au fost numiți în chip potrivit „zei” (*theoi*)?

HERMOGENES Firește.

SOCRATE Iată dar ce bănuiesc eu. îmi pare că cei mai vechi locuitori ai Greciei credeau doar în acei zei d pe care-i recunosc și astăzi mulți dintre barbari: Soarele, Luna, Pămîntul, astrele și cerul. Și, cum le vedeau pe toate mișcîndu-se și alergînd fără încetare, le-au dat numele de „zei” [*theoi*] pentru că însușirea lor firească era de-a alerga (*thein*). Mai tîrziu, cînd i-au cunoscut pe toți ceilalți zei, le-au dat și lor aceleași nume. Îți pare că spun într-adevăr ceva sau nu?

HERMOGENES întru totul.

SOCRATE Și acum ce să cercetăm mai departe: daimonii, eroii sau oamenii?

e

HERMOGENES Daimonii.

SOCRATE Chiar așa, Hermogenes, ce să însemne numele acesta, „daimoni”? Ia seama dacă spun ceva cu rost.

HERMOGENES Spune numai.

SOCRATE Știi tu ce spune Hesiod că sînt daimonii?

HERMOGENES Nu-mi amintesc.

SOCRATE Și nici spusa lui cum că prima seminție a oamenilor a fost de aur?

HERMOGENES Pe asta da, o știu.

268

PLATON

SOCRATE Iată ce spune despre ea:

Cînd vâlul morții și soarta ajunseră neamul acesta, i_a Dairnoni au fost ei chemați, pămînteni și cu gînduri curate, Nobili, căci li ocrotesc și-i feresc de rău pe bieții oameni^d.

HERMOGENES Și apoi?

SOCRATE Eu unul cred că el înțelege prin „seminție de aur” nu „născut în aur”, ci „bună și frumoasă”. Iar cea mai bună dovadă îmi pare a fi aceea că și pe noi ne numește seminția de fier.

HERMOGENES E-adevărat ce spui. b SOCRATE Și nu crezi că Hesiod ar spune și despre oameni din zilele noastre, dacă ar fi unii buni printre ei, că aparțin seminției de aur?

HERMOGENES Se poate.

SOCRATE Dar cei buni sînt ei altfel decît înțelepți?

HERMOGENES Nu, înțelepți.

SOCRATE însă tocmai acest lucru îmi pare că vrea să spună el înainte de orice despre daimoni {*daimo-nes*}; căci în măsura în care erau înțelepți și învățați (*daemones*) i-a numit Hesiod „daimoni”. Iar în limba noastră veche chiar se găsește acest nume. Au dreptate, prin urmare, atît Hesiod, cît și mulți alți poeți cînd spun că, ori de cîte ori moare un om bun, el are c parte de un destin înalt și glorios și devine daimon, potrivit denumirii care se dă înțelepciunii lui. în acest înțeles sînt și eu de părere că orice om [învățat] care e deopotrivă om de bine are însușiri de daimon, atît în viață, cît și după moarte, fiind numit în chip potrivit „daimon”.

HERMOGENES în această privință, Socrate, și eu mă rînduiesc cu totul de partea ta. „Eroul” (*heros*) însă ce ar putea fi?

⁴ Hesiod, *Munci și zile*, 121-123 (traducere de Cătălin Ena-che).

CRATYLOS

269

SOCRATE Asta nu e greu de înțeles. Căci numele de „eroi” a fost doar puțin schimbat, dezvăluind încă „iubirea” (*eros*) ca obîrșie a lor.

HERMOGENES Ce vrei să spui?

SOCRATE Nu știi că eroii sînt semizeii?

HERMOGENES Cum așa?

SOCRATE Doar toți s-au născut fie din iubirea d unui zeu pentru o muritoare, fie dintr-a unui muritor pentru o zeiță. Dacă vei cerceta și aceasta potrivit vechii limbi atice, îți vei da seama mai bine. Atunci îți va fi limpede că numele de „erou” vine doar cu o mică schimbare de la numele iubirii (*eros*), din care se trag eroii. Așadar, numele de „eroi” arată fie acest lucru, fie că eroii [de vreme ce *eirein* înseamnă „a vorbi”] erau înțelepți, oratori iscusiți și pricepuți în a dialoga, deprinși a întreba (*erotan*) și a vorbi (*eiretn*). Iată că, așa cum spuneam, dacă le rostim numele în limba atică, eroii se vădesc a fi oratori și e totodată oameni iscusiți în a pune întrebări, în așa fel încît seminția eroilor devine o specie de oratori și sofști. Dar acest lucru e lesne de înțeles. Mai greu este cu numele oamenilor (*anthropoi*): de ce sînt ei numiți așa? Tu ai ști să spui?

HERMOGENES De unde, prietene, să știu? Nici dacă aș fi în stare să descopăr, nu mi-aș da osteneala, pentru că te cred pe tine mai în măsură s-o faci.

SOCRATE Te încrezi în inspirația lui Euthyphron, 399 a pe cît se pare.

HERMOGENES E limpede.

SOCRATE De fapt ai dreptate să te încrezi în ea. îmi pare că iarăși mi-a venit un gînd înțelept, și, dacă n-am să iau seama, s-ar putea să mă arăt încă de astăzi mai iscusit decît se cuvine. Iată ce am să-ți spun. în primul rînd trebuie să ții seama în privința numelor că adesea, atunci cînd vrem să numim ceva, adăugăm unele litere, scoatem altele și schimbăm accentele. De pildă *DU philos* („prieten al lui Zeus”);

270

PLATON

b pentru a face un nume din această expresie, am scos cel de-al doilea i, iar accentul ascutit de pe silaba din mijloc l-am înlocuit cu unul grav [obținînd astfel numele *Diphilos*]. în alte cazuri însă, dimpotrivă, adăugăm litere și dăm accent ascutit numelor accentuate grav.

HERMOGENES E-adevărat ce spui.

SOCRATE Ei bine, una din aceste modificări le-a suferit și numele de „om”, pe cît îmi pare.

Căci din verb a devenit nume, după ce a fost înlăturată litera a, iar silaba finală a primit un accent grav.

HERMOGENES Cum înțelegi asta? c SOCRATE După cum urmează. Acest nume, *anthrdpos*, arată că, în vreme ce toate celelalte viețuitoare nu cercetează, nu compară și nu

examinează (*anathreij* nimic din ceea ce văd, omul, de îndată ce a văzut — iar *opope* aceasta înseamnă —, a și examinat și judecat ceea ce a văzut. De aici, aşadar, numai omul dintre toate vieţuitoarele a fost în chip potrivit numit *anthrdpos*: întrucât el examinează ceea ce a văzut (*anathron ha opope*).

HERMOGENES Şi acum, să te întreb ce mi-ar mai plăcea să ştiu după asta?

SOCRATE Bineînţeles.

d HERMOGENES Iată un lucru care-mi pare că se leagă de celelalte. Noi deosebim la om un suflet şi un trup.

SOCRATE Cum să nu?

HERMOGENES Să încercăm deci să le cercetăm şi pe acestea întocmai ca pe cele de mai înainte.

SOCRATE Te gîndeşti să cercetăm sufletul, dacă pe bună dreptate e numit așa, apoi şi trupul?

HERMOGENES Da.

SOCRATE Ei bine, ca să-ţi dau un răspuns așa pe loc, iată cam ce cred eu: cei care au numit „sufletul” {*psyche*} astfel s-au gîndit că, atîta vreme cît este prezent în trup, el este cauză a vieţii acestuia, trecîndu-i

CRATYLOS

271

virtutea de a respira şi reîmprospătîndu-l {*anapsy-chon*}; de îndată însă ce acest principiu regenerator încetează, trupul se nimiceşte şi pierе. De aici cred e eu că i se trage numele de „suflet”. Dar, ia stai puţin, de vrei, căci întrevăd o explicaţie mai demnă de crezare pentru cei de felul lui Euthyphron. Căci ei cred că ar dispreţui-o şi ar socoti-o prea de rînd pe aceas- 400 a ta. Cerceteaz-o deci pe următoarea; poate-ţi va fi pe plac.

HERMOGENES Spune numai.

SOCRATE Fiinţa întregului trup, ce crezi tu că o stăpîneşte şi o mîină, ca să poată trăi şi umbla, dacă nu sufletul?

HERMOGENES Nimic altceva.

SOCRATE Dar cum? Şi despre firea tuturor celorlalte fiinţe nu crezi, alături de Anaxagora, că există un spirit şi un suflet care o rînduiesc şi o ţin?

HERMOGENES Ba da.

SOCRATE Pe drept cuvînt este numită, aşadar, b *physeche* această virtute care mîină (*ochei*) şi stăpîneşte (echeil natura (*physis*)). Dar, într-un chip mai împodobit, i se poate spune şi *psyche*.

HERMOGENES Fără-ndoială, iar mie această interpretare îmi pare mai ingenioasă decît cealaltă.

SOCRATE De fapt şi este. Numai că numele pare mai degrabă hazliu, dacă îl privim exact așa cum a fost statornicit.

HERMOGENES Dar despre următorul ce avem de spus?

SOCRATE Te referi la „trup”?

HERMOGENES Da.

SOCRATE Numele acesta îmi pare că poate fi privit în mai multe feluri, după cum îl modificăm mai mult sau mai puţin. Şi într-adevăr, unii spun că c trupul (*soma*) este mormîntul {*sema*} sufletului, acesta fiind îngropat în el în clipa de faţă. Apoi, pentru că datorită lui semnifică [*semainei*] sufletul toate cîte le

272

PLATON

semnifică, el ar fi numit pe drept semn (*sema*). Totuşi mai ales discipolii lui Orfeu îmi par a fi cei care au stabilit numele acesta, atunci cînd au spus că sufletul ispăşeşte anumite vini, iar spre a se păstra (*sozetai*), el are acest adăpost în chip de închisoare. Trupul este, aşadar, precum o arată şi numele, locul unde se află la păstrare [*soma*] sufletul pînă ce îşi va plăti datoria; şi nu mai trebuie modificată nici o literă din nume.

d HERMOGENES Aceste lucruri îmi par acum îndeajuns de lămurite, Socrate. Dar cu privire la numele zeilor — așa cum vorbeai adineauri, de pildă, despre Zeus — n-am putea cerceta pe aceeași cale în virtutea cărei drepte potriviri au fost ei numiți?

SOCRATE Pe Zeus, Hermogenes, dacă noi am avea un pic de bună chibzuință, cea mai bună cale ar fi să admitem că nu știm nimic despre zei, nici despre ei ca atare, nici despre numele pe care le vor fi folosind ei și care, fără-ndoială, sînt cele adevărate. Apoi, o a doua cale în privința dreptei potriviri ar fi să facem la fel cum este rînduit în cazul rugăciunilor, să-i numim pe zei așa cum le place lor să fie numiți, fiindcă oricum altceva despre ei nu știm. Mie >oi a îmi pare un obicei bun acesta. Dacă vrei, să cercetăm, așadar, ca și cum i-am fi prevenit pe zei că nu vom examina nimic în legătură cu ei — întrucît nu ne socotim în măsură s-o facem —, ci numai cu privire la oameni și la părerea pe care au avut-o cînd le-au dat nume. Căci astfel e fără risc și pedeapsă.

HERMOGENES Mie, Socrate, îmi pare că vorbești cu măsură. Și așa să facem.

b SOCRATE Să pornim, așadar, de la Hestia, potrivit obiceiului?

HERMOGENES Așa ar fi drept. SOCRATE La ce poate să se fi gîndit cel care i-a dat Hestiei numele?

CRATYLOS

273

HERMOGENES Pe Zeus, lucrul acesta nu-mi pare

■> uson

SOCRATE Pesemne că cei care au instituit dintru

început numele nu au fost oameni de rînd, preabunule Hermogenes, ci se pricepeau la cele cerești și aveau vorba meșteșugită.

HERMOGENES Cum așa?

SOCRATE Mie mi-este limpede că instituirea unor asemenea nume nu poate veni decît de la astfel de oameni; și dacă cineva s-ar apuca să cerceteze numele străine, ar descoperi deopotrivă ce vrea să spună fiecare dintre ele. De pildă ceea ce noi numim *ousia* („ființă”), alții numesc *essia*, iar alții, la rîndul lor, *osia*. Mai întîi, dacă privim cel de-al doilea din aceste nume, este drept ca ființa lucrurilor să se numească Hestia. Pe de altă parte și noi numim Hestia ceea ce participă la ființă, astfel că și în acest sens numele este potrivit; căci se pare că noi, de asemenea, numeam în vechime ființa *essia*. Apoi, și dacă ne-am d gîndi la sacrificii, am vedea că aceia care au instituit numele au cugetat în felul acesta; se cuvine doar ca cei ce au numit ființa a toate cîte sînt Hestia să îi aducă jertfe ei mai întîi. Cît despre cei care spun *osia*, aceștia socotesc, pesemne, asemeni lui Hera-clit, că toate realitățile se mișcă și nimic nu stă pe loc; și, ca atare, au drept cauză și temei rînduitor „impulsul” (*othoun*), care pe bună dreptate se cheamă *osia*. Acestea însă să le socotim spuse astfel de oameni care n-au nici o pricepere. După Hestia e drept să-i cercetăm pe Rhea și Cronos. Deși despre numele lui Cronos am mai vorbit. Sau poate nu e mare lucru în ce vreau să spun.

HERMOGENES Cum așa, Socrate?

SOCRATE Știi, prietene, mi-a venit în minte un **roi** întreg ținînd de înțelepciune.

HERMOGENES Ce fel de roi?

274

PLATON

02 a SOCRATE E de tot hazul s-o spun și totuși lucrul păstrează un temei de crezare.

HERMOGENES Care?

SOCRATE Îmi pare că-l zăresc pe Heraclit rostind cu adevărat lucruri vechi și înțelepte, de pe vremea lui Cronos și Rhea, pe care le-a spus și Homer.

HERMOGENES Ce vrei să zici cu asta?

SOCRATE Heraclit spune, dacă nu mă-nșel, că „toate trec și nimic nu rămîne”; și, asemuind realitățile cu unda unui fluviu, adaugă: „nu vei putea intra de două ori în același fluviu”.

HERMOGENES Așa este.

b SOCRATE Cum atunci? Ți pare ție că a gândit altfel decât Heraclit acela care i-a numit pe părinții tuturor zeilor Rhea și Cronos? Oare crezi că la întîm-plare le-a dat el amîndurora¹ nume de ape curgătoare? După cum spune la rîndul său Homer:

*Pe-Oceanos, cel ce-i zeilor tată, și soața sa Tethys*⁵.

Ba cred că și Hesiod spune așa. Iar Orfeu spune undeva că

*Oceanos cel frumos curgător mai întli s-a-nsoțit cu c Tethys, sora lui bună, pe care a luat-o nevastă*⁶.

Ia seama cum se acordă între ele părerile acestea și cum toate duc la gîndul lui Heraclit.

HERMOGENES îmi pare că e ceva în ce spui, So-crate. Totuși numele zeiței Tethys nu prea înțeleg ce vrea să însemne.

SOCRATE Dar exprimă aproape de la sine că este numele ascuns al unui izvor. Căci ceea ce este trecut prin sită [*diattdmenon*] și cernut (*ethoumenon*) ne dă d imaginea unui izvor. Or, din aceste două nume se alcătuieste numele de Tethys.

⁵ Homer, *Iliada*, XIV, 201 (traducere de Dan Slușanschl).

⁶ *Idem*, XTV, 302 (traducere de Cătălin Enache).

CRATYLOS

275

HERMOGENES Meștesugită tălmăcire, Socrate.

SOCRATE Cum de nu? Dar ce urmează după asta? De Zeus am vorbit doar.

HERMOGENES Da.

SOCRATE Să trecem, așadar, la frații lui, Poseidon și Pluton, și la celălalt nume care i se dă acestuia din urmă.

HERMOGENES Desigur.

SOCRATE Ei bine, mie mi se pare că Poseidon a fost numit așa, de către primul care i-a dat un nume, e pentru că marea, prin chiar firea ei, l-a ținut în loc în timp ce mergea, nu l-a lăsat să înainteze și a fost ca o piedică pentru picioarele lui. De aceea l-a numit pe zeul care stăpînește această putere Poseidon, pentru că are picioarele împiedicate (*posidesmon*); iar litera *e* va fi fost adăugată doar pentru înfrumusețare. Dar poate că nu acesta este înțelesul numelui, ci în loc de *s* la început se pronunțau doi *i*, care să-l 403 a arate pe zeu drept mult știut (*polla eidos*). Apoi este posibil să fi fost numit Cutremurătorul [*ho seion*] deoarece cutremura (*seiein*) pămîntul, iar *p* și *d* să fi fost adăugate. Cît despre Pluton, el a fost numit așa căci e sursă a bogățiilor [*ploutos*], iar bogăția din străfundul pămîntului iese la iveală. Despre celălalt nume însă, Hades, cei mai mulți îmi par a-și închipui că prin el este exprimat „invizibilul” (*aeides*) și, întrucît se tem de numele acesta, îi spun Pluton.

HERMOGENES Dar tu ce părere ai, Socrate? b

SOCRATE Eu cred că oamenii au greșit în mai mul-j te feluri cu privire la puterea acestui zeu și că nu secade să ne temem de el. De fapt, ei se tem că după moarte mergem acolo pentru totdeauna și că sufletul ajunge la Hades gol-goluț, fără acoperirea trupului. Mie îmi pare însă că toate conduc la unul și același lucru, atît puterea de cîrmuire a zeului, cît și numele său.

HERMOGENES Cum așa?

276

PLATON

c SOCRATE Uite ce cred eu. Ia spune-mi: care e legătura cea mai puternică ce face o ființă să rămîină într-un loc, constrîngerea [din afară] sau dorința sa [lăuntrică]?

HERMOGENES Dorința, Socrate, de departe.

SOCRATE Oare nu crezi că mulți ar scăpa cu fuga de Hades dacă el nu i-ar lega cu cea mai puternică dintre legături pe cei ajunși acolo?

HERMOGENES E limpede.

SOCRATE Prin urmare, îi leagă printr-o anumită dorință a lor, pe cît se pare — de vreme ce îi ține le-gați cu cea mai trainică legătură —, și nu prin con-strîngere.

HERMOGENES Se-nțelege.

SOCRATE Dar dorințele, la rîndul lor, nu sînt multe?

HERMOGENES Ba da.

d SOCRATE Atunci îi înălțuie prin cea mai puternică dintre dorințe, dacă este să-i țină la el prin cea mai trainică legătură.

HERMOGENES Da.

SOCRATE Dar există oare o dorință mai puternică decât aceea a unui om care crede că prin apropierea de altcineva va deveni mai bun?

HERMOGENES Pe Zeus, defel, Socrate.

SOCRATE Prin urmare, Hermogenes, vom spune că de aceea nimeni din cei de acolo nu vrea să se întoarcă aici pe pământ, nici măcar Sirenele; ci sînt și ele fermecate laolaltă cu toți ceilalți, într-atît de frumoase cuvîntări se pricepe a ține Hades, pe cît se pare. Cu alte cuvinte, dacă urmăm raționamentul pînă la capăt, zeul acesta este un sofist desăvîrșit și un mare binefăcător al celor aflați în preajma lui — el, care trimite atîtea bunuri și celor de pe pământ. Atît prisos are el acolo! De unde i se și trage numele de Pluton. Apoi faptul că nu vrea să aibă de-a face cu oamenii care au încă trup, ci îi îngăduie în preaj-

404_a mă numai cînd sufletul le e purificat de toate relele

CRATYLOS

277

și dorințele trupului, nu-ți pare a fi pe măsura unui | adevărat iubitor de înțelepciune? El a înțeles bine că • numai astfel îi poate stăpîni pe oameni, înălțuindu-i cu dorința de a se desăvîrși pe calea virtuții; iar cîtă vreme sînt stăpîniți de patima și nebunia trupului, nici măcar Cronos tatăl nu i-ar putea ține legați de el, chiar dacă i-ar înălțui cu legăturile sale cunos-) cute.

jf HERMOGENES S-ar putea să ai dreptate, Socrate.

| SOCRATE Așa că Hades, Hermogenes, nu își are b numele cîtuși de puțin de la ceea ce este invizibil {*aeid.es*}, ci de la faptul că el cunoaște (*eidenai*) cele frumoase; de aceea legiuitorul l-a numit Hades.

HERMOGENES Fie. Dar cu Demeter, Hera, Apol-lon, Atena, Hefaistos, Ares și ceilalți zei, cum stau lucrurile?

SOCRATE Demeter pare să fie numită astfel de la hrana pe care o dă ca o mamă [*didousa hos meter*]. Hera la rîndul ei e cea iubită (*erate*); după cum se și spune că Zeus, îndrăgostit (*erastheis*) fiind de ea, a luat-o de soție. Dar poate că legiuitorul a avut în vedere cele cerești cînd a numit „aerul” (*aer*) Hera, e-adevărat, în chip ascuns, așezînd începutul numelui la sfîrșit. Îți vei putea da seama de aceasta dacă vei rosti de mai multe ori la rînd numele Herei. De numele Pherrephatta mulți se tem, ca și de Apol-lon, probabil din nepricepere în privința dreptei potriviri a numelor; căci modificîndu-l pe cel dintîi ei au ajuns la forma Persephone, care le pare de spaimă. Dar, de fapt, numele arată că zeița este înțeleaptă, într-adevăr, dacă lucrurile sînt în mișcare, faptul d de a le apuca din zbor și de a le atinge, precum și putința de a le urmări sînt semne de înțelepciune. Așadar, datorită înțelepciunii și putinței de a atinge cele ce se mișcă (*epaphe tou pheromenoi*) sau din-tr-un motiv asemănător, zeița se numește pe drept Pherepapha, doar și Hades înțeleptul tot de aceea

278

PLATON

trăiește împreună cu ea. Numai că astăzi i se schimbă numele, punîndu-se mai mare preț pe eufonie decât pe adevăr, drept pentru care i se spune Pher-e rephatta. La fel și cu Apollon, cum spuneam, mulți se tem de numele zeului, ca și cum ar sugera ceva înfricoșător. Sau nu ți-ai dat seama?

HERMOGENES Bineînțeles, și ai dreptate.

SOCRATE De fapt, mie cel puțin, numele îmi pare cît se poate de bine statornicit față de puterile zeului.

HERMOGENES Cum așa?

SOCRATE Voi încerca să-ți spun la ce mă gîndesc 405 a eu: nu este nume care, unul fiind, să se potrivească mai bine celor patru puteri ale zeului, astfel încît să le atingă pe toate și să dezvăluie într-un anume fel deopotrivă muzica, divinația, medicina și priceperea de a trage cu arcul.

HERMOGENES Spune dar; căci îmi pare că vorbești de un nume tare straniu.

SOCRATE De fapt e plin de armonie, cum se și cuvine unui zeu al muzicii. Mai întîi curățirea și purificările, atît cele din medicină, cît și cele divinatorii, b apoi fumegările ce însoțesc lucrarea leacurilor medicinale și divinatorii, băile corespunzătoare și stropirile rituale, toate

urmăresc același scop: de a-l purifica pe om la trup și la suflet. Sau nu ești de acord?
HERMOGENES Întru totul.

SOCRATE Atunci nu este el zeul care purifică, spală și alungă astfel de rele?

HERMOGENES De bună seamă.

SOCRATE Așadar, în virtutea puterii sale de a alun-ca și de a spăla relele, al căror
tămăduitor este, el e pe drept numit *Apolouon* („Cel ce spală”). Pe de altă parte, în virtutea
puterii sale profetice, a adevărului și a simplității (*haploun*) — doar sînt unul și același lucru
—, el va fi în chip potrivit numit cu numele pe care i-l dau tesalienii: căci toți cei din Tesalia îi

spun

CRATYLOS

279

Aploun zeului. Apoi, de vreme ce întotdeauna [*aeij* aruncă (*bolon*) [săgeata] la țintă, datorită
priceperii sale în trasul cu arcul, el este deopotrivă *Aei bailon* („Cel care nimerește
întotdeauna”). Cît despre muzică, trebuie să ne gîndim că a înseamnă adesea împreună
(*homou*), precum bunăoară în *akolouthos* („însoțitor”) și *akoitis* („soție”). Astfel și aici, e
vorba de o rotire laolaltă (*homou polesis*), atît a cerului, d care se învîrte în jurul așa-numiților
poli, cît și în sînul armoniei cîntului, care se numește „consonanță”, căci toate acestea — așa
cum spun cunoscătorii în muzică și astronomie — se rotesc împreună după o anumită
armonie. Or, zeul acesta veghează asupra armoniei rotind laolaltă (*homopolon*) toate cîte sînt,
zeiești și omenești deopotrivă. Iar așa cum am numit înainte însoțitorul (*homokeleuthos*) și
soția (*homokoitis*) *akolouthos* și *akoitis* înlocuind pe *homo* cu a, tot astfel am făcut din
Homopolon („Cel care pune laolaltă în mișcare”) Apollon, adăugind un al e doilea l pentru a
evita asemănarea cu numele, acela supărător pe care și astăzi îl mai bănuiesc cîte unii care nu
cercetează în mod drept puterea numelui și se tem de el ca de un lucru aducător de nenorociri.
Numele însă, cum spuneam adineauri, trimite la 406 a toate puterile zeului: el este simplu
(*haplous*), nimerește întotdeauna ținta (*aei bailon*), spală (*apolouon*) și pune laolaltă în
mișcare (*homopolon*). Cît despre Muze și arta lor în general, numele lor provine, pe cît se
pare, de la faptul de a dori (*mdsthat*), de la căutare și iubirea de înțelepciune. Leto la rîndul ei
se numește astfel datorită blîndeții zeiței, și pentru că este binevoitoare (*ethelemon*) cînd este
invocată în rugăminți. Sau poate că au dreptate străinii: mulți dintre ei îi spun Letho. Probabil
datorită lipsei de asprime a firii ei gingașe și firave (*leion ethos*) este numită Letho de cei care
o cheamă astfel. Artemis în schimb b vădește [prin numele ei] integritatea (*artemes*) și cu-

280

PLATON

viința, datorită dorinței sale de a rămîne mereu fecioară. Deși poate că cel care a numit-o
astfel pe zeiță a vrut să-i spună „cunoscătoare a virtuții” (*aretas histor*) sau, încă, „cea care
urăște împreunarea” [*aro-ton misesases*) dintre femeie și bărbat. Din vreuna dintre aceste
pricini sau din toate laolaltă i-a fost dat zeiței numele pe care îl are.

HERMOGENES Dar Dionysos și Afrodita?

SOCRATE Greu lucru mă întreb, fiu al lui Hip-ponicos. Căci numele acestor zei pot fi
tălmăcite atît în mod serios, cît și în joacă. Despre lucruri serioase c întreabă-i pe alții. În joacă
însă nimic nu ne oprește să ne oprim asupra lor, doar și zeilor le place hazul. Dionysos, cel ce
dăruiește vinul (ho *didous ton oionon*), poate fi numit în joacă Didoinsos. Iar vinul (*oionos*),
întrucît îi face pe cei mai mulți dintre băutori să creadă că au minte (*oiestahi noun echetn*)
deși nu au, s-ar putea numi pe bună dreptate *oionous*. Cît despre Afrodita, nu are rost să-l
contrazicem pe He-siod, ci vom fi de acord că ea a primit acest nume d pentru că s-a născut
din „spuma” [*aphros*] mării.

HERMOGENES Dar ca atenian ce ești nu vei uita de Atena, Socrate, și nici de Hefaistos sau
Ares. a

SOCRATE N-ar fi frumos.

HERMOGENES Dar chiar deloc.

SOCRATE Cel puțin unul din numele zeiței nu -e greu de spus din ce pricină îl poartă.

HERMOGENES Care anume?

SOCRATE Dacă nu mă-nșel, noi o numim și Pair-las.

HERMOGENES Cum să nu?

n

SOCRATE Eu cred că, dacă vom socoti numele e acesta că provine de la dansul armelor, mare dreptate vom avea. Căci a înălța ceva de la pământ sau în mâini, fie pe sine, fie orice altceva, este ceea ce numim „a legăna” (*pallein*) și „a se legăna” (*paUesthai*), 07 a „a dansa” și „a se prinde în dans”.

CRATYLOS

281

HERMOGENES Bineînțeles.

SOCRATE Prin urmare, de aici Pallas.

HERMOGENES Și pe bună dreptate. Dar despre celălalt nume ce spui?

SOCRATE Atena adică?

HERMOGENES Da.

SOCRATE Aici e mai încurcat, prietene. Se pare că și cei din vechime o socoteau pe Atena întocmai precum cunoscătorii de astăzi ai lui Homer. Într-adevăr, b cei mai mulți dintre ei îl interpretează pe poet spu-nînd că el ar fi redat prin Atena însuși cugetul și gîndirea. Iar dătătorul de nume pare să fi gîndit la fel despre ea, ba încă ceva mai mult atunci cînd a numit-o „gîndire a divinității” (*theou noesis*), ca și cum i-ar spune *ha theonoa*, folosindu-se ca străinii de *a* în loc de *e* și eliminînd pe *i* și *s*. Sau poate că nu aceasta este explicația, ci fiindcă ea gîndește cele divine (ta *theia noousa*), de aceea va fi numit-o el, altfel decît ceilalți, *Theonoe*. De asemenea [dătătorul de nume] se prea poate să se fi gîndit la felul ei chibzuit de a fi (*he en to ethei noesis*), ca și cum zeița ar fi Ethonoe. Dar modificîndu-i numele, fie tot el, fie cei de mai târziu — cu gîndul, firește, de a-l înfrumuseța —, i-au spus *Athenaa*.

HERMOGENES Dar despre Hefaistos ce spui?

c

SOCRATE Întrebi oare de nobilul cunoscător într-ale luminii (*phaeos histor*)?

HERMOGENES Așa s-ar spune.

SOCRATE Dar nu e limpede pentru oricine că el este *Phaistos* („strălucitor”), iar *e* este doar adăugat?

HERMOGENES Ba bine că nu — dacă nu cumva îți vine altă idee, așa cum încep să cred.

SOCRATE Tocmai ca să nu se întîmple așa, în-treabă-mă despre Ares.

HERMOGENES Iată, te-ntreb.

SOCRATE Ei bine, dacă n-ai nimic împotrivă, Ares d se numește astfel datorită firii sale bărbătești (*arren*)

282

PLATON

și vitejiei (*andreia*) sale; sau, încă, datorită asprimii și felului său neînduplecat de a fi, pe care le numim „de neînfrînt” (*arrhatos*); în acest fel numele de Ares s-ar potrivi întru totul unui zeu al războiului.

HERMOGENES De bună seamă.

SOCRATE Dar, în numele zeilor, să-i lăsăm acum deoparte pe zei! Eu unul mă tem într-adevăr să vorbesc despre ei. Despre altceva, dacă vrei, încearcă-mă de acum, ca să vezi „cît sînt de buni ai lui Euthy-phron telegari”⁷.

HERMOGENES Așa voi face, dar nu înainte de a te e întreba și despre Hermes, de vreme ce Cratylos tăgăduiește că eu aș fi „fîu al lui Hermes” (*Hermogenes*). Să încercăm, așadar, să cercetăm ce anume înseamnă numele acesta de Hermes, ca să vedem dacă Cratylos are dreptate sau nu.

SOCRATE Hermes pare să se refere într-un fel la 08 a rostire, căci a fi interpret (*hermeneus*) și vestitor și hoțoman și înșelător în vorbe și încă iscusit negustor, ei bine, toate aceste îndeletniciri țin de puterea cuvîntului. Or, așa cum spuneam mai înainte, „a vorbi” (*eirein*)

înseamnă a te folosi de cuvînt, iar acel *emesato*, adesea întrebuințat de Homer, înseamnă „a născoci”. Pornind de la aceste două nume, legiuitorul aproape ne poruncește să-l numim astfel pe b zeul care a născocit vorbirea și cuvîntul: „Voi, oameni, cel ce a născocit vorbirea (to *eirein emesato*) pe drept ar fi numit de voi *Eiremes*. Noi însă, închipuindu-ne că îi înfrumusețăm numele, îi spunem Hermes.”

HERMOGENES Pe Zeus, atunci Cratylos îmi pare că are dreptate să spună că eu nu sînt „fiul lui Hermes” (*Hermogenes*): căci eu nu sînt deloc bun la vorbă.

⁷ Aluzie la versurile 221-222 din cîntul al V-lea al *Riadel*

CRATYLOS

283

SOCRATE Cît despre Pan, fiul lui Hermes, că are o îndoită fire, și asta e de înțeles, prietene...

HERMOGENES Cum așa?

c

SOCRATE Știi doar că vorbirea face trimitere la toate (*pan*), că se rotește și se întoarce întruna, fiind de două feluri: adevărată și falsă.

HERMOGENES Știu.

SOCRATE Iar ceea ce e adevărat din ea este neted și divin, locuind acolo sus, cu zeii; falsul însă, fiind aspru și cu fire de țap (*tragikos*), se află jos, laolaltă cu gloata oamenilor. Căci cele mai multe povești și minciunile aici se găsesc, în viața tragică (*tragikon*).

HERMOGENES Firește.

SOCRATE Așadar, pe bună dreptate, cel care indică tot (*pan*) și se răsucește întruna (*aei polon*) se va numi „Pan Căprarul” (*Pan aipolos*), el, fiul cu îndoită d fire al lui Hermes, neted înjumătățea de sus, iar jos aspru și cu înfățișare de țap. Și este Pan acesta fie rostirea însăși, fie frate bun cu rostirea, dacă este fiul lui Hermes. Doar nu-i de mirare că un frate seamănă cu celălalt. Dar, cum spuneam, să-i lăsăm, prietene, pe zei.

HERMOGENES Să-i lăsăm, Socrate, pe acești zei, dacă insiști. Dar de ce să nu vorbim acum despre alt fel de zei: Soarele, Luna, astrele, Pămîntul, eterul, aerul, focul, apa, anotimpurile și anul?

e

SOCRATE Mult îmi mai dai de lucru! Totuși, da-că-ți e pe plac, primesc.

HERMOGENES Chiar m-aș bucura.

SOCRATE Cu ce vrei deci să începem? Sau, cum spuneai, să pornim de la Soare?

HERMOGENES De la el să pornim.

SOCRATE „Soarele” (*helios*) pare mai limpede dacă ne folosim de numele său doric — căci dorienii îi spun *halios*. Iar *halios* ar proveni de la faptul că Soa- 409 a rele, cînd răsare, îi adună (*halizein*) pe oameni la un loc sau de la faptul că se rotește întruna (*heilein ion*)

284

PLATON

CRATYLOS

285

în jurul Pămîntului, sau poate fiindcă în mersul lui împodobește (*poikillei*) în culori toate cîte se ivesc pe Pămînt. Căci „a împodobi” (*poikillein*) și „a face sclipitor” [*aioleirij* sînt unul și același lucru.

HERMOGENES Dar Luna?

SOCRATE Acest nume e limpede că l-a pus în încurcătură pe Anaxagora.

HERMOGENES Cum așa?

SOCRATE El pare că dezvăluie mai de mult ceea ce Anaxagora a afirmat de curînd, anume că Luna își primește lumina de la Soare.

HERMOGENES Cum asta?

SOCRATE Dacă nu mă-nșel, *selas* („strălucire”) e totuna cu *phos* („lumină”).

HERMOGENES Da.

SOCRATE Această lumină din jurul Lunii este mereu și nouă, și veche, dacă discipolii lui Anaxagora au dreptate. Căci Soarele, rotindu-se mereu în jurul Lunii, azvîrle asupra ei o lumină mereu nouă, pe cînd cea de luna trecută e veche.

HERMOGENES De bună seamă.

SOCRATE Iar mulți oameni îi spun *Selanaia*.

HERMOGENES Firește.

SOCRATE De vreme ce lumina (*selas*) ei este mereu (*aei*) nouă (neon) și veche (*henon*), *Selaeno-neoaeia* ar fi cel mai potrivit nume. Prin contragere însă i s-a spus *Selanaia*.

HERMOGENES Ditirambic nume, Socrate. Dar despre Lună și astre ce spui?

SOCRATE Luna (*meis*) ar fi numită în chip potrivit *meies*, de la „a micșora” (*meiousthai*); iar astrele (*astra*) par să aibă același nume ca „fulgerul” (*astrape*). Acesta la rîndul lui ar trebui numit *anastrophe*, deoarece întoarce ochii în sus [*ta opa anastrephei*], dar pentru a-l înfrumuseța i s-a spus *astrape*.

HERMOGENES Cum e atunci cu focul și cu apa?

SOCRATE Despre „foc” nu știu ce să spun. Mă d tem că ori m-a părăsit muza lui Euthyphron, ori numele acesta este foarte dificil. Dar ia seama ce scăpare inventez cînd e vorba de nume care mă pun în încurcătură.

HERMOGENES Ce scăpare?

SOCRATE Îți spun imediat. Răspunde-mi numai: ai putea să spui de ce e numit așa focul?

HERMOGENES Pe Zeus, eu nu.

SOCRATE Ei bine, cercetează atunci ce cred eu în privința asta. Mă gîndesc că grecii, îndeosebi cei ce locuiesc printre barbari, au împrumutat multe nume e de la aceștia.

HERMOGENES Ce vrei să spui cu asta?

SOCRATE Dacă cineva ar cerceta aceste nume în limba greacă, iar nu în aceea din care vin ele, îți dai seama că ar ajunge în încurcătură.

HERMOGENES Așa se pare.

SOCRATE Vezi deci dacă acest nume, „foc”, nu e și 410 a el cumva barbar. Căci, pe de-o parte, nu e ușor să-l punem în legătură cu limba greacă, pe de alta este știut că frigienii îi spun la fel, doar cu o mică schimbare; la fel cu „apă” (*hydor*), „cîini” [*kynes*] și altele multe.

HERMOGENES Așa este.

SOCRATE Nu trebuie deci să ne înverșunăm pe numele acestea, altminteri s-ar putea spune cîte ceva despre ele. De aceea las la o parte focul și apa. Cît privește aerul (*aer*), Hermogenes, să fi fost el numit b așa întrucît ridică (*airei*) lucrurile de la pămînt sau, poate, deoarece curge mereu (*aei rhe*) sau pentru că vîntul ia naștere din curgerea lui? Căci poeții numesc suflarea vîntului „adiere” (*aetai*). Și atunci poate că este de fapt *aetorrous*, ca și cum am spune *pneumatorrous* („purat de vînt”). Cît despre văzduh (*aither*), părerea mea este că în curgerea sa el aleargă mereu (*aei thei*) în jurul aerului (*aer*), și de aceea este

286

PLATON

pe drept numit *aeitheer* („care aleargă întruna”). Pămîntul (*ge*) în schimb își vădește cel mai bine înțe-

c leșul dacă este numit *gaia*. Căci *gaia* ar fi potrivit numită „născătoare” (*genneteira*), după cum spune Homer; căci *gegaasin* înseamnă „a naște” [*gegen-nesthai*]. Fie. Ce ar urma acum?

HERMOGENES Anotimpurile, Socrate, și anul, și leatul.

SOCRATE Numele „anotimpuri” (*horai*) se cuvine rostit ca în vechiul grai atic, dacă vrei să-i afli sensul probabil. Căci ele sînt anume hotare (*horai*), în-trucît delimitează iarna și vara, vînturile și roadele pămîntului; și pentru că delimitează [*horizousai*], pe drept cuvînt s-ar numi hotare (*horai*). Anul și leatul

d se prea poate să fie totuna, adică ceea ce aduce la lumină, rînd pe rînd, toate cîte se nasc și cresc, și le examinează apoi în ele însele. Și așa cum mai înainte numele lui Zeus despărțit în două era pentru unii *Zena* iar pentru alții *Dia*, tot astfel și aici, unii îi spun „an” [*eniautos*] pentru că le examinează în ele însele (en *hautō*), iar alții îi spun „leat” (etos) pentru că le examinează [*etazei*]. Expresia întregă este „cel care le examinează în ele însele” (en *hautō etazon*), dar ea

e se pronunță în două părți, așa încît dintr-o singură expresie s-au format două nume: „anul” și „leatul”.

HERMOGENES Dar, Socrate, progresezi văzînd cu ochii.

SOCRATE Cred că am înaintat destul de mult pe calea cunoașterii.

HERMOGENES De bună seamă. SOCRATE Curînd vei spune și mai mult.

a HERMOGENES După acest soi de cuvinte eu unul m-aș opri bucuros, pentru a vedea dacă sînt drept potrivite, asupra acelor nume alese care se referă la virtute: „gîndirea”, „cugetul”, „dreptatea” și celelalte asemenea.

CRATYLOS

287

SOCRATE Dar, prietene, tu ridici aici un soi de nume deloc oarecare! Totuși, de vreme ce am intrat în pielea de leu, nu trebuie să avem teamă, ci se cuvin cercetate, pe cît se pare,

„gîndirea”, „cugetul”, „judecata”, „știința” și toate celelalte nume frumoase de care spui tu.

HERMOGENES De bună seamă, nu trebuie să ne dăm bătăuți înainte de a le fi cercetat pe toate.

SOCRATE Da, pe cîine, cred că nu era rea inspirația aceea care mi-a venit și acum, anume că oamenii din timpurile foarte vechi care au statornicit numele — asemeni multora dintre înțelepții de astăzi —, tot răsucindu-se mereu ca să afle cum sînt cele ce sînt, erau cuprinși pînă la urmă de ameteală și așa ajungeau să-și închipuie că lucrurile erau cele care se învîrt în jurul lor, și că nu stau cîtuși de pu-țin pe loc. Numai că ei nu pun pe seama stării lor lăuntrice acest fel de a vedea, ci își închipuie că lucrurile însele sînt în așa fel încît nici unul nu este statornic sau fix, și că toate curg și trec, cuprinse fiind de tot felul de mișcări și deveniri. Spun asta gîndindu-mă la toate numele de care vorbeam acum.

HERMOGENES Cum asta, Socrate?

SOCRATE Poate că nu-ți dai seama că numele amintite adineauri sînt atribuite lucrurilor numai întrucît ele trec mereu și curg și devin.

HERMOGENES Nu, nu mi-am dat seama.

SOCRATE Chiar primul nume dintre cele de care vorbeam confirmă întru totul aceasta.

HERMOGENES Care anume?

SOCRATE „Gîndirea” (*phronesis*), căci ea este înțelegerea trecerii (*phoras noesis*) și a curgerii. Totodată ar putea fi privită și ca folos al trecerii (*phoras one-sis*). Oricum, este legată de mișcare. Apoi, dacă n-ai nimic împotrivă, „judecata” (*gnome*) indică întocmai cercetarea și observarea nașterii (*gones nomesis*). Căci „a observa” (*noman*) este totuna cu „a cerceta”

288

PLATON

(*skopein*). Iar dacă vrei, însăși „înțelegerea” (*noesis*) este năzuința după tot ce e nou (*neou hesis*); și dacă lucrurile sînt noi înseamnă că ele sînt mereu în de-

e venire. Or, cel care a dat numele de *noesis* ne arată că sufletul tînjește după această devenire. Căci în vechime numele nu era *noesis*, ci în loc de *e* trebuiau pronunțați doi *e*:

noesis. „Chibzuință” (*sophrosyne*) este păstrarea (*soteria*) gîndirii (*phronesis*), pe care 412 a tocmai am cercetat-o. Iar „știința” (*episteme*) arată că sufletul, cel vrednic a fi numit astfel,

însoțește (*hepetai*) lucrurile în trecerea lor, fără să rămînă în urmă și nici să le-o ia înainte. De aceea s-ar cuveni să adăugăm un *h* și să-i spunem „*hepisteme*”.⁸ La rîndul ei înțelegerea

(*synesis*) ar putea fi un fel de raționament (*syUogismos*); căci „a înțelege” (*synienai*) spune exact același lucru ca „a ști” (*epistasthai*), iar

b numele semnifică o mergere a sufletului laolaltă cu lucrurile (*synienai*). Iar „înțelepciunea” (*sophia*) semnifică și ea o atingere a trecerii. Doar că numele este mai obscur și pare mai străin. Însă trebuie să ne amintim că poeții spun adesea despre ceva care începe să se miște repede că „s-a avîntat” (*esythe*). De asemenea un laconian vestit a avut numele Sous; căci

lace-demonienii astfel numesc elanul brusc. Înțelepciunea înseamnă deci atingerea (*epaphe*) acestei mișcări, țî-nînd seama că toate sînt în mișcare. Cît despre „bine”

c [*agathon*), acesta numește tot ce este demn de admirat (*agaston*) în natura întreagă. De vreme ce lucrurile sînt în trecere, în ele se află atît repeziciune, cît și zăbavă. Prin urmare, nu totul se cuvine admirat, ci doar o parte din el, ceea ce trece repede; iar acestei părți demne de admirat (*agaston*) i se dă denumirea de „bine” [*agathon*].

⁸ Am urmat aici textul din ediția E.A. Duke et al., *Plato-nis Opera* I, Oxford, 1995, în care apare conjectura *hepis-temen*.

CRATYLOS

289

Dreptatea (*dikaio syne*) este ușor de văzut că desemnează înțelegerea a ceea ce este drept [*dikaion synesis*]. Dar ce înseamnă a fi drept (*dikaion*) este mai greu de explicat. Într-adevăr, pînă la un punct mulți sînt de acord; mai departe însă părerile se îm- d part. Cei care presupun că întregul e în mișcare spun că cea mai mare parte a lui nu este nimic altceva decît deplasare și că întregul este străbătut de ceva prin a cărui virtute iau naștere toate cîte se nasc. Iar acesta este foarte rapid și foarte fin. Altminteri — dacă nu ar fi îndeajuns de fin încît nimic să nu-l rețină și îndeajuns de rapid pentru ca toate celelalte să pară pe lîngă el că stau pe loc — nu ar putea străbate prin tot întregul. Or, de vreme ce le supravie- e ghează pe toate străbătîndu-le [*diaion*], acela a fost numit pe bună dreptate *dikaion*, pentru eufonie adăugîndu-i-se puterea lui *k*. Pînă aici, cum spuneam, mulți sînt de acord că asta înseamnă „drept”. Eu însă, Hermogenes, stăruind în această privință, 413a m-am interesat în taină de toate, aflînd anume că ceea ce e drept (*dikaion*) este și cauză (*aitia*), căci aceea prin care ia naștere ceva (*di'ho*) se numește *cauza* lui; iar cineva spunea că de aceea este drept să numim [dreptatea] *Dia* („Zeus”). Cînd însă, auzind aceasta, i-am întrebat la rîndu-mi cu blîndețe: „ce să fie atunci dreptul, preabunule, dacă este așa cum spui tu?”, am părut că întreb prea mult și că întrec măsura. Am aflat deja suficient, mi se spune, b și căutînd să-mi satisfac dorința se apucă să spună fiecare altceva, și nu mai sînt de acord între ei. Unul spune că drept (*dikaion*) este Soarele; căci el singur supraveghează toate cîte sînt, în timp ce le străbate (*diaion*) și le încălzește (*kaon*). Dar cînd, bucurîndu-mă că am auzit ceva tare frumos, îi împărtășesc și altuia cele aflate, acela auzindu-mă își rîde de mine și mă întreabă dacă socot că nu mai rămîne nimic drept printre oameni după ce apune Soarele. Stăruind a- c

290

PLATON

tunci să aflu care este părerea lui, el îmi răspunde: focul. Numai că nici asta nu-i lesne de înțeles. Altul susține că nu focul însuși e drept, ci căldura care se află în foc. În fine, un altul își rîde de toți aceștia spunînd că dreptul este, așa cum afirmă Anaxagora, gîndirea [*nous*]; de sine stătătoare fiind și fără a se amesteca cu altceva, ni se spune, ea pune în ordine lucrurile, străbătîndu-le pe toate. Dar ajuns aici, prietene, eu unul mă aflu într-un impas mai mare decît înainte să-mi fi propus a afla ce va să însemne drept, d Oricum, din cercetarea noastră asupra numelui „drept” reiese limpede că el se cheamă așa din motivele arătate de noi.

HERMOGENES E limpede, Socrate, că toate acestea le-ai auzit de undeva, nu le-ai născocit tu acum.

SOCRATE Dar pe celelalte?

HERMOGENES Pe ele nu.

SOCRATE Atunci ascultă; căci poate te voi păcăli și în continuare, făcîndu-te să crezi că nu din auzite știu ceea ce spun. Dar după dreptate ce urmează? Curajul cred că nu l-am cercetat încă. Doar e limpede că nedreptatea (*adikia*) este în fapt o piedică e pentru ceea ce străbate (*diaiori*), în timp ce „curajul” (*andreia*) arată că își dobîndește numele în luptă. Or, lupta în sînul a ceea ce este, dacă toate curg, nu este altceva decît o curgere în sens contrar [*enantia rhoe*]. Dacă am îndepărta pe *d* din *andreia* („curaj”), atunci numele *anreia* sugerează chiar aceasta. Este limpede însă că nu se cheamă curaj curgerea care se opune oricărei curgeri, ci doar cea care se opune curgerii nedrepte; altminteri curajul n-ar mai fi vrednic de 414a laudă. De asemenea, „bărbăția” (*arrhen*) și „bărbatul” (*aner*) indică curgerea în sus (*ano rhoe*). Iar

„femeia” (*gyne*) îmi pare că înseamnă „naștere” (*gone*). Cît despre „firea femeiască” (*thely*), ea pare să-și ia numele de la „sîn” (*thele*). Iar „sînul”, Hermogenes, e

CRATYLOS

291

numit așa pentru că face să crească și să înflorească (*tethelenai*), așa cum apa face să crească plantele.

HERMOGENES Așa se pare, Socrate.

SOCRATE Iar „a înflori” (*thallein*) cred că se referă la creșterea tinerilor, fiindcă și ea este rapidă și se petrece dintr-o dată, întocmai cum sugerează acest nume, care este alcătuit din „a alerga” (*thein*) și „a sări” (*hallesthai*). Dar nu iei seama că-mi ies din față b gaș de câte ori dau de un tărim mai lin? Doar ne-au rămas o mulțime de nume dintre cele care ne păreau însemnate.

HERMOGENES Adevărat spui.

SOCRATE Printre care și meșteșug (*technē*); să vedem ce vrea să spună acest nume.

HERMOGENES De bună seamă.

SOCRATE Oare nu arată el o posesie a cugetului (*hexis nori*), dacă îndepărtăm litera *t* și introducem o între *eh* și *n*, *n* și *e* [obținînd astfel *echonoe*]? c

HERMOGENES Anevoioasă cale, Socrate!

SOCRATE Dar, prietene, nu știi că primele nume statornicite au fost contopite între ele de aceia care voiau să le dea o anumită solemnitate, adăugînd și îndepărtînd litere de dragul eufoniei cuvintelor? Astfel îneît, pentru a fi făcute mai frumoase, ele au fost întoarse pe toate fețele; ca să nu mai spun că și trecerea timpului le-a schimbat. De pildă, în numele *katoptron* („ogîndă”) nu-ți pare nefirească introducerea lui *r*? Dar așa cred că fac cei care nu se sînd chisesc de adevăr, ci modelează pur și simplu limba, intercalînd atîtea litere în cuvintele prime, îneît pînă la urmă nimeni nu mai înțelege ce vrea să spună un nume sau altul. De pildă, în loc de *Phix* ei spun *Sphinx*, și multe altele asemenea.

HERMOGENES Așa este, Socrate.

SOCRATE Pe de altă parte, dacă i-ar fi îngăduit oricui să adauge și să elimine orice i se năzare din nu-

292

PLATON

me, atunci totul ar fi foarte ușor și orice nume ar putea fi atribuit oricărui lucru. e

HERMOGENES Așa este.

SOCRATE Chiar așa. Trebuie dar ca tu, supraveghetor înțelept, să iei seama la măsură și la buna-cu-viință, pe cît îmi pare.

HERMOGENES Sînt de acord. SOCRATE Nici eu n-am nimic împotrivă, Hermo-415 a genes. Numai să nu fii prea exigent, prietene,

să nu-mi înmoi mădule, să-mi uit de putere și vlagă.⁹

Iată-mă aproape de încununarea celor de pînă acum, de vreme ce după „meșteșug” vom cerceta „iscușința de a găsi mereu o scăpare” [*medianē*]. Această iscușință îmi pare a fi semnul unei mari reușite (*anein epipoly*). Căci lungimea (*rnekos*) se referă într-un fel la ceva mult (*poly*), și din aceste două nume, *mekos* și *anein*, este compus *mechane*. Trebuie însă, așa cum spuneam, să pășim acum către punctul culminant al cercetărilor noastre, căci este momentul să cercetăm ce anume înseamnă „virtute”

b (*arete*) și „viciu” (*kakia*). Cel dintîi nume nu îmi este încă limpede, celălalt însă îmi pare evident: căci e în consonanță cu toate cele de mai înainte. De vreme ce lucrurile sînt în mișcare, tot ce merge rău (*kakos ion*) ar trebui numit „viciu” (*kakia*). Iar acest mers rău înspre fapte poartă denumirea de „viciu” îndeosebi atunci cînd se află în suflet. Ce va să însemne însă acest mers rău cred că se poate vedea și în „lașitate”, la care încă nu ne-am oprit, ci l-am trecut cu vederea, deși ar fi trebuit cercetat după „curaj”. De altfel,

c cred că ara trecut cu vederea o mulțime de alte nume. Așadar, „lașitatea” [*deilia*] semnifică o

legătură puternică a sufletului, căci „foarte” (*lian*) este un fel de forță. Prin urmare, lașitatea ar fi o legătură (*desmos*)

⁹ Homer, *Riada*, VI, 265 (traducere de Dan Slușanschi).

CRATYXOS

293

strinsă și foarte (*lian*) puternică a sufletului; după cum și impasul (*aporia*) este un rău și, pe cât se pare, tot ce pune piedică mișcării sau deplasării (*poreuesthai*). Mersul rău pare deci să arate deplasarea stingherită și împiedicată, care, o dată ce pătrunde în suflet, îl umple pe acesta de viciu. Iar dacă numele *kakia* are acest înțeles, „virtutea” (*arete*) va însemna tocmai dimpotrivă: mai întâi bunul mers, apoi cursul mereu d liber al sufletului bun; astfel încât ceea ce curge mereu (*aei rheon*) nestînjenit și fără piedică a primit, pe cât se pare, această denumire. Pe drept dar se cheamă *aeirheite*, deși poate că numele ei este *hairete* („de dorit”), întrucât virtutea este starea cea mai vrednică de a fi dorită, și numai datorită contracției i se spune *arete*. Dar poate vei spune că iarăși născocesc. Eu unul zic însă că, dacă „viciul”, așa cum l-am lămurit mai înainte, e un nume drept potrivit, atunci și numele virtuții este drept.

e

HERMOGENES Dar „răul” (*kakon*), prin care ai 4i6a lămurit multe din cele de pînă acum, ce înțeles să aibă numele acesta?

SOCRATE Straniu, pe Zeus, îmi pare numele, și | greu de tălmăcit. Voi invoca deci și pentru el acea scăpare de care ne-am mai folosit.

HERMOGENES Care anume?

SOCRATE Acea de a spune că are o origine bar-|bară.

HERMOGENES Și probabil ai dreptate. Dar, dacă vrei, să le lăsăm pe acestea și să încercăm să deslușim „frumosul” și „untul”, ca să vedem cât de bine au fost date aceste nume.

SOCRATE Ei bine, „urît” (*aischron*) îmi pare evident ce vrea să spună, căci și el este în acord cu cele b de pînă acum. într-adevăr, ceea ce împiedică și înfrî-nează curgerea celor ce sînt îmi pare a fi pretutindeni stigmatizat de către cel care a instituit numele, astfel încât și aici ceea ce înfrînează mereu cursul

294

PLATON

CRATYLOS

295

(*aei ischei ton rhoun*) a primit din partea lui numele de *aeischoroun*; acum însă îi spunem mai pe scurt

aischron.

HERMOGENES Dar „frumosul” (*kalon*)?

SOCRATE Acesta e mai dificil de înțeles. Deși în pronunție diferă numai prin accentuare și scurtarea lui *ou* în *o*.

HERMOGENES Cum așa?

SOCRATE Cred că acesta este un alt nume pentru gîndire.

HERMOGENES Ce vrei să spui? SOCRATE Ia spune, care crezi tu că este pricina pentru care fiecare din cele ce sînt are un nume? Oare nu ceea ce a dat numele? HERMOGENES De bună seamă. SOCRATE Și nu este aceea gîndire, fie a zeilor, fie a oamenilor, fie a amîndurora? HERMOGENES Ba da.

SOCRATE Iar ceea ce a numit lucrurile și ceea ce le numește nu este oare una și aceeași, și anume gîndirea?

HERMOGENES E limpede.

SOCRATE Și nu-i așa că toate lucrările cugetului și gîndirii sînt vrednice de laudă, iar celelalte sînt condamnabile?

HERMOGENES Întru totul.

d SOCRATE Dar lucrările medicului nu sînt medicale, și cele ale cioplitorului cioplite?

Sau cum crezi? HERMOGENES Chiar așa.

SOCRATE Iar lucrările a ceea ce numește (*kcdoun*) nu sînt frumoase (*kala*)? HERMOGENES Ba da.

SOCRATE Dar numele, spuneam, le dă gîndirea? HERMOGENES De bună seamă.

SOCRATE Prin urmare, această denumire de „frumos” (*kalon*) este pe drept dată cugetului care în-

făptuiește astfel de lucruri pe care noi le slăvim so-cotindu-le frumoase.

HERMOGENES Așa se pare.

SOCRATE Ce mai urmează atunci dintre cuvintele e de acest fel?

HERMOGENES Cele legate de bun și frumos: „util”, „avantajos”, „folositor”, „aducător de cîștig”, precum și contrariile lor.

417 a

SOCRATE Oare „utilul” (*sympheron*) nu l-ai putea explica și tu examinînd cele de pînă acum? Doar e limpede că e ceva înrudit cu „știința”: el nu vădește altceva decît deplasarea laolaltă (*hama phora*) a sufletului cu lucrurile. Iar cele săvîrșite printr-o astfel de mișcare se numesc *sympheronta* sau *symphora* („utile”) fiindcă sînt purtate laolaltă încoace și încolo (*symperipheresthai*). „Aducătorul de cîștig” (*kerdale-on*) vine bineînțeles de la „cîștig” (*kerdos*). Iar „cîș- b tigul” ne arată limpede ce vrea să însemne dacă-l înlocuim pe *d* cu *n*: el exprimă binele, dar în alt chip. Căci binele străbate toate amestecîndu-se (*keranny-tai*) cu ele, și această putere a lui a fost denumită în acest nume. Dar înlocuindu-se *n* cu *d* a fost pronunțat *kerdos*.

HERMOGENES Dar despre „avantajos” (*lysiteloun*) ce spui?

SOCRATE Aș zice, Hermogenes, că nu are înțelesul pe care i-l dau negustorii cînd se referă la achi- c tarea unei datorii; nu asta cred că vrea să spună „avantajosul”. Ci, fiindcă binele este cel mai iute din toate cîte sînt, el nu îngăduie ca lucrurile să stea pe loc și nici ca deplasarea să ia sfîrșit și să se oprească; ci îi dă drumul mereu, ori de cîte ori un sfîrșit pare că se instalează [în sînul ei], făcînd-o să fie neobosită și nepieritoare: de aceea cred că i s-a spus binelui, în chip ocolit, „avantajos”. Adică ceea ce înlătură orice sfîrșit (*lyon to telos*) al mișcării se cheamă „avantajos” (*lysiteloun*). „Folositor” (*ophelimon*)

296

PLATON

însă este un nume străin; de el s-a slujit adesea și Homer în forma *ophellein*, care deriva din *poiein auxen* („a face să crească”).¹⁰

HERMOGENES Dar cu contrariile acestor nume cum stăm?

SOCRATE Acelea dintre ele care sînt simple negații nu cred că e nevoie să le mai examinăm.

HERMOGENES Care anume?

SOCRATE „Inutil” (*axymphoron*), „nefolositor” (*anbpheles*), „dezavantajos” (*alysiteles*) și „neaducător de cîștig” (*akerdes*).

HERMOGENES Adevărat spui.

SOCRATE Ci doar „vătămătorul” și „păgubosul” [trebuie să le examinăm].

HERMOGENES Da.

SOCRATE „Vătămător” (*blaberon*) este ceea ce va-tămă (*blapton*) curgerea (*rhoun*). Iar „a vătămă”, la rîndul său, înseamnă a vrea să înhațe (*boulomenon haptain*). Or, a înhăța este totuna cu a înlănțui, care este peste tot incriminat. Prin urmare, ceea ce vrea să înhațe curgerea (*boulomenon haptain rhoun*) ar fi numit cît se poate de potrivit *boulapteroun*, dar, pe cît îmi pare, este numit *blaberon* pentru a arăta mai frumos.

HERMOGENES Dar pestrițe îți mai ies, Socrate, cuvintele. Acum, de pildă, în vreme ce rosteai acel *boulapteroun*, arătai de parcă ai fi cîntat la aulos preludiul la imnul Atenei.

SOCRATE Eu nu am nici o vină, Hermogenes, ci aceia care au dat numele.

HERMOGENES E adevărat ce spui. Dar „păgubosul” ce poate fi?

SOCRATE Chiar așa, ce să fie „păgubos” (*zemio-des*)? Ia seama, Hermogenes, cîtă dreptate am eu

CRATYLOS

297

¹⁰ Am urmat aici textul din ediția E.A. Duke et al., *op. cit.*, în care apare conjectura *poiein auxen*. când spun că adăugarea și eliminarea de litere schimbă foarte mult înțelesul numelor; astfel încât cele mai mici modificări le fac uneori să semnifice tocmai con- b trarul. în „cuenit” (*deon*), de pildă: observasem aceasta și tocmai mi-am amintit pornind de la ceea ce aveam de gând să-ți spun, anume că limba noastră de azi, această frumoasă limbă, a răsucit numele „cuenit” și „păgubos” pînă le-a făcut să arate contrarul, ascunzîndu-le înțelesul, în vreme ce limba veche arată limpede ce înseamnă fiecare.

HERMOGENES Cum așa?

SOCRATE Îți spun eu imediat. Tu știi că strămoșii noștri foloseau foarte mult literele *i* și *d*, mai cu seamă femeile, care păstrează cel mai bine vorbirea ve- c che. Astăzi însă t este înlocuit cu e sau e, iar *d* cu z fiindcă sînt socotite mai alese.

HERMOGENES Cum așa?

SOCRATE De pildă, cei din vremurile foarte vechi numeau ziua *himera* sau *hemera*, pe cînd astăzi noi îi spunem *hemera*.

HERMOGENES Așa este.

SOCRATE Dar știi oare că numai acest nume vechi redă gîndirea dătătorului de nume? Căci oamenii se bucurau și doreau (*himeirousin*) acea lumină care se d isca din întuneric, de aceea au numit-o *himera* („dorita”).

HERMOGENES E limpede.

SOCRATE Astăzi însă, astfel înveșmîntat, nici nu-ți mai dai seama ce vrea să spună „ziua” (*hemera*). Totuși unii sînt de părere că ziua a fost numită astfel pentru că îmblînzește (*hemera poiei*).

HERMOGENES Așa cred și eu.

SOCRATE Dar și jugul (*zygon*), știi că cei vechi îl numeau *dyogon*?

HERMOGENES De bună seamă.

SOCRATE Numai că în vreme ce *zygon* nu înseamnă nimic, *dyogon* a fost pe drept numit ceea ce leagă e

298

PLATON

două (*dyoin*) animale pentru a trage [*agogerij*]. Astăzi însă se spune *zygon*. Și la fel se întîmplă cu o mulțime de alte nume.

HERMOGENES E limpede.

SOCRATE în același fel, mai întîi „cuenitul” (*deon*), dacă îl pronunțăm astfel, are un sens opus tuturor numelor legate de bine: deși este o formă a binelui, el pare a fi o legătură [*desmos*] și o piedică a mișcării, ca și cum ar fi rudă cu „vătămătorul”.

HERMOGENES Chiar așa pare, Socrate.

SOCRATE Nu însă dacă ne folosim de vechiul nu-l9 a me, care pare să fi fost mult mai potrivit decît cel de acum, de vreme ce vine în consonanță cu celelalte denumiri ale binelui îndată ce îl înlocuim pe e cu *i*, ca în vechime. Căci binele „străbate” (*dion*), nu „leagă” [*deon*], și pentru aceasta este slăvit. Și astfel cel ce instituie numele nu mai este în contradicție cu el însuși, căci „cuenit” [*deon*], „folositor” [*ophe-limon*], „avantajos” (*lysiteloun*), „aducător de cîștig” [*kerdaleon*], precum și „bun” (*agathon*), „favorabil” [*sympheron*] și „îmbelșugat” [*euporon*] vădesc toate unul și același lucru: prin felurite nume ele semnifică ceea ce rînduiește și se deplasează, acțiuni pretutindeni laudate; pe cînd ceea ce oprește și leagă e b defăimat. La fel și „păgubosul” (*zemiodes*), dacă l-am înlocui pe z cu *d* ca în vechiul grai, îți va fi limpede că numele se referă la ceea ce înlănțuie mișcarea (*doun to ion*), care a fost numit *demiodes*.

HERMOGENES Dar despre „plăcere”, „durere”, „dorință” și cele asemenea, ce spui, Socrate?

SOCRATE Acestea nu-mi par deloc grele, Hermo-genes. „Plăcerea” (*hedone*) cred că desemnează activitatea care tinde către satisfacție [*he onesis*]; introducîndu-se însă un *d*, i se spune *hedone* în loc de *heone*. „Durerea” (*lype*) pare a veni de la diso-c luția (*dialysis*) pe care

o îndură corpul într-o asemenea stare. „Amărăciunea” (*ania*) e ceea ce împiedică

CRATYLOS

299

deplasarea (*ienat*). „Chinul” (*algedon*) îmi pare ceva străin, care își ia numele de la „chinuitor” (*algeinos*). „Suferința” (*odyne*) pare a veni de la împlîntarea (*endysis*) durerii. Cît despre „împovărare” (*achthedon*), e limpede pentru oricine că numele arată îngreunarea mișcării. „Bucuria” (*chara*) pare că se cheamă astfel datorită revărsării (*diachysts*) și curgerii (*rhoe*) lesnicioase a sufletului. „Desfătarea” (*terpsis*) vine de la d „desfătător” (*terpnon*), iar acesta la rîndul său vine de la suflarea (*pnoe*) care se strecoară (*herpsis*) prin suflet; de fapt ar trebui să i se spună *herpnoun*, însă cu timpul a devenit *terpnon*. „Fericirea” (*euphrosyne*) nici nu are nevoie de lămurire: e limpede pentru oricine că a primit acest nume de la mișcarea sufletului bine armonizată (*eu sympherestha*) cu lucrurile. De fapt ar trebui să i se spună *euphrosyne*; totuși noi o numim *euphrosyne*. Nici „dorința” (*epithymia*) nu e greu de dezlegat: e limpede doar că-și ia numele de la puterea care ia în stăpînire ardoarea din suflet [*epi ton thymon iousa*]. Iar această e ardoare (*thymos*) cred că își are numele de la tumultul (*thysis*) și clocotul sufletului. „Năzuința” (*hi-meros*) însă a fost numită astfel de la curgerea care atrage cel mai puternic sufletul. Întrucît aceasta curge avîntîndu-se (*hiemenos rhe*) în urmărirea (*ephie-* 420 a *menos*) lucrurilor și atrage astfel cu putere sufletul prin impetuozitatea cursului său, ei bine, de la toată această putere i s-a dat numele de *himeros*. La rîndul său „dorul” (*pothos*) arată că nu vizează ceva prezent, ci tînjește după ceva aflat altundeva (*allothi pouontos*), care e absent (*apontos*). Așadar, cînd obiectul vizat este absent, spunem „dor” (*pothos*), iar cînd este prezent, spunem „năzuință” [*himeros*]. „Dragostea” (*erds*) [se numește astfel] întrucît curge din b afară înăuntru, iar curentul acesta nu este propriu celui care-l deține, ci pătrunde în el prin ochi; din această pricină a fost el numit în vechime *esros*, de

300

PLATON

la „curgerea înlăuntru” (*esrein*) — căci pe atunci foloseam o în loc de 6; astăzi însă este numit *eros* prin schimbarea lui o în 6. Dar ce spui tu că rămîne să mai cercetăm?

HERMOGENES „Părerea” și cele de felul acesta, ce spui despre ele?

SOCRATE „Părerea” (*doxa*) își trage numele fie de la urmărirea (*dioxts*) pe care o întreprinde sufletul ca să afle cum stau lucrurile, fie, mai degrabă, de la

c trasul cu arcu (*toxon*). Oricum, „opinia” (*oiesis*) confirmă această a doua variantă, căci ea pare să arate un avînt (*oisis*) al sufletului către lucruri, spre a afla natura fiecăruia dintre ele; după cum și „voința” (*boule*) redă întru cîțva aruncarea (*bole*), iar „a voi” (*boulesthai*) și „a chibzui” (*bouleuesthai*) înseamnă a ținti (*ephiesthai*). Toate acestea par a urma „părerea”, întrucît e limpede că sînt imagini ale aruncării (*bole*), după cum și contrarul lor, „a sta pe gînduri” (*aboulia*), pare a fi neputința de a nimeri, ca și cum nu am lovi la țintă (*ou balon*) sau nu am nimeri ceea ce urmăream prin aruncare și prin voință, prin chibzuială și prin țintire.

d HERMOGENES îi cam dai zor, Socrate, pe cît îmi pare.

SOCRATE Zeul se apropie de sfîrșit. Vreau să ne mai oprim doar asupra „constrîngerii”, fiindcă urmează celor tocmai spuse, și asupra a ceea ce se întîmplă „de bunăvoie”

(*hekousion*). Ceva care cedează și nu se opune, ci, zic eu, cedează în fața mișcării (ei/con *to iont*) Și are loc potrivit voinței, iată ce vădește acest nume, „de bunăvoie”. „Constrîngerea” (*ananke*) și ceea ce se opune, fiind împotriva voinței, s-ar referi la greșală și ignoranță, și este ilustrată de trecerea prin strîmtoare, care, greu de străbătut, aspră și împădurită, împiedică mersul. De aceea a fost probabil numită „constringere” (*anan-kaion*), căci ilustrează o trecere prin strîmtoare (*anke*).

CRATYLOS

301

Dar, atîta vreme cît avem putere, să nu o lăsăm să se îpușineze. Și nici tu nu te lăsa mai prejos, ci întreabă-mă.

HERMOGENES Te întreb dar despre cele mai înal- 421; te și mai frumoase dintre nume:

„adevăr” și „minciună”, și „ființă”, și chiar acesta despre care tocmai discutăm, „nume”, de ce are el acest nume.

SOCRATE Tu înțelegi ceva prin „a iscodi”?

HERMOGENES Da, „a cerceta”.

SOCRATE Ei bine, „numele” (*onoma*) îmi pare a fi comprimat dintr-o întreagă rostire care spune că aceasta este ființa vizată de cercetare (*on hou zete-ma*). Îți vei da seama mai bine dacă te gîndești la ceea ce se cheamă *onomaston* („lucru numit”), căci aici se vede limpede că este vorba de ființa pe care o iscodim (*on hou masma estin*). Cît despre „adevăr”, și b el pare, asemeni celorlalte, un nume comprimat: divina mișcare a ființei este exprimată prin cuvîntul „adevăr” (*aletheia*), adică o „alergare divină” (*ale theia*). „Minciuna” (*pseudos*) însă este contrariul mișcării: și aici revine critica față de tot ce este înfrinat sau silit să stea pe loc, numele trimițînd la cei ce dorm (*katheudousi*); numai că s-a adăugat un *ps* și astfel intenția cuvîntului nu mai este limpede. Cît despre „ființă” (*on*) și „esență” (*ousia*), ele sînt în acord cu „adevărul”, doar că a fost îndepărtat un *t* ele înseamnă „ceea ce se deplasează” (*ion*), și de aseme- c nea neființa (*ouk on*), după cum îi și spun unii, este ceea ce nu se deplasează (*ouk ion*).

HERMOGENES Vajnic îmi pare a fi descompus tu numele acestea, Socrate. Dar dacă cineva te-ar întreba cu privire la ceea ce se „deplasează” (*ion*), „curge” (*rheon*), „înlănțuie” (*doun*), care este dreapta potrivire a acestor nume?

SOCRATE Ce i-am răspunde, vrei să spui, nu-i așa?

HERMOGENES Întocmai așa.

302

PLATON

SOCRATE De fapt noi am invocat deja nu demult cel puțin un mod de a scăpa [din încurcătură], și cred că și aici am putea răspunde la fel.

HERMOGENES La ce te referi?

SOCRATE Putem spune că numele pe care nu le d înțelegem au o origine barbară. Iar unele dintre ele poate chiar sînt în realitate barbare, deși poate că și din pricina vechimii numele prime sînt greu de cercetat. De vreme ce numele au fost întoarse în toate chipurile, n-ar fi de mirare ca limba noastră veche să nu se deosebească întru nimic de una barbară, în comparație cu cea de astăzi.

HERMOGENES Nu vorbești deloc fără temei.

SOCRATE Da, e firesc ce spun. Totuși lupta noastră nu cred că îngăduie eschivări, ci trebuie să ne străduim să cercetăm și aceste nume. Să ne gîndim deci: dacă cineva ar întreba mereu cu privire la cuvintele din care este alcătuit un nume, și-apoi din nou s-ar întreba despre cuvintele acelea, la rîndul ^e lor, din ce alte cuvinte se compun, și ar face asta în continuare fără să se oprească, oare nu e necesar ca pînă la urmă cel care răspunde să nu-i mai poată ține piept?

HERMOGENES Așa îmi pare.

^{2 a} SOCRATE Dar cînd s-ar opri pe bună dreptate cel care nu mai poate să răspundă? Nu cumva în clipa cînd ar ajunge la acele nume care sînt ca niște elemente ale rostirii și ale [tuturor] numelor? Căci n-ar mai avea dreptate să spună că și acelea sînt compuse din alte nume, dacă lucrurile stau așa. Iată, de pildă, „binele” (*agathon*), despre care tocmai spuneam că este compus din „demn de admirat” [*agas-ton*] și din „repede” (*thoon*); iar „repedele” am putea spune că provine din anumite cuvinte, și acestea la b rîndul lor din altele. Dar dacă luăm ceea ce nu mai e compus din alte nume, atunci vom spune pe drept

CRATYLOS

303

că ara ajuns la un element și nu trebuie să îl mai coborîm la alte nume.

HERMOGENES Îmi pare drept ce spui.

SOCRATE Dar dacă numele despre care mă întrebi acum sînt astfel de elemente, nu ar trebui să cercetăm dreapta lor potrivire într-un alt fel, pentru a vedea în ce constă?

HERMOGENES Se prea poate.

SOCRATE Probabil că așa este, Hermogenes. Doar toate numele de mai înainte par să coboare pînă la acestea. Iar dacă lucrurile stau așa, și mie așa îmi par a sta, hai atunci și cercetează iarăși împreună cu mine, ca să nu vorbesc în dodii cînd voi spune în ce constă dreapta potrivire a numelor prime.

HERMOGENES Spune, numai; atît cît îmi stă în puteri, voi cerceta alături de tine.

SOCRATE Cred că ești de acord că există doar o singură dreaptă potrivire a numelor, fie ele prime, fie derivate, și că în această privință numele sînt toate la fel.

HERMOGENES întru totul.

SOCRATE Iar dreapta potrivire a numelor pe care le-am parcurs pînă acum era de așa natură încît să dea la iveală cum este fiecare din cele ce sînt.

HERMOGENES Cum să nu?

SOCRATE Prin urmare, ea trebuie să se regăsească în egală măsură și la numele prime, și la cele derivate, de vreme ce toate sînt nume.

HERMOGENES De bună seamă.

SOCRATE Dar numele derivate, pe cît se pare, reușesc să-și împlinească menirea [de a da la iveală cum este fiecare din cele ce sînt] doar prin intermediul numelor prime.

HERMOGENES Așa se pare.

SOCRATE Bine. Dar numele prime, cele care nu mai au la bază altele, în ce fel ne vor vădi ele cît mai bine cu putință cele ce sînt — de vreme ce și ele sînt nu-

304

PLATON

e me? Ia spune-mi: dacă nu am avea voce sau limbă și am vrea să ne indicăm unii altora lucrurile, oare nu am încerca, întocmai celor muți, să facem semne cu mîinile, cu capul și cu restul corpului?

HERMOGENES Cum altfel, Socrate?

123 a SOCRATE Dacă am vrea, de pildă, să indicăm su-sul și ușorul, am ridica mîna către cer, imitînd astfel însăși natura lucrului; iar pentru jos și greu am cobori-o spre pămînt. Și dacă am vrea să reprezentăm un cal alergînd sau vreun alt animal, îți dai seama că ne vom potrivi în așa fel trupurile și gesturile încît să fie cît mai asemănătoare cu ale lor.

HERMOGENES Cred că trebuie să fie neapărat așa cum spui.

SOCRATE Iar în acest fel, zic eu, ar lua naștere o imitație prin intermediul trupului, atunci cînd aces-b ta imită, cum ar veni, ceea ce vrea să indice.

HERMOGENES Da.

SOCRATE Cum însă vrem să indicăm [lucrurile] prin voce, limbă și gură, oare nu vom obține în acest fel o indicare a ceva, atunci cînd prin ele imităm ceva?

HERMOGENES Neapărat, după cîte cred eu.

SOCRATE Prin urmare, numele este, pe cît se pare, o imitație prin voce a ceea ce imitatorul numește și imită prin voce, atunci cînd imită.

HERMOGENES Așa-mi pare.

<= SOCRATE Pe Zeus, mie însă nu-mi pare bine spus lucrul, prietene.

HERMOGENES Cum așa?

SOCRATE Am fi nevoiți atunci să admitem că aceia care imită oile, cocoșii sau alte animale denumesc ceea ce imită.

HERMOGENES E adevărat ce spui.

SOCRATE Și îți pare că e bine?

HERMOGENES Mie nu. Dar ce fel de imitație să fie atunci numele, Socrate?

CRATYLOS

305

SOCRATE Mai întîi, pe cît îmi pare mie, nu poate a fi vorba de nume atunci cînd imităm lucrurile cu ajutorul artelor Muzelor, chiar dacă și atunci le imităm slujindu-ne tot de voce; apoi, nici dacă vom

imita și noi ceea ce imită artele Muzelor nu cred că vom numi. De fapt, iată ce vreau să spun: lucrurile au fiecare sunet și formă, iar multe dintre ele și culoare, nu?

HERMOGENES De bună seamă.

SOCRATE Se pare, așadar, că, dacă le imităm pe acestea, nu în astfel de imitații constă meșteșugul numirii. Căci aici ar fi vorba pe de o parte de arta Muzelor, pe de altă parte de cea a picturii. Nu-i așa?

HERMOGENES Da.

SOCRATE Dar despre asta ce spui: nu găsești că e fiecare are și o natură proprie, așa cum are culoare și celelalte de care vorbeam? Și înainte de toate culoarea și sunetul nu au fiecare o natură a lor, și la fel toate celelalte câte sînt vrednice de a se spune despre ele că sînt?

HERMOGENES Așa-mi pare.

SOCRATE Cum dar? Dacă cineva ar putea imita cu litere și silabe chiar această natură a fiecărui lucru, oare nu ar indica ce este fiecare? Sau nu ești de părerea asta?

HERMOGENES Întru totul. 424 a

SOCRATE Și cum l-ai numi pe cel care poate să facă aceasta, dacă celor dinainte le-ai spus artist al Muzelor sau pictor? Acesta cine să fie?

HERMOGENES Cred că este cel pe care îl căutăm noi de atîta vreme: dătătorul de nume.

SOCRATE Prin urmare, dacă este într-adevăr așa, trebuie să cercetăm, pe cît se pare, acele nume despre care întrebai, „curgerea”, „deplasarea” și „oprirea”, pentru a vedea dacă prin aceste litere și silabe surprînd într-adevăr ființa care le corespunde, în sensul de a-i imita esența. b

306

PLATON
CRATYLOS

307

HERMOGENES Fără-ndoială.

SOCRATE Dar ia să vedem, oare acestea sînt singurele nume prime sau mai sînt și altele multe?

HERMOGENES Eu unul cred că mai sînt și altele.

SOCRATE Se prea poate. Dar cum să deosebim oare de unde începe să imite imitatorul? O dată ce imitația naturii [fiecărui lucru] se obține prin silabe și litere, nu se cuvine oare să deosebim mai întîi lite- rele, întocmai celor care se îndeletnicesc cu ritmurile și care încep prin a deosebi puterile literelor, apoi cele ale silabelor și abia la urmă ajung să cerceteze ritmurile, iar mai înainte nu?

HERMOGENES Așa e.

SOCRATE Prin urmare, trebuie și noi să deosebim mai întîi vocalele, apoi dintre celelalte — pe specii — consoanele și mutele, după cum spun cei iscusiți în-tr-acestea; și, de asemenea, cele care nu sînt vocale, dar nici mute, apoi în rîndul vocalelor să deosebim fiecare specie în parte? Iar după ce vom fi deosebit acestea, va trebui să deosebim cu grijă și toate [lucrurile] câte urmează să primească nume, pentru a vedea dacă există unele la care pot fi coborîte toate ca la niște elemente [sau litere], și în virtutea cărora pot fi văzute toate, precum și dacă în rîndul lor există specii în același fel ca la litere [sau elemente]. După ce am scrutat cum se cuvine toate acestea, va trebui să știm să asociem fiecare element [sau literă] potrivit asemănării sale, fie că trebuie să asociem câte unul unuia singur, fie că trebuie să amestecăm mai multe pentru unul singur, precum pictorii care, atunci cînd vor să reproducă ceva, folosesc uneori doar purpura, alteori vreo altă culoare, sau chiar amestecă mai multe, de pildă dacă pregătesc culoarea pe care o are omul sau altceva de felul acesta, după cum, zic eu, fiecare pictură pare să ceară o anumită culoare. Tot astfel vom asocia și noi literele lucrurilor: câte unuia una singură, cînd vom crede de cuviință, alteori mai multe, alcătuiind ceea ce numim silabe, apoi vom reuni la rîndul lor aceste silabe, dînd astfel naștere numelor și cuvintelor. Iar din 425 a aceste nume și cuvinte vom construi ceva mare și frumos și întreg — așa cum mai sus prin meșteșugul desenului lua naștere o pictură; acum vom construi prin meșteșugul numirii sau al oratoriei, sau cum se va fi chemînd, însăși vorbirea. Dar de fapt nu noi facem toate acestea — eu m-am lăsat dus de vorbă; ci aceste alcătuiiri, așa cum sînt, le-au făcut cei vechi. Noi trebuie doar — dacă vom ști

să le cercetăm pe toate cu meșteșug — să le deosebim între ele b și să vedem dacă numele prime și cele derivate au fost date cum se cuvine sau nu; iar a o apuca pe altă cale, mă tem că n-ar fi lucru chibzuit și nici cu rost, prietene Hermogenes.

HERMOGENES Pe Zeus, probabil că așa este, So-crate.

SOCRATE Cum dar? Tu te crezi în stare să faci aceste deosebiri astfel? Eu unul nu.

HERMOGENES Cu atât mai puțin eu.

SOCRATE Să lăsăm lucrul deci; sau vrei să încercăm atât cât ne stă în putere, oricât de puțin am fi în stare să cercetăm, spunând de la bun început, așa c cum spuneam ceva mai înainte despre zei, că, la drept vorbind, nu știm care este adevărul și ne ocupăm doar de părerile oamenilor despre ei? La fel și acum, să pornim la drum spunând în sinea noastră că, dacă ar trebui făcute aceste deosebiri, fie de către noi, fie de către oricine altcineva, așa ar trebui făcute. Acum însă, vorba- ceea, va trebui să ne ocupăm de toate acestea după puterile noastre. Ești de acord? Sau cum spui?

HERMOGENES Întocmai așa îmi pare și mie.

SOCRATE De tot risul ar fi, Hermogenes, ca lucru- d iile să ni se înfățișeze limpede [așa cum sînt] atunci cînd sînt imitate prin litere și silabe, zic eu. Și totuși

308

PLATON
CRATYLOS

309

e necesar să fie așa, de vreme ce nu avem altceva mai bun la care să ne referim pentru a afla adevărul numelor prime; dacă nu cumva vrei să facem precum tragedienii care, atunci cînd nu mai văd nici o ieșire, recurg la ultima lor scăpare invocîndu-i pe zei, și să ieșim deci și noi la liman afirmînd că numele prime sînt drepte pentru că le-au instituit

e zeii. Oare să fie aceasta cea mai bună explicație pentru noi? Sau să fie aceea că le-am împrumutat de la barbari și că barbarii sînt mai vechi decît noi? Sau 426 a că datorită vechimii e cu neputință să mai fie examinate, întocmai precum cele barbare? Toate acestea ar fi diferite scuze, și încă destul de iscusite, pentru cineva care nu ar vrea să dea socoteală de dreapta potrivire a numelor prime. De fapt, indiferent cum ne-am eschiva de la a cunoaște dreapta potrivire a numelor prime, este cu neputință să o cunoaștem pe cea a numelor derivate, care trebuie deslușite neapărat din primele, acelea despre care spuneam că nu știm nimic. Or, e limpede că oricine afirmă a se pricepe la meșteșugul numelor trebuie să poată da seama în primul rînd și cît mai lămurit de numele

b prime, altminteri să fie convins că despre cele derivate ar spune doar vorbe în vînt. Sau îți pare cumva altfel?

HERMOGENES Nu, Socrate, cîtuși de puțin. SOCRATE De fapt, ce gîndesc eu despre numele prime îmi pare de-a dreptul nelegiuit și ridicol. Totuși îți voi împărtăși și ție [gîndul meu], dacă vrei; iar tu, la rîndul tău, dacă vei căpăta de pe undeva ceva mai bun, să cauți a mi-l împărtăși și mie.

HERMOGENES Așa voi face. Vorbește dar cu îndrăzneală.

c SOCRATE Mai întîi litera r îmi pare a fi un adevărat instrument în măsură să redea orice fel de mișcare. Nu am spus însă de ce mișcarea (*kinesis*) are acest nume: este limpede că vine de la „depla-

sare" (*iesis*), căci în vechime nu se folosea e, ci *e*. Iar începutul vine de la *kietn*, nume străin, care înseamnă „a se deplasa". Prin urmare, dacă cineva ar vrea să-i afle vechiul nume pornind de la graiul nostru, pe drept i-ar spune *iesis*. Astăzi însă, de la străinul *kiein*, prin schimbarea lui *e* în *e* și introducerea lui *n*, se rostește *kinesis*. Cît despre „repaus" (*stasis*), d acesta exprimă negația mișcării, și i se spune astfel doar pentru înfrumusețare. Litera r însă, așa cum spuneam, i-a părut celui care instituie numele un bun instrument de redare a mișcării, cînd e vorba să reproducă trecerea. Doar a folosit-o adesea în acest scop: mai întîi chiar în „a curge" (*rhein*) și „curs" (*rhoe*), unde cu ajutorul acestei litere este imitată e mișcarea; apoi, în

„tremur" (*tromos*), „a alerga" [*tre-chein*] și încă în cuvinte precum „a lovi" (*krouein*), „a măcina" (*thrauein*), „a sfărîma" (*ereikein*), „a frînge" (*thryptein*), „a toca" (*kermatizein*), „a răsuci" (*rhym-bein*). Toate acestea legiuitorul le reproduce de obicei cu ajutorul literei *r*, căci el vedea, îmi închipui, cum limba nu rămîne deloc nemișcată la rostirea acestei litere, ci vibrează foarte mult. De aceea cred că a folosit-o pentru a desemna toate acestea. În schimb, prin litera *i* el a redat tot ceea ce este ușor, și mai ales în măsură de a răzbate peste tot. De aceea 427 a „mergerea" (*iertai*) și „avîntarea" (*hiesthai*) sînt imitate cu ajutorul lui *v*, după cum prin *ph*, *ps*, *s* și *z*, care sînt litere șuierate, el imită și numește „frigul" [*psychron*], „clocotul" (*zeon*), „cutremurul" (*seiesthai*) și tot ce se scutură. Și de asemenea, cînd imită suflarea (*physodes*), dătătorul de nume pare să folosească de obicei tot astfel de litere. Pe de altă parte, se pare că puterea de expresie a literelor *d* și *t*, care comprimă limba și o apasă, i-a părut utilă pentru a b imita înlănțuirea [*desmos*] și starea [*stasis*]. Ob-

310

PLATON

servind apoi că limba alunecă mai ales cînd este pronunțat *l*, el a numit [cu această literă] imitînd lucrurile netede (*leia*) și alunecarea însăși (*olisthanein*), uleiosul (*liparon*) și lipiciosul (*koUodes*), precum și toate celelalte de același fel. Și unde alunecarea limbii este oprită prin puterea lui *g*, el a imitat vîscosul (*glischron*), dulcele [*glyky*] și cleiosul [*gloiodes*]. Luînd seama apoi la caracterul lăuntric al rostirii lui *n*, a numit înlăuntrul [*endon*] și interiorul (*entos*), imitînd aceste lucruri prin litere. În „mare" (*megd*) a pus un *a* și în „lungime" (*mekos*) un *e*, pentru că aceste litere sînt lungi. Și cum pentru „rotund" [*gongy-Ion*] avea nevoie de litera *o*, a împlîntat-o cît mai mult în acest nume. Și tot așa legiuitorul pare să atribuie un semn și un nume făcut din litere și silabe pentru fiecare din cele ce sînt, și pornind de la acestea le compune pe celelalte tot prin imitație. Iată, Hermo-

a genes, ce-mi pare mie a fi dreapta potrivire a numelor, dacă nu cumva Cratylos are altceva de spus.

HERMOGENES Ei bine, Socrate, Cratylos îmi dă deseori multă bătaie de cap, cum spuneam și la început, afirmînd că există o dreaptă potrivire a numelor, dar fără să precizeze limpede în ce constă ea, astfel încît nu mai știu dacă intenționat sau fără să-și dea seama vorbește așa neclar. Spune dar, Cra-

e tylos, acum că este și Socrate aici, ești de acord cu ce spune el despre nume sau știi să spui altceva mai bine? Iar dacă știi, spune, și astfel fie vei învăța tu de la Socrate, fie noi doi de la tine.

CRATYLOS Cum dar, Hermogenes? Tu crezi că e ușor să primești și să dai atît de repede învățătură într-o problemă oarecare, necum cînd e vorba de ceva care este socotit printre cele mai însemnate? 428 a HERMOGENES Pe Zeus, nu cred. Dar eu zic că He-siod are dreptate cînd spune că, oricît de puțin ai

CRATYLOS

311

adăuga la puținul pe care-l ai deja, tot e un cîștig.¹¹ Dacă ești, așadar, în măsură să ne aduci oricît de puțin în plus, n-ai teamă, ci fă-i un bine și lui Socrate, iar mie nu uita că îmi ești dator.

SOCRATE De fapt, eu însumi, Cratylos, nu aș putea susține sus și tare nimic din cele spuse pînă acum; am cercetat doar așa cum am crezut de cuviință, laolaltă cu Hermogenes. Prin urmare, vorbește cu îndrăzneală dacă ai ceva mai bun, căci eu voi fi b gata să-ți dau dreptate. Și nu m-aș mira ca tu să ai într-adevăr ceva mai bun de spus decît noi, de vreme ce te-ai preocupat de toate acestea și ai învățat și de la alții. Dacă ai deci ceva mai bun de spus, poți să mă numeri și pe mine printre învățăceii tăi în privința dreptei potriviri a numelor.

CRATYLOS într-adevăr, Socrate, m-am ocupat de toate acestea, cum spui tu, și poate-mi vei deveni c discipol. Mă tem însă că s-ar putea întîmpla tocmai dimpotrivă, căci îmi vine să-ți

răspund precum Ahile când a grăit către Aias, în *Rugt*

*Aias, tu, al lui Telamon, din spița lui Zeus, căpitane, Toate, pe rînd, după suflet, tu mi le-ai grăit, cum crezut-ai*¹².

Așa îmi pari și tu, Socrate, că ai grăit oracole cu chibzuială, fie că ești inspirat de Euthyphron, fie că vreo altă Muză sălășluiește de mult în tine, fără s-o știi.

SOCRATE Bunule Cratylos, de mult mă minunez a și eu de această înțelepciune a mea și nu-mi vine să cred. Îmi pare că trebuie să mai cercetez o dată cum stau lucrurile. Căci înșelăciunea e cea mai grea când vine chiar de la tine însuși: doar e mare grozăvie când cel ce înșală nu se depărtează o clipă, ci este mereu

¹¹ Cf. Hesiod, *Munci și zile*, 359.

¹² Homer, *Riada*, IX, 644-645 (traducere de Dan Slușanschl).

312

PLATON

prezent. Se impune dar, pe cît se pare, să ne întoarcem iarăși la cele spuse și să încercăm, cum spune poetul, să privim „și-n față, și-n urmă”¹³. Așa și acum: să examinăm ceea ce am spus. Dreapta potrivire a numelui, spuneam, constă în a arăta cum este lucrul. Să spunem că e bine zis așa?

CRATYLOS Întru totul, Socrate, pe cît îmi pare mie.

SOCRATE Așadar, pentru învățătură slujește rostirea numelor.

CRATYLOS De bună seamă.

SOCRATE Să spunem deci că și aici e vorba de un meșteșug, unul care își are meșteșugarii săi?

CRATYLOS De bună seamă.

SOCRATE Cine sînt aceștia?

CRATYLOS Cei pe care i-ai numit la început, legiuitorii.

SOCRATE Să spunem atunci că acest meșteșug se află printre oameni la fel ca și celelalte sau nu? Ia seama ce vreau să spun: dintre pictori, unii sînt mai iscusiți, alții mai puțin, nu-i așa?

CRATYLOS De bună seamă.

SOCRATE Iar picturile pe care le produc cei iscusiți sînt mai frumoase, pe cînd celelalte sînt mai puțin izbutite. La fel și cu constructorii de case: nu construiesc unii case mai frumoase, alții mai urîte?

CRATYLOS Da.

SOCRATE Atunci și legiuitorii, nu produc unii lucrări mai frumoase, iar alții mai urîte?

CRATYLOS Aici nu mai cred că-i așa.

SOCRATE Prin urmare, nu crezi că legile sînt unele mai bune, altele mai neizbutite?

CRATYLOS Cîtuși de puțin.

SOCRATE Atunci nici numele nu-ți par a fi unele mai proaste, altele mai bune?

CRATYLOS

313

¹³ *Idem*, I, 343.

CRATYLOS Cîtuși de puțin.

SOCRATE Altfel spus, toate numele sînt drepte?

CRATYLOS Toate, întrucît sînt nume.

SOCRATE Cum așa? Să ne întoarcem la ceea ce ziceam adineauri: să spunem oare că Hermogenes nu are deloc acest nume, fiindcă nu se trage din neamul lui Hermes? Sau îl are, dar nu în chip drept? c

CRATYLOS Eu zic că nu îl are deloc, Socrate, ci doar pare că îl are, cînd de fapt numele acesta este al altcuiva, care are și firea corespunzătoare numelui.

SOCRATE Dar oare [după părerea ta] nici nu minte cineva cînd spune că prietenul nostru este Hermogenes? [Crezi așadar că] nici nu este cu putință să rostească cineva că el este Hermogenes, o dată ce nu este?

CRATYLOS Ce vrei să spui?

SOCRATE Ceea ce susții tu este oare că e cu ne- d puțință să vorbești fals? Mulți au spus asta, prietene Cratylos, și în zilele noastre, și în vechime.

CRATYLOS Cum ar putea, Socrate, să spună cineva ceea ce spune fără să spună ce este?

Doar aceasta înseamnă a vorbi fals, a spune ceea ce nu este, nu-i așa?

SOCRATE Vorba aceasta este prea subtilă pentru mine și pentru vârsta mea, prietene. Spune-mi însă doar atât: crezi oare că nu e cu puțință a vorbi fals, e dar a spune este?

CRATYLOS După părerea mea, nici a spune [fals nu e cu puțință].

SOCRATE Nici a rosti sau a te adresa [fals]? De pildă, dacă te-ar întâlni cineva printre străini și ți-ar spune, prinzîndu-te de mîna: „Salutare, străine din Atena, Hermogenes, fiu al lui Smikrion!” Această spusă, sau vorbire, sau rostire, sau adresare, nu ar fi făcută către tine, ci către Hermogenes acesta? Sau către nici unul?

314

PLATON

CRATYLOS Eu cred, Socrate, că ar pronunța degeaba toate acestea.

30 a SOCRATE E bine venit și răspunsul acesta. Dar cel care pronunță cele de mai înainte le-ar pronunța oare adevărat sau fals? Sau o parte din ele sînt adevărate, iar altele false? Și acest răspuns mi-ar fi de ajuns.

CRATYLOS Eu unul aș spune că acela face zgomot și se pune în mișcare degeaba, ca și cum ar lovi punînd în mișcare o bucată de bronz.

SOCRATE Hai să vedem dacă ne putem cumva înțelege, Cratylos. Oare nu ești de părere că numele e una, iar lucrul al cărui nume este, alta?

CRATYLOS Ba da.

b SOCRATE Și nu ești de acord că numele este o imitație a lucrului?

CRATYLOS Mai mult decît orice. SOCRATE Dar nu spui și despre picturi că sînt imitații de un alt fel ale lucrurilor? CRATYLOS Ba da.

SOCRATE Hai să vedem atunci — căci s-ar putea ca eu să nu înțeleg bine ce spui, iar tu să vorbești de fapt cu temei —, este cu puțință să atribui și să raportezi aceste două feluri de imitație, picturile și numele, lucrurilor pe care ele le imită sau nu? CRATYLOS Este.

SOCRATE Atunci fii atent aici înțîi. Putem atribui c unui bărbat o imagine de bărbat, unei femei una de femeie și așa mai departe? CRATYLOS De bună seamă.

SOCRATE Dar nu putem și invers, imaginea de bărbat femeii și pe cea de femeie bărbatului?

CRATYLOS Se poate și asta.

SOCRATE Și oare amîndouă aceste atribuiri sînt drepte sau numai una din ele? CRATYLOS Numai una din ele.

CRATYLOS

315

SOCRATE Aceea, zic eu, care îi atribuie fiecăruia ceea ce i se cuvine și îi seamănă.

CRATYLOS Eu așa cred.

SOCRATE Atunci, ca să nu ne luptăm pentru cu- d vînte eu și cu tine, căci sîntem prieteni, acordă-mi ceea ce-ți spun. Eu unul numesc dreaptă această atribuire, prietene, în privința ambelor feluri de imitații, atît pentru picturi, cît și pentru nume, iar în cazul numelor, pe lîngă dreaptă, o numesc și adevărată. Celelalte însă, care atribuie și raportează neasemănătorul, îi spun ne-dreaptă, iar cînd e vorba de nume spun că este și falsă.

CRATYLOS Dar ia seama, Socrate, dacă în cazul picturilor e cu puțință acest lucru, să atribui cum nu e drept, în privința numelor nu se poate, ci ele sînt e întotdeauna drepte.

SOCRATE Cum așa? Ce deosebire este între ele? Nu putem oare să mergem la un om și să-i spunem: „acesta este portretul tău” și să-i arătăm, de la un caz la altul, imaginea sa ori pe cea a unei femei? Prin „a arăta” vreau să spun: a pune sub ochi.

CRATYLOS Bineînțeles.

SOCRATE Și cum? Nu putem să mergem iarăși la el și să-i spunem: „acesta este numele

tău"? Doar și numele este un fel de imitație, ca și pictura. Iată ce vreau să spun: nu i-am putea spune: „acesta e nu- 431 a mele tău”, iar apoi să îi supunem auzului, de la un caz la altul, fie imitația sa spunându-i bărbat, fie pe cea a părții femeiești din seminția omenească, spunându-i femeie? Nu crezi că este posibil acest lucru și că uneori se și întâmplă?

CRATYLOS Vreau să-ți fac pe plac, Socrate; așa să fie!

SOCRATE Bine faci, prietene, dacă lucrurile stau într-adevăr așa: căci nu e cazul să ne certăm acum b prea mult asupra-le. Deci, dacă există și aici o astfel de atribuire, atunci vom numi una din situații „a

316

PLATON

vorbi adevărat" iar pe cealaltă „a vorbi fals". Iar dacă acestea stau așa, și este posibil să nu atribuim în mod drept numele și să nu raportăm fiecăruia ceea ce i se cuvine, ci uneori și ceea ce nu i se cuvine, atunci putem face la fel și cu verbele; și dacă este posibil să atribuim astfel și verbe, și nume, atunci neapărat putem așa și cu frazele: doar ele sînt, pe cît c îmi pare mie, îmbinarea acestora. Sau ce părere ai, Crațylos?

CRATYLOS Chiar așa, căci îmi pare că spui bine. SOCRATE Atunci, dacă asemănăm iarăși numele prime cu portretele, înseamnă că este posibil să fie redată ca în picturi toate culorile și formele care se cuvin sau, dimpotrivă, să nu fie redată toate, ci unele să fie lăsate deoparte, altele adăugate, atît mai multe, cît și mai mărețe. Sau nu e așa? CRATYLOS Așa este.

SOCRATE Iar cel care le redă pe toate va reda portrete și imagini frumoase, pe cînd cel care adaugă ori înlătură ceva produce și el portrete și imagini, însă rele? d CRATYLOS Da.

SOCRATE Dar cel care imită natura lucrurilor prin silabe și litere? Oare nu putem spune în același fel: dacă redă tot ce se cuvine, imaginea va fi frumoasă — adică numele; dacă însă cîteodată lasă deoparte sau adaugă oricît de puțin, se va ivi o imagine, dar nu una frumoasă? Astfel încît unele nume vor fi bine alcătuite, altele rău?

CRATYLOS Probabil.

e SOCRATE Atunci probabil că și făuritorii de nume vor fi unii buni, alții răi. CRATYLOS Da.

SOCRATE Dar numele lui nu era „legiuitor"? CRATYLOS Ba da.

SOCRATE Atunci, pe Zeus, probabil că și legiuitorii vor fi unii buni, alții răi, la fel ca în celelalte

CRATYLOS

317

meșteșuguri, dacă este să fim de acord cu cele de mai înainte.

CRATYLOS Așa este. Dar vezi tu, Socrate, cînd punem în nume aceste litere, *a* sau *b* sau oricare dintre litere, cu ajutorul meșteșugului literelor, dacă îndepărtăm, adăugăm ori schimbăm ceva, nu vom 423 a putea spune că am scris numele, doar că nu în mod drept, ci de fapt nu l-am scris deloc, fiindcă el este imediat altul, îndată ce i se întâmplă ceva de acest fel.

SOCRATE Ia seama ca nu cumva să cercetăm cum nu se cuvine, dacă cercetăm astfel, Crațylos.

CRATYLOS Cum așa?

SOCRATE Poate că pentru cele a căror existență ține în chip necesar de vreun număr este adevărat ce spui tu; de pildă, zece sau orice alt număr vrei: dacă îndepărtezi ceva sau îi adaugi, devine imediat alt nu- b măr. Numai că, pentru ceea ce este o calitate și pentru orice fel de imagine, nu aceasta este dreapta potrivire; dimpotrivă, aici nu trebuie redată întocmai toate cîte are ceea ce este reprodus, dacă [produsul] va să fie într-adevăr [doar] o imagine. Ia seama dacă e așa cum spun. Oare ar mai fi două lucruri [distincte], de pildă Crațylos și imaginea lui Crațylos, dacă vreunul dintre zei ar reproduce nu numai culoarea și înfățișarea ta, precum pictorii, ci ar face ca și cele lăuntrice să fie întocmai precum la tine, re-dînd aceeași moliciune și căldură, apoi mișcarea, sufletul și cugetul, la fel cum sînt și la tine; într-un c cuvînt, dacă ar așeza lîngă tine încă o dată tot ceea ce ai și tu aidoma? Oare vom spune atunci

că este vorba de Cratylos și imaginea lui sau de doi Cratylos?

CRATYLOS Eu cred că ar fi doi Cratylos, Socrate.

SOCRATE Vezi dar, prietene, că trebuie căutată o altă dreaptă potrivire atît pentru imagini, cît și pentru cele de care tocmai vorbeam, și nu e neapărat

318

PLATON

obligatoriu să nu mai putem vorbi de o imagine îndată ce lipsește sau este adăugat ceva. Sau nu îți dai d seama cît le lipsește imaginilor pînă să fie la fel cu lucrurile ale căror imagini sînt?

CRATYLOS Ba da.

SOCRATE Ceva de tot rîsul ar păți, Cratylos, din partea numelor lucrurile pe care numele [doar] le numesc, dacă toate ar fi imitate în orice privință de acestea. Căci totul ar ajunge să fie oarecum de două ori și nu am mai putea desluși care este lucrul însuși și care numele.

CRATYLOS E adevărat ce spui.

SOCRATE Curaj deci, prietene, și îngăduie ca nu-e mele să fie unele bine instituite, altele nu, și nu ține cu tot dinadinsul să aibă toate literele și să fie întru totul asemenea lucrurilor ale căror nume sînt; ci îngăduie să fie adăugată și cîte o literă care nu se potrivește. Iar dacă îngădui o literă, atunci [îngăduie] și un nume într-o *frază*; și dacă [îngădui] un nume, atunci [îngăduie] și o frază în vorbire care să nu reproducă în mod potrivit lucrurile. Îngăduie dar că lucrul nu este mai puțin numit și enunțat atîta vreme cît este redat caracterul specific al lucrului de- a spre care e vorba — la fel cum spuneam despre denumirea literelor, dacă-ți mai amintești ce vorbeam adineauri eu și Hermogenes.

CRATYLOS îmi amintesc.

SOCRATE Bine atunci. Căci dacă acest caracter este prezent, chiar dacă nu sînt toate literele potrivite, lucrul este totuși enunțat: bine cînd toate sînt potrivite, rău cînd sînt doar puține. Să admitem dar, prietene, că [lucrul] este enunțat, spre a nu fi pasibili de amendă asemeni celor care merg prin Egina noaptea tîrziu pe străzi, și totodată spre a nu părea b nici noi că ajungem într-adevăr la lucruri mai tîrziu decît se cuvine; sau, de nu, caută o altă dreaptă potrivire a numelor și nu mai consimți că numele este

CRATYLOS

319

o indicare a lucrului prin silabe și litere. Căci dacă susții amîndouă deopotrivă, nu vei mai fi în acord cu tine însuși.

CRATYLOS îmi pare că vorbești cum se cuvine, So-crate, și accept ce spui.

SOCRATE Dacă am căzut de acord în această privință, să cercetăm acum astfel: pentru a fi bine instituit, spunem noi, numele trebuie să aibă literele potrivite?

CRATYLOS Da.

SOCRATE Iar potrivite sînt cele asemănătoare lu- , crurilor?

CRATYLOS De bună seamă.

SOCRATE Așadar, numele bine instituite sînt astfel. Iar dacă vreunul n-a fost bine stabilit, probabil că o mare parte a sa este alcătuită din litere potrivite și asemănătoare, de vreme ce este vorba de o imagine [a unui lucru], dar va avea și ceva care nu se potrivește și care îl face să nu fie un nume frumos și nici bine întocmit. Spunem așa sau altfel?

CRATYLOS Cred că n-are rost să ne certăm, So-crate; deși mie nu îmi este pe plac să spun că ceva este nume, dar nu este bine alcătuit.

SOCRATE Oare nu îți este pe plac nici că numele d este o indicare a lucrului?

CRATYLOS Ba asta da.

SOCRATE Dar că numele sînt unele prime, altele compuse din cele prime, nu îți pare că e bine spus?

CRATYLOS Ba da.

SOCRATE Iar dacă numele prime au a indica ceva, știi tu vreun alt fel mai bun de a fi o indicare decît acela de a le face cît mai asemănătoare cu ceea ce e trebuie să indice? Sau

preferi felul în care spun Hermogenes și mulți alții că numele sînt convenții care indică ceva pentru cei care au convenit asupra lor, cunoscînd dinainte lucrurile, iar dreapta potrivire a numelor este convenția [lor], și nu are nici o

320

PLATON

însemnătate dacă vom conveni așa cum sînt ele acum sau, dimpotrivă, dacă numim mare ceea ce se cheamă acum mic și mic ceea ce se cheamă mare? Ce variantă îți e pe plac?

i34a CRATYLOS Este fără-ndoială de preferat să indicăm prin asemănare ceea ce avem de indicat, decît la întîmplare, Socrate.

SOCRATE Bine spui. Atunci, dacă numele va fi asemănător lucrului, neapărat și literele din care vor fi alcătuite numele prime sînt asemănătoare lucrurilor, nu-i așa? Iată ce vreau să spun: oare ar putea cineva să alcătuiască o pictură, cum spuneam, asemănătoare cu ceva anume, dacă nu ar exista în b mod natural anumiți pigmenți — din care sînt alcătuite picturile — asemănători cu lucrurile pe care le imită arta picturii? Sau ar fi cu neputință?

CRATYLOS Cu neputință.

SOCRATE La fel atunci și numele, nu ar ajunge niciodată asemănătoare unui lucru, dacă nu ar exista mai întîi acelea — din care sînt alcătuite numele — avînd o anumită asemănare cu lucrurile pe care le imită numele, nu-i așa? Iar ceea ce alcătuiește numele sînt literele.

CRATYLOS Da.

SOCRATE Ei bine, alătură-te și tu acum discuției c pe care am avut-o mai înainte cu Hermogenes. Spune, crezi că avem dreptate să afirmăm că litera r este potrivită spre a reda deplasarea, mișcarea și duritatea sau nu?

CRATYLOS Eu cred că da.

SOCRATE Iar l pentru a reda netedul și moalele și celelalte de care vorbeam?

CRATYLOS Da.

SOCRATE Știi oare că pentru același lucru noi spu-f nem *sklerotes* (duritate) iar eretrienii *sklerotef*?

!

CRATYLOS De bună seamă.

CRATYLOS

321

SOCRATE Dar r și s redau amîndouă totuna? Iar numele indică pentru ei același lucru cînd se termină în r ca și pentru noi cînd se termină în s sau pentru unii dintre noi nu indică nimic?

CRATYLOS Indică pentru amîndoi [același lucru], d

SOCRATE Iar aceasta întrucît r și s sînt asemănătoare sau întrucît nu sînt?

CRATYLOS Întrucît sînt asemănătoare.

SOCRATE Sînt însă ele asemănătoare întru totul?

CRATYLOS Cel puțin în măsura în care indică mișcarea.

SOCRATE Dar litera l introdusă în nume, nu indică ea de fapt contrariul durității?

CRATYLOS Poate că nu este drept introdusă, Socrate. Așa cum îi spuneai și tu adineauri lui Hermogenes, cînd îndepărtați și adăugai litere unde era cazul, pe bună dreptate zic eu; poate că și aici trebuie rostit un r în loc de L

SOCRATE Bine spus. Dar cum? Oare așa cum ros- e tim acum nu ne dăm nimic de înțeles unii altora cînd spunem *skleron* (dur)? Tu nu știi ce vreau să spun eu acum [prin acest nume]?

CRATYLOS Ba știu, prietene, datorită obișnuinței.

SOCRATE Dar spunînd „obișnuință”, crezi oare că spui altceva decît „convenție”? Sau înțelegi cumva prin „obișnuință” altceva decît că eu, atunci cînd rostesc un nume, mă gîndesc la ceva anume, iar tu la rîndul tău îți dai seama la ce mă gîndesc? Nu asta înțelegi?

CRATYLOS Ba da.

435 a

SOCRATE Prin urmare, dacă îți dai seama [de ceea ce rostesc] atunci cînd rostesc ceva, înseamnă că primești de la mine o indicare [asupra lucrului].

CRATYLOS Da.

SOCRATE Iar asta prin ceva care nu seamănă cu ce am eu în minte cînd rostesc [numele], de vreme ce l este neasemănător cu ceea ce numești tu duri-

322

PLATON

tate. Iar dacă așa stau lucrurile, ce altceva e în joc aici dacă nu o convenție pe care ai făcut-o cu tine însuși? Iar dreapta ta potrivire a numelui nu devine pură convenție, de vreme ce atât literele asemănătoare, cât și cele neasemănătoare indică [lucruri] în b virtutea obișnuinței și a convenției? Și chiar dacă obișnuința nu ar fi cîtuși de puțin o convenție, tot nu ar fi drept să spunem că indicarea constă în asemănare, ci ar trebui să spunem că ea constă în obișnuință. Căci aceasta, pe cît se pare, indică [lucrurile] atît prin asemănare, cît și prin neasemănare. Iar dacă sîntem de acord în această privință, Cratylus — căci voi lua tăcerea ta drept consimțire —, atunci neapărat convenția și obișnuința contribuie și ele la indicarea celor ce avem în minte atunci cînd vorbim. Căci, preabunule, dacă vrei să ne întoarcem la numere, de unde crezi că vei avea nume asemănătoare ca să atribui fiecăruia dintre numere, dacă nu îngădui ca acordul și convenția pe care le-ai făcut cu tine însuși să hotărască asupra dreptei potriviri a numelor? Mie unuia mi-ar plăcea ca numele să fie cît mai mult cu puțință asemănătoare lucrurilor; dar mă tem că Hermogenes s-ar putea să aibă dreptate cînd spune că atracția aceasta a asemănării este cam alunecoasă și că este nevoie și de ceva mai aspru, precum convenția, pentru a lămuri dreapta potrivire a numelor. Dar, firește, poate că am vorbi cel mai bine cu puțință cînd am folosi toate sau cele mai multe dintre numele asemănătoare [lucrurilor], adică pe cele ce sînt potrivite lor; iar cel mai urit, cînd am face pe dos. Dar mai spune-mi, acum: ce fel d de putere au numele și ce lucru bun să spunem că îndeplinesc ele?

CRATYLOS Eu zic că dau învățătură, Socrate, și este foarte limpede că acela care cunoaște numele cunoaște și lucrurile.

CRATYLOS

323

SOCRATE Poate vrei să spui, Cratylus, că, dacă cineva știe care e natura numelui — ea fiind de același fel cu lucrul —, atunci va cunoaște totodată și lucrul, de vreme ce acesta este asemănător cu nu- e mele, iar pentru toate cele ce seamănă între ele există o singură artă. În sensul acesta cred că spui tu că acela care cunoaște numele va cunoaște și lucrurile.

CRATYLOS E cît se poate de adevărat ce spui.

SOCRATE Ei bine, hai să vedem acum care este felul acela de a da învățătură despre cele ce sînt, de care vorbești tu; și dacă nu mai este vreun altul, față de care acesta să fie mai bun, sau dacă acesta este singurul. Ce crezi?

CRATYLOS Eu unul cred că nu mai există altul, ci 436 a acesta e singurul și cel mai bun.

SOCRATE Oare și cînd e vorba de a descoperi lucrurile, tot așa este: cel care descoperă numele descoperă deopotrivă și lucrurile ale căror nume sînt? Sau căutarea și descoperirea trebuie făcute în alt fel, pe cînd învățătura în felul acesta?

CRATYLOS Fără îndoială că și căutarea, și descoperirea sînt de făcut întocmai în același fel.

SOCRATE Hai să ne gîndim, Cratylus: dacă am vrea să căutăm [cum sînt] lucrurile călăuzindu-ne după b nume, cercetînd ce vrea să însemne fiecare, nu îți dai seama că există pericolul, deloc neînsemnat, de a ne înșela?

CRATYLOS Cum așa?

SOCRATE E limpede că cel care a dat cel dintîi numele le-a dat așa cum socotea el că sînt lucrurile, după cum spuneam. Nu-i adevărat?

CRATYLOS Ba da.

SOCRATE Dacă însă acela nu socotea drept, iar numele le-a dat așa cum socotea, ce crezi că vom păți

324

PLATON

CRATYLOS

325

noi, care ne luăm după el? Oare nu vom cădea în aceeași greșeală?

CRATYLOS Cu neputință să fie așa, Socrate, căci cel care dă numele neapărat este și cunoscător; altminteri, cum tot spun eu de mult, nu ar mai fi nume. Și cea mai bună dovadă că

dătătorul de nume nu s-a înșelat în privința adevărului este aceasta: niciodată numele nu ar fi concordat atât de bine între ele. Sau nu ți-ai dat seama de asta când spuneai că numele au în vedere toate același lucru și tind spre același scop?

SOCRATE Dar acesta nu este un argument, preabunule Cratylos. Căci dacă dătătorul de nume s-a înșelat la început și a forțat apoi celelalte nume, silindu-le să fie în acord cu el însuși, atunci nu e de mirare — precum la figurile geometrice, când apare uneori la început o greșeală mică și abia vizibilă — că toate celelalte care urmează din acest început sînt în acord între ele. Se cuvine, așadar, ca orice om să acorde cea mai mare atenție începutului oricărui lucru, și să examineze în amănunt dacă a pus temelii bune sau nu. Iar o dată ce acel început a fost cercetat îndeajuns, e limpede că tot restul va decurge din el. De altfel aș fi uimit ca numele să se acorde între ele. Să mai examinăm dar o dată ceea ce am spus mai înainte. Numele ne indică realitatea, spuneam, ca și cum totul trece, se mișcă și curge. Sau îți pare că indică altceva?

CRATYLOS Întocmai așa, și pe bună dreptate.

SOCRATE Să vedem, așadar, reluînd dintre nume mai întîi „știința” [*episteme*], cît de ambiguu este, și cum pare să însemne mai degrabă că sufletul nostru se oprește (*histes*) asupra (epO lucrurilor, decît că ar fi purtat laolaltă cu ele, astfel că este mai drept să rostim începutul numelui așa cum este acum, decît să adăugăm un *h* [la începutul cuvîntului, și să obținem *hepisteme*]¹⁴; sau, și mai bine, să-l înlocuim pe *e* cu *L*. Apoi „statornic” [*bebaion*], care pare să imite nu mișcarea, ci o bază (basis) și o stare pe loc. Mai departe „cercetarea” [*historia*] semnifică oprirea b (*histesi*) curgerii (*rhous*). Iar „încrederea” [*piston*] înseamnă întru totul oprire [*histan*]. Apoi „memoria” [*mneme*] indică oricui o zăbavă [*morte*] în suflet, iar nu o deplasare. Iar dacă vrei, „greșeala” [*hamartid*] și „necazul” [*xymphora*], dacă sînt examinate potrivit numelui, se vor dovedi a fi totuna cu „înțelegerea” și „știința” și celelalte nume serioase. De asemenea „neștiința” [*amathia*] și „desfrinarea” [*akolasia*] sînt apropiate acestora: cea dintîi arată o deplasare ală- turi de zeu [*hama theo ion*], iar cealaltă arată întocmai o însoțire [*akolouthia*] a lucrurilor. Și astfel numele pe care le dăm lucrurilor rele s-ar dovedi cît se poate de asemănătoare celor date lucrurilor bune. De altfel cred că, dacă ne-am da osteneala, am putea găsi o mulțime de alte nume din care să reiasă că dătătorul de nume desemnează în lucruri nu o mișcare și o deplasare, ci, dimpotrivă, o stare pe loc.

CRATYLOS Dar vezi, Socrate, că cele mai multe de- d semnează totuși mișcarea.

SOCRATE Și ce-i cu asta, Cratylos? Să numărăm noi oare numele ca pe pietricelele de vot pentru a afla dreapta lor potrivire? Și ce pare că e desemnat de mai multe nume, acolo să fie adevărul?

CRATYLOS Nu s-ar cuveni.

SOCRATE în nici un chip, prietene. Dar să lăsăm toate acestea și să ne întoarcem de unde am plecat. 438 a Spuneai mai înainte, dacă-ți amintești, că dătătorul

¹⁴ Am urmat aici textul din ediția A.E. Duke et al., *op. cit.*, în care apare conjectura *hepisteme*; cf. 412 a.

de nume cunoaște neapărat lucrurile pe care le numește. Mai ești de aceeași părere sau nu?

CRATYLOS Sînt.

SOCRATE Și cel care le dă pe cele prime spui că este cunoscător?

CRATYLOS Cunoscător.

SOCRATE Dar din ce nume a învățat sau a des- b coperit el lucrurile, dacă numele prime nu existau încă, iar noi spuneam că este cu neputință să înveți sau să descoperi lucrurile altfel decît învățînd sau descoperînd cum sînt numele lor?

CRATYLOS Îmi pare că spui ceva cu asta, Socrate.

SOCRATE Atunci în ce fel să spunem că au fost cunoscători cînd au dat nume ca legiuitori înainte să fi existat vreun nume pe care să-l cunoască, dacă lucrurile nu pot fi cunoscute decît pornind de la nume?

c CRATYLOS Eu unul cred că cel mai bun răspuns în această privință, Socrate, este că o putere mai mare decît cea omenească a dat lucrurilor numele prime, astfel încît acestea sînt neapărat drepte.

SOCRATE Atunci crezi că dătătorul de nume, fie el daimon, fie zeu, le-a dat contrazicîndu-se pe sine? Sau nu-ți pare că era ceva adevărat în ce spuneam adineauri?

CRATYLOS Dar o parte dintre ele nici nu sînt nume.

SOCRATE Care, prietene, cele ce indică starea pe loc sau cele privitoare la mișcare? Doar nu vom hotărî după mulțimea lor, cum spuneam adineauri. d CRATYLOS Nici n-ar fi drept, Socrate.

SOCRATE Dacă, așadar, numele se răzvrătesc, iar unele susțin că ele redau adevărul, în timp ce altele, la rîndul lor, că ele, pe ce bază să judecăm sau către ce să ne îndreptăm? Oricum nu către alte nume decît acestea; căci nu mai sînt altele, ci e limpede că

CRATYLOS

327

trebuie căutat altceva decît numele, care să ne arate fără ajutorul lor care din cele două feluri de nume este cel adevărat, iar aceasta de bună seamă indicîndu-ne adevărul lucrurilor.

CRATYLOS Așa-mi pare să fie. e

SOCRATE Prin urmare, este posibil, Cratylus, să aflăm lucrurile fără ajutorul numelor, dacă așa stau lucrurile.

CRATYLOS E limpede.

SOCRATE Dar în ce alt fel te mai gîndești tu să le poți afla? Oare nu așa cum se cuvine și cum este cel mai drept: unele prin altele, dacă sînt cumva înrudite, și fiecare prin sine? Căci ceea ce este altceva și diferit de ele va desemna altceva, diferit de ele, nu lucrurile însele.

CRATYLOS îmi pare adevărat ce spui.

SOCRATE Ei bine, pe Zeus! N-am căzut noi de acord, 439 a în repetate rînduri, că numele bine instituite sînt asemănătoare cu ceea ce numesc și că sînt imagini ale lucrurilor?

CRATYLOS Ba da.

SOCRATE Atunci, dacă lucrurile pot fi cunoscute atît pornind de la numele lor, cît și prin ele însele, care cunoaștere să fie mai bună și mai sigură? Să cunoști imaginea pornind de la ea, aflînd dacă reproduce cum se cuvine și aflînd tot pe baza ei și adevărul a ceea ce reproduce, sau să cunoști adevărul b pornind de la el și să afli apoi dacă imaginea lui este bine întocmită?

CRATYLOS Eu cred că de la adevăr trebuie început.

SOCRATE Dar în ce chip trebuie să cunoaștem și să descoperim lucrurile este, poate, peste puterile noastre. Să ne mulțumim în schimb să admitem că nu de la nume trebuie pornit, ci că lucrurile trebuie

328

PLATON

cunoscute și căutate cu mult mai degrabă **pornind** de la ele însele decît de la numele lor.

CRATYLOS E limpede, Socrate.

SOCRATE Dar să mai luăm aminte și la aceasta: c să nu ne înșele cumva toate aceste nume ce tind către același lucru. Eu cred că cei care au dat numele s-au gîndit într-adevăr că totul se află într-o veșnică mișcare și curgere. Dar s-ar putea ca lucrurile să nu stea așa, ci ca ei să fi fost prinși într-un soi de vîrtej care le-a tulburat mințile, și să ne fi tîrît și pe noi. Ia seama, prietene Cratylus, ce îmi apare mie unuia deseori ca într-un vis. Putem oare să spunem că există bunul și frumosul în sine și că fac parte din cele d ce sînt?

CRATYLOS Eu cred că da, Socrate.

SOCRATE Să luăm seama dar, nu dacă există un chip frumos sau ceva de felul acesta, și dacă toate acestea sînt supuse curgerii, ci dacă frumosul ca atare nu este oare întotdeauna așa cum

este?

CRATYLOS Neapărat.

SOCRATE Dar oare, dacă ar trece mereu, i-am mai putea spune pe drept mai întâi că este, apoi că este într-un anume fel? Sau neapărat, în timp ce noi vorbim, el ar deveni numaidecât altul și ar trece și n-ar mai fi la fel?

CRATYLOS Neapărat.

e SOCRATE Dar cum ar putea să fie ceva care nu este niciodată la fel? Căci dacă ar sta la fel, e limpede că în acel moment nu s-ar transforma. Iar dacă este întotdeauna la fel și este el însuși, cum ar putea să se transforme sau să se miște, fără să se îndepărteze deloc de forma sa?

CRATYLOS Nu ar putea în nici un chip.

SOCRATE Dar nici nu ar mai putea fi cunoscut de a nimeni; căci îndată ce s-ar apropia cineva să-l cunoască ar deveni altul și într-alt fel, așa încât n-ai

CRATYLOS

329

mai putea ști ce este sau cum este. Doar nici o cunoaștere nu cunoaște ceea ce cunoaște dacă [lucrul cunoscut] nu are un caracter determinat.

CRATYLOS Așa este cum spui.

SOCRATE Dar nici n-ar mai fi potrivit să vorbim de o cunoaștere, Cratylos, dacă toate lucrurile sînt în schimbare și nimic nu rămîne pe loc. Căci numai dacă această cunoaștere însăși nu s-ar schimba, ar rămîne întotdeauna cunoaștere și ar exista o cunoaștere. Dar dacă ideea însăși de cunoaștere se schimbă, atunci ar deveni altă idee de cunoaștere și n-ar b mai exista nici o cunoaștere. Iar dacă se schimbă mereu, atunci nu ar exista niciodată o cunoaștere, și din acest motiv nu ar mai exista nici ceva care să cunoască, nici ceva de cunoscut. Dacă însă există întotdeauna cel ce cunoaște, dacă există ceea ce este de cunoscut, dacă există frumosul, și binele, și fiecare din cele ce sînt, atunci cele de care vorbim nu-mi par să se asemuiască defel curgerii sau mișcării. Dacă c lucrurile stau astfel sau dimpotrivă, așa cum afirmă discipolii lui Heraclit și alții mulți, nu este deloc lesne de lămurit; după cum nici nu-mi pare că este vrednic de un om chibzuit să se încredințeze pe sine și sufletul său unor nume, încrezîndu-se în ele și în cei ce le-au instituit, făcînd afirmații ca și cum ar fi știutor, apreciind despre sine și despre realități că nimic nu este teafăr, că toate se scurg ca și cînd ar fi vorba de vase de lut, și socotind aidoma oamenilor căroră a le curge nasul că lucrurile sînt la fel ca ei, cuprinse de boala curgerii. Poate că lucrurile stau într-adevăr așa, Cratylos, poate că nu. Se cuvine să le cercetăm curajos și bine, și să nu cedăm prea lesne — căci ești tînăr și ai toată vloga anilor tineri —, iar dacă în urma cercetării vei fi aflat ceva, să-mi spui și mie.

330

PLATON

PHAIDROS

CRATYLOS Așa voi face. Să știi însă, Socrate, că și pînă acum am cercetat, dar tot gîndindu-mă și fră-mîntîndu-mă, lucrurile îmi par mai degrabă a sta așa cum spune Heraclit.

SOCRATE Altă dată, prietene, să-mi povestești, cînd te vei întoarce; acum însă, după cum te-ai pregătit, mergi la țară. De altfel, te va însoți și Hermonogenes.

CRATYLOS Așa să fie, Socrate; dar mai încearcă și tu să te gîndești la lucrurile astea.

SOCRATE PHAIDROS

SOCRATE încotro, dragul meu Phaidros, și de unde 227 a vii?

PHAIDROS Vin de la Lysias, fiul lui Cephalos, și merg să mă plimb în afara zidurilor; la Lysias am stat jos de azi-dimineață ore întregi nemișcat. Iar dacă e să dau crezare prietenului nostru Acumenos, sînt mai înviorătoare plimbările pe drumul mare decît cele pe sub porticuri.

b

SOCRATE Nimic mai adevărat, prietene. Înțeleg, așadar, că Lysias se află în cetate.

PHAIDROS Așa este; e la Epicrates, chiar în casa de colo, a lui Morychos, vecină cu templul Olimpianului.

SOCRATE Și ce-ați făcut acolo? De bună seamă că Lysias v-a ospătat cu discursuri.

PHAIDROS Vei afla ce am făcut dacă, însoțindu-mă, îți iei răgazul să mă ascuți.

SOCRATE Mai încapă vorbă? Oare nu mă crezi că, vorba lui Pindar, „este mai presus de orice ocupație”¹ să ascult cum v-ați petrecut timpul, tu și Lysias?

PHAIDROS Atunci să mergem.

c

SOCRATE Iar tu vorbește, rogu-te.

PHAIDROS O fac bucuros, Socrate, căci ce vei auzi te privește din plin. Nu prea știi bine cum, ne-am pomenit vorbind despre iubire. Ei bine, Lysias a descris

• L

¹ Pindar, *Istmice*, I, 1.

332

PLATON

seducerea unui băiețandru de toată frumusețea, însă nu de către un îndrăgostit, căci — și tocmai aici și-a dovedit toată iscusința — el susține că se cuvine să cedezi celui care nu te iubește, mai degrabă decât celui îndrăgostit.

SOCRATE Strașnic om! Măcar de-ar fi scris că treci buie să-l preferi pe sărac bogatului, pe unul bătrîn în fața unuia tînăr, ca să nu mai pomenesc de cîte alte neajunsuri care mă apasă pe mine și pe mulți alții ca mine. Oricum, asemenea demonstrații n-ar fi numai subtile, ci s-ar dovedi și foarte folositoare obștei. În ce mă privește, am dorit atît de mult să te ascult, încît de-ar fi să-ți faci plimbarea luînd drumul pînă la Megara și, după cum cere Herodicos, o dată ajuns acolo să faci calea întoarsă, ei bine, nici atunci nu m-aș despărți de tine!

28 a PHAIDROS Cum adică, preabunul meu Socrate? Crezi că eu, un nepriceput, aș putea povesti, din ce mi-a rămas mie în minte și fără să-l fac de rîs pe autorul ei, o operă care lui Lysias, cel mai înzestrat scriitor din zilele noastre, i-a cerut atît amar de vreme și de studiu? Nu sînt defel în stare de o asemenea ispravă, și totuși mi-aș dori-o mai mult decât orice bogăție.

SOCRATE Phaidros, Phaidros! Dacă eu nu-l cunosc pe Phaidros, înseamnă că nu mai știu cine sînt nici eu însumi! Din fericire însă lucrurile nu stau așa. Știu bine că, ascultînd un discurs al lui Lysias, Phaidros nu s-a mulțumit să-l audă o singură dată, ci revenind iar și iar asupra lui i-a cerut lui Lysias să vorbească din nou, lucru pe care acesta l-a și făcut cu mare grabă. Însă lui Phaidros nici asta nu i-a fost de ajuns: luînd sulul pe care era scris discursul, el a parcurs b încă o dată acele părți pe care dorea cel mai mult să te revadă, apoi, istovit de această îndeletnicire și sătul de locul pe care de cu ziuă stătuse întruna, a plecat să dea o raită, și-mi pare — pe cîine! — că, dacă

PHAIDROS

333

nu e prea lung, el știe acum discursul pe de rost. Iar dacă a plecat să se plimbe în afara cetății, el a făcut-o cu gîndul de a-l exersa recitîndu-l. Iată însă că a întîlnit pe cineva a cărui bolnăvicioasă pasiune este de a asculta discursuri și, vîzîndu-l, s-a bucurat că are cu cine împărtăși delirul său corybantic; l-a îm- c biat deci să facă drumul împreună. Dar iată că, atunci cînd cel împătimit de discursuri i-a cerut să vorbească, el a început să facă nazuri, ca și cum nu asta i-ar fi fost dorința! Or, de fapt, de nu te-ai învoi să îl ascuți, el ar fi gata, în cele din urmă, chiar să te silească. Așadar, Phaidros, cere-i acestui om să facă de pe acum ceea ce nu va întîrzia să facă de îndată.

PHAIDROS Dacă-i așa, cel mai bun lucru pentru mine e să vorbesc cum pot, de vreme ce nu pari dispus în nici un chip să te desparți de mine mai înainte de a mă auzi vorbind, indiferent de felul în care aș face-o.

SOCRATE întocmai precum spui.

PHAIDROS Voi face deci așa cum vrei. Însă adevă- d rul adevărat, Socrate, este că nu am învățat discursul pe de rost. Totuși, cît privește sensul general, am să-ți povestesc, urmînd principalele părți ale discursului, aproape tot ce a spus Lysias despre deosebirea care există

între cel ce iubește și cel ce nu iubește — și am să încep cu primul punct.

SOCRATE Dar mai întâi, iubit prieten, îmi vei arăta ce ții ascuns în mîna stingă, sub manta. Ceva îmi spune că ai acolo chiar discursul. Și de-i așa, avîndu-l e noi aici chiar pe Lysias, ia seama bine că, oricît de tare te-aș iubi, nu-mi prea convine să te folosești de mine pentru a-ți încerca talentul. Haide, arată o dată ce-i de arătat!

PHAIDROS Bine, gata! Mi-ai năruit speranța de a-mi încerca puterile în fața ta! Spune-mi unde vrei să mergem și să ne așezăm pentru a citi.

334

PLATON

SOCRATE Să ieșim de pe drum și s-o apucăm de-a 29 a lungul râului Ilisos. Și unde vei socoti că am dat peste un loc de tihnă, ne vom așeza.

PHAIDROS Aș zice că s-a nimerit tocmai bine să fiu desculț! Cît despre tine, ăsta ți-e obiceiul. Astfel că numai bine vom merge, udîndu-ne picioarele, pe unde apa e mai mică. Și nu va fi deloc neplăcut, în plină amiază, pe arșița verii.

SOCRATE Atunci să mergem, iar tu ai grijă să afli locul unde să ne putem așeza.

PHAIDROS Vezi platanul uriaș de colo?

SOCRATE Ce-i cu el?

b PHAIDROS Acolo e umbră, vîntul adie încetișor, a-vem iarbă ca să ne putem așeza și, dacă ne place, să ne întindem.

SOCRATE Haide atunci!

PHAIDROS Spune-mi, Socrate, nu de aici de undeva, de pe malul râului Ilisos, se zice că Boreas ar fi răpit-o pe Oreithyia? Sau de pe colina lui Ares? Legenda pomenește parcă și de acel loc, spunînd că nu de aici a fost ea răpită.

SOCRATE într-adevăr, așa spune legenda.

PHAIDROS Deci acesta să fie locul? Apa are aici un farmec aparte, e atît de limpede și străvezie, iar malurile par anume făcute pentru hîrjoana fetelor, c SOCRATE Nu e acesta, ci cel de mai jos, cam la două-trei stadii de aici, unde treci nîl către sanctuarul închinat Agrei; tot pe acolo se află și un altar al lui Boreas.

PHAIDROS Nu l-am văzut niciodată. Însă, pe Zeus, spune-mi, Socrate: tu dai crezare acestei povești?

SOCRATE De nu i-aș da crezare, așa cum nu-i dau cărturarii, nu aș fi omul care sînt; judecînd ca ei, aș spune deci că, pe cînd se juca cu Pharmaceia, Boreas a făcut-o pe Oreithyia, cu suflarea lui, să alunece pe stîncile din preajmă și că, murînd astfel, s-a născut <> și legenda răpirii ei de către Boreas. Eu unul, Phaidros,

PHAIDROS

335

cred că astfel de dezlegări își au farmecul lor. Însă pentru atare isprăvi e nevoie de tare multă iscusință și trudă; și nici nu se poate spune că devii fericit pentru simplul fapt că, în urma lor, te vezi obligat să modifice imaginea Hippocentaurilor, iar apoi pe cea a Himerei; ca să nu mai vorbim de șirul nesfîrșit al celorlalte creaturi de soiul acesta, de Gorgone și Pegași, și e de mulțimea și ciudățenia altor plăsmuiri nemaiauzite și monștri care mai de care mai deșuchează. Dacă, nedînd crezare acestor povești, te-apuci — pe temeiul unei științe destul de grosolane — să faci din fiecă făptură închipuită una care să pară adevărată, vei risipi o groază de vreme. Or, eu unul nu-mi pot pierde vremea cu astfel de lucruri și am să-ți spun și de ce, prietene: nu sînt încă în stare, așa cum o cere porunca delfică, să mă cunosc pe mine însumi. Neștiutor deci în ce mă privește, aș fi de rîsul lumii să încep a căuta 230 a înțelesul celor străine de mine. Drept care, fără să-mi bat capul cu aceste povești, iau de bun tot ce ne învață tradiția și, după cum spuneam, nu pe ele le cercetez, ci pe mine însumi. Sînt oare o sălbăticiune mai în-cîlcită și mai închipuită decît înfumuratul Typhon? Sau sînt o viețuitoare de rînd, cu mult mai blîndă și mai simplă decît el, căreia i-a fost de la natură hărăzit să se împărtășească din cine știe ce soartă zeiască, dar neatinsă de fumul vreunei măriri? Dar ia spune, prietene, nu acesta este

copacul la care voiai să ajungem?

PHAIDROS Ba chiar acesta.

b

SOCRATE Pe Hera! Ce minunat loc de popas! Platanul acesta, ce înalt e și cât de măreț își întinde crengile jur-împrejur! Iar alături, ce mîndru se înalță celălalt copac! Și cât de umbros! E tot numai floare și cât parfum răspîndește în preajmă-i! Privește apoi izvorul acesta minunat care se strecoară pe sub platan, cu apa lui căreia îi simți răcoarea abia atingînd-o cu piciorul! Chipurile sculptate de fecioare și statuile

336

PLATON

acestea de zei ne spun că izvorul e închinat Nimfelor și lui Acheloos. Simți apoi cât de lesne poți respira aici? c Cît de cotropitoare e dulceața aerului? Ascultă, e cîntecul limpede al verii care își pleacă urechea la coruri de greieri. Însă iarba, mai cu seamă iarba, are un farmec nespus. Abia simți cum urcă locul pe care crește și ce bine îți așterni capul în ea cînd te întinzi. Ai fost cea mai minunată călăuză pentru un străin, iubite Phaidros!

PHAIDROS Iar tu, minunat prieten, s-ar zice că ești cel mai ciudat dintre oameni. Întocmai cum spui, lași impresia unui străin pe care îl călăuzești și nicidecum d a unuia din partea locului. E limpede că din cetate nu ți se prea întîmplă să pleci vreodată pentru a călători; dar nici măcar în afara zidurilor se pare că nu ieși!

SOCRATE Mă vei ierta, prietene! Fapt e că îmi place să învăț. Or, cîmpul și copacii nu vor să-mi fie dascăli, în vreme ce în cetate oamenii mă învață cu adevărat. Dar tu, se pare, ai găsit leacul vrăjit prin care să mă faci să ies. Mă simt ca animalele lihnite pe care le mîni fluturîndu-le sub nas o ramură înverzită sau vreun fruct; așa și tu, îmi întinzi discursuri bucată cu bucată și s-ar zice că ai să mă plimbi astfel e prin toată Atica sau mai știu eu pe unde ți-o fi voia. Acum însă, de vreme ce-am ajuns aici, socot că cel mai nimerit e să mă lungesc pe iarbă. Iar tu așază-te cum crezi că ți-e mai bine pentru a putea citi — și-apoi începe.

PHAIDROS Atunci ascultă.

„Ai aflat cum stau lucrurile cu mine și ai auzit de asemenea ce gîndesc despre avantajele pe care le putem obține de aici. Faptul că nu sînt îndrăgostit de tine cred că nu poate constitui un motiv pentru ca îmi a ceea ce-ți cer să suferi un refuz. Căci cei despre ca-re-ți vorbeam, o dată ce dorința li se va fi potolit, ajung să regrete lucrurile bune pe care le-au făcut; pe cînd

PHAIDROS

337

ceilalți nu ajung niciodată s-o facă. Nu îmboldiți de vreo nevoie, ci cu mintea liberă de orice constrîngere, ei chibzuiesc cît mai bine care le sînt interesele și fac lucrurile bune conștienți fiind de ce anume le stă în putere. Mai ține seama de încă un lucru: cei ce iubesc pun pe seama iubirii acesteia atît felul nevrednic în care s-au îngrijit de treburile lor, cît și lucrurile de bine pe care le-au făcut; și mai gîndindu-se și la b truda care a însoțit toate acestea, ei socotesc că și-au plătit cu vîrf și îndesat tot ce le datorau iubiților. În schimb, cei ce nu iubesc nu au să invoce un atare motiv nici pentru faptul de a-și fi neglijat treburile, nici pentru a pune la socoteală caznele trăite, nici pentru a incrimina neînțelegerile cu familia. Așa încît, o dată înlăturate aceste neajunsuri, nu-ți rămîne decît să fii gata de a săvîrși ceea ce ei socotesc că le-ar face plăcere. Mai ia apoi aminte la un lucru: să presupunem c că cei ce iubesc trebuie ținuti la mare cinste, dat fiind că, declară ei, își îndrăgesc iubiții cum nu se poate mai mult și sînt gata, prin vorbe și fapte, să devină nesuferiți altora pentru a fi pe plac celor pe care-i îndrăgesc; or, putem lesne afla dacă ei spun adevărul: pe cei care le-au devenit iubiți de curînd ei îi vor pune mai presus decît pe ceilalți și e limpede că, dacă noii iubiți ar voi-o, ei nu s-ar da în lături să le facă celorlalți rău. Și atunci, ce sens ar avea să oferi atît de mult d unui om atins de un necaz pe care cunoscîndu-l oricine s-ar grăbi să facă totul pentru a-l îndepărta de sine? De altminteri, ei înșiși recunosc că mai degrabă sînt smintiți decît întregi la minte, că știu prea bine că judecata li s-a tulburat, dar că nu pot face nimic pentru a fi stăpîni pe ei; cum deci, venindu-le mintea la cap, ar mai putea socoti drept bune lucrurile la care năzuiesc cînd sînt

într-o asemenea stare? Și încă ceva: dacă, dintre cei ce iubesc, ai vrea să-l alegi pe cel care iubește mai mult, atunci alegerea ta s-ar îndrepta doar spre o mînă de oameni. în schimb, dacă,

338

PLATON

dintre ceilalți oameni, ai vrea să-l alegi pe cel mai util, e vei avea de ales dintr-o mare mulțime. Astfel încît, poți avea mult mai multă speranță că printre aceștia mulți vei avea norocul să se afle cel care-ți merită iubirea. Să spunem apoi că ți-ar fi teamă, gîndindu-te la legea existentă, să nu te afle lumea și numele să nu-ți 232 a fie acoperit de rușine. Or, cei ce iubesc par înclinați să creadă că în ochii celorlalți ei sînt la fel de demni de invidie pe cît sînt în propriii lor ochi. Ei ard de nerăbdarea de a vorbi și, plini de vanitate, vor să arate tuturor că nu s-au ostenit zadarnic. în schimb, cei care nu iubesc, fiind stăpîni pe ei, aleg cu-adevărat lucrul de preț și nu considerația de care s-ar bucura în ochii lumii. Mai ține seama de un lucru: pe cei care iubesc îi cunosc o mulțime de oameni; ei sînt văzuți urmîndu-și pas cu pas iubii, lucru pe care-l fac aproape fără încetare. Și, fiind văzuți cum stau de vorbă,

b se presupune că dorința de a fi cîștigat intimitatea celuiilalt s-a împlinit sau e pe cale să se împlinească, în schimb, pe cei ce nu iubesc lumea nu îi ține de rău văzîndu-i împreună, de vreme ce prietenia sau simpla plăcere te îndeamnă să vorbești cu altul. Și încă ceva: dacă în mintea ta se înfiripă teama că iubirea nu e făcută pentru a dura, ai să spui oare atunci că, dintr-un motiv sau altul, neputînd să vă puneți de acord, nenorocirea care va surveni ar fi aceeași pentru amîn-

c doi, în timp ce, dacă tu renunți la tot ce-ți pare mai de preț, doar tu vei fi cel păgubit?

Atunci, tocmai de cei care iubesc e cazul să te temi, căci la tot pasul îi supără ceva și socotesc că toate cîte se petrec îi vatămă pe ei. Din aceeași pricină nu suferă pe nimeni în preajma celor pe care îi iubesc; ei se tem ca cei bogați să nu îi întreacă prin averea lor, cei cultivați să nu le fie mai presus prin strălucirea minții lor. Și dacă cineva

d se întîmplă să aibă o altă calitate, se vor feri de fiecare dată să fie confrunțați cu ea.

Convingîndu-te să te faci urit de toți aceștia, ei te condamnă să trăiești pustiul

PHAIDROS

339

celor fără de prieteni. Dacă însă te ai pe tine în vedere și ai mai multă minte decît au oamenii aceștia, atunci tocmai de ei va trebui să te desparți. Cine, dimpotrivă, și-a atins țelul fără să iubească, obținînd ceea ce își dorea prin meritul său doar, nu îi va pizmui pe cei care îi sînt prieteni. Mai degrabă el va uri pe-acei care vor refuza să-ți fie și va socoti că e disprețuit e de-aceștia, în vreme ce în prietenii tăi va vedea o bine-cuvîntare. Așa încît poți foarte bine să te aștepti ca din situația unuia ca el să apară nu ură, ci doar prietenie.

Și încă ceva: mulți dintre îndrăgostiți doresc în primul rînd trupul celui iubit, iar firea lui și toate cîte țin de ființa lui intimă le sînt necunoscute. Drept care, ei nu știu să spună dacă mai năzuiesc la prietenia celuiilalt, din clipa în care dorința se va fi stins în ei. Pe cînd cei care nu iubesc, mai înainte de a ajunge 233 a la intimitatea celuiilalt, i-au cîștigat prietenia. E deci puțin probabil ca plăcerea, o dată cunoscută, să îi sleiască prieteniei forța; dimpotrivă, această prietenie rămîne ca o garanție a trecutului față de toate cîte stau să vină. Și încă ceva: îți e dat să devii mai bun în-crezîndu-te în mine și nu într-un îndrăgostit. Căci îndrăgostiții, uneori în răspăr cu ce este mai de preț în tine, ajung să-ți laude vorbele și faptele, fie din teama de a nu se face urîți, fie pentru că dorința le întunecă judecata. Căci acesta e felul în care se b manifestă iubirea: nereușitele, cărora ceilalți nu le dau mare importanță, ea le transformă, în ochii îndrăgostiților, în prilej de adîncă mîhnire; iar reușitele care de abia dacă pot stîrni o bucurie devin, pentru ei, prilej de exaltare. îmi pare, de aceea, că cei ce sînt iubiți nu de pizmă, ci de milă trebuie să aibă parte. Dacă, dimpotrivă, te vei încrede în mine, intimitatea noastră nu va sluji doar plăcerii de o clipă, ci, deopotrivă, la tot ce îți poate sluji în viitor. Nefiind sclavul iubirii, ci știind să-mi fiu stăpîn, fleacurile nu pot stîrni în c

mine minii nemăsurate; și, dimpotrivă, pricini grave abia de vor lăsa în mine umbra unei supărări. Greșeli făcute fără voie sînt gata să le iert și, iarăși, pe cele săvîrșite cu bună știință încerc să le înlătur. Tot atîtea semne deci pentru o prietenie, menită să dureze. Daci că totuși îți vine în minte gîndul că, văduvită de dragoste, prietenia mare nu se poate naște, atunci se cuvine să-ți spui că puțin ne-ar păsa de fiii noștri, de tații și mamele noastre, că n-ara avea prieteni credincioși, dat fiind că de nici unii nu ne leagă iubirea pătimașă, ci alt fel de relații. Mai ține seama de un lucru: dacă bunăvoința ta trebuie să se îndrepte spre aceia care ți-o cer mai înfocat, atunci, în orice altă împrejurare, s-ar cuveni să-i ferești pe cei sărmani, și nu pe cei de soi ales, căci scăpîndu-i de necazuri cumplite, recunoștința acestora va fi cum nu se poate mai mare. Tot astfel, la masa e ta, nu pe prieteni merită să îi inviți, ci cerșetorii și pe cei pe care-i roade pofta de-a se ghistui. Aceștia te vor îndrăgi nespun, îți vor călca cu toții pe urme, la poartă o să-ți stea de strajă, vor ști să îți arate că mor de bucurie, recunoștință îți vor purta fără de margini, iar bine-ți vor ura cu carul. Dar poate se cuvine ca bunăvoința ta să se îndrepte nu spre aceia care-o cer mai îndîrjit, ci spre aceia care sînt în stare să îi răspundă pe potrivă; nu spre aceia care se întîmplă să fie în-234 a dragostiți, ci spre aceia care merită iubirea; nu spre aceia care se vor bucura de frăgezimea vîrstei tale, ci spre aceia care, îmbătrînind cu tine, vor împărți cu tine bunurile lor; nu spre aceia care, atingîndu-și țelul, se vor fali cu reușita lor, ci spre aceia care vor pune, sfielnici, mai presus tăcerea; nu spre aceia al căror zel se stinge în scurtă vreme, ci spre aceia care îți vor fi, statornic, prieteni de o viață; nu spre aceia care, ajunși la capătul dorinței, vor căuta pretextul despărțirii, ci spre aceia care se vor arăta în adevărata lumină a virtuții lor, tocmai din clipa în care farmecul

PHAIDROS

341

tinereții se va fi stins în tine. Păstrează deci bine în b minte cuvintele mele și chibzuiește asupra acestui lucru: cei ce iubesc nu scapă de musturarea prietenilor, căci purtarea lor ei o socotesc urită, în schimb, celor care nu iubesc nimeni din preajmă nu le-a reproșat vreodată că treburile lor suferă din pricina vieții pe care o duc.

Mă vei întreba, poate, dacă îndemnul meu e de-a te dăruia oricui vine spre tine lipsit de patima iubirii. Eu unul cred că nici măcar cel îndrăgostit de tine nu te-ar împinge să gîndești astfel cu privire la toți cîți te iubesc: căci, pentru cine ar chibzui bine lucrul n-ar , mai merita aceeași recunoștință și nici tu nu te-ai mai putea feri atît de lesne de ceilalți. Or, din această legătură, nici unul dintre voi nu trebuie să aibă ceva de pierdut, ci, dimpotrivă, amîndoi de cîștigat. Socot că ce ți-am spus ajunge. Dacă totuși regreți că am lăsat ceva deoparte (poate gîndești că am făcut-o), atunci întreabă!"

Cum ți se pare discursul, Socrate? Nu crezi că totul, aici, dar mai cu seamă limba, este o minunăție?

SOCRATE E de-a dreptul daimonic, prietene! Sînt d pur și simplu tulburat. Și pun pe seama ta, Phaidros, tot ce am simțit: privindu-te în timp ce citeai, chipul tău îmi părea că strălucește de bucuria celor rostite și, socotindu-te cu mult mai priceput decît mine în lucruri de soiul acesta, mi-am potrivit pasul după al tău și, urmîndu-te astfel, m-am pomenit împărtășindu-ți delirul bahic, cap divin!

PHAIDROS Așa deci, îți arde de glumă!

SOCRATE Am eu aerul că glumesc? Că nu sînt serios?

PHAIDROS Cîtuși de puțin, Socrate. Însă, în numele e lui Zeus, chezaș al prieteniei, spune-mi, rogu-te, adevărul: crezi oare că există în Grecia un altul în stare să rostească un discurs mai strălucit și cu mai mult miez despre același lucru?

342

PLATON

SOCRATE Cum adică? Oare nu ajunge să observăm că stilul discursului e limpede și bine rotunjit, și că fiecare cuvînt a fost turnat întocmai? Sau crezi că datoria ta și a mea este să

lăudăm discursul, spunînd că autorul a spus aici ce trebuia să spună? Dacă acesta e lucrul pe care trebuie să-l facem, atunci, gîndindu-mă la tine, voi conveni că este așa, fiindcă altminteri, în nimicnicia mea, el mi-a rămas ascuns; n-am fost a-tent decît la retorica discursului. Cît privește lucrurile 235 a care se cuveneau spuse de către autor, cred că Lysias însuși e de părere că în punctul acesta nu a reușit. Așadar, Phaidros, eu socoteam — numai tu să nu ai altă părere — că Lysias a spus aceleași lucruri de cîte două și trei ori, ca și cum nu avea destulă ingeniozitate pentru a dezvolta aceeași temă sau, poate, pentru că o astfel de problemă nu-l interesa. Mie mi-a lăsat impresia unui tinerel care, vrînd să arate ce poate, spune aceleași lucruri cînd într-un fel, cînd într-altul, de fiecare dată însă exprimîndu-le fără cusur.

b PHAIDROS Bați cîmpii, Socrate. Tocmai acesta e meritul cel mai de seamă al discursului: nimic din ce cuprîndea subiectul și care merita să fie spus nu a fost lăsat deoparte. Pe lîngă cele spuse de Lysias, nimeni n-ar fi în stare să mai adauge ceva sau să rostească un discurs mai cu miez.

SOCRATE în privința aceasta, mă tem că n-am să te mai pot urma. Pentru că, iată, există înțelepții din vechime, fie ei bărbați sau femei, care au vorbit și au scris despre același lucru; și dacă, vrînd să-ți fiu pe plac, voi consimți spuselor tale, ei îmi vor dovedi că nu am dreptate.

c PHAIDROS Cine sînt acei înțelepți? Și unde ai auzit un discurs mai reușit decît acesta?

SOCRATE Deocamdată nu pot să spun. Dar e limpede că de la cineva am auzit, ori de la frumoasa Sap-pho, ori de la înțeleptul Anacreon, ori de la vreun prozator. Ce mă face să presupun una ca asta? Prea-

PHAIDROS

343

plinul inimii, divine Phaidros; simt că aș putea spune lucruri ce nu sînt mai prejos decît acelea auzite. Că ele nu mi-au venit chiar mie în minte, știu bine, de vreme ce îmi cunosc ignoranța. Cine știe pe la ce izvoare mi-am plecat urechea, umplîndu-mă asemeni unui vas. Mi-e mintea nevoiașă și am uitat pînă și cum d și de la cine am auzit aceste lucruri.

PHAIDROS Frumos ai mai vorbit, suflet ales! Să nu-mi spui însă nici cum, nici de la cine ai auzit aceste lucruri, chiar de ți-aș cere-o; în schimb, fă ceea ce ai spus că poți să faci. Ai făgăduit să vorbești mai bine, și defel mai scurt, decît o face Lysias în paginile sale, și fără să reiei ceva din tot ce spune el. La rîndul meu, eu îți făgăduiesc să închin la Delfi, așa cum fac cei nouă arhonți, o statuie de aur în mărime naturală, și nu doar pe a mea, ci pe a ta deopotrivă.

e

SOCRATE Ți-e mult prea mare bunătatea, Phaidros, și meriți cu adevărat să fii turnat în aur, dacă înțelegi — acesta ar fi chipurile gîndul meu — că Lysias a dat greș de la un cap la altul, și că se poate, exact despre aceleași lucruri, să spui cu totul altceva. Una ca asta, îmi închipui, nu i se întîmplă nici unui biet scriitorăș. Să luăm, de pildă, subiectul de față: dacă afirmi că se cuvine să-i faci pe plac celui ce nu iubește și nu îndrăgostitului, crezi oare că renunțînd să ridici în 236 a slăvi chibzuință unuia și să condamni rătăcirea celui alt — adică exact ce-ți trebuie pentru teza ta, îți mai rămîne altceva de spus? Sînt de părere că argumentele de felul acesta trebuie îngăduite vorbitorului și trecute cu vederea. Iar dacă e să le judecăm, nu inventivitatea lor trebuie să fie aici lăudată, ci felul în care au fost ele potrivite. În schimb, cînd e vorba de argumente care nu sînt impuse și care nu sînt lesne de găsit, tocmai găsirea, pe lîngă potrivirea lor, se cuvine a fi lăudată.

PHAIDROS Mă învoiesc că e așa; ce-ai spus îmi pare chibzuit, drept care voi face astfel: am să-ți cer să b

344

PLATON

presupui că îndrăgostitul este mai bolnav decît acela care nu iubește; însă în ce privește restul, dacă aduci argumente mai multe și mai convingătoare decît cele găsite de Lysias, atunci, iată, statuia ta, bătută toată în aur, să stea la Olimpia, alături de ofranda Cyp-selizilor.

SOCRATE Oare chiar ai crezut, Phaidros, că l-am înfruntat pe cel care ți-e drag, vrînd să te

necăjesc? Și că pe lângă meșteșugul lui, rostirea mea, de-aș încerca, s-ar dovedi mai măiestrită?

PHAIDROS Aici, prietene, iată-te la rîndu-ți încolțit. c N-ai încotro, cum-necum trebuie să vorbești. însă pentru a nu fi nevoiți să imităm gluma aceea necioplită a comedianților, care se îngîna unii pe alții luînd flecare rolul celuilalt, ia seama și nu mă sili să rostesc la rîndul meu: „Socrate, Socrate! Dacă eu nu-l cunosc pe Socrate, înseamnă că nu mai știu cine sînt nici eu însumi!” Și: „Deși murea de poftă să vorbească, a început să facă nazuri.” Mai bine gîndește-te că nu plecăm de aici pînă nu-mi spui toate cîte — tu singur d ai mărturisit-o — le simți în tine. Iată, locul e pustiu, nu sîntem decît noi, sînt mai puternic decît tine — și mai tînăr — într-un cuvînt, „cine are urechi de auzit s-audă” și, decît silit, alege să vorbești de bunăvoie. SOCRATE Dar, preafericite Phaidros, mă voi face de ris; eu, un oarecare, pus să vorbesc pe nepregătite alături de un scriitor atît de bun, despre aceleași lucruri ca și el!

PHAIDROS Știi ceva? Termină o dată cu nazurile! Cred că am găsit o vorbuliță care o să te facă să vorbești.

SOCRATE N-o spune, rogu-te!

PHAIDROS Ba am s-o spun! E vorba de un jurămînt. e Ei bine, jur — însă pe care zeu? pe care? —, uite, mă prînd pe platanul de aici că, dacă nu-ți rostești discursul chiar în fața acestui copac, nici n-am să-ți mai arăt vreodată un discurs și nici n-ai să mai afli de la mine de vreunul — oricare ar fi el și al oricui. „

PHAIDROS

345

SOCRATE Ah, nesuferitule, nici că puteai să găsești ceva mai bun prin care să mă silești — pe mine împătimitul de discursuri — să-ți împlinesc porunca.

PHAIDROS Haide atunci, ce mai aștepți?

SOCRATE Nimic; după un jurămînt ca ăsta totul s-a sfîrșit. Cum m-aș putea lipsi de o hrană atît de aleasă?

PHAIDROS Atunci vorbește!

237 a

SOCRATE Știi cum am să fac?

PHAIDROS Cum?

SOCRATE Am să vorbesc cu capul acoperit. în felul acesta am să scap iute de discurs și nici n-o să mă împiedic de rușinea care m-ar cuprinde, privin-du-te în ochi.

PHAIDROS Ci vorbește! în rest, fă cum îți place.

SOCRATE Veniți, voi Muze „cu glasul cristalin” — e poate firea cîntecului vostru de la care ați fost numite așa sau poate de la neamul de liguri, cel iubitor de melodii? Veniți să îmi vegheați povestea pe care mă silește să o spun preabunul meu prieten, cu gîn-dul că [Lysias] cel pe care-l îndrăgește și care îi apărea și pînă acuma dăruit o să-i apară de acum și mai mult încă.

b

Așadar, a fost odată un copil, un băiețandru mai degrabă, plin de gingășie. în jurul lui, roiau iubiți o droaie. Unul dintre ei mai viclean din fire, cu toate că nu era mai puțin îndrăgostit decît ceilalți, îl făcuse pe băiat să creadă că nu-l iubește. Și într-o zi, vrînd el să îl ademenească, a încercat să-l încredințeze că trebuie să îi cedezi celui care nu iubește, mai degrabă decît celui îndrăgostit — și i-a vorbit astfel:

„în orice lucru, copilul meu, despre care îți propui să ai o dreaptă judecată, există un singur început c adevărat: trebuie să știi despre ce anume judeci, altminteri, în toate privințele, te înșeli negreșit. Cei mai mulți nu își dau seama că sînt străini de firea fiecărui lucru. Crezînd că o cunosc, nu se pun de acord de la

346

PLATON

începutul cercetării și, pe parcursul ei, plătesc aceasta, cum e și firesc, neputînd să se pună de acord nici cu ei înșiși, nici cu ceilalți. Să ne ferim deci amîndoi de a păți același lucru pentru care pe alții îi mustram; iar pentru că problema care ne stă în față este de a ști dacă prietenia se cuvine s-o dăruim îndrăgostitului sau, dimpotrivă, celui care nu iubește, să hotărîm, înțele-

gîndu-ne împreună, care este definiția iubirii și pînă
d unde se întinde puterea ei. Apoi, fără să pierdem o clipă din vedere ce am hotărît, și făcînd
ca totul să meargă într-acolo, să cercetăm dacă a iubi este spre folosul sau spre neajunsul
nostru. Că iubirea este o dorință e limpede pentru oricine. Că cei care nu iubesc sînt doritori,
la rîndul lor, de frumusețe, o știm de asemeni. Prin ce să-l deosebim atunci pe îndrăgostit de
acela care nu iubește? Trebuie să luăm aminte că în fiecare dintre noi există două principii
care ne mîină și ne stapînesc și pe care le urmăm oriîncotro ne-ar duce; unul din ele e sădit în
noi din naștere, și anume dorința de plăceri; celălalt e o încredințare dobîndită, și anume
gîndul că trebuie să tindem spre tot ce e mai bun. Aceste două principii care sălășluiesc în noi
acum

e trăiesc în armonie, acum se iau la harță; și cînd biruie unul, cînd celălalt. Iar cînd o judecată
bine chibzuită e cea care ne mîină către bine și biruie, numim aceas-238 a tă biruință —
cumpătare. Dimpotrivă, cînd o dorință ne trage în chip nechibzuit către plăceri și ne ține în
stăpînirea ei, această înstăpînire asupra ființei noastre primește numele de desfrînare. Dar
desfrînarea cunoaște mai multe nume — ea are părți și chipuri felurite — și acela dintre
chipuri care se lasă cel mai des văzut îi dă — celui ce este însemnat astfel — un nume; acest
nume nu este nici frumos, nici nu te poți mîndri că îl porți. Dacă pofta de mîncare biruie
celelalte dorințe precum și judecata care îți spune ce este bine, apare
b lăcomia, iar cel care este stăpînit de ea își va trage numele de-aici. Și iarăși, dacă stăpîină
ajunge beția, mî-

PHAIDROS

347

nîndu-l pe drumul ei pe cel care i-a căzut pradă, atunci e limpede ce nume i se va da acestui
om. Cît despre celelalte nume asemenea acestuia și care vorbesc despre dorințe asemănătoare,
e clar în ce fel se potrivește să fie folosite: pornind de fiecare dată de la dorința care ne
subjugă. De ce am spus toate cîte le-am spus este, acum, destul de evident. Doar că rostit orice
lucru devine, desigur, mai limpede decît dacă rămîne nerostit: dorința oarbă biruie judecata
care ne c împinge pe calea dreaptă, ne mîină către plăcerea pe care o simți în preajma
frumuseții și, *întărită* apoi cu mult mai *tare* de dorințele cu care se înrudește în căutarea
trupeștii frumuseți, ea iese învingătoare prin drumul ce-a deschis, după ce și-a luat numele
chiar de la *tăria* ei — chemîndu-se «iubire»."

Ci spune-mi, scumpe Phaidros, nu crezi și tu — mie așa îmi pare — că mă inspiră un zeu?

PHAIDROS Așa-i, Socrate, parcă, altminteri decît îți este felul, vorba ta curge în șuvoaie.

SOCRATE Tăcere deci — și-ascultă. Cu-adevărat locul acesta îmi pare vizitat de zei. Drept
care, dacă, ur- d mîndu-mi spusa, voi fi ades răpit de Nimfe, să nu te minunezi. Mă simt,
vorbind, foarte aproape de tonul ditirambilor.

PHAIDROS Adevăr adevărat grăiești.

SOCRATE Vina o porți, desigur, tu. Ascultă însă restul. Căci, mai știi? Inspirația mă poate
părăsi în orice clipă. Dar lucrul acesta să rămîină în seama zeului, iar noi să ne întoarcem la
povestea cu băiatul.

„Ei bine, neprețuite, lucrul care ne preocupă a fost enunțat și definit și, fără să pierdem din
vedere ce am stabilit, să discutăm și restul: acela care îi face pe voie e îndrăgostitului — sau
celui care nu iubește — la ce folos sau neajuns se poate aștepta din partea lui? Omul pe care
dorința îl stăpînește și care e robit plăcerii simte nevoia să-și facă din iubit izvor de necurmată
desfătare. Or, cel care e atins de boală găsește

348

PLATON

plăcerea în tot ce nu-i stă împotrivă, iar ce este mai presus ca el sau de-o seamă este
întîmpinat cu duș-39 a manie. Iată de ce îndrăgostitul nu o să rabde de bunăvoie ca iubitul să-i
fie mai presus sau de-o seamă; dimpotrivă, el își dă mereu silința să-l facă pe acesta
neputincios și mai sărman ca el. Iar mai sărman este neștiutorul, dacă-l compari cu învățatul,

fricosul pe lângă cel viteaz, cel care abia deschide gura pe lângă vorbitorul priceput, un prostănac pe lângă cel mintos. Când neajunsuri de acest fel, și încă altele o droaie din câte pot să însoțească mintea sau sufletul cuiva, se nasc sau sînt sădite din capul locului în cel iubit, îndrăgostitul se bucură de ele, de bună seamă, ba chiar le și ajută să existe; altminteri, el e lipsit de plăcerea pe care are a o gusta. Și negreșit, pe cel îndrăgostit îl roade gelozia; el nu-și lasă iubitul să stea în preajma celor care, nu puțini la număr, i-ar aduce un folos, și care ar face din acesta un om desăvîrșit. Și un mare neajuns, poate că cel mai mare, el îi pricinuieste lipsindu-l de mijlocul prin care ar ajunge la suprema înțelepciune: e vorba de filozofia cea divină, de care îndrăgostitul îl ține, cu orice chip, pe iubit departe, temîndu-se că acesta nu ar mai da doi bani pe el. Iată de ce el va urzi astfel încît să facă din celălalt un ignorant desăvîrșit, care să vadă totul prin ochii îndrăgostitului. Ajuns aici, iubitul îi va da îndrăgostitului suprema desfătare, dar el însuși va avea parte doar de un rău nespus. Astfel, în ce privește lucrurile minții, c omul îndrăgostit e un proteguitor și un tovarăș de la care nu ai nimica bun de așteptat.

Iar dacă e să ne gîndim la trup, oare în ce fel — o dată ajuns stăpîn — se va îngriji de starea și de sănătatea lui acela care e nevoit să urmărească, în locul binelui, plăcerea? O să-l vedem pe îndrăgostit ținîndu-se după vreun băietan molatic și nu după un flăcău bine legat, nu după unul care a crescut sub raza limpede a soarelui, ci în umbra deasă, străin de

PHAIROS

349

truda bărbătească și de sudoarea ei fierbinte, obișnuit cu o viață lîncedă, văduvită de vîna bărbăției, împodobit, în lipsa celor dăruite lui de la natură, cu d sulimanuri și găтели de împrumut, și făcînd toate celelalte cîte se însoțesc cu acest fel de-a fi. Pe acestea le știm prea bine și n-are rost să zăbovim mai mult asupra lor. Dar înainte de a merge mai departe vom stabili încă un lucru, nu de cea mai mică importanță. Un om al cărui trup e construit astfel, fie în război, fie în toate celelalte situații grele, stîrnește în dușmani curajul, în timp ce în sufletul prietenilor lui, ba chiar și al îndrăgostiților, face să se strecoare teama.

Lucrul acesta însă, de vreme ce nu este de pus la îndoială, îl vom lăsa deoparte; acum se cuvine să spunem, gîndindu-ne la bunurile care îi aparțin celui îndrăgostit, ce folos sau neajuns îi vor aduce însoțirea e cu cel îndrăgostit și puterea pe care acesta o are asupra sa. E limpede pentru oricine, dar mai cu seamă îndrăgostitul știe că mai mult decît orice pe lume dorința sa ar fi să-și vadă iubitul văduvit de tot ce-i e mai drag, mai cu credință lui, mai sfînt. El s-ar bucura să-l vadă pe acesta lipsit de mamă, de tată, de rude și de prieteni, gîndind că toți aceștia se pun în 240 a calea preadulcii sale însoțiri și-i sînt vrăjmași. Iar dacă iubitul se întîmplă să aibă bogății, fie că e vorba de aur sau de alte bunuri, îndrăgostitul nu-l va socoti nici ușor de cucerit și nici, o dată învins, lesne de ținut în mînă. De unde reiese negreșit că îndrăgostitul este gelos pe bogăția iubitului și că se bucură s-o vadă dispărînd. Și iarăși, îndrăgostitul, voind să guste cît mai multă vreme dulceața tinereții celuiilalt, ar dori ca acesta să fie cît mai multă vreme fără nevestă, fără copii, fără un cămin al lui.

Există, vezi bine, rele de tot soiul, însă pesemne că vreun zeu a amestecat în cele mai multe dintre ele b plăcerea de o clipă. Lingușitorul, de pildă, este un monstru și o pacoste fără pereche, și totuși firea a stre-

350

PLATON

curat în ființa lui un farmec care nu este al unui om de rînd. Sau o curtezană; cîți n-o vor ocări, zicînd că aduce cu sine stricăciuni? Și cîte alte scîrnăvii de soiul ăsta și o droaie de apucături nu se întîmplă să ne facă, pentru o clipă, mulțumiți! Numai că îndrăgostitul nu este un neajuns de rînd pentru iubitul său, ci și neplăcut din cale-afară, nedezipindu-se de acesta nici

c măcar o zi. Există o vorbă veche care spune: bine nu te simți decît cu cei de vîrsta ta. Și într-adevăr, cu cel care îți este de-o seamă găsești plăcerea în aceleași lucruri, iar tocmai potrivirea

aceasta îmi pare că naște prietenia. Totuși, pînă și însoțirea cu cei de-o vîrstă aduce cu sine plictiseala. Se mai spune însă că lucrul făcut de nevoie este o povară, în toate și pentru toți. Or, pe lîngă nepotrivirea de vîrstă, el apare mai cu seamă cînd e vorba de îndrăgostit și de iubitul său. Dacă, vîrstnic fiind, îndrăgostitul se însoțește cu unul mai tînăr, el nu-l va părăsi de bunăvoie pe acesta nici zi, nici noapte. Îmboldit de silnicia dorinței, el e d mînat fără încetare către plăcerea de a-și vedea iubitul, de a-l auzi, de a-l atinge, de a-l simți cu toate simțurile sale; drept care, pentru el e o desfătare să îl slujească pe acesta fără șovăire. Însă iubitul, la rîndul său, va avea oare parte de vreo consolare și plăcere? Cum îl va împiedica îndrăgostitul — care se ține în preajma lui clipă de clipă — să nu ajungă la scîrba de pe urmă, avînd mereu sub ochi un chip părăsit de tinerețe și, de asemenea, toate celelalte beteșuguri care vin o dată cu vîrsta și de care te apucă sila numai ce le auzi e povestite? Ce să mai spun cînd toate acestea le ai în față aievea și, vrînd-nevrînd, aflîndu-te în mîna celui alt, trebuie să le înduri atingerea mereu? Și în orice împrejurare, și față de oricine, iubitul este păzit și supus unor bănuieli neîntemeiate. Îi este dat apoi să audă laude umflate și nelalocul lor, și tot astfel vorbe de ocară pe care nu-ți vine să le rabzi de la unul treaz,

PHAIDROS

351

darmite cînd sînt spurcăciuni, de vreme ce îndrăgostitul îmbătîndu-se, rostește numai vorbe deșănțate, nerușinate toate și foarte grosolane. Cîtă vreme iubește, îndrăgostitul e dezgustător și aduce cu sine numai neajunsuri; de îndată însă ce dragostea s-a stins, credința lui, pentru zilele ce stau să vină, dispare — pentru acele zile pe care el le invocă făgăduind de toate, cu multe rugăciuni și jurăminte, doar-doar îl va reține, în clipa aceea, pe iubit în 2411 preajma sa; iar acesta abia de-i suporta prietenia, sperînd la cine știe ce bunuri viitoare! Însă acum, cînd a venit momentul să își plătească datoria, îndrăgostitul nu mai e același; în locul dragostei și al smintelii, îl stăpînesc acum și îl îndrumă o minte chibzuită și înțelepciunea, iară schimbarea aceasta petrecută în sine, iubitului îi scapă din vedere. El vine să îi ceară răsplata pentru cele petrecute cîndva, aducîndu-i aminte toate cîte au făcut și și-au spus împreună, socotind că cel căruia îi vorbește este același ca mai înainte. Pe celălalt însă, rușinea îl împiedică să-și mărturisească schimbarea, dar nici nu știe cum să împlinească jurămintele și făgăduințele făcute la început, pe vremea cînd sminteala pusese stăpînire pe el; acum, că și-a venit în minți și e mînat de cumpă- b tare, el se păzește să ajungă iarăși cel care a fost și să-i semene, prin fapte, omului de mai înainte. Iată de ce îndrăgostitul de altădată lasă în urma sa trecutul și, neavînd încotro, el îl lipsește pe iubit de ce i se cuvine; lucrurile își arată fața cealaltă și îndrăgostitul, care acum e altul, își ia frumos tălpășița. Acum iubitul e cel care se vede silit să umble după el, plin de mînie și invocînd zeii împotriva lui, nedîn-du-și seama de la bun început că nu trebuia în ruptul capului să-i facă pe plac unuia care iubește și care nu avea cum fi în toate mințile, ci mai degrabă unuia c care nu iubește și e stăpîn pe judecata sa. Or, nefăcînd așa, nu rămîne urmă de îndoială că el se dă pe mîna

352

PLATON

unui om fără credință, ursuz, gelos, respingător, vătămător pentru bunurile sale, pentru trupul său, dar mai cu seamă pentru hrana sufletului său, decît care cu-adevărat nu este și nu va fi nicicînd, nici pentru oameni și nici pentru zei, un alt bun mai de preț. Așadar, la acestea, copile, trebuie să iei aminte; și află că prietenia celui ce iubește nu e însoțită de gînduri bune; ea e rivnită mai degrabă asemenea mîncării ce

d potolește foamea. Îndrăgostitul îl îndrăgește pe iubit, așa cum lupul îndrăgește oaia."

Asta e, Phaidros, tot ce aveam de spus. N-ai să mă auzi vorbind mai departe, ci socotește acesta sfîrșitul cuvîntării mele.

PHAIDROS Eu credeam că abia ai ajuns la jumătate și că acum urmează să vorbești și despre

cel ce nu iubește, spunînd că se cuvine ca tocmai lui să îi cedezi și arătînd apoi toate foloasele cîte se trag de aici. Ce te face să te oprești tocmai acum, Socrate?

e SOCRATE Nu ai simțit, preafericite, că am pierdut tonul ditirambic și că am ajuns la cel al versurilor epice, ba și acestea înveninate? Dacă am să-ncep să-l laud pe celălalt, oare ce crezi că am să fac? Poți fi tu sigur că Nimfele, în brațele cărora m-ai aruncat cu bună știință, vor voi să mă răpească iar? Iată de ce am să spun, fără prea multă vorbă, că tuturor relelor pe care le-am pus în seama îndrăgostitului, le răspund, în cel ce nu iubește, tot atîtea calități. La ce bun să mai lungim vorba? S-au spus destule despre amîndoi. Cu povestea mea se va întîmpla ceea ce me-

a rită să se întîmple. Iar eu am să trec nul pînă să nu ajungi să mă silești mai crîncen încă. PHAIDROS Să mai stăm, Socrate. Nu pleca mai înainte de-a trece arșița amiezii. Nu vezi? O clipă încă și soarele va încremeni deasupra capetelor noastre. Să mai rămînem, rogu-te, și să mai zăbovim asupra celor spuse, apoi, de îndată ce arșița s-o domoli, vom merge.

PHAIDROS

353

SOCRATE Asemeni unui zeu ești, Phaidros, cînd e vorba de discursuri; în privința aceasta, se-ntîmplă ceva cu-adevărat divin în ființa ta. Socot că dintre toate discursurile cîte s-au născut în timpul vieții tale, cele b mai multe trebuie să-ți fie puse ție în seamă, fie că le-ai făcut tu însuși, fie că, prin nu știu ce mijloace, i-ai silit pe alții să le facă. Singur pe thebanul Simmias nu-l pun aici la socoteală. Altminteri, pe toți ceilalți îi întreci cu mult. Iată, îmi pare că și acum tot tu ești pricina discursului pe care-l simt născîndu-se în mine.

PHAIDROS Sper că nu e vorba de o provocare la luptă, însă cum vine asta, și despre ce discurs e vorba?

SOCRATE Tocmai mă pregăteam, preabunul meu prieten, să trec rîul, cînd se iscă știutul semn daimo-nic; întotdeauna el mă împiedică să împlinesc ceea c ce tocmai am de gînd să fac. Mi s-a părut că aud în preajmă un glas care îmi spune să nu plec mai înainte de-a ispăși ce am greșit față de zeitate. Am, ce e drept, darul de a vedea cu duhul, dar nu din cale-afară, ci — asemeni celor care au deprins puțină carte — atîta doar cît am eu trebuință. Acum, de pildă, văd limpede care îmi e greșeala. Adevărul, prietene, este că sufletul însuși are darul de a străvedea. La un moment dat, în timp ce îmi rosteam discursul, mi-am simțit sufletul neîmpăcat și parcă m-a cuprins rușinea la gîndul că, vorba lui Ibycos, „aș cîștiga cinstirea oamenilor, păcătuiind în schimb față de zei”². Însă acum d mi-am înțeles greșeala.

PHAIDROS Ce vrei să spui?

SOCRATE Cumplit e, Phaidros, cumplit discursul pe care l-ai adus cu tine, și deopotrivă și cel pe care m-ai silit să îl rostesc.

PHAIDROS Cum adică?

SOCRATE Este nătîng și, într-un fel, hulește cele sfinte. Ce poate fi mai cumplit decît atît?

² Ibycos, frg. 24.

354

PLATON

PHAIDROS Nimic, de e așa cum spui.

SOCRATE Cum altfel? Nu crezi că **Eros este fiul** Afroditei și zeu la rîndul lui?

PHAIDROS Așa e socotit.

SOCRATE Nu însă în discursul lui Lysias și nici în e discursul tău, pe care l-ai rostit prin gura mea, vrăjind-o mai întîi. Numai că, dacă Eros este zeu sau e din stirpea zeilor, cum ar putea să fie rău? Or, cele două discursuri de adineauri așa ceva păreau să spună. Tocmai prin asta au greșit față de Eros! Ce să mai zic, apoi, de nerozia lor, ce-i drept una de soi ales! Nimic temeinic, nimic adevărat în ele, deși s-ar zice că e ceva 243 a de capul lor. Abia de pot să înșele cîțiva neajutorați și să cîștige preț în ochii lor. Iată de ce, prietene, sufletul meu se cere a fi purificat. Or, cei din alte vremuri știau cum să te mîntui cînd greșai față de legendele prea sfinte; nu și Homer, însă Stesichoros știa. Luîndu-i-se vederea, ca unuia ce-o defăimase pe

Elena, el nu rămase în nedumerire, asemeni lui Homer, ci, inspirat de Muze, pricepu ce-i provocase răul, și făcu pe dată versurile acestea:

*Povestea mea e doar o-nchipuire; b Pe strașnice corăbii nu te-ai urcat nicicând. Și nici n-ai fost purtată către Troia.*³

Numai ce isprăvi vestita lui *Palinodie* și își recapătă pe dată văzul. Cît despre mine, cu gândul la pățania aceasta, voi fi mai înțelept decît cei doi și, mai înainte de a fi pedepsit pentru că l-am defăimat pe Eros, voi încerca să îi ofer palinodia mea; însă, de astă dată, capul îmi va fi descoperit și nu-l voi ține ca adineauri, de rușine, sub manta.

PHAIDROS Nici că puteai, Socrate, să-mi spui **alt** lucru mai plăcut!

Stesichoros, frg. 32.

PHAIDROS

355

SOCRATE Dar vezi și tu, bunul meu Phaidros, cît c de nerușinate sînt discursurile acestea, al meu și cel citit de tine. Căci dacă un om cu fire aleasă și blînd la suflet, care iubește sau a iubit cîndva pe un altul aidoma înzestrat, ne-ar auzi spunînd că îndrăgostitul îl dușmănește pe iubit de moarte din pricina unor lucruri de nimic, că îl chinuie cu gelozia lui făcîndu-i numai rău, va bănuî — nu crezi oare? — că cei care vorbesc astfel și-au petrecut viața printre mateloți și nu știu ce înseamnă iubirea vrednică de omul liber, în ruptul capului el nu se va învoi să ne însoțească d în defăimarea zeului Iubirii!

PHAIDROS Pe Zeus! Poate e-așa cum spui, Socrate.

SOCRATE Și-atunci, cuprins de rușine în fața omului acestuia și temător de Eros, aș vrea să îndepărtez, cu apa dulce a unui nou discurs, gustul amar al vorbelor rostite mai-nainte. Iar pe Lysias îl îndemn să scrie cît mai iute că, din aceleași motive, se cuvine să cedezi îndrăgostitului mai degrabă decît celui care nu iubește.

PHAIDROS Fii încredințat că lucrul se va petrece întocmai. Căci după ce vei fi rostit elogiul îndrăgostitului, îl voi sili negreșit pe Lysias să scrie la rîndu-i pe aceeași temă.

e

SOCRATE Fiind omul care ești, nu mă îndoiesc de spusa ta.

PHAIDROS începe, atunci, și vorba să-ți fie fără șovăire.

SOCRATE Dar unde e băiatul căruia-i vorbeam? Aș vrea să audă — înainte de-a apuca să cedeze celui care nu iubește — tot ce am să spun acum.

PHAIDROS E lîngă tine, foarte aproape chiar, mereu alături, cîtă vreme o dorești.

SOCRATE Așadar, frumosul meu băiat, spune-ți că 244 a primul discurs era al lui Phaidros, fiul lui Pythocles din Myrrhina, iar cel pe care-l voi rosti acum, al lui Stesichoros, fiul lui Euphemos din Himera. Și iată cum

356

PLATON

se cuvine el să înceapă: Să nu dăm crezare vorbeii care spune că trebuie să cedezi celui care nu iubește mai degrabă decît îndrăgostitului, pentru că, pasă-mi-te, primul e călăuzit de rațiune, pe cînd pe celălalt, pe-n-drăgostit, îl stăpînește nebunia. Lucrurile ar sta întocmai, dacă nebunia ar fi un rău și-atît. Or, adevărul e că, dintre bunuri, cele mai de preț se nasc din nebunia cea dată nouă în dar de zei. Iat-o pe profeteasa de la Delfi sau pe preotesele de la Dodona; în sfînta

b lor sminteală, ele i-au ajutat pe greci în multe și minunate feluri, fie că era vorba de interesul cîte unuia, fie de acela al cetăților; în schimb, călăuzite de rațiune, abia de au făcut vreun lucru bun, dacă nu chiar nimic. Ce să mai spunem de Sibylla și de ceilalți toți, care prin zeiescul dar de-a străvedea cu duhul i-au ajutat pe mulți, dezvăluindu-le ce îi așteaptă în viitor și mînîndu-i către o purtare înțeleaptă? Dar la ce bun să mai lungim vorba, spunînd lucruri care sînt limpezi pentru toți? Iată însă un fapt care e vrednic de adus aminte: în vremuri de demult, cei care dădeau nume nu socoteau că nebunia (*mania*) e lucru de rușine sau ocară.

Altminteri, de ce ar fi legat ei

c numele acesta de cea mai mîndră dintre arte, de arta de a străvedea în viitor, spunîndu-i „arta

nebuniei" (mani/ce)? Ei socoteau că nebunia, când hărăzită-i de la zei, este ceva frumos, și tocmai de aceea au folosit și numele acesta. În schimb, oamenii de astăzi, neștiind ce e frumosul, au strecurat aici un *t* și au numit arta de a vedea cu duhul — *mantike*. Tot astfel, când oameni care se lasă călăuziți de rațiune cercetează viitorul luîndu-se după zborul păsărilor și după alte semne, ei procedează ca și cum, cu ajutorul judecății, urmează să procure „opinie” (*oiesis*) oamenilor „inteligentă” (*rious*) și „cunoaștere” [*htstoria*]: drept care s-a și numit arta aceasta *oio-no-istike*, iar cei din zilele d noastre, pentru a o face mai falnică, au preschimbato pe „o” scurt în „o” lung, numind-o *oionistike*, „arta de

PHAIDROS

357

a interpreta zborul păsărilor”. Și cu cît arta de a vedea cu duhul (*mantike*) stă mai presus decît cea augurală (*oionistike*) atît prin desăvârșire, cît și prin venerația cu care e privită — la fel se întîmplă și cu numele și îndeletnicirea care purced de aici —, tot cu atît, dacă e să-i credem pe cei din vechime, stă mai presus nebunia care ne vine de la zeu pe lîngă omeneasca chibzuință. Există apoi boli și nenorociri cumplite, care, stîrnite de nu se știe ce străvechi păcate, s-au năpustit asupra cîte unui neam; și doar nebunia în stare să străvadă viitorul, Mndu-se în mintea cîtorva aleși, a e știut să dezlege răul prin rugi adresate zeilor și închinăciune; ea a născocit purificări și rituri de inițiere, mîntuindu-l pentru totdeauna pe cel ce se împărtășea dintr-însa; iar pentru cel care a știut a se lăsa prins cu dreaptă măsură de nebunie și delirul ei, aflat a fost și leacul la tot ce este rău prezent. Al treilea chip al nebuniei și-al sfintei posedări ne vine de la Muze. Dacă se înstăpînește asupra unui suflet gingaș și curat, el 245 a îl stîrnește și-l exaltă, și-l mîna către cîntări și felurite poezii; datorită chipului acestuia, nenumăratele fapte ale străbunilor capătă veșmîntul frumuseții și luminează mintea și sufletul urmașilor. Însă cel care, lipsit de nebunia ce vine de la Muze, ajunge la poarta poeziei încrezător că va pătrunde aici prin nimic alta decît meșteșugul său este un poet nedesăvîrșit, iar poezia lui — numai cumpătare — pălește în fața celei hrănite de sfînta nebunie.

Iată care sînt minunatele isprăvi — și nu sînt b singurele — pe care am a le înșira cînd e vorba de nebunia venită de la zei. Drept care, numele acesta nu trebuie să ne sperie și nici nu trebuie să ne lăsăm descumpăniți de vreun discurs ce-ar vrea să ne inspire teamă, făcîndu-ne să credem că nu pe cel cuprins de pasiune trebuie să ni-l alegem de iubit, ci pe acela care e stăpîn pe sine. Dacă acest discurs va voi să iasă învingător, îi mai rămîne să aducă și dovada

358

PLATON

că iubirea venită de la zei nu este un bine nici pentru iubit, nici pentru cel care iubește. Cît despre noi, să

c arătăm cum, dimpotrivă, acest soi de nebunie le este dată celor doi de către zei spre fericirea lor fără de seamă. Firește, demonstrația noastră nu-i va convinge pe așa-zișii pricepuți, în schimb, celor înțelepți le va părea întemeiată. Se cuvine, aşadar, ca mai întîi să ne facem o idee adevărată despre natura sufletului, uman și divin deopotrivă, luînd seama la înriuririle și faptele ce îi sînt proprii. Iar principiul dovedirii va fi acesta:

Tot ce e suflet e nemuritor. Într-adevăr, ceea ce se mișcă de la sine este nemuritor. În schimb, ceea ce mișcă alt lucru și e mișcat de către altul, de îndată ce mișcarea încetează, încetează să existe. Numai ce se mișcă pe sine, de vreme ce nu se lasă pe sine în părăsire, nu încetează niciodată să fie în mișcare; ba mai mult: el este sursă și principiu al mișcării pentru d toate cîte se mișcă. Iar principiul este tocmai ceva nenăscut. Într-adevăr, din principiu ia naștere în chip necesar tot ce s-a născut, pe cînd principiu nu se naște din nimic. Dacă principiu s-ar naște din ceva, atunci el n-ar mai fi principiu. Deoarece însă el e nenăscut, atunci este, în chip necesar, și nepieritor. Într-adevăr, o dată nimicit, principiu nu se va mai naște niciodată din alt lucru și nici alt lucru nu se va mai naște din el, de vreme ce toate lucrurile trebuie să se nască dintr-un principiu. Iată de ce tot ce se mișcă pe sine însuși este

principiu al mișcării. Iar lucrul acesta nici nu poate pieri, nici nu se poate naște; e altminteri, cerul în întregul lui și tot pământul năruin-du-se s-ar face una, ar încremeni și n-ar găsi nicicând o sursă de mișcare pentru a se naște iar. O dată ce-am arătat că lucrul care se mișcă pe sine este nepieritor, n-avem a fi defel stînjeniți în a spune că tocmai aceasta este natura și rațiunea sufletului. Căci orice corp care își primește mișcarea din afară este un corp ne-

PHAIDROS

359

însuflețit; în schimb unul care o primește dinlăuntrul său, din sine însuși, este însuflețit, și tocmai în aceasta rezidă natura sufletului. Iar dacă lucrurile se petrec cu-adevărat astfel, dacă cel ce se mișcă pe sine însuși nu-i altul decît sufletul, rezultă în chip necesar că sufletul e nenăscut și nu cunoaște moarte.

246 a

Atît cu privire la nemurirea sa. Să vorbim acum despre felul său de-a fi. Însă pentru a o face, ne-ar trebui o iscusință cu adevărat zeiască, iar spusa noastră ar fi cu mult prea lungă. În schimb, nu este peste puterea omenească să spunem cum ne *apare* el și, pentru așa ceva, nici nu avem nevoie de prea multe cuvinte. Să încercăm atunci în chipul acesta. Sufletul ne apare asemenea unei puteri ce prinde laolaltă, din fire îngemănați și înzestrați cu aripi, atelaj înaripat și pe vizitiul său. Cînd e vorba de zei, și caii, și vizitii sînt cu toții buni și de viță nobilă; însă în celelalte cazuri, felul lor de-a fi este amestecat. La noi, de pildă, b există mai întîi conducătorul carului, cel care mîna caii înhămați la el; apoi, cît privește caii, unul e-un bidiviu adevărat, frumos și de soi ales, pe cînd celălalt e rău și de neam prost. Iată de ce, în cazul nostru, să mîni carul nu este desigur nici ușor și nici plăcut. Să încercăm acum să spunem, ținînd seama de acestea, cum s-a ajuns la denumirea de „muritor” și „nemuritor”. Fiecare suflet ia în primire cîte un corp neînsuflețit și tot colindă cerul în lung și-n lat, schimbîndu-și, la răstimpuri, chipul. Cînd sufletul e desăvârșit și bine c înaripat, se ridică în văzduhuri și stăpînește peste lumea întreagă; însă de îndată ce și-a pierdut aripile, el rătăcește pînă ce dă peste tîria unui lucru de care se anină; aici își face el sălaș, ia chip de ființă pămîn-tească ce pare că se mișcă de la sine, cînd de fapt pricina mișcării este puterea sufletească. Și, prinse, trup și suflet laolaltă, îngemănarea aceasta s-a chemat „viețuitoare”, luînd apoi și numele de „muritor”. Cît privește cuvîntul „nemuritor”, nimic nu ne dă sprijin

360

PLATON

să-l înțelegem cu ajutorul minții; fără să o vedem și fără să o pătrundem îndeajuns prin forța cugetului nostru, noi nu facem decît să ne *închipuim* divinitatea: o viețuitoare fără de moarte, avînd și trup, și suflet, a dar unite în eternitate. Însă toate acestea să le lăsăm să fie după cum e placul divinității și tot astfel să și vorbim despre ele. Iar acum să vedem care-i pricina pentru care aripile cad, desprinzîndu-se de suflet. Lucrurile par să se petreacă astfel.

Natura a înzestrat aripa cu puterea de a face ca ce e greu să se ridice către înalturi, acolo unde își are neamul zeiesc sălașul. Din toate cîte țin de trup, ea e mai ales ne înrudește cu divinul. Iar divinul este frumos, înțelept, bun și în toate celelalte chipuri la fel de minunate. Și aripile sufletului se hrănesc tocmai cu bunurile acestea și de la ele își sporesc puterea, în timp ce răul și urîtul și toate cîte-s potrivnice celor dinainte le vlăguiesc și le aduc pieirea. Iată-l pe Zeus, marele stăpîn din ceruri, cum, mînîndu-și carul înaripat, deschide drumul, orînduind totul și pur-tînd tuturor de grijă. În urma lui vine armata de zei și daimoni, așezați pe unsprezece cete. Singură Hestia 247 a rămîne în sălașul cel zeiesc. Ceilalți zei, doisprezece la număr, rînduiți să conducă cetele, merg în fruntea lor, fiecare la locul ce i-a fost încredințat. Cîte priveliști, și ce minunate, și ce cortegii străbat cerul cînd preafericiții zei se pornesc la drum, împlinind fiecare fapta ce-i revine! Și oricine voiește și se dovedește a fi în stare se-așază întotdeauna să le meargă în urmă; căci Pizma e izgonită din alaiul zeilor. Iar cînd se duc să se ospăteze, ei apucă spre locurile abrupte ce b poartă drept către culmea bolții care susține cerul. Carele zeilor, bine cumpănite și lesne de condus, înaintează sprinten, pe cînd celelalte merg anevoie, căci calul împovărat de răutate trage în jos, aplecînd carul spre Pămînt și îngreunînd brațul vizitiului care nu a știut să îl strunească. Aceasta este, pentru suflet, clipa

PHAIDROS

caznei și a înfruntării decisive. Sufletele ce-și zic nemuritoare, când ajung pe culme, străpung bolta, se așază pe spinarea ei și, nemișcate, se lasă purtate de c roata cerului, privind toate câte se află dincolo de ea.

Locul acesta supraceresc, nici un poet din lumea noastră n-a apucat să-l cînte și nici nu-l va cînta vreodată așa cum se cuvine. Ci iată cum arată el — căci trebuie, mai cu seamă, când vorbim de adevăr, să îndrăznim să spunem adevărul. Ființei înseși — deci ceea ce există cu adevărat, care nu are nici formă, nici culoare, nici nu poate fi atinsă, pe care n-o poate contempla decît cîrmaciul sufletului, intelectul, și care reprezintă obiectul adevăratei științe — ființei deci îi este hărăzit locul acesta. De vreme ce cugetul d zeiesc se hrănește cu știință și inteligență pură — și la fel și cugetul oricărui suflet dornic să primească ce-i este pe potrivă —, este firesc ca ajungînd, cu timpul, să privească ființa însăși, el să resimtă bucurie și, în această contemplare a adevărului, să-și afle hrana și mulțumirea sa; și totul, pînă în clipa în care roata cerului îl readuce în același punct. Iară în vreme ce bolta se rotește o dată, cugetul acesta contemplă dreptatea în sine, contemplă înțelepciunea, contemplă știința, nu însă pe aceea supusă devenirii, e nici pe aceea care își schimbă chipul după chipul o-biectelor pe care obișnuim să le numim reale, ci adevărata știință, avînd ca obiect ființa cea adevărată. Tot astfel, sufletul contemplă și celelalte câte există cu adevărat și, după ce s-a desfătat îndeajuns, el se cufundă iar în sînul cerului și se întoarce în sălașul său. Ajuns aici, vizitiul trage caii în fața ieslei, le pune dinainte ambrozie și îi adapă cu nectar.

Iată cum arată viața zeilor. Să vedem acum ce se 248 a întîmplă cu celelalte suflete; acela care îl urmează cel mai bine pe zeu, și-i seamănă mai mult, împinge creștetul vizitiului în afara bolții, se lasă prins în cerească învîrtire, însă, caii nedîndu-i pace, abia de poate ține

362

PLATON

ochii îndreptați către adevăratele realități. Mai e și câte un suflet care, caii smucind neîncetat, când saltă în afara bolții, când se cufundă iar și, de aceea, parte dintre lucruri îi ajung sub ochi, în timp ce altele îi scapă. Cît despre celelalte suflete, toate doresc din răsuputeri să țină urma spre înalt, însă, neputincioase fiind, ele cad și-s prinse într-un obștesc vârtej, unde b caii se calcă și se îmbulzesc, flecare încercînd să o apuce înaintea celui alt. Ce zarvă, cîtă sudoare, și ce crîn-cenă e lupta! Și iată cum, din vina cîrmacilor de care, mulțime de suflete se schilodesc, iar alte multe își află mulțime de aripi frînte. Și toate, după multă osteneală, iau drumul înapoi fără să fi avut parte de priveliștea Ființei și, din această clipă, părelnicia rămîne să le fie hrană. Însă de ce toată strădania aceasta pentru a cuprinde cu privirea locul unde se află cîmpia adevărului? Pentru că hrana care priește celei mai alese părți a sufletului o poți afla doar pe o pajiște de-aici; c și pentru că firea aripii — prin care sufletul se înalță — nu poate fi îndestulată decît tot de aici.

Iată, apoi, și ce-a legiuit Adrasteia. Fiece suflet însoțitor de zeu, care ajunge să privească un crîmpei din lucrurile adevărate, va fi străin de orișice durere, în tot răstimpul cît cerul dă o roată; iar de ajunge să le privească în vecie, va fi în veci nevătămat. Cînd însă, neflind în stare să țină urma celorlalte, sufletul nu a apucat să vadă și năpădit, prin cine știe ce năpastă, de viciu și uitare se îngreunează și, îngreunat astfel, își vatămă aripile și cade pe Pămînt, atunci o lege vrea

d ca el, născîndu-se pentru întîia dată, să nu se încuibe în vreun trup de dobitoc; ci cel care a apucat să vadă cel mai mult e hotărit să meargă într-un făt ce-i hărăzit să ajungă iubitor de înțelepciune sau de frumusețe, închinător la Muze și îndrăgitor de Eros; iar sufletul ce vine în al doilea rînd va merge în trup de rege închinător la legi sau bun războinic și priceput în a conduce; al treilea va merge să se-așeze într-un om

PHAIDROS

363

de stat, într-un chibzuitor de bunuri sau într-un neguțător; al patrulea, într-un iubitor al trudnicilor exerciții corporale sau într-un om menit să tămăduiască trupul; al cincilea va avea viață de proroc sau de ini- e ȕiator într-o mistere; al șaselea va fi bun pentru un făurar de versuri sau pentru oricine s-ar ȕindeletnici cu arta imitării; al șaptelea, pentru meșteșugar sau pentru lucrătorul gliei; al optulea, pentru sofist sau pentru cel priceput să-i fie mulȕimii pe plac; al nouălea, pentru tiran. În toate aceste ȕntruchipări, sufletul care duce o viață cuviincioasă are parte de o soartă mai bună și, dimpotrivă, de-i trăitor în necuviință, de una rea. Iar în locul de unde a plecat, sufletul nu se mai ȕntoarce decȕt după zece mii de ani și, în tot acest răstimp, el e lipsit de aripile sale; de la această lege nu se abate decȕt sufletul aceluia care iubește cu 249 a credință ȕȕȕelepciunea sau care se apropie de tineri ȕnsuflețit de o filozofică iubire. În cea de-a treia rotire milenară, sufletele acestea, dacă au ales de trei ori la rȕnd un asemenea chip de viață, ȕși recapătă aripile și, în ultimul din cei trei mii de ani, se duc de-aici. Cȕt despre celelalte, viața lor dinȕi o dată isprăvită, ele au să facă față unei judecări. Cȕnd judecata s-a ȕmplinit, parte din ele apucă drumul spre temniȕe sub-pămȕntene unde ȕși ispășesc pedeapsa, iar altele, eliberate, la cuvȕntul judecării, de povara trupului, se ȕndreaptă către un loc din cer și viețuiesc acolo pe măsura vieții ce-au dus-o pe Pămȕnt sub chip de om. După o mie de ani, sufletele vin cu toatele să tragă b la sorți și să-ȕi aleagă viața de-a doua: ȕi fiecare ȕși alege viața după cum ȕi este voia. Acesta e momentul cȕnd sufletul unui om ajunge să se așeze în trup de animal, iar cel care odinioară a cunoscut o ȕnfăȕșare omenească se desface din carnea animalului și vine iar să locuiască în trupul unui om. Ci sufletul care nicicȕnd n-a apucat să vadă adevărul nu va avea vreodată parte de omenească ȕntruchipare. Într-adevăr,

364

PLATON

omul trebuie să se deschidă pentru ceea ce s-a numit „ȕdee” și, plecȕnd de la mulȕimea de simȕtiri, să ajungă la unitatea cuprinsă în actul judecării. Or, aceasta nu-i alta decȕt reamintirea lucrurilor pe care sufletul nostru le-a văzut cȕndva, pe vremea cȕnd, în tovărășia unui zeu, abia de-ȕi arunca privirea spre cele pe care noi, în viața de acum, le socotim reale; ci ochii săi erau ȕintiȕi spre ȕnalt, către realitatea cea adevărată. De aceea, pe bună dreptate, doar gȕndirii celui care ȕndrăgește ȕȕȕelepciunea ȕi este dat să aibă aripi. Căci, pe cȕt ȕi e putința, ea se ȕndreaptă neȕncetat cu ajutorul aducerii-aminte către acele lucruri prin care un zeu, tocmai pentru că le are în vedere, ȕși dovedește firea lui zeiască. Iar omul care știe să se folosească de acest soi de amintiri, dovedindu-se desăvȕrșit iniȕiat în tainele desăvȕrșite, e singurul în stare să devină cu-adevărat desăvȕrșit. ȕnsă în timp ce el trăiește desprins de toate cȕte-s poftite de omeneasca rivnă, nestăruind decȕt în preajma a ceea ce-i divin, cei mulȕi, d fără să ȕȕȕeleagă că el e locuit de-un zeu, găsesc cu cale să ȕl mustre și-l judecă precum pe un smintit.

Iată deci unde ajunge discursul referitor la cea de-a patra formă a nebuniei; datorită ei, cȕnd privim frumuseȕea de aici, aducȕndu-ne aminte de frumuseȕea cea adevărată, simȕtim cum ne cresc aripi și, reȕnari-paȕi astfel, ardem de nerăbdare să ne ridicăm în zbor; dar nu putem, și-atunci, asemeni păsării, privirea ne rămȕne aȕintită în ȕnalt, iar nepăsarea ce ne prȕnde față de lumea de aici dă celorlalȕi temei să creadă că e am fost robiȕi smintelii. Putem deci spune că, dintre toate formele de zeiască ȕmpătimire, aceasta se arată — fie că eȕti cuprins de ea cu totul, fie simplu pȕrtaș — a fi cea mai de soi și alcătuită din tot ce e mai bun; și e limpede că tocmai ȕmpȕrtășirea din acest soi de nebunie face ca cel iubitor de frumuseȕi să fie numit ȕndrăgostit. După cum am spus, oricare suflet omenesc a contemplat, prin chiar natura lui, adevăratele

PHAIDROS

365

realități; altminteri, el nu ar fi venit să se așeze într-o viețuitoare omenească. Nu ȕnseamnă ȕnsă că oricȕrui 250 a suflet ȕi e lesne, pornind de la lucrurile existente aici, să-ȕi reamintească de cele văzute acolo; căci parte din suflete de-abia au apucat să ȕși arunce privirea într-acolo,

iar altele, căzînd aici, au avut nefericirea, prin cine ştie ce proastă însoţire, s-apuce drumul nedreptăţii şi să dea uitării toate cele sfinte pe care cîndva le-au contemplat. Iată de ce sufletele în care darul aducerii-aminte s-a păstrat îndeajuns de viu sînt cîteva la număr. Iar cînd le e dat să vadă ceva care aduce cu lucrurile de pe acel tărîm, ele sînt cuprinse de uimire şi-şi ies din sine. Însă dat fiind că le lipseşte puterea de-a străvedea pînă la capăt, ele nu ştiu să spună ce poate fi lucrul pe care l-au simţit. Desigur, spiritul b dreptăţii, înţelepciunea şi toate cîte încă dau sufletului preţ sînt lipsite de strălucire în imaginile lor din lumea de aici; ci, îndreptîndu-se către imaginile acestea cu palide mijloace omenesti, abia de pot cîţiva să mai contemple tot ce întrunea în sine modelul, acum doar reflectat. Frumuseţea putea fi văzută în toată strălucirea ei pe vremea cînd, prinşi într-un cor preafericit, unii însoţindu-l pe Zeus, alţii în suita altor zei, contemplau divina privelişte ce te umplea de bucurie, simţindu-se iniţiaţi într-una din acele taine despre care poţi cu dreptate spune că naşte cea mai aleasă dintre fericiri. Iar taina aceasta o sărbătoream în toată c cuprînderea fiinţei noastre, neatinşi de vreunul din relele ce ne-aşteptau în vremea ce avea să vină. Deplinătatea, simplitatea, statornicia, fericirea le puteam privi în imagini care, iniţiaţi fiind, ne apăreau într-o lumină fără pată, pentru că noi înşine eram fără de pată şi neînsemnaţi cu semnul mormîntului pe care, numindu-l trup, îl tragem în această viaţă după noi, legaţi de el precum o scoică de carapacea ei.

Fie aceste spuse închinat aducerii-aminte; ea este pricina multelor vorbe ce le-am rostit acum, stîrnit

366

PLATON

de pătimăşa dorinţă după cele care s-au petrecut cîndva. Iar dacă e să revenim la frumuseţe, după cum spuneam, rînduită între lucrurile acelei lumi, ea era d toată numai strălucire. Şi iată de ce, ajunşi aici, tot ea este aceea pe care, prin simţul nostru cel mai aprig, am descoperit-o strălucind cu neîntrecută claritate, într-adevăr, vederea este cel mai răzbătător dintre toate simţurile care se nasc prin trupul nostru, şi totuşi înţelepciunea pură nu poate fi supusă prin vedere. Dacă imaginile ce s-ar desprînde din substanţa ei s-ar oferi privirii cu aceeaşi limpezime, cît de năprasnice ar fi iubirile pe care le-ar stîrni! Şi-ntocmai s-ar petrece cu toate celelalte care nu-s mai prejos de-a fi iubite. Dar iată că numai frumuseţii i-a fost sortit să se înfăţişeze atît de limpede privirii, ea singură menită e pentru iubirea noastră. Numai că acela care nu e de curînd iniţiat sau care s-a ticăloşit nu este în stare să se ridice sprinten de aici acolo, în preajma frumuseţii înseşi, atunci cînd se întîmplă să contemple ceea ce poartă, în lumea de aici, numele ei. Încît, văzînd-o, el nu îi dă cinstirea cuvenită, ci, mînat doar de plăcere, asemeni dobitoacelor ce merg în patru labe, el se pune pe zămislit cu trupul şi, însoţindu-se cu ne-51 a înfrînarea, nu simte teamă, nici ruşine de a căuta plăceri în contra firii.

Dimpotrivă, cel de curînd iniţiat, care a contemplat mulţime din lucrurile de odinioară, cînd vede un chip care aduce cu cel zeiesc, desprins parcă din chipul frumuseţii înseşi, sau un trup asemenea alcătuit, se simte mai întîi încercat de o înfiorare şi ceva nedesluşit, din temerile ce-l prîndeau odinioară, vine să-l stăpînească iar. Apoi, cu privirea aţintită către acel chip sau trup, el îi dă cinstire asemeni unui zeu şi, de nu s-ar teme să îi iasă vorba că a fost cuprins de o straşnică sminteală, n-ar pregeta ca celui care i-a stîrnit iubirea să-i aducă jertfe, precum unei imagini sfinte şi unui zeu. Privindu-l, el e cuprins cînd de fiori de gheaţă, cînd de o sudoare şi

PHAIDROS

367

o fierbinţeală fără seamăn. De îndată ce, prin mij- b locirea ochilor, a primit emanaţia frumuseţii, el se învăpăiază, iar raza aceasta a frumuseţii dă aripilor sale o nouă viaţă. Căldura înmoaie locul unde aripa stă s-apară, locul acesta care, înghiocat de-atîta vreme în sine din pricina învîrtoşirii, nu mai putea rodi. Hrana adusă de efluviul frumuseţii umflă lăstarul aripilor şi-l mîna să crească din rădăcină, din tainiţele înseşi ale fiinţei sufleteşti, care odinioară era cu totul înaripată. Deci, în tot acest răstimp, el fierbe şi tresaltă în toată fiinţa lui;

suferința îi e aidoma cu aceea c pe care o simt copiii cînd le ies dinții; cînd dau să crească, în jurul lor se naște o mîncărime și o durere, și același lucru îl simte și sufletul în clipa cînd aripile vor să iasă. Și în tot timpul cît aripile îi cresc, el fierbe și îl doare și se simte furnicat. Cînd, așadar, sufletul acesta își poartă ochii înspre frumusețea tînărului, un val de pulberi nevăzute se desprînde de aici și curge către el, de unde și numele de „val al dorului”. De îndată ce simte atingerea lui, sufletul prînde putere și e cuprins de căldură, durerea îl părăsește și bucuria vine să-i ia locul. Iar cînd rămîne singur și-l prînde uscăciunea, gurile porilor prin care aripa încearcă să d iasă se usucă toate și, închizîndu-se, împiedică mugurul aripii să mai crească; iară acesta, ținut laolaltă cu dorul în tainița sufletului, se zbate ca o inimă zvîcnindă, înțepă rînd pe rînd fiecă cale de ieșire, astfel încît, împuns jur-împrejur, sufletul freamătă tot încins de dureri; însă, în același timp, frumosul tînăr a cărui imagine îi reappare îl umple iar de bucurie. Prins în aceste două simțiri învîlmășite, sufletul e covîrșit de nefirescul stării sale și e cuprins de furia de-a nu putea scăpa de ea. Înnebunit cum e e, noaptea nu poate închide ochii, iar ziua nu ar sta locului o clipă, cî, ars de dorință, el aleargă într-acolo unde gîndește că l-ar vedea pe stăpînul acelei frumuseți. O dată ce l-a zărit și valul dorinței lui a găsit

368

PLATON

iar calea pe care s-o apuce, el trece să desfacă ce mai înainte era pecetluit; și-a regăsit suflarea, împunsăturile și tot ce era durere au dispărut, și-acum el nu culege decît rodul celei mai dulci plăceri. Cum s-ar 252 a putea desface de bunăvoie de aici, de vreme ce nimeni nu poate sta mai presus de această întruchipare a frumuseții? Mamă și frați și prieteni au fost dați cu toții uitării; dacă, din nepăsare, își risipește averea, el nu se sinchisește cîtuși de puțin; fireștile obiceiuri și buna-cuviință cu care mai înainte se fălea sînt privite, toate, acum, cu dispreț; și iată-l și gata să se facă sclav, să doarmă unde i se îngăduie, dar cît mai a-proape de cel ce i-a stîrnit dorința. Și nu-i ajunge să-l venereze pe stăpînul frumuseții, ci în acesta, și în b nimeni altul, el l-a găsit pe cel care să-l vindece de mult prea multa-i suferință. Starea aceasta, frumosul meu băiat, căruia cuvîntarea îi este adresată, oamenii o numesc iubire; iar cînd vei auzi ce nume îi dau zeii, tînăr fiind, nu mă îndoiesc că te va prînde rîsul. Sînt unii homerizi, îmi pare, care din versurile lor tainice invocă două ce-s închinat chiar Iubirii; cel de-al doilea e tare deșucheat și, în privința metrului, nu tocmai îngrijit. Iată ce cîntă ei:

Muritorii îl numesc „Eros”, Iubirea înaripată, |

Nemuritorii însă, „Pteros”, căci te silește să prinzi aripi ,

c Poți să le dai crezare acestora sau poți să nu le dai. Însă oricum, pricina iubirii și starea îndrăgostiților arată întocmai cum am spus.

Acum, cînd cel care a fost prins de Eros este unul din însoțitorii lui Zeus, atunci el poate purta nestrămutat povara zeului al cărui nume vine de la aripi. Cei care însă l-au slujit pe Ares și l-au însoțit în înconjurul dat bolții, cînd Iubirea pune stăpînire pe ei, dacă se întîmplă să aibă gîndul că iubitul i-a nedreptățit, sînt gata să ucidă și să se dea jertfă pe ei înșiși și pe iubiții lor. Și astfel, de-a lungul vieții sale,

PHAIDROS

369

fiecare îl cinstește și îl imită pe cît îi e putința pe acela a dintre zei la ceata căruia a fost părtaş. Atîta vreme cît nu s-a lăsat cuprins de stricăciune, aflîndu-se la viețuirea de întîi aicea pe pămînt, el își păstrează acest chip de-a fi și față de cei pe care i-a îndrăgit, și față de toți ceilalți. Așadar, fiecare după chipul său de a fi își caută iubitul în rîndul celor aleși la înfățișare și, ca și cum acesta ar fi zeul însuși, el îl clădește în inima sa ca pe-o icoană sfîntă și îl împodobește, cu gîndul e de a-l cinsti și de a-i aduce o tainică închinare. Iar cei legați de Zeus caută ca sufletul celor îndrăgiți de ei să fie rupt din sufletul lui Zeus; drept care, ei iau seama ca firea iubitului să fie a unui îndrăgostit de înțelepciune și a unuia priceput să cîrmuiască și, o dată ce au dat de el și-au prins a-l îndrăgi, ei fac totul ca acesta să ajungă cu adevărat astfel. Iar dacă pînă atunci nu au pătruns în tainele unei asemenea îndeletniciri,

acum, cînd le-a fost dat să o cunoască, ei se pun să o învețe de unde pot, dîndu-și apoi singuri neîncetat silința. Și urmînd drumul pas cu pas, ei izbîndesc, prin proprie strădanie, să afle firea zeului de care sînt legați, pentru că nevoia îi împinge să-și 253 a țină privirea îndreptată, fără abatere, spre el. Iar cînd aducerea-aminte îi poartă în preajma acestuia, ei se simt pătrunși de zeu și vin să ia din firea lui și apucături, și năzuințe; și o fac, pe-atît cît stă în putința omului să se împărtășească din ce este zeiesc. Și iz-bînda o pun, desigur, pe seama iubitului, pe care acum îl îndrăgesc cu și mai multă rîvnă. Și cînd, asemenea Bacantelor, sorb din izvorul lui Zeus, ei scaldă sufletul iubitului în unda cea sfințită, făcîndu-l să semene, pe cît mai mult e cu putință, cu zeul de care sînt legați. Cei care au fost însoțitori ai Herei caută un iubit cu b sufletul de prinț și, de-l găsesc, se poartă cu el întru totul ca cei de mai înainte. Iar cei care sînt rupți din ceata lui Apolon sau dintr-a altui zeu își potrivesc purtarea după cea zeiască și caută un iubit care să

370

PLATON

aibă firea croită după acel model. Și de îndată ce au dat de el, ei înșiși imitînd pe zeu, sfătuindu-l și pe iubit la fel și îndrumîndu-i pașii în viață, îl poartă, după cum îi stă în putință fiecăruia, către ținuta și apucăturile aceluia zeu. Nici urmă de gelozie, nici o co-boritoare împătimire față de iubitul lor; ci, purtîndu-se astfel, ei se străduiesc din răspuțeri să-l mîne pe iubit la o cît mai apropiată asemănare atît cu ei înșiși, cît și cu zeul pe care, în toate privințele, îl cinstesc. Iată

ce de ce rîvna oricărui îndrăgostit adevărat și chipul în care ajunge să inițieze — dacă el împlinește în felul amintit lucrul dorit cu atîta înverșunare — sînt pline de frumuseți și fericire pentru cel care, o dată cucerit, a cunoscut prietenia datorită unui prieten înnebunit de zeul Eros.

Dar în ce chip se lasă prins cel ce-a ajuns să fie cucerit? La începutul povestirii noastre am văzut că trei părți intră în alcătuirea fiecărui suflet: două din ele au chip de cal, iar cea de-a treia întruchipează un

a vizitiu. Să păstrăm pe mai departe imaginea aceasta. Iar despre cai, spunem că unul este bun; nu și celălalt, însă nu am arătat — și se cuvine acum s-o spunem — care anume e virtutea celui bun și care viciul celui rău. Acela dintre ei care-i de-un soi mai bun are statura dreaptă, trupul bine tăiat, grumazul falnic, botul arcuit, ochi negri, iar culoarea lui e albă; e dornic de onoruri, dar totodată cumpătat și rușinos; iubește părerea cea adevărată; cînd îl mîni, biciul nu-și are rostul, pentru că ascultă numai de îndemn și vorbă.

e Celălalt cal, dimpotrivă, e șui și greoi, clădit fără nici o noimă, cu grumazul țeapăn, cu gîtul scurt, cu bot turtit; trupul tot e negru, ochii alburii și injectați cu sînge; e nesățios și îngîmfat; urechile le are împăroșate și abia de mai aude; și doar cu lovituri de bici și îmboldiri ce îl mai poți mîna. Cînd, așadar, vizitiul zărește chipul îndrăgit, priveliștea aceasta îi umple sufletul de foc și el se simte străbătut de împunsăturile

PHAIDROS

371

dorului ce-l înfioară. Calul care, supus, se lasă în mîna 254 a vizitiului, și pe care și-acum și îndeobște rușinea îl ține în loc, se stăpînește să dea năvală asupra iubitului. Celălalt însă, fără să-i pese de îmboldiri sau de biciul vizitiului, se năpustește galopînd și, dîndu-le amarnic de furcă tovarășului său și celui care-i mîna, îi silește să meargă spre iubit și să-i amintească acestuia de dulceața truștelor plăceri. La început, amîn-doi se împotrivesc și-s plini de indignare la gîndul că sînt duși cu sila către ceva cumplit și fără legiure. Dar iată că în cele din urmă, văzînd că răul acesta b nu cunoaște capăt, ei se lasă la rîndul lor mînați, cedează și se învoiesc să facă ce li s-a cerut.

Și astfel se pomenesc în preajma iubitului; ei sorb din ochi chipul acestuia prins într-un nimb scînteie-tor. Însă privindu-l, aducerea-aminte a vizitiului este purtată către esența frumuseții, pe care el o vede iar cum, laolaltă cu înțelepciunea, stă așezată pe tronul sacru. *Zărită* deci cu

ochiul minții, priveliștea aceasta îl sperie și, cuprins de venerație, se trage îndărăt; totodată, el e nevoit să smucească de friie cu atîta putere, încît caii se lasă pe picioarele dindărăt, unul de bunăvoie, căci nu se împotrivesc, celălalt, ce-i greu de stăpînit, cu multă silă. Amîndoi apucă să se îndepărteze, iar unul, rușinat și înspăimîntat, moare tot sufletul în sudoare, în timp ce celălalt, de îndată ce durerea pricinuită de friu și de zvîcnetul pe spate a încetat, nici nu își trage bine răsuflarea că și prînde, plin de mînie, a-și ocări tovarășul și pe vizitiu, acu-zîndu-i că, din lașitate și nimicnicie, au dat bir cu fugiții și au trădat înțelegerea făcută. Și, deși nu se dînvăiesc, el vrea să îi silească să meargă iar către băiat, și nu cedează decît atunci cînd ei îl roagă să lase lucrul pentru mai tîrziu. Iar cînd sosește momentul hotărît, cum amîndoi se fac că nu-și aduc aminte, el le reamintește cu de-a sila, nechează, trage și îi silește iar să se apropie de iubit pentru a-l ademini cu aceleași

372

PLATON

vorbe. O dată ajunși în preajma lui, el își pleacă capul, își resfiră coada, mușcă frîul și fără de rușine trage înainte. Însă pe vizitiu îl încearcă, parcă și mai aprig, e aceleași simțiri ca mai înainte; el se lasă pe spate, ca și cum o stavilă s-ar pune în calea lui, și smucînd cu și mai mare forță frîul dintre dinții calului prea semețit, îi sîngerează fălcile și limba cîrtoare, apoi, silindu-i să se pună doar pe picioarele dindărăt și crupă, „îl dă pradă durerilor”⁴. Pășind același lucru în mai multe rînduri, calul cel rău e lecuit de neastîmpăr; tot numai supușenie, de aici înainte el urmează gîndul chibzuit al celui care mîna carul și, de cîte ori dă cu ochii de frumosul său, moare de frică. Așa se face că în cele din urmă sufletul îndrăgostitului îl urmează pe iubit plin de cuviință și de teamă.

155 a Și astfel, ca și cum ar fi deopotrivă unui zeu, pe iubit îl înconjoară o grijă fără seamăn; cel care l-a îndrăgît nu știe a se preface, ci totul poartă acum pecetea simțirii lui adevărate. Iar iubitul însuși ajunge să resimtă o firească prietenie pentru cel care se pleacă asupra lui cu atîta grijă. Dacă mai înainte prietenii — și nu doar ei — i-au împuiat capul, spunîndu-i că-i lucru de rușine să te ații în preajma unuia ce te iubește — drept care el îl și respinge pe îndrăgostit —, o dată cu trecerea timpului, vîrsta și mersul firesc al lucrurilor îl fac să îngăduie pe îndrăgostit în

b preajma lui. Căci n-a fost niciodată voia sorții ca omul rău să-l aibă de prieten pe cel rău, iar omul bun să nu afle prietenia celui bun. Și o dată ce l-a îngăduit în lumea sa, primind să îl asculte și să îl vadă în preajmă-i, bunăvoința îndrăgostitului, simțită acum și cunoscută de aproape, îl umple de uimire pe iubit; el își dă seama că toți ceilalți luați laolaltă, tovarăși și părinți, îi oferă o prietenie care nu înseamnă mai nimic pe lîngă aceea a prietenului posedat de zeu. Cînd îndră-

f

PHAIDROS

373

⁴ Cf. Homer, *Odiseea*, XVII, 567.

gostitul se poartă astfel vreme îndelungată, avîndu-l pe iubit în preajmă-i și făcîndu-l să-i simtă atingerea, fie că lucrul acesta se întîmplă în gimnazii sau în cercuri de prieteni, atunci izvorul acelui val de care c pomeneam, și căruia Zeus, îndrăgind pe Ganymedes, i-a zis „val purtător de dor”, se revărsă cu preaplinul său înspre iubit, pătrunde în el și, după ce s-a strecurat în toată ființa lui, curge în afară. Asemeni unui șuvoi de aer sau unui sunet pe care un corp lucios sau tare îl face să revină la locul din care el s-a fost pornit, tot astfel valul frumuseții, luînd drumul ochilor, se întoarce către ființa în care frumosul s-a întrupat. Și cînd

pe drumul acesta, ce duce în chip firesc spre suflet, valul ajunge aici și scaldă sufletul în întregime, căile prin care aripa iese la lumină prînd viață, aripa este împinsă să se nască și sufletul iu- d bitului e tot numai iubire!

Deci iată-l iubind, dar fără să știe ce anume. Nu știe nici ce s-a întîmplat cu el și nici nu găsește vorbe ca să poată spune. Asemeni unui om care a luat de la altul o boală de ochi, el nu știe să spună cine i-a pricinuit-o. Și nu-și dă seama că în iubitul său se vede, ca într-o oglindă, pe el însuși. Și cînd acesta e de față, întocmai ca și el, cunoaște un sfîrșit al chinurilor sale; iar în lipsa lui, pe cît de mult este dorit, tot pe atît, la rîndul lui, dorește: dragostei din celălalt îi răspunde în el o dragoste-pereche. Dar de numit, el nu o nu- e mește astfel, ci o socotește a fi prietenie. Asemeni îndrăgostitului, el dorește, deși nu tot atît de aprig, să-l vadă pe celălalt, să îl atingă, să-l sărute, să împartă același pat cu el; și, cum e și firesc, după un timp, toate acestea nu întîrzie să le și facă. Iar cînd cei doi împart același pat, calul cel răzvrătit al îndrăgostitului are, vezi bine, ce-i spune vizitiului; el cere, în schimbul multelor necazuri pătimate, o fărîmă de plăcere! Calul 256 a iubitului nu are în schimb nimic de spus; plin numai de dorință și neștiutor asupra pricinii ce-o naște, el

374

PLATON

îl cuprinde pe îndrăgostit în brațe și îl sărută în credința că mîngîie o ființă ce nu-i vrea decît binele. Și ori de cîte ori cunosc apropierea aceasta, iubitul, în ce-l privește, ar fi gata să nu se împotrivescă și să se dăruie celui ce îl iubește, dacă acesta se întîmplă să i-o ceară. Dar calul celălalt, plin de sfială, și mînat de chibzuință, unindu-se cu vizitiul, stă împotriva acestei fapte. Dacă biruitor iese ce e mai bun în cuget, ducîndu-i pe cei doi la o existență bine rînduită și la iubirea de

b înțelepciune, viața lor de aici se scurge fericită și-i numai înțelegere; stăpîni pe ei înșiși și plini de cumpătare, ei au zăvorit partea de unde izvora necurătenia din suflet, slobozind-o pe aceea din care naște virtutea lui. Iar cînd se săvîrșesc din viață, purtați de aripi și liberați de povara pămîntească, iată-i ieșind biruitori în prima dintre cele trei înfruntări cu adevărat olimpice; și nici omeneasca înțelepciune, nici nebunia trimisă de la zei nu pot să îi aducă omului alt bine mai de seamă. Dacă, dimpotrivă, viața ce o vor duce va fi

c nu prea aleasă, minată de dorul de onoruri și nu de setea înțelepciunii, atunci se poate întîmplă ca, prinși o dată de beție sau în cine știe ce altă clipă de sleire a treziei, sufletele lor rămase fără apărare să fie co-vîrșite de caii cu nărav ce trag deopotrivă către același țel; ei aleg astfel ceea ce în mintea celor mulți apare ca supremă fericire și săvîrșesc ce e de săvîrșit. O dată lucrul împlinit, ei gustă din aflata fericire de mai multe ori, nu însă mult prea des, de vreme ce nu întregul cuget consimte la această faptă. Cei doi își sînt, fără îndoială, la rîndul lor prieteni; dar mai puțin decît ceilalți. Viața lor se scurge laolaltă, fie că iubirea îi d ține astfel, fie că ea s-a terminat. Ei socotesc că și-au dat și au primit unul de la altul cele mai înalte probe de credință, pe care ar fi nedrept să le dezmintă, lăsînd să le ia locul dușmănia. Iar dacă sfîrșitul vieții îi prînde fără de aripi, ei ies totuși din trup năzuitori de a le

PHAIDROS

375

avea. Astfel încît răsplata ce o primesc pentru delirul îndrăgostirii lor nu e defel neînsemnată; căci legea se împotrivesc ca cei care au apucat deja drumul pe sub bolta cerului să coboare în neguri și să înceapă aici, pe sub pămînt, colindul. Dimpotrivă, este hotărit ca viața să le fie luminoasă, să fie fericiți călătorînd alături și, pentru dragostea ce-și poartă, să prîndă deopotrivă, la vremea cuvenită, aripi.

Acestea sînt, copile, și-atît de mari și de divine, darurile pe care prietenia îndrăgostitului va ști să ți le aducă. În schimb, prieteșugul ce leagă de un om fără iubire, amestecat cum e cu înțelepciune doar de muritori, drămuind cu omenească chibzuială totul și zămisbind în sufletul prieten o meschinărie ce-i lăudată de norod ca fiind virtute — nu-i va aduce acestui suflet de iubit decît pedeapsa ca, vreme de nouă mii de ani, să bîntuie, părăsit de judecata minții, jur-

împrejurul 257 a tărîmului de-aici și pe sub coaja lui.

Iată, iubite Eros, pe cît mi-a stat în puteri, palinodia cea mai frumoasă și cea mai aleasă ce ți-a fost închinată și dăruită ca ofrandă. „Totul, în ea, dar mai cu seamă limba”⁵ a fost silită, din pricina lui Phaidros, să capete un ton poetic. Ci iartă deci vorbirea cea din-tîi, primește-o pe aceasta cu inima deschisă, fii blînd cu noi și ne-implinește placul. Iar arta aceasta a iubirii, de tine dăruită, nici nu mi-o lua, mîniat pe mine, înapoi, nici n-o lăsa știrbită, ci dimpotrivă, mai mult b decît am parte acum, dăruiește-mi trecere pe lîngă tinerii frumoși. Și dacă adineauri eu și Phaidros ara fost, în cuvîntul nostru, poate prea cruzi cu tine, află că Lysias, părintele acestei cuvîntări, poartă toată vina; fă-l pe el să nu mai țină astfel de discursuri și în-toarnă-l, după pilda lui Polemarchos, fratele său, spre filozofie. În felul acesta, cel îndrăgit de către el, aici de față, nu va mai sta, precum acuma, șovăitor în față

Cf. 234 c.

376

PLATON

a două drumuri, ci limpezit în sinea sa, iubirii închinător, își va trece viața alcătuiind discursuri inspirate de filozofie.

PHAIDROS Mă alătur și eu rugii tale, Socrate; de e spre binele nostru, fie ca ea să se împlinească. Cît c privește discursul tău, de la o vreme nu mă mai satur ascultîndu-l, într-atît e mai frumos alcătuit decît cel de dinainte. Mă tem că Lysias mi-ar apărea sărman, dacă i-ar trece prin minte să înfrunte cu un alt discurs discursul tău. De altfel, minunat prieten, mai adineauri parcă, unul dintre cei ce vād de trebile cetății îl învinuia pe Lysias, ocărîndu-l în fel și chip tocmai din pricina aceasta; și spunîndu-i tot ce-i venea la gură, l-a numit „făcător de discursuri”. Dar poate că de astă dată, temîndu-se să nu-și piardă reputația, el se va ține să nu scrie.

SOCRATE Gîndul tău, tinere Phaidros, este de tot hazul! Îl judeci cu totul greșit pe prietenul tău, dacă îți închipui că se poate pierde pînă într-atît cu firea. d însă crezi oare într-adevăr că omul care-l ocăra în felul acesta era și sincer spunînd toate cîte le spunea?

PHAIDROS Așa părea, Socrate. Și-apoi, tu însuși știi prea bine că mai-marii cetăților și cei mai respectați dintre toți se feresc să compună discursuri sau să lase în urma lor scrieri alcătuite de ei înșiși; și toate acestea pentru că se tem de judecata viitorimii și de gîndul că vor fi numiți „sofiști”.

SOCRATE Dar nu știi, Phaidros, că drumețul, cînd n-are cale dreaptă, spune că „ocolul e dulce”? Și, pentru e că veni vorba de ocol, tu pierzi din vedere că mai-marii cetăților doresc de fapt nespun să compună discursuri și să lase în urma lor scrieri alcătuite de ei înșiși; ba chiar, cînd se întîmplă să scrie cîte o cuvîntare, ei dovedesc o asemenea slăbiciune pentru cei care îi laudă, încît, de fiecare dată, pomenesc în fruntea cuvîntării numele admiratorilor.

PHAIDROS

377

PHAIDROS Ce vrei să spui cu asta? Nu prea te înțeleg.

SOCRATE Nu înțelegi că la începutul scrierii unui 258 a om politic se pomenește în primul rînd numele celui care s-a învrednicit să o laude?

PHAIDROS Cum asta?

SOCRATE Se spune cam așa: „După încuviințarea Sfatului” sau „a Poporului” sau a amîndurora. Și: „La propunerea cutăruia...”; drept care autorul începe să vorbească despre propria-i persoană, dîndu-și multă importanță și ridicîndu-se în slăvi; pentru ca apoi, acestea o dată spuse, făcîndu-le admiratorilor dovada propriei sale înțelepciuni, el alcătuieste o cuvîntare care uneori se întîmplă să nu fie tocmai scurtă. Iar un astfel de lucru îți pare a fi altceva decît un discurs scris?

PHAIDROS Ba defel.

SOCRATE Deci dacă propunerea rămîne în picioare, autorul nostru părăsește teatrul plin de bucurie; dacă, dimpotrivă, propunerea este respinsă și el nu are parte de alcătuirea unei cuvîntări, fiind lipsit de cinstea de a ajunge autor, atunci sufletul i se umple de mîhnire, și nu doar lui, ci și prietenilor săi.

PHAIDROS E întocmai precum spui.

SOCRATE E limpede atunci că față de această îndeletnicire ei nu resimt dispreț, ci, dimpotrivă, nu fac decît să o admire.

PHAIDROS Fără îndoială.

SOCRATE Și oare ce crezi? Cînd un orator sau rege, dăruit cu puterea lui Licurg, a lui Solon sau Darius, c izbutește să capete într-o cetate faima nemuririi ca alcătuitor de cuvîntări, oare nu socotește că, în viață fiind, el este deopotrivă zeilor? Iar cei care vin în urma lui, citindu-i scrierile, nu cred despre el întocmai acest lucru?

PHAIDROS Negreșit.

378

PLATON

SOCRATE Crezi, așadar, că un om de felul acesta, oricine ar fi și oricît de răuvoitor față de Lysias, s-ar pune să îl batjocorească în fel și chip pentru că îndeletnicirea lui e scrisul?

PHAIDROS Din tot ce spui, cu greu se poate crede așa ceva. Căci în felul acesta, el și-ar batjocori, pare-se, și propria lui slăbiciune.

SOCRATE Atunci este un lucru limpede pentru d oricine că în sine faptul de a scrie cuvîntări nu este deloc rușinos.

PHAIDROS Și de ce ar fi?

SOCRATE Rușinos, după părerea mea, este să nu vorbești și să nu scrii bine, ci, dimpotrivă, urît și rău.

PHAIDROS Firește.

SOCRATE Care este deci firea scrisului frumos sau, dimpotrivă, a celui rău? Oare avem nevoie, Phai-dros, să cercetăm cu de-amănuntul în privința aceasta pe Lysias sau pe vreun altul care a scris sau care vreodată se va apuca să scrie? Și aceasta fie că e vorba de scrieri privind cetatea sau chestiunile private, fie slujindu-se de versuri, ca poeții, sau dimpotrivă, asemeni celor care scriu în proză, lăsîndu-le deoparte, e PHAIDROS Mă întrebă dacă avem nevoie? Dar ce rost ar mai avea viața dacă ea n-ar fi închinată unor asemenea plăceri? Ele nu sînt dintre acelea care au nevoie mai întîi de o suferință, suferință fără de care plăcerea nici n-ar apărea. Or, așa se întîmplă cu mai toate plăcerile pe care le naște corpul și care tocmai de aceea sînt numite, pe bună dreptate, „plăceri de sclav”.

SOCRATE în orice caz, după cum se pare, nu răgazul ne lipsește. Și totodată am impresia că greierii care cîntă deasupra capetelor noastre și își răspund unul altuia, așa cum numai arșița îi mîină să o facă, și-au >9 a ațîntit privirea înspre noi. Dacă ei ne-ar vedea, în plină amiază, nu stînd de vorbă, ci ațîpind la rîndul nostru asemeni oamenilor de rînd și lăsîndu-ne, cu mintea

PHAIDROS

379

lenevită, vrăjiți de cîntul lor — ei și-ar ride pe bună dreptate de noi, socotind că niscaiva sclavi au poposit aici să tragă un pui de somn, precum oile ce își petrec *amiaza* dormind lîngă fîntînă. Dacă, în schimb, ne văd că stăm de vorbă și, nesimțitori la vraja lor, îi ocolim precum corăbierii pe Sirene, atunci, plini de admirație, poate ne vor acorda darul pe care l-au primit de la zei b spre a-l trece oamenilor.

PHAIDROS Ce dar au primit însă? N-am auzit, pare-mi-se, nicicînd vorbindu-se de el.

SOCRATE Nu prea e pe potrivea unui iubitor al Muzelor să nu fi auzit de asemenea lucruri. Se spune că a fost o vreme pe cînd greierii erau oameni, oameni de felul celor care existau înainte de a fi apărut Muzele. Ci năs-cîndu-se Muzele și, o dată cu ele, cîntecul, unii dintre oamenii de atunci s-au lăsat prinși pînă într-atîta de patima cîntării, încît, nemaioprîndu-se o clipă, ei au uitat să mai mănînce și să bea, și se stinseră fără mă- c car să fi băgat de seamă.

Dintre aceștia se nascu apoi neamul greierilor. De la Muze ei au primit drept dar să nu simtă nevoie de vreo hrană, ci, abia născuți, fără să mănânce și să bea, să se pună de îndată pe cîntat pînă în ceasul de pe urmă al vieții. Apoi, mer-gînd la Muze, să le dea de veste cine dintre cei de pe Pămînt le-aduce lor cinstire și cărei Muze anume. Astfel, Terpsihorei, ei îi dau de veste despre cei care au cinstit-o în dansurile lor, făcînd-o să-i îndrăgească pe aceștia; muzei Erato, ei îi vorbesc despre cei care d au cinstit-o în imnuri de iubire. Și la fel se petrece și cu celelalte Muze, după felul în care își află cinstirea fiecare. Caliopei, care-i mai vîrstnică între Muze, și Ura-niei, care vine îndată după ea, greierii le dau de veste despre cei care-și petrec viața ca iubitori de înțelepciune, aducînd cinstire artei care e proprie acestora. Căci, dintre Muze, ele mai cu seamă, înde-letnicindu-se cu toate cîte privesc cerul precum și pe

380

PLATON

zei și oameni, au glasul cel mai pur. Iată deci nu puține motive care ne îndeamnă să vorbim în loc să ațipim în ceas de amiază.

PHAIDROS Atunci să vorbim!

e SOCRATE Așadar, ne-am propus adineauri să cercetăm cum trebuie să fie un discurs reușit, fie că e scris sau vorbit, și cum arată el cînd e reușit; acesta e lucrul pe care avem să-l cercetăm.

PHAIDROS întocmai.

SOCRATE Pentru cele care urmează să fie spuse îngrijit și frumos, oare nu trebuie ca spiritul vorbitorului să aibă cunoașterea adevărului despre cele pe care le are de spus?

PHAIDROS în privința aceasta, iată ce am auzit eu, 260 a iubite Socrate: că viitorul orator nu are nevoie să fi deprins ceea ce este cu adevărat drept, ci mai degrabă opiniile mulțimii care hotărăște; și nici cele care sînt în realitate adevărate sau frumoase, ci cele care sînt doar socotite astfel. Din cunoașterea acestora de pe urmă se obține darul convingerii, și nu din aceea a adevărului.

SOCRATE Iată „o vorbă ce nu trebuie lăsată deoparte”⁶ și nu trebuie pentru că este spusă de înțelepți; se cuvine deci să vedem dacă ei nu au cumva dreptate, și de aceea să nu trecem cu vederea peste ce ai spus tu acum.

PHAIDROS Foarte bine, Socrate.

SOCRATE Atunci să cercetăm lucrul acesta cam în felul următor.

PHAIDROS Cum?

b SOCRATE Dacă aș vrea să te conving să cumperi un cal pentru a merge să înfrunți dușmanul, însă nici unul dintre noi nu are habar de ce anume este un

⁶ Homer, *Iliada*, II, 361.

PHAIDROS

381

cal. în schimb, eu știu despre tine cu precizie un lucru: știu că Phaidros socotește că, printre animalele domestice, calul are cele mai lungi urechi...

PHAIDROS Dar, Socrate, ar fi un lucru de rîs!

SOCRATE Așteaptă o clipă. Pînă una alta, aș ține cu tot dinadinsul să te conving; și, alcătuiind un discurs, prin care aș ridica în slăvi măgarul — măgar pe care eu l-aș numi cal —, aș spune că acesta e un animal neprețuit atît pentru treburile gospodăriei, cît și la vreme de război; că el poate fi folosit atît la lupta călare, cît și la cărăușie; și la o mulțime de alte lucruri... c

PHAIDROS Dar asta chiar că ar fi de risul întregii lumi!

SOCRATE Nu e mai bine să fii un prieten care se face de rîs decît un dușman priceput?

PHAIDROS Ba bine că nu!

SOCRATE Așadar, cînd oratorul, neștiind ce este bine și ce anume rău, și dînd peste o cetate la fel de neștiutoare, își pune în minte s-o convingă, dar nu lăudînd umbra măgarului cum că ar fi a unui cal, ci lăudînd răul ca fiind binele; cînd, după ce a studiat opiniile mulțimii, el o va convinge să facă răul în loc de bine — ce crezi? din ce a semănat, ce fel de recoltă va culege

după aceea arta oratoriei?

d

PHAIDROS Una nu prea bună.

SOCRATE Însă, preaalesul meu prieten, poate că am certat arta cuvântărilor cu o grosolănie pe care nu o merita. Ea ne-ar putea de bună seamă spune: „Ce tot bateți câmpii, năzdrăvanilor? Eu una nu silesc pe cine n-are habar de adevăr să învețe a vorbi. Dar dacă sfatul pe care îl dau eu are vreun preț, atunci adevărul se cere însușit laolaltă cu deprinderea meșteșugului meu. Iată ce declar eu sus și tare: că fără mine, cel care are cunoașterea lucrurilor adevărate nu va fi cu nimic mai priceput în arta de a convinge.”

PHAIDROS Și nu va avea ea dreptate să vorbească e astfel?

382

PLATON

SOCRATE Ba da, în cazul în care argumentele aduse în favoarea ei vor dovedi că e o artă. Căci mi se pare că aud și alte argumente care vin să depună mărturie cum că ea minte și că nu-i defel o artă, ci o îndeletnicire de rînd. „O artă autentică a vorbirii, spune laconianul, care să fie străină de adevăr nu există și nici nu se va putea naște vreodată.” 26i a PHAIDROS Ne trebuie și argumentele acestea, So-crate. Lasă-le deci și pe ele să ni se înfățișeze. Pune-le întrebări, să vedem ce zic și cum zic.

SOCRATE Apropiati-vă deci, preacinstite făpturi, și convingeți-l pe Phaidros, cel ce a născut copii frumoși, că, dacă nu s-a îndeletnicit cum trebuie cu filozofia, el nici nu va putea vreodată, și în nici o privință, să vorbească cum trebuie. Numai să vrea Phaidros acum să vă răspundă.

PHAIDROS Întrebați!

SOCRATE Așadar, nu este oare adevărat că arta oratoriei în întregul ei e o „psychagogie”, o artă a călăuzirii sufletelor cu ajutorul cuvântărilor? Și aceasta nu numai în tribunale și în toate celelalte adunări obștești, ci și în întrunirile private, ea rămînînd aceeași, fie că e vorba de lucruri mari sau mici. Și nu este oare ade-b vărat că, într-o dreaptă cumpănire, prețul ei nu crește cu nimic cînd, de la chestiuni mărețe, ea trece la altele, neînsemnate? Cum ai auzit tu vorbindu-se despre aceasta?

PHAIDROS Pe Zeus, cîtuși de puțin într-un asemenea chip. Dimpotrivă, zice-se că mai cu seamă în procese se vorbește și se scrie după regulile unei arte, deși același lucru se poate spune și despre adunările poporului. Altminteri însă, n-am auzit că această artă ar fi folosită și altunde.

SOCRATE Oare să nu-ți fie cunoscute decît „Artele vorbirii” pe care Nestor și Odiseu le-au compus, în clipe de răgaz, în fața Troiei? Și în schimb, despre tratatul lui Palamedes să nu fi auzit nimic?

PHAIDROS

383

PHAIDROS Pe Zeus, nici măcar despre cele ale lui c Nestor n-am auzit, dacă nu cumva faci din Gorgias un fel de Nestor, sau din Trasymachos sau Theodoros vreun Odiseu.

SOCRATE Se prea poate. Dar să-i lăsăm pe aceștia în pace. În schimb, spune-mi tu: în tribunale, ce fac părțile adverse? Nu se contrazic? Sau ce putem spune că fac?

PHAIDROS Întocmai asta.

SOCRATE Despre ce e drept și nedrept?

PHAIDROS Da.

SOCRATE Iar cel care împlinește acest lucru după regulile unei arte va face oare ca același lucru să le apară acelorași oameni cînd drept, cînd nedrept, după d cum îi e voia?

PHAIDROS Desigur.

SOCRATE Și în discursurile despre popor, el va face ca aceleași lucruri să îi apară cetății cînd bune, cînd, dimpotrivă, rele?

PHAIDROS Întocmai.

SOCRATE Dar Palamedes Eleatul? Oare nu știm că arta cu care el vorbea era într-atît de mare

încît aceleași lucruri le apăreau ascultătorilor asemănătoare și neasemănătoare deopotrivă, cînd unice și cînd multiple, cînd nemișcătoare, cînd mișcîndu-se?

PHAIDROS Așa e.

SOCRATE Prin urmare, arta contrazicerii poate fi întîlnită nu numai în tribunale sau în cuvîntările către popor, ci, după cum se pare, toate cîte au de-a face e cu cuvîntul se împărtășesc dintr-o artă unică (în caz că despre o artă este vorba); datorită acestei arte, în toate cazurile posibile și prin toate mijloacele posibile, vei fi în stare să faci ca orice lucru să semene cu oricare altul; sau cînd cineva, făcînd asemănări fără temeii, ascunde totodată înșelătoria, poți scoate la lumină felul în care el a procedat.

PHAIDROS De fapt, tu ce crezi vorbind astfel?

384

PLATON

SOCRATE Cred că cercetînd în felul acesta totul o să-ți apară limpede; spune-mi, înșelătoria se naște mai degrabă prin lucrurile care se deosebesc mult sau prin 862 a cele care sînt puțin deosebite?

PHAIDROS Prin cele care sînt puțin deosebite.

SOCRATE E limpede: dacă apuci într-o direcție opusă cu pași mărunți, lucrul se va observa mai puțin decît atunci cînd o faci cu pași mari.

PHAIDROS Fără doar și poate.

SOCRATE Dacă îți propui deci să-l înșeli pe altul fără să te înșeli însă și pe tine, atunci este nevoie să cunoști întocmai asemănarea și neasemănarea existente în lucruri.

PHAIDROS Nu încape îndoială.

SOCRATE Se va putea atunci, necunoscînd adevărul despre fiecare lucru, să recunoști asemănarea, fie ea mică sau mare, a lucrului pe care nu-l cunoști cu celelalte lucruri? b

PHAIDROS N-ai cum.

SOCRATE Așadar, cînd gîndești lucrurile așa cum nu sînt ele în realitate și astfel te înșeli, e limpede că eroarea aceasta s-a strecurat în noi datorită anumitor asemănări.

PHAIDROS Desigur, așa se întîmplă.

SOCRATE Este oare atunci cu putință să fii înzestrat cu arta de a obține pe nesimțite trecerea către altceva cu ajutorul asemănărilor, conducînd de fiecare dată de la un lucru adevărat la opusul său, tu însuși scăpînd din această cursă — dacă nu ai cunoașterea a ce anume este fiecare dintre lucrurile existente?

PHAIDROS Cîtuși de puțin!

c SOCRATE Așadar, prietene, arta cuvîntărilor pe care ne-o va procura cel care nu cunoaște adevărul și care n-a făcut decît să vîneze opinii va fi, se pare, o artă demnă doar de rîs, o artă văduvită de regulile artei.

PHAIDROS Mă tem că da.

PHAIDROS

385

SOCRATE Vrei, atunci, ca, în discursul lui Lysias pe care-l ai la tine și în acelea pe care noi le-am rostit, să căutăm o situație din cele pe care le-am declarat fie străine de artă, fie pe potrivă ei?

PHAIDROS Nici că mi-aș dori altceva, de vreme ce pînă acum am vorbit doar în principiu, fără să dăm exemple potrivite.

SOCRATE Faptul că s-au rostit două cuvîntări este pentru noi un adevărat noroc; avem astfel un exemplu pentru felul în care cel ce cunoaște adevărul poate, d jucîndu-se cu vorbele, să-și mine ascultătorii încotro îi e voia. În ce mă privește, Phaidros, de mi se întîmplă să fac și eu așa ceva, de vină nu sînt decît divinitățile locului acestuia. Se poate însă ca și slujitorii Muzelor, greierii care ne cîntă la ureche, să ne fi trimis darul amintit. Căci, altminteri, eu unul sînt de-a dreptul străin de arta cuvîntării!

PHAIDROS Să zicem că e așa cum spui; dar lămurește-mi, rogu-te, afirmația pe care o faci.

SOCRATE Foarte bine! Citește-mi începutul cuvîntării lui Lysias.

PHAIDROS „Ai aflat cum stau lucrurile cu mine și e ai auzit de asemenea ce gîndesc despre

avantajele pe care le putem obține de aici. Faptul că nu sînt îndrăgostit de tine cred că nu poate constitui un motiv pentru ca ceea ce-ți cer să suferi un refuz. Căci cei despre care îți vorbeam, o dată ce dorința li se va fi potolit, ajung să regrete..."

SOCRATE Oprește-te! Datoria noastră acum este să spunem în ce privință Lysias greșește și se abate de la regulile artei. Nu-i așa?

PHAIDROS Ba da.

263 a

SOCRATE Nu e însă limpede pentru oricine că, în situațiile de felul acesta, asupra unor lucruri cădem de acord, pe cînd asupra altora nu ne înțelegem?

PHAIDROS Cred că înțeleg ce spui; încearcă totuși să fii și mai limpede.

386

PLATON

PHAIDROS

387

SOCRATE Cînd rostim cuvîntul „fier” sau „argint”, oare nu ne gîndim cu toții la același lucru?

PHAIDROS Desigur.

SOCRATE Dar cînd spunem „drept” sau „bun”? Nu-l duce gîndul pe fiecare în altă parte? Și oare nu sîntem noi în dezacord unii cu alții, ba chiar și cu noi înșine?

PHAIDROS Ba bine că nu.

SOCRATE Deci în unele cazuri cădem de acord, iar în altele nu?

PHAIDROS Așa e.

SOCRATE Așadar, în care din aceste două cazuri ne înșelăm mai lesne, iar retorica în care dintre ele are mai multă putere?

PHAIDROS E limpede că în cazul în care mințile noastre rătăcesc care încotro.

SOCRATE Drept care, cel ce urmează să se îndeletnicească cu retorica trebuie în primul rînd să deosebească metodic aceste cazuri și să rețină care este caracteristica fiecărei categorii în parte: aceea în care opinia mulțimii rătăcește în chip necesar, și cealaltă, în care nu se întîmplă astfel.

PHAIDROS Frumos lucru obține, Socrate, cel care ajunge să priceapă aceasta!

SOCRATE Apoi, sînt de părere că pentru fiecare problemă de care se ocupă, lui nu trebuie să-i scape nimic, ci, dimpotrivă, să vadă cu precizie căreia dintre cele două categorii îi aparține lucrul despre care urmează să vorbească.

PHAIDROS Bineînțeles.

SOCRATE Dar despre iubire ce vom spune? Vom spune că face parte dintre lucrurile asupra cărora nu cădem de acord sau dimpotrivă?

PHAIDROS Firește că dintre cele asupra cărora nu cădem de acord. Altminteri crezi că ai fi putut spune despre ea toate cîte le-ai spus, că ea este vătămătoare pentru iubit și pentru cel care iubește, apoi că, dimpotrivă, este cel mai de seamă dintre bunuri?

SOCRATE Minunat vorbești! Dar mai spune-mi ce- d va — căci, inspirat de zeu cum mă aflam, nu pot să-mi mai aduc aminte: am dat oare, la începutul cuvîntării mele, o definiție a iubirii?

PHAIDROS Pe Zeus, și cu ce precizie de necrezut!

SOCRATE O, Cerule! Atunci, după spusa ta, Nimfele, fiicele lui Acheloos, și Pan, fiul lui Hermes, sînt mai presus cu mult în arta cuvîntării decît Lysias, fiul lui Cephalos. Sau poate bat cîmpii? Nu cumva Lysias, începîndu-și discursul lui despre iubire, ne-a silit s-o acceptăm ca pe o realitate de un fel anume, după cum i-a fost lui voia? Și poate că tocmai în raport cu acest e înțeles a rînduit el totul, mergînd apoi astfel pînă la capătul discursului? N-ai vrea să îmi mai citești încă o dată începutul discursului său?

PHAIDROS Dacă tu crezi... însă nu vād să găsești aici ceea ce cauți tu.

SOCRATE Citește, ca să pot auzi întocmai ce spune Lysias.

PHAIDROS „Ai aflat cum stau lucrurile cu mine și ai auzit de asemenea ce gîndesc despre avantajele pe care le putem obține de aici. Faptul că nu sînt îndrăgostit de tine cred că nu

poate constitui un motiv pentru ca ceea ce-ți cer să suferi un refuz. Căci cei despre 264 a care îți vorbeam, o dată ce dorința li se va fi potolit, ajung să regrete lucrurile bune..."

SOCRATE Nu ți se pare că cel care vorbește astfel este tare departe de ceea ce căutăm noi? El nu începe cu începutul, ci mai degrabă cu sfârșitul, încercând parcă să străbată tot discursul înotând de-a-ndoaselea, de la coadă către cap. Căci el începe cu vorbele pe care îndrăgostitul le spune iubitului său când deja totul între ei a luat sfârșit. Sau poate mă înșel, iubite Phaidros?

PHAIDROS într-adevăr, Socrate, despre sfârșit vorbesc și eu aici.

SOCRATE Ce să spunem atunci despre ce se petrece în rest? Nu ți se pare că părțile discursului sînt puse

388

PLATON

alandala? Sau poate ți se pare că ceea ce e spus cu gândul de a veni în al doilea rînd este pus în chip necesar acolo — și nu oricare altul dintre lucrurile rostite în discurs? Mie unuia, care nu mă pricep defel la toate astea, mi s-a părut că autorul, nu lipsit de îndrăzneală, s-a pus să scrie tot ce-i venea în minte. Sau poate îți este cunoscută vreo regulă de alcătuire a discursului potrivit căreia el a orînduit părțile acestuia, făcîndu-le să urmeze în anume chip una după alta?

PHAIDROS Ești prea generos dacă socotești că sînt în stare să pătrund pînă la capăt toate cîte le-a avut în gînd Lysias.

SOCRATE Cred însă că vei recunoaște măcar atîta lucru; că orice discurs se cuvine să fie alcătuit asemeni unei ființe vii: să aibă un trup care să fie doar al ei, astfel încît să nu-i lipsească nici capul, nici picioarele; să aibă deci o parte de mijloc și extremitățile, menite să se potrivească unele cu altele și toate cu întregul.

PHAIDROS Cum n-aș recunoaște?

SOCRATE Caută atunci și vezi dacă în discursul prietenului tău lucrurile se petrec aidoma sau nu. Și ai să descoperi singur că el nu se deosebește cu nimic de inscripția care, după cum se zice, a fost făcută pentru mormîntul lui Midas Frigianul.

PHAIDROS Care inscripție? Și care e povestea ei?

SOCRATE Iat-o:

*Sini o fecioară de bronz odihnind pe mormîntul lui Midas. Cită vreme apa va curge și falnici copacii Inverzi-vor; Legată de locul acesta, de movila cu lacrimi udată. Pe drumetri i-oi vesti că Midas aici fu îngropat.*⁷

⁷ Epigramă funerară atribuită cînd lui Homer, cînd lui Cleobulos din Lindos (cf. Diogenes Laertios, I, 89-90).

PHAIDROS

389

Or, îți dai cred bine seama că nu are nici o importanță în ce ordine sînt spuse versurile acestea.

e

PHAIDROS îți rizi de discursul nostru, Socrate.

SOCRATE Ca să nu-ți mai faci inimă rea, hai să-l lăsăm pe acesta deoparte. Și totuși, după părerea mea, el cuprinde o grămadă de exemple din care, privindu-le îndeaproape, n-am avea decît de cîștigat, tocmai pentru că am încerca să nu le imităm nicicum. Să vedem însă ce se întîmplă cu celelalte discursuri. Mie mi se pare că în ele se găsea un anume lucru de care merită să ții seama cînd vrei să te ocupi de arta cuvîntării.

PHAIDROS Despre ce fel de lucru vorbești? 265 a

SOCRATE într-un fel, cele două discursuri erau opuse: unul spunea că trebuie să cedezi îndrăgostitului, altul, celui care nu iubește.

PHAIDROS Și o afirmau cu toată hotărîrea!

SOCRATE Mă așteptam că ai să spui cuvîntul potrivit: că o afirmau „nebunește”. Și tocmai asta am și căutat să obțin: noi am afirmat, într-adevăr, că iubirea e un soi de nebunie. Nu e așa?

PHAIDROS Ba da.

SOCRATE Iar nebunia e de două feluri: una pricinuită de bolile omenești și alta, de părăsirea rosturilor obișnuite, urmare a unui îndemn divin.

PHAIDROS Așa e.

b

SOCRATE Iar nebunia cea divină am împărțit-o în patru părți, după cei patru zei: inspirația celui ce străvede în viitor am raportat-o la Apolon, pe aceea a inițiatorului întru misterii, la Dionysos, inspirația ce-i proprie poetului, la Muze, iar nebunia îndrăgostirii, despre care am zis că e cea mai aleasă dintre toate, am pus-o în seama Afroditei și a lui Eros.

Apoi, nu prea știu bine cum, punându-ne să zugrăvim patima iubirii, pesemne că am prins pe alocuri câte ceva adevărat din ea, în vreme ce în alte părți ne vom fi rătăcit. Și după ce am încropit o cuvîntare nu într-un tot lipsită de crezare, l-am slăvit, printr-un soi c

390

PLATON

de imn înveșmîntat în haină mitică, dar în cuvinte simple și pline de credință, pe cel ce e stăpînul tău și al meu, pe Eros, păzitorul de băieți frumoși.

PHAIDROS Un imn pe care nu l-am ascultat defel fără încîntare.

SOCRATE Atunci să reținem de aici cum anume a putut trece discursul de la învinuire la laudă.

PHAIDROS Ce vrei să spui cu asta?

SOCRATE Mie îmi e limpede că în toate celelalte privințe nu a fost vorba în realitate decît despre un simplu joc; în schimb, în cele pe care doar printr-o fericită în-tîmplare le-am rostit, există două chipuri de-a proceda, pe care n-ar fi rău deloc, dacă am fi în stare, să le stu-d diem rostul din punctul de vedere al regulilor artei.

PHAIDROS Și care sînt aceste două chipuri?

SOCRATE Mai întîi: să cuprinzi dintr-o privire și să aduci la o unică formă detaliile risipite peste tot, pentru ca, definind fiecare unitate în parte, să poți face limpede care anume este aceea asupra căreia, de fiecare dată, vrem să căpătăm o învățătură. Tocmai așa am procedat noi cu cele privitoare la iubire: am obținut, fie că ea a fost bună sau rea, o definiție a iubirii, drept care și discursul nostru a putut, oricum, să fie limpede și să nu se contrazică.

PHAIDROS Iar cel de-al doilea chip de a proceda care e, Socrate?

e SOCRATE Cel de-al doilea, dimpotrivă, constă în a putea să divizezi în specii, potrivit articulațiilor naturale, încercînd să nu frîgi, așa cum fac bucătarii lipsiți de îndemînare, vreuna dintre părți. Dar iată cum am procedat noi adineauri în cele două discursuri: am considerat ceea ce este irațional în spirit drept o unică 266 a specie. Numai că așa cum dintr-un corp unic se nasc membre două cîte două și purtînd același nume, unele fiind „stingi”, altele „drepte”, tot astfel, în cele două discursuri, tulburarea minții a fost considerată, prin natura ei, o specie unică; apoi, unul dintre discursuri

PHAIDROS

391

a divizat partea stingă o dată, și apoi încă o dată și nu s-a oprit pînă ce nu a dat, în partea aceasta, de un soi de iubire, să-i zicem „din stînga”, pe care el a ocărit-o pe bună dreptate. Celălalt discurs, ducîndu-se către partea „din dreapta” a nebuniei și găsind la rîndul lui un soi de iubire ce poartă același nume cu cealaltă — dar de origine divină —, a oferit-o privirii noastre, slăvind-o drept pricină a celor mai de seamă b bunuri omenești.

PHAIDROS Nimic mai adevărat, Socrate.

SOCRATE Eu unul, Phaidros, sînt tare îndrăgostit de toate acestea: de diviziuni și de opusul lor — de reîntregiri, menite să îți dea puțința să vorbești și să gîndești. Iar dacă socotesc că am găsit pe un altul în stare să vadă lucrurile în unitatea și pluralitatea pe care ele o au de la natură, mă iau după el „ca și cum m-aș ține pe urma unor pași de zeu”⁸. Iar pe cei care-s în stare de aceasta, eu îi numesc pînă una alta — Zeul știe dacă îi botez pe drept sau nu astfel — „dialecticieni”. Spune-mi însă, pe cei care au deprins c arta ta și a lui Lysias, cum trebuie să îi numim? Oare e vorba despre acea artă a cuvîntărilor de care s-au slujit Trasymachos și ceilalți, dar nu numai pentru a ajunge ei înșiși pricepuți în vorbire, ci și pentru a-i face pe alții la fel, pe cei care consimt să le aducă daruri asemeni unor regi?

PHAIDROS Oameni regești, într-adevăr; și totuși, ei nu au nici cea mai mică idee despre toate

cîte întrebă tu. Însă în timp ce genul acesta mi se pare că l-ai numit pe bună dreptate „dialectic”, cel „retoric”, pa-re-mi-se, continuă să ne scape.

SOCRATE Ce vrei să spui? Că ar exista undeva nu d ştiu ce lucru plin de frumuseţe care, fără cunoaşterea dialecticii, poate fi dobîndit cu ajutorul regulilor artei? Desigur, lucrul acesta nici tu, nici eu nu trebuie să

⁸ Cf. Homer, *Odissea*, V, 193.

392

PLATON

îl dispreţuim, ci se cuvine de asemenea să spunem în ce anume constă partea retoricii care a fost lăsată deoparte.

PHAIDROS într-o grămadă de lucruri, Socrate; gîin-deşte-te la toate cîte se află în cărţile care au fost scrise despre arta cuvîntărilor.

SOCRATE E bine că mi-ai adus aminte. Mai întîi vine, aşa cred, *preambulul* pe care trebuie să-l rosteşti la începutul discursului. Acestea sînt lucrurile — nu-i aşa? — pe care le numeşti „fineţurile” artei.

PHAIDROS Da.

e SOCRATE în al doilea rînd, un fel de *expositio* cu *mărturiile* ei; în al treilea rînd *dovezile*, iar în al patrulea rînd, *argumentele verosimile*. Mi se pare că omul acela din Bizanţ, cel mai strălucit meşter într-ale oratoriei, mai vorbeşte şi de *confirmaţie* şi de *reconfirmaţie*.

PHAIDROS Despre vestitul Theodoros vorbeşti? 7 a SOCRATE Chiar despre el. El pomeneste şi de *respingere* şi de *contrarespingere*, care trebuie să aibă loc cu prilejul acuzării şi al apărării. Însă de ce nu i-am acorda toată cinstirea şi prea distinsului Euenos din Păros, cel care, primul, a descoperit *insinuarea* şi *elogiile indirecte*, şi despre care unii spun că ar fi pus în versuri, pentru a fi mai lesne de reţinut, *injurii indirecte*? Ce om învăţat! Ce să mai spunem de Tisias? Şi de Gorgias? Tocmai pe ei îi lăsa să doarmă? Ei care au văzut că cele ce doar par adevărate sînt mai de preţ decît adevărurile însele? Prin forţa cuvîntului, ei fac b ca lucrurile neînsemnate să apară importante, şi iarăşi, cele importante lipsite de însemnătate. Noutăţii, ei îi dau aerul vechimii şi, invers, noul îl înfăţişează ca fiind vechi. Şi tot ei au descoperit metoda de a trata orice subiect oricît de amplu sau de concis am vrea. Totuşi cînd Prodicos a auzit acestea de la mine, a izbucnit în ris spunîndu-mi că nimeni altul decît el a

PHAIDROS

393

descoperit ce anume îi trebuie artei cuvîntării: ea nu are nevoie nici de vorbiri prea lungi şi nici de unele prea scurte, ci doar de discursuri de întînderi potrivite.

PHAIDROS Nici că se poate ceva mai înţelept!

SOCRATE Dar de Hippias nu vorbim? Cred că străinul acesta din Elis ar fi tot de părerea lui Prodicos.

PHAIDROS Şi de ce nu?

SOCRATE Cît despre Polos? Cum vom vorbi de Po-los? Despre al său *Tezaur al cuvîntărilor*, unde vorbeşte, de pildă, despre *repetiţie*, despre *stilul sentenţios* c sau *stilul plastic*; apoi despre *Vocabularul* pe care scriindu-l Licymnios i l-a dăruit lui Polos pentru ca acesta să-şi poată alcătui cartea despre *Excelenţa cuvîin-tării*.

PHAIDROS Dar Protagoras nu avea şi el scrieri de felul acesta?

SOCRATE Desigur, băiatul meu; acea *Folosire potrivită a cuvintelor*, cît şi o mulţime de alte lucruri reuşite... Cît priveşte discursurile care-ţi smulg lacrimi, cele în care e vorba numai şi numai de bătrîneţe şi de sărăcie — mie îmi pare că, în acest fel de artă, biruitoare a fost puterea Calcedonianului. Neîntrecut s-a arătat el şi prin talentul de a stîrni mînia celor mulţi şi, deopotrivă, de a o potoli „cu vorbele-i vrăjite”, d cum îi plăcea chiar lui să spună. Era apoi de neînvins în arta calomniei, precum şi în aceea de a răpi forţa calomniei, oricare ar fi fost aceasta... Acum, dacă avem în vedere sfîrşitul discursurilor, se pare că în privinţa lui gîndesc cu toţii acelaşi lucru, chiar dacă unii îl numesc *recapitulare* iar alţii în alt fel.

PHAIDROS Ai în vedere *rezumatul* în care, pentru a încheia, se reamintește ascultătorilor fiecare punct în parte din tot ce s-a rostit?

SOCRATE Întocmai. Însă poate că, la rîndul tău, ai ceva de spus cu privire la arta cuvîntărilor.

PHAIDROS Lucruri lipsite de însemnătate, de care nu merită să mai vorbim.

394

PLATON

!68 a SOCRATE Să le lăsăm atunci deoparte. Pe celelalte să le privim însă cu toată atenția și să vedem în ce constă puterea artei care le este proprie și în ce caz se manifestă ea.

PHAIDROS Puterea ei, Socrate, este nespus de mare, mai cu seamă în adunările populare.

SOCRATE Este, într-adevăr. Dar vezi și tu, zeiescul meu prieten, dacă nu cumva ți se pare, ca și mie, că urzeala ei nu este tocmai bine strinsă.

PHAIDROS De e așa, arată-mi, rogu-te, și mie.

SOCRATE Spune-mi atunci: să presupunem că cineva ar veni la prietenul tău Eriximah sau la tatăl acestuia, la Acumenos, și i-ar spune: „Știu ce să-i dau unui corp ca să îl fac fierbinte sau, după voia mea, b să îl răcesc și, tot astfel, dacă îmi trece prin minte, să-l fac să verse sau să se ușureze; și încă o grămadă de lucruri de același fel. Și, pentru că știu atîtea, socot că pot fi doctor și că îl pot face să ajungă și pe altul, căruia i-aș trece știința acestor lucruri.” Ei bine, auzind una ca asta, ce crezi că ar spune ei?

PHAIDROS Ce altceva decît că o să-l întrebe dacă pe deasupra știe și cine sînt cei ce trebuie tratați astfel, apoi cînd și pînă la ce punct să aplice fiecare procedeu în parte?

SOCRATE Dar dacă ar răspunde: „Nu am habar de c toate astea. Însă socot că cel ce a apucat să învețe atîtea de la mine este în stare să facă ceea ce mă întrebi.”

PHAIDROS Atunci ei ar spune, cred, că omul acesta e nebun; numai pentru că a deschis mai știu eu ce carte sau pentru că s-a atins de niscaiva leacuri, el își închipuie că e doctor, cînd de fapt n-are nici cea mai mică idee despre arta medicinei!

SOCRATE Sau să zicem acum că ar veni cineva la Sofocle sau la Euripide, spunîndu-le că știe să compună foarte lungi tirade pe marginea unui lucru neînsemnat și, iarăși, că despre un lucru tare im-

PHAIDROS

395

portant poate vorbi foarte pe scurt; că, apoi, oricînd vrea, e în stare să compună cuvîntări care trezesc mila sau, dimpotrivă, altele care stîrnesc frica și-s pline de amenințare; și cîte altele de soiul ăsta. Așadar, putînd d să învețe pe altul toate acestea, el ar fi convins că predă arta de a face tragedii.

PHAIDROS Și ei, la rîndul lor, Socrate, bănuiesc că ar ride de omul care își imaginează că tragedia nu-i altceva decît îmbinarea părților, astfel încît acestea să se potrivească între ele și toate laolaltă cu întregul pe care îl formează.

SOCRATE Nu cred însă că muștrîndu-l ar face-o cu grosolănie, ci mai degrabă asemeni unui muzician care, întîlnind pe unul ce își închipuie că e stăpîn pe arta armoniei numai pentru că a apucat să știe cum poți face o coardă să scoată sunetul cel mai înalt și pe cel mai de jos cu puțință — nu i-ar spune, jignindu-l, e „Sărmane, ești smintit!”; dimpotrivă, ca slujitor al Muzelor, el s-ar dovedi mai îndurător și ar spune: „Preabunule, e neîndoielnic că trebuie să știi toate acestea, de vreme ce ți-ai pus în minte să ajungi stăpîn pe arta armoniei. Și totuși nimic nu ne împiedică să socotim pe unul care a deprins numai cît tine că nu știe mai nimic despre armonie. Tu nu ai decît cunoștințele necesare pentru a te iniția în armonie, și nicidecum pe cele care înseamnă însăși arta armoniei.”

PHAIDROS Cît se poate de adevărat.

SOCRATE Așadar, la rîndu-i, Sofocle i-ar spune ce- 269 a lui doritor să-și arate talentul în fața lui Euripide și a sa că nu are decît cunoștințele necesare pentru a se iniția în arta tragediei, dar că arta tragediei n-o cunoaște; și la fel și Acumenos: că știe doar ce presupune medicina, dar nu medicina însăși.

PHAIDROS întocmai.

SOCRATE Să ne imaginăm atunci că Adrastós, „cel cu glas de miere”, sau chiar Penele ar auzi de splendidele artificii pe care le depanăm mai adineauri, de

396

PLATON

vorbirea concisă sau de aceea înflorită și de toate celelalte pe care le-am pomenit, spunând că trebuie să le cercetăm îndeaproape; crezi oare că ei ar fi la fel de nesuferiți precum am fost noi purtându-ne atât de grosolan, și că ar spune vorbe de oameni prost crescuți celor care au scris și i-au învățat pe alții astfel de lucruri, încredințați că au de-a face cu retorica? Sau crezi că, arătându-se mal înțelepți ca noi, ei ne-ar dojeni spunând: „Phaidros, și tu, Socrate, nu trebuie să fii urâcios; dimpotrivă, arătați-vă îndurători față de aceia care, neștiutori să poarte o discuție, s-au dovedit a nu fi capabili să definească retorica; și când, supuși unei atare neștiințe, stăpîni doar pe cunoștințe începătoare, ei au căzut pradă închipuirii de-a fi descoperit însăși retorica; și când, trecîndu-le altora aceste cunoș-c tințe, ei socotesc că au predat fără cusur retorica, fără să-și dea osteneala de a prezenta flecare lucru în parte într-un chip convingător și de a îmbina părțile într-un întreg, convinși fiind că e de datoria învățăceilor înșiși să obțină toate acestea prin propriile lor puteri, în cursul cuvîntării chiar.” PHAIDROS Cam așa mi se pare și mie, Socrate, că arată genul de artă pe care oamenii de felul acesta, prin scrierile și învățăturile lor, o prezintă a fi retorică; și socotesc că ai vorbit cu multă dreptate. Spune-mi însă, arta aceleia care este cu adevărat un cunoscător al vorbirii și priceput în a-i convinge pe alții, cum și d unde poate fi însușită?

SOCRATE Posibilitatea de a dobîndi perfecțiunea în luptele oratorice pare să atîrne, dragă Phaidros, ba chiar atîrnă în chip necesar, de aceleași condiții care trebuie împlinite în celelalte arte: dacă natura te-a înzestrat cu darul vorbirii și dacă pe acesta îl vei spori cu știința și cu truda, vei fi un orator prețuit de toți. Dacă, în schimb, unul din lucrurile acestea îți va lipsi, vei

PHAIDROS

397

fi un orator nedesăvîrșit. Cît privește deci arta aceasta, îmi pare că nu pe calea urmată de Lysias și de Tra-symachos trebuie apucat.

PHAIDROS Atunci pe care?

SOCRATE Se prea poate, bunul meu prieten, ca e Pericle să fi fost cel care, între toți, a atins perfecțiunea în arta cuvîntării.

PHAIDROS De ce socoti astfel?

SOCRATE Toate artele mari mai au nevoie, pe lîngă celelalte calități, de o vorbire subtilă și sublimă pri- 270 a vind ființa naturii; căci tocmai de aici pare să le vină înălțimea și desăvîrșirea pe care o ating în toate privințele. Or, Pericle, pe lîngă daru-i înnăscut, tocmai aceste calități le-a dobîndit. Întîlnindu-l pe Anaxagora, care, cred eu, era un astfel de om, el sa hrănit cu gîn-direa cea înaltă, ajungînd să pătrundă natura rațiunii, cît și pe aceea a absenței ei, deci tocmai lucrurile despre care Anaxagora vorbea pe larg. De aici el desprinsese, pentru arta oratoriei, ceea ce i se potrivea.

PHAIDROS Ce vrei să spui?

SOCRATE Fără îndoială, același lucru ca în medici- b nă se petrece și în retorică.

PHAIDROS Cum adică?

SOCRATE În amîndouă aceste arte se cere analizată o natură: în prima, natura corpului, în cealaltă, natura sufletului; căci dacă vrem să-i dăm trupului sănătate și putere cu ajutorul leacurilor și al hranei, nu ne putem restrînge doar la rutină și experiență, ci trebuie să recurgem și la arta medicinei; și, la fel, dacă vrem să-i trecem sufletului convingerea pe care o dorim și virtutea, trebuie s-o facem cu ajutorul unor vorbiri și practici care să urmeze anumite reguli.

PHAIDROS Cel puțin așa se pare, Socrate.

SOCRATE Însă crezi oare că natura sufletului poate fi pricepută cum trebuie fără să cunoști

1

398

PLATON

PHAIDROS Dacă e să-i dăm crezare lui Hipocrate, aşadar unui Asclepiad, nu putem vorbi despre corp fără să urmărim această metodă.

SOCRATE Are dreptate, prietene. Totuşi, se cuvine ca, pe lângă Hipocrate, să întrebăm şi raţiunea şi să vedem dacă se învoieşte cu spusa lui.

PHAIDROS De acord.

SOCRATE Hai să vedem atunci ce spune despre natură Hipocrate şi raţiunea cea adevărată. Despre natura unui lucru, oricare ar fi el, trebuie să procedăm d în felul următor: mai întâi să ne întrebăm dacă lucrul în privinţa căruia vrem să fim noi înşine experţi şi totodată în stare să-l facem şi pe un altul la fel este simplu sau cu multiple feţe. Apoi, în cazul în care este simplu, să cercetăm în ce fel a fost el înzestrat de natură pentru a acţiona asupra altui lucru sau, dimpotrivă, de a suferi influenţa altuia. Iar dacă are chipuri multiple, trebuie să vedem câte sînt ele la număr şi apoi să procedăm pentru fiecare chip în parte întocmai cum am procedat pentru lucrul simplu: prin ce anume din natura lui produce el o acţiune şi în ce constă aceasta; sau prin ce anume suferă influenţa altuia şi în ce constă această influenţă.

PHAIDROS Pesemne că aşa trebuie să facem.

SOCRATE în orice caz, neprocedînd astfel, metoda ; noastră ar părea aidoma cu mersul unui orb. în schimb, pe cel care, indiferent de obiectul studiat, procedează potrivit regulilor artei n-ai cum să-l asemeni unui orb sau surd. Dimpotrivă, este limpede că, dacă cineva predă oratoria urmînd regulile artei, el va arăta în chip amănunţit în ce constă adevărata natură a obiectului la care va trebui raportată orice cuvîntare; iar acest obiect va fi, fără doar şi poate, sufletul.

PHAIDROS Neîndoielnic.

SOCRATE Aşadar, către acest obiect se îndreaptă întreg efortul său. Ceea ce încearcă el este să producă convingerea în această privinţă. Oare nu crezi la fel?

PHAIDROS

399

PHAIDROS Ba da.

SOCRATE Deci este limpede că Trasymachos sau oricare altul ce ar dori să predea retorica cu toată seriozitatea va începe prin a descrie sufletul în chip cît se poate de amănunţit şi ne va face să vedem dacă el este, prin chiar firea lui, unul şi omogen sau dacă, asemeni alcătuirii trupului, are multiple feţe. Căci aceasta spunem noi că înseamnă a arăta natura unui lucru.

PHAIDROS Cît se poate de adevărat.

SOCRATE în al doilea rînd, omul nostru va descrie prin ce anume din natura lui produce sufletul o acţiune şi în ce constă aceasta; sau prin ce anume suferă influenţa altuia şi în ce constă această influenţă.

PHAIDROS întocmai.

SOCRATE în al treilea rînd, el va clasifica tipurile b de discursuri, precum şi pe cele ale sufletului, de asemenea modificările lor şi, ajungînd pînă la stratul relaţiilor cauzale, va arăta cum îşi corespund aceste tipuri între ele, precum şi pricina pentru care un anumit fel de suflet se lasă înrîurit în chip necesar de un anumit fel de discursuri, în vreme ce altul nu.

PHAIDROS Desigur, după cît se pare, nimic n-ar fi mai minunat decît să procedezi astfel.

SOCRATE Aş spune chiar, prietene, că altfel nici n-ai cum; căci nici subiectul acesta, şi nici oricare altul, fie că e dezvoltat în faţa elevilor, fie că formează substanţa unui discurs adevărat, dacă e tratat altcum, nu va fi niciodată expus sau scris potrivit regulilor artei. Însă autorii de

tratate oratorice din zilele noastre, despre care ai auzit, sînt tare şireţi şi ne ascund toate pe cîte le ştii atît de bine despre suflet. Aşadar, cîtă vreme ei nu vor vorbi şi nu vor scrie în felul amintit, să ne ferim să credem că scrisul lor se conduce după regulile artei.

PHAIDROS în ce constă însă felul acela?

400

PLATON

SOCRATE Nu este foarte lesne să formulezi lucrul în cuvinte; în schimb, mă învoiesc să spun cum trebuie să scrii dacă îţi propui să faci aceasta cît mai pe potrivă artei cu putinţă.

PHAIDROS Atunci spune. SOCRATE Deoarece puterea discursului stă în faptul a de a fi o „psychagogie”, o călăuzitoare a sufletului, cel care îşi doreşte să ajungă orator trebuie negreşit să ştie cîte sînt formele pe care le poate îmbrăca sufletul. Or, ele sînt într-atît de numeroase şi într-atît de felurite, încît unii oameni se arată a fi într-un chip şi alţii într-altul. O dată făcute aceste deosebiri, şi despre discursuri se poate spune că sînt multe la număr şi fiecare de un fel anume. Drept care, oamenii de un anumit fel pot fi lesne convinşi de cutare lucru doar prin discursuri de o anumită natură, tocmai din această cauză; dimpotrivă, oamenii de un alt fel anumit, din aceeaşi pricină, nu pot fi lesne convinşi. După ce ai meditat îndeajuns la toate aceste lucruri, trebuie să le ai în vedere în situaţii concrete şi, aplicîndu-le astfel, e să fii în stare să le dai curs fiind înzestrat cu un simţ al fineţii. Altminteri, n-ajungi să ştii nimic mai mult decît se afla în discursurile auzite cîndva pe băncile şcolii. În schimb, cînd eşti îndeajuns de pregătit să spui prin ce fel de discursuri ajungi să convingi pe cutare om, şi cînd poţi, avîndu-l pe omul acesta în faţă, să vezi limpede în el şi să-ţi faci ţie însuţi dovada spunînd: „Acesta e omul şi aceasta este firea lui

a despre care mi se vorbea cîndva în lecţiile de la şcoală; iată-l acum în faţa mea, în carne şi oase. Şi iată care sînt vorbele cu care trebuie să mă adresez lui pentru ca să-l conving de cutare lucru!” — deci cînd toate acestea au fost îndeplinite, cînd li se mai adaugă şi cunoaşterea acelor momente cînd trebuie să vorbeşti şi cînd să taci, şi cînd, pe deasupra, mai ştii să deosebeşti care e clipa potrivită sau, dimpotrivă, cea nepotrivită, pentru „stilul concis”, pentru „stilul în-

PHAIDROS

401

duioşător” sau pentru cel „vehement”, precum şi pentru toate formele de cuvîntare învăţate — atunci abia frumuseţea şi perfecţiunea artei sînt pe deplin realizate; nu însă mai înainte. Iar dacă cineva, fie el orator, dascăl sau scriitor, nu îndeplineşte vreuna din aceste condiţii, afirmînd totuşi că el vorbeşte potrivit regulilor artei, atunci acesta nu merită defel să fie crezut. Atunci, va întreba poate autorul nostru, ră- b mîneţi la părerea aceasta, Phaidros şi Socrate? Sau e cazul să adoptăm o altă teorie privind arta oratoriei?”

PHAIDROS Nu cred că e cu putinţă să găsim o altă, Socrate, de vreme ce nu e vorba de o treabă tocmai uşoară.

SOCRATE Ai dreptate. Tocmai de aceea şi trebuie să întoarcem fiecare teorie pe toate părţile şi să vedem dacă nu cumva se întrevede o cale mai lesnicioasă şi c mai scurtă care să ducă la această artă, pentru ca să nu apucăm fără rost pe un drum lung şi întortocheat cînd avem la îndemînă unul scurt şi simplu. Dar dacă se întîmplă să ai un mijloc pentru a ne veni în ajutor, fie că îţi e cunoscut de la Lysias, fie de la vreun altul, încearcă să ţi-l aminteşti şi să mi-l spui.

PHAIDROS Dacă ar fi vorba de o simplă încercare, aş putea s-o fac; mă tem însă că pe loc nu voi găsi nimic.

SOCRATE Vrei atunci să-ţi spun o vorbă pe care am auzit-o de la oameni pricepuţi în lucruri de soiul ăsta?

PHAIDROS Desigur.

SOCRATE Se spune, Phaidros, că e drept să pledezi şi cauza lupului.

PHAIDROS Atunci îţi revine ţie rolul acesta! d

SOCRATE Spun, aşadar, oamenii aceştia că metoda noastră nu trebuie să capete un aer atît de

solemn și de asemenea că nu e nevoie să urcăm atât de sus, apucînd căi atât de întortocheate. Căci e absolut limpede — am spus-o doar și la începutul discuției noastre — că, atunci cînd îți propui să ajungi un bun orator, nu e cîtuși de puțin nevoie să deții adevărul

402

PLATON

cu privire la justetea și bunătatea lucrurilor sau chiar și a oamenilor care posedă astfel de însușiri fie

e de la natură, fie prin educație. Într-adevăr, în tribunale nimeni nu se interesează cît de cît de adevărul lucrurilor, ci numai de ceea ce poate convinge: acest ceva este verosimilul, singurul pe care trebuie să-l ai în vedere cînd îți propui să vorbești potrivit regulilor artei. Ba chiar există cazuri cînd nu trebuie să relatezi lucrurile așa cum s-au petrecut dacă acestea nu s-au petrecut în chip verosimil; fie că e vorba de acuzare, fie de apărare, numai lucrurile verosimile trebuie aduse în discuție. Și, în orice împrejurare, oratorul trebuie să aibă în vedere numai verosimilul și să nu-i pese cîtuși de puțin de adevăr. Căci verosimilul, străbătînd a discursul de la un cap la altul, e singurul din care se naște o artă împlinită.

PHAIDROS Ai reprodus pas cu pas, Socrate, argumentele celor care se dau drept maeștri în arta oratoriei. Mi-am amintit că puțin mai înainte am atins în treacăt problema aceasta, una ce pare să fie de mare importanță pentru cei care se îndeletnicesc cu astfel de lucruri.

SOCRATE însă pe Tisias, nu l-ai studiat tu pe Tisias cît se poate de amănunțit? Atunci să ne mai spună Tisias și acest lucru: pentru el, verosimilul este oare altceva decît opinia mulțimii?

b PHAIDROS Ce altceva să fie?

SOCRATE El a născocit, pare-se, acest exemplu meșteșugit cu atîta artă și deopotrivă plin de adîncime. El a scris că, dacă un om firav și curajos l-a bătut pe unul voinic dar fricos și i-a furat mantaua sau alt lucru, drept care este adus la judecată, atunci nici unul din cei doi nu are să spună adevărul. Fricosul trebuie să susțină că cel curajos n-a fost singur cînd l-a bătut, la care celălalt va încerca să facă dovada că de fapt erau singuri, și va folosi argumentul acesta:

c „Așa cum arăt, m-aș fi putut eu atinge de unul care

PHAIDROS

403

arată ca el?" Iar cel bătut nu-și va mărturisi, desigur, propria-i slăbiciune, ci va recurge la o nouă minciună, care-i va oferi poate părții adverse o replică hotărîtoare. Și indiferent de situația pe care o are în vedere, orice vorbire care urmărește regulile artei se va folosi mereu de asemenea procedee. Oare nu așa stau lucrurile, Phaidros?

PHAIDROS Întocmai.

SOCRATE Ah, ah! Se pare că teribil de bine era ascunsă arta pe care a descoperit-o Tisias sau cine știe care altul, cine o fi fost și oricare ar fi numele pe care-i place să îl poarte. Însă la o adică, prietene, oare se cuvine sau nu să-i spunem omului ăstuia?

PHAIDROS Ce anume?

d

SOCRATE Să-i spunem așa: .Ascultă, Tisias, mai înainte ca tu să-ți faci apariția, noi tocmai afirmăm că verosimilul acesta pătrunde în mintea mulțimii tocmai din pricina asemănării lui cu adevărul. Numai că, adineauri, noi am arătat că cel care cunoaște adevărul este cel mai bine pregătit să descopere asemănările între lucruri în orice împrejurare. Dacă mai ai să ne spui și altceva despre arta oratoriei, noi te-om asculta. De nu, ne vom încrede în cele arătate adineauri, și anume în faptul că: dacă nu vei distinge firile ascultătorilor; dacă nu vei fi în stare să deosebești lu- e crurile existente după speciile lor și să le cuprinzi apoi, pentru fiecare specie în parte, într-o unică idee — atunci, zic, nu vei fi niciodată un artist al vorbirii, pe cît îi e dat în putință omului să fie. Numai că aceste însușiri nu le vei dobîndi nicicînd fără o îndelungată trudă. Dar înțeleptul nu pentru a vorbi și a făptui în fața oamenilor trebuie să-și dea atîta osteneală, ci ca să fie în stare să spună lucruri îndrăgite doar de zei, iar fapta să îi fie în toate, pe cît îi stă în putință, tot după placul lor. Și într-adevăr, Tisias — o spun alții mai înțelepți ca noi —, omul chibzuit nu trebuie să-și 274 a dea silința (dacă n-o face doar în treacăt) să placă

sclavilor de-un neam cu el, ci stăpînilor aleși la suflet și dintr-un neam ales. Încît, dacă drumul de urmat este atît de întortocheat și lung, să nu te miri; el trebuie străbătut în vederea unor țeluri mari, altminteri decît credeai tu. Iar după cum rezultă din discursul nostru, poți, dacă vrei, pornind de la acele țeluri, să faci ca și lucrurile mai mărunte să se împărtășească din frumusețea celor mari."

PHAIDROS Minunat îmi sună vorbele tale, Socrate; totul e să poți să le fii pe potrivă.

SOCRATE Însă cînd încerci să realizezi lucruri frumuse, deopotrivă, să înduri tot ce ți-ar fi dat să înduri.

PHAIDROS Așa e, neîndoielnic.

SOCRATE Cred că am vorbit destul despre artă și despre lipsa de artă în discursuri...

PHAIDROS E adevărat.

SOCRATE .. În timp ce despre faptul de a scrie, dacă e potrivit sau nu s-o faci, în ce condiții scrisul este bun și în care anume e nepotrivit — deci despre acestea toate ne-a rămas încă să vorbim.

PHAIDROS Așa e.

SOCRATE Știi, așadar, care e chipul cel mai potrivit pentru a fi pe plac divinității, atunci cînd tu însuși faci discursuri sau cînd începi să vorbești despre ele?

PHAIDROS Nu știu defel. Dar tu?

SOCRATE Eu pot cel puțin să îți spun o poveste rămasă de la cei din vechime. Ei cunoșteau adevărul. Dacă doar prin noi înșine am fi în stare să îl descoperim, ne-ar mai păsa oare în vreun fel de tot ce au crezut oamenii?

PHAIDROS Hazlie întrebare! Spune-mi însă povestea de care pomeneai.

SOCRATE Am auzit, așadar, că undeva, în apropiere de Naucratis, în țara Egiptului, trăia una din vechile divinități de prin partea locului; acestui zeu îi e închinată pasărea sfîntă căreia egiptenii îi zic ibis, iar zeul

PHAIDROS

405

însuși se numește Theuth. Se spune că el mai întîi a descoperit numerele și socotitul, geometria și astro- nomia, ba și jocul de table și zarurile, în sfîrșit, literale, în vremea aceea domnea peste tot Egiptul regele Thamus. Palatul lui se afla în marea cetate a țării de sus, cetate căreia grecii îi zic „Theba egipteană” și al cărei zeu se numește Ammon. Mergînd Theuth la rege, i-a arătat artele inventate de el și i-a spus că trebuie să le răspîndească printre toți egiptenii. Regele l-a întrebat atunci asupra folosului pe care l-ar aduce fiecare dintre artele acestea, și în timp ce zeul dădea lămuriri asupra fiecăreia în parte, regele avea cuvinte de laudă pentru una, pentru alta nu, după cum fie- e care artă îi părea bună sau, dimpotrivă, de nici un folos. Multe, zice-se, au fost observațiile pe care Thamus i le-a făcut lui Theuth asupra fiecăreia dintre aceste arte, fie în bine, fie în rău; dar ar însemna să nu mai terminăm povestind totul de-a fir-a-păr. Au ajuns, iată, la litere, și Theuth a spus: „Privește, rege, știința aceasta îi va face pe egipteni mai înțelepți și mai cu ținare de minte; găsit a fost leacul uitării și, deopotrivă, al neștiinței.” La care regele a răspuns: „Preapricepute meșter Theuth, unul e chemat să nască arte, altul să judece cît anume dintr-însele e păgubitor sau de folos pentru cei ce se vor sluji de ele. Tu, acum, ca părinte al literelor, și de dragul lor, le-ai pus în seamă tocmai contrariul a ceea ce pot face 275 a ele. Căci scrisul va aduce cu sine uitarea în sufletele celor care-l vor deprînde, lenevind-le ținerea de minte; punîndu-și credința în scris, oamenii își vor aminti din afară, cu ajutorul unor icoane străine, și nu dinlăuntru, prin caznă proprie. Leacul pe care tu l-ai găsit nu e făcut să învăltoșeze ținerea de minte, ci doar readucerea-aminte. Cît despre înțelepciune, învățăceilor tăi tu nu le dai decît una părelnică, și nicidecum pe cea adevărată. După ce cu ajutorul tău vor fi aflat o grămadă de prin cărți, dar fără să fi primit adevărata b

învățătură, ei vor socoti că sînt înțelepți nevoie mare, cînd de fapt cei mai mulți n-au nici măcar un gînd care să fie al lor. Unde mai pui că sînt și greu de suportat, ca unii ce se cred înțelepți fără de fapt să fie."

PHAIDROS Cît de lesne îți este ție, Socrate, să născopești, după cum îți e voia, povești din lumea egipteană sau mai știu eu de unde!

SOCRATE Prietene, preoții de la templul lui Zeus din Dodona spuneau că primele rostiri divinatorii au venit de la un stejar. Pentru oamenii de pe atunci, care nu erau înțelepți precum voi, tinerii de astăzi, era de ajuns, dată fiind simplitatea lor, să asculte ce spunea stejarul sau o piatră; tot ce avea însemnătate era ca spusa acestora să fie adevărată. Pentru tine, în schimb, important e să afli cine e cel care povestește și de prin ce locuri se trage; nu te mulțumești doar să vezi lucrurile dacă stau într-adevăr așa sau dacă ele arată altminteri.

PHAIDROS Mă dojenești pe drept, Socrate; eu unul cred că, în privința scrisului, thebanul are dreptate.

SOCRATE Așadar, cel care își închipuie că în urma sa rămîne, turnată în cuvinte scrise, o artă, cît și cel care, la rîndu-i, o primește pe aceasta încredințat că scrisul îi va oferi ceva deslușit și sigur sînt, amîndoi, naivi nevoie mare și, în realitate, nu au habar de cele prezise de Ammon dacă își închipuie că vorbele ce-s scrise pot oferi, celui care deja scrie, mai mult decît prilejul de a-și reaminti lucrurile pomenite în scrierea aceea.

PHAIDROS Foarte adevărat!

SOCRATE Scrierea, dragul meu Phaidros, seamănă într-adevăr cu pictura, și tocmai aici stă toată grozăvia. Aceste figuri cărora le dă naștere pictura se ridică în fața noastră asemeni unor ființe însuflețite. Dar dacă le încerci cu o întrebare, ele se învăluie într-o foarte solemnă tăcere. La fel se petrece și cu gîndurile scrise; ai putea crede că ele vorbesc, însuflețite de spirit.

PHAIDROS

Dar dacă le pui o întrebare, vrînd să te lămurești asupra vreunei afirmații, ele nu îți răspund decît un singur lucru, mereu același. Și de îndată ce a fost scrisă, o dată pentru totdeauna, fiecă cuvîntare colindă e pretutindeni păstrînd aceeași înfățișare și pentru cei ce o pricep, și pentru cei cărora nu le spune nimic. Ea nu știe în fața cui se cuvine să vorbească și în fața cui să tacă. Iar dacă a fost disprețuită sau pe nedrept hulită, ea trebuie, de fiecare dată, să-și cheme în ajutor părintele; singură, nu e în stare nici să se apere, nici să își vină în ajutor.

PHAIDROS Toate acestea sînt, deopotrivă, cum nu se poate mai adevărate.

SOCRATE Însă ce zici? Oare nu trebuie să avem 276 a acum în vedere cealaltă cuvîntare, soră bună cu cea dinainte, și să vedem în ce chip se naște și cu cît este ea mai bună și mai puternică decît aceasta prin chiar natura ei?

PHAIDROS Despre ce cuvîntare vorbești? Și cum se naște ea?

SOCRATE Despre aceea care, însoțită de știință, este scrisă în sufletul omului ce prînde învățătura; despre aceea care e în stare să se apere singură și care știe în fața cui trebuie să vorbească și a cui să tacă. PHAIDROS Ai în vedere cuvîntarea celui care *știe*, vie și însuflețită, față de care cuvîntarea scrisă ar putea fi pe bună dreptate numită un simplu simulacru?

SOCRATE Întocmai. Spune-mi însă: plugarul înțe- b lept, dacă are sămînță bună și pe care ar vrea să o vadă rodind, va merge oare, cu tot sîrgul, s-o semene în plină vară în grădinile lui Adonis, gîndindu-se la bucuria de a le vedea pe acestea frumos date în spic în numai opt zile? Sau, făcînd astfel, oare nu o va face numai de dragul jocului și al sărbătorii? În schimb, cînd e vorba de treaba lui adevărată, el va ține seama

de regulile agriculturii, va semăna în pământul potrivit și va fi tare mulțumit dacă, în cea de-a opta lună, sămînța pusă în pământ va da în rod.

PHAIDROS Bănuiesc, Socrate, că așa va face. Într-un caz, el își va lua treaba în serios; în celălalt, cu totul în alt fel, așa cum spui.

SOCRATE Cît despre cel care cunoaște ce e drept, frumos și bine, să spunem că, gospodărîndu-și sămînța, are mai puțină minte decît plugarul?

PHAIDROS Nicidecum.

SOCRATE Așadar, el nu se va apuca, pe deplin serios, „să scrie pe apă”, folosindu-se de cerneală și de pana de trestie, pentru a semăna discursuri care nu sînt în stare să își ajute singure prin vorbe și nici să ne învețe îndeajuns ce-i adevărul.

PHAIDROS Pesemne că nu o va face.

SOCRATE Sigur că nu. Iar aceste grădini ale lite- relor, dacă le va semăna, și dacă le va scrie, lucrul se va petrece, după cît se pare, de dragul jocului. Scriind, el nu face decît să-și adune cu grijă amintiri, atît pentru sine, cînd bătrînețea cea uitucă vine să-l încerce, cît și pentru oricare altul care apucă același drum cu el. Și se va bucura văzînd gingașele răsaduri. În vreme ce alții vor gusta alte plăceri, pierzîndu-se în chefuri și în desfătări de-o seamă cu acestea, el, nu încapă îndoială, va alege în locul lor petrecerea de care am vorbit.

PHAIDROS Pe lîngă sărmana desfătare a celorlalți, cîtă frumusețe, Socrate, are de partea lui cel care e în stare să afle bucurie închipuind frumoase cuvîntări, despre Dreptate, despre toate cîte-ai pomenit.

SOCRATE Într-adevăr așa e, scumpe Phaidros, nu zic ba. Cred însă că se află mai multă frumusețe și mai mult avînt în toate astea atunci cînd cineva, folosind arta dialectică și luînd în grijă un suflet pe măsura ei, răsădește și seamănă în el nu orice cuvîntări, ci pe acelea unite cu știința, acelea în măsură

să-și vină și lor înșile în ajutor, și celui care le-a sădit, cele ce nu sînt sterpe, ci au în ele o sămînța din care, 277 a o dată semănată în alți oameni, cu alte firi, încolțesc alte gînduri și rostiri; da, cuvîntări ce au în ele, fără moarte, puterea de a dărui toate acestea, iar celui înzestrat cu ele cea mai mare fericire dată ființei omenești.

PHAIDROS Dar și mai multă frumusețe se află în vorbele tale.

SOCRATE Iar acum, Phaidros, după ce am căzut de acord în aceste privințe, iată-ne în măsură să lămurim deplin și ce a mai rămas de lămurit.

PHAIDROS Anume ce?

SOCRATE Vezi bine, tocmai ceea ce, încercînd noi să deslușim, ne-a adus pînă aici: încercarea de a vedea, pe de o parte, de ce i se face o vină lui Lysias din a scrie discursuri și, pe de alta, dacă în felul de a le scrie b se află sau nu meșteșug. În această din urmă privință cred însă că noi am limpezit lucrurile în măsura cuvenită.

PHAIDROS Le-am limpezit, ce-i drept, dar te-aș ruga să-mi amintești puțin cum am făcut noi asta.

SOCRATE Pînă cînd oratorul nu cunoaște adevărul despre fiecare lucru spus sau scris de el; pînă cînd nu este în stare să definească, în el însuși, întregul obiect al expunerii sale și apoi, o dată astfel definit, să-l subdividă în speciile sale, sfîrșind cu cea indivizibilă; pînă cînd, datorită unei analize, întemeiată pe aceeași metodă, a naturii sufletului, el nu ajunge să descopere specia care corespunde flecarei naturi; c pînă cînd nu statornicește și nu organizează cuvîn-tarea în funcție de asta, adică adresînd unui suflet pestriț vorbiri pestrițe, în care se armonizează toate modurile, iar unui suflet cu alcătuire simplă vorbiri cu alcătuire simplă — pînă atunci el nu va reuși, nici pentru a da învățătură, nici pentru a convinge, să

mînuiască genul oratoric cu toată arta pe care o presupune natura acestuia. Așa cum a reieșit limpede din tot ce am discutat noi pînă acum.

PHAIDROS Nici vorbă, în linii generale așa ni s-a vădit.

d SOCRATE Cît despre a ști dacă a rosti ori scrie cuvîntări este un lucru bun sau unul rușinos și în ce condiții este susceptibil de a fi, după dreptate, supus sau nu blamului nostru, în privința asta oare din cele spuse adineauri nu rezulta limpede?

PHAIDROS Ce oare să rezulte?

SOCRATE Că atunci cînd ori Lysias, ori un altul va fi scris sau urmează să scrie ceva, fie în sfera vieții private, fie în a celei publice unde, instituind legi de pildă, compune o scriere politică, și face asta închi-puindu-și [pe nedrept] că se află în lucrarea lui multă temeinicie și multă certitudine — atunci cel care-a scris așa este blamabil, indiferent dacă blamul cuvenit este rostit sau nu de cineva. Căci a nu ști nimic, ori că ești treaz, ori că visezi, despre ce este drept și ce e nedrept, despre ce fapte sînt bune și ce fapte rele, asta nu poate nicidecum să scape de a fi considerat blamabil, chiar dacă, într-un glas, îl laudă mulțimea.

PHAIDROS Nu, nicidecum.

SOCRATE Dar ce vom zice oare despre omul pentru care un discurs, indiferent de subiectul său, o dată scris, conține în chip inevitabil o mare parte destinată desfătării; de omul pentru care nici o vorbire, fie ea în vers sau proză, nu merită osteneala de a fi așternută în scris ori recitată cum și le recită pe-ale lor rapsozii, nici una, niciodată dacă țelul ei este doar să convingă și nu acela ca, după o prealabilă examinare, să-i învețe b a pe oameni ceva; pentru care cele mal bune din aceste cuvîntări sînt, chiar celor care știu, un mijloc de reamintire, iar cuvîntările care dau învățătură și sînt rostite pentru a instrui, acelea care cu adevărat scriu în adîncul sufletului despre ce este drept, frumos și

PHAIDROS

411

bun, sînt singurele deopotrivă certe, împlinite și vrednice de osteneală; cel pentru care asemenea discursuri pot pe drept cuvînt fi socotite fiii săi legitimi (în primul rînd discursul pe care, găsit fiind [de mintea lui], îl poartă în sine, apoi și altele, cîte prînd ființă, fiindu-i vlăstare și deopotrivă frați, din acesta în sufletele altor oameni, în fiecare după vrednicia sa); b cel care celorlalte feluri de discursuri le spune ră-mas-bun — despre un astfel de om vom spune, Phaidros, că pare foarte mult a fi tocmai acela cu care noi, tu și cu mine, am vrea atît de mult să fim la fel!?

PHAIDROS Da, da, vorbele tale spun fără de greș tot ce doresc și năzuiesc eu însumi.

SOCRATE Atunci să zicem că ne-am amuzat destul vorbind despre oratorie. Așa că du-te la Lysias și spune-i că ție și mie, coborînd noi la pîrîul Nimfelor și la sanctuarul lor, ni s-a încredințat să purtăm vorbă și lui Lysias, dimpreună cu toți autorii de discursuri, c și lui Homer, dimpreună cu toți cei care au compus poezii, pentru cîntat sau numai pentru recitat, și lui Solon, dimpreună cu toți cei care au contribuit la elo-cința politică prin lucrări numite de ei legi. Spunîndu-le așa: „Dacă fiecare dintre voi a scris aceste lucruri cu știința a ceea ce constituie adevărul și dacă este în măsură, văzîndu-și contestate ideile, să le apere cu argumente, fiind totodată în stare să spună singur, despre propriile-i scrieri, cît de puțin lucru înseamnă ele — ei bine, unui asemenea om nu i se potrivește d nici un nume dintre cele ale lumii noastre, ci numai acela al realității de dincolo de lume către care-a năzuit!”

PHAIDROS Și, după tine, de ce nume ar fi vrednic?

SOCRATE Dacă i-am zice *înțelept*, iubite Phaidros, mi s-ar părea că-i dăm un mult prea mare nume, vrednic numai de divinitate. În schimb, spunîndu-i *filosof*, adică iubitor de înțelepciune, ori în vreun alt chip, asemănător, i-am da un nume care i s-ar potrivi mai bine și ar suna mal nimerit.

412

PLATON

PHAIDROS Și care nu ar fi deloc străin de adevăr.

SOCRATE În schimb celui ce nu cunoaște nimica mai de preț decît ce a compus ori scris și care stă ceasuri

e în șir sucindu-și opera și răsucind-o, tot lipind și tot ștergînd, acestuia oare nu pe drept cuvînt îi vei zice poet, autor de discursuri sau de legi?

PHAIDROS Așa, de bună seamă.

SOCRATE Ei bine, spune-i acestea toate prietenului tău.

PHAIDROS Iar tu? Tu ce-ai să faci? Căci nu se cade să-l uităm nici pe al tău.

SOCRATE La cine te gîndești?

PHAIDROS La Isocrate cel frumos. Lui ce ai să-i vestești? Despre el ce o să spunem?

SOCRATE Isocrate este încă tînăr, Phaidros. Totuși 9_a am de gînd să-ți spun ce cred eu despre viitorul lui.

PHAIDROS Adică?

SOCRATE Mie mi se pare că înzestrările lui naturale îl pun deasupra elocinței lui Lysias și, în plus, că este moralmente cu mai multă noblețe echilibrat. Astfel că n-ar fi deloc de mirare ca, înaintînd în vîrstă, să-i întrecă, în chiar genul de discursuri pe care îl practică acum, pe toți cei care s-au ocupat vreodată de asemenea lucruri, să-i întrecă mai mult decît dacă ar fi niște copii; ba mai mult, nu este exclus ca, dacă ce face el acuma va înceta să-l mulțumească, un mai divin avînt să îl îndemne spre lucruri mai înalte. Căci, b prin însăși firea lui, în cugetul acestui om se află o anume formă de filozofie. Iată, așadar, ce cuvînt îi trimit eu lui Isocrate, ca unui tînăr de mine iubit, în numele acestor zeități de aici. Iar tu, lui Lysias, cu același suflet, cele spuse mai înainte.

PHAIDROS Așa voi face. Și-acum, că s-a mai potolit dogoarea, hai să mergem.

SOCRATE Da, dar oare nu s-ar cuveni să înălțăm întîi o rugă zeităților acestui loc?

PHAIDROS Firește că s-ar cuveni.

PHAIDROS

413

SOCRATE *Iubite Pan și voi, zeități de aici, cîte sîn-teți, faceți să dobîndesc frumusețea lăuntrică. Iar din afara mea să fie toate prietene celor din mine. Fie, apoi, să-l socotesc pe înțelept bogat. Și să am parte de o avere nici mai mare, nici mai mică decît aceea pe care numai omul cumpătat poate și să o poarte, și s-o rîne.*

Oare, Phaidros, ar mai fi ceva de cerut? Mie ruga mea îmi este pe măsură.

PHAIDROS Atunci să-i fiu și eu părtaş, căci toate ale prietenilor sînt obștești.

SOCRATE Să mergem dar.

ANEXĂ

PROBLEMELE DE GEOMETRIE DIN *MENON*

Abrevieri

În această anexă sînt folosite următoarele abrevieri:

Benecke Bluck

Butcher Cook **Wilson**

Farquharson Sternfeld Zyskind

Thomas

A. Benecke, *Über die geometrische Hypothesis in Platons Menon*, Elbing, 1867.

R.S. Bluck, *Plato's Meno*, edited with an introduction, commentary and an appendix, Cambridge University Press, Cambridge, 1964. S.H. Butcher, „The Geometrical Problem of *Meno* (86 e-87 a)”, *Journal of Philology*, XVII, 1888, pp. 219-225. J. Cook Wilson, „On the Geometrical Problem in Plato's *Meno* 86 e sqq.”, *Journal of Philology*, XVIII, 1903, pp. 222-240.

H. Farquharson, „Socrates' diagram in the *Meno* of Plato”, *Classical Quarterly*, 17, 1925, pp. 2-16. R. Sternfeld, H. Zyskind, „Plato's *Meno*: 86 e-87 a: The Geometrical Illustration of the Argument by Hypothesis”, *Phronesis*, 22, 1977, pp. 206-211.

J. Thomas, *Musing on the Meno*, London, 1980.

416

ANEXĂ

(A) 82 b-85 b

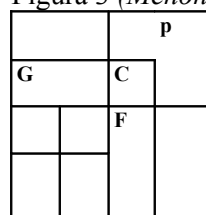
În notele 3-18, note ce trimit la figurile 1-3, am urmat soluțiile propuse de W.K.C. Guthrie în traducerea

sa, republicată în E. Hamilton și H. Cairns, editori, *The Collected Dialogues of Plato*, Princeton University Press, Princeton, 1989.

Figura 1 (*Menon*, 82 b-e)

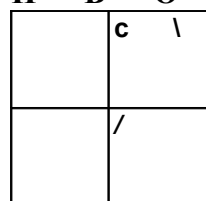
Figura 2 (*Menon*, 83 a-84 c)

Figura 3 (*Menon*, 84 d-85 b)

M

H B O

(B)86d-87b

Cele mai influente interpretări ale acestui pasaj aparțin lui Benecke, Butcher, Cook Wilson, Farquharson și Sternfeld yskind. Ca și Thomas, înclin să cred că soluțiile propuse de Benecke și Butcher sînt cele mai plauzibile, și că dintre aces-

ANEXĂ

417

tea două, cea mai convingătoare pare a fi cea a lui Benecke. în traducerea lor însă, Liana Lupaș și Petru Creția par a urma soluția lui Butcher.

Figura 4. Potrivit lui Benecke (*apuci* Thomas, p. 168, vezi și Bluck, p. 447), pasajul 87 a ar trebui reconstruit astfel: „dacă această suprafață [ABCD] este de așa natură încît cel care o construiește sub formă de paralelogram pe o parte din diametrul cercului [AL] să poată construi pe partea rămasă un paralelogram [CDLM] identic cu primul [ABCD], mi se pare că lucrurile stau într-un fel [adică triunghiul ACL, care are o suprafață egală cu cea a paralelogramului ABCD, poate fi înscris în cerc], iar dacă n-o poate construi așa, atunci ele stau altfel.”

Figura 5. Potrivit lui Butcher (*apud* Thomas, p. 168), pasajul 87 a ar trebui reconstruit astfel: „dacă această suprafață [ABCD] este de așa natură încît cel care o construiește sub formă de paralelogram pe o parte din diametrul cercului [BH] să poată construi pe partea rămasă un paralelogram [CDEH] asemenea cu primul [ABCD], mi se pare că lucrurile stau într-un fel [adică triunghiul BFD, care are o suprafață egală cu cea a paralelogramului ABCD, poate fi înscris în cerc], iar dacă n-o poate construi așa, atunci ele stau altfel.”

B

CĂTĂLIN PARTENIE

CUPRINS

Notă asupra voliarvutui al U-lea de Cătălin Partenie..... 5

Menexenos

Traducere de Cătălin Partenie..... 7

Menon

Traducere de Liana Lupaș și Petru Creția..... 26

Banchetul

Traducere de Petru Creția..... 74

Phaidon

Traducere de Petru Creția..... 149

Cratylos

Traducere de Simina Noica, revizuită de
Cătălin Enache și Cătălin Partenie..... 246

Phaidros

Traducere de Gabriel Liiceanu.....	331
Anexă de Cătălin Partenie.....	415
Redactor ANTOANETA IORDACHE	
Apărut 2002 BUCUREȘTI - ROMÂNIA	
Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial ”	